

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1961 YASSIADA DURUŞMALARININ
İSTANBUL BASININA
YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yelda TUTAR

Balıkesir, 2009

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

2009

BAÜ

1961 YASSIADA DURUŞMALARININ
İSTANBUL BASININA
YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YELDA TUTAR

YELDA TUTAR
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Balıkesir, 2009

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1961 YASSIADA DURUŞMALARININ
İSTANBUL BASININA
YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yelda TUTAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI

Balıkesir, 2009

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 200612517006 numaralı Yelda TUTAR'ın hazırladığı "1961 YASSIADA DURUŞMALARININ İSTANBUL BASININA YANSIMALARI" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 09.09.2009 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Prof.Dr. Metin AYIŞIĞI

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı (Danışman)

Prof.Dr. Metin AYIŞIĞI

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Zeki GELİK

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKGÜN

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

06.10.2009
Enstitü Müdürü
Prof.Dr. Oya SEYMEN

ÖNSÖZ

Lisans eğitimim sırasında Demokrat Parti'yi ele alan bir çalışma hazırlayıp sunduğumda, değerli hocam Prof. Dr. Metin Ayışığı, bahsedilen dönem ile ilgili olarak hep karalamalardan bahsettiğime ve Demokrat Parti'nin Türkiye için yaptığı bir çalışmanın olup olmadığına değinmişti. Daha sonra Demokrat Parti üzerinde merakım doğrultusunda araştırmalar yaparken hocamın söylediği gibi başarılarının fazla olduğunu gördüğümde oldukça şaşırılmıştım. Çünkü Demokrat Parti'yi ele alan kaynakların çoğunda 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi anlatılıyor ve bu önemli partinin Türkiye'ye kazandırdıklarından bahsedilmiyordu. İşte lisans eğitimim sırasında bu olaylar neticesinde tez konumu belirlemiş oldum.

Demokrat Parti ile ilgili bugüne kadar sayısız kitap yazılmış ancak Yassıada süreci hep karanlık kalmıştır. Bu konuda yapılan çalışmaların yetersizliğinin nedeni mahkeme kayıtlarının “ Gizlilik” damgası altında tutulması ve araştırmacılara açılmaması idi.

Son bir iki yıldır belgelerin üzerinden gizlilik damgasının kaldırılmasıyla Yassıada yeniden araştırmacıların ilgi alanına girmiş oldu ancak yine de çalışmamın devam ettiği dönemlerde kaynak sıkıntısı yaşadım.

Çalışmamda, Türkiye'nin çok partili hayata geçmesinden, 27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesine ve Yassıada Davaları'na kadar birçok konuyu ele aldım. Tezin amacı, o dönemde yaşanan olayları ele alarak, on yıl iktidarda kalan bir partinin uzun yargılama sürecinde neler yaşadığını gözler önüne sermekti.

Çalışma, toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Türkiye'de Tek Partili Hayat ve kurulan partiler, ikinci bölümde; Demokrat Parti'nin kuruluşu, seçimler ve Demokrat Parti'nin politikalarından bahsedilmiştir. Üçüncü bölüm'de; 27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesi ile Yassıada ve Mahkemeleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde; tezin ana

konusu olan 19 dava ayrı ayrı işlenerek, o dönemde yayımlanan gazetelerden yararlanılmıştır. Son bölüm olan beşinci bölümde; Yassıada Mahkemesi'nin verdiği kararlar ve kararların uygulamasından bahsedilmiştir.

Çalışmamın konusunun seçiminden hazırlanmasına kadar her noktanın üzerinde titizlikle duran, çalışmam esnasında yardımlarını esirgemeyerek bana yol gösteren ve beni teşvik eden değerli hocam Sayın Prof. Dr. Metin Ayışığı'na, kaynaklara ulaşmamda her türlü kolaylığı gösteren Umurbey Celal Bayar Vakfı Kütüphanesi Müdürü Sayın Mustafa Özdamar'a, çalışmamın her aşamasında zaman gözetmeksizin yanımda olan, her türlü sıkıntıyı paylaşarak desteğini esirgemeyen Oğuzhan Serter'e, çalışmam sırasında bana moral ve destek vererek yardımlarını esirgemeyen ablam Eda Tutar ve annem Ferya Tutar'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Yelda TUTAR

ÖZET

1961 YASSIADA DURUŞMALARININ İSTANBUL BASININA YANSIMALARI

TUTAR, Yelda
Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI
2009, 337 Sayfa

Türk Siyaset Tarihi, çok partili yaşama diğer ülkelere nazaran geç tanışmıştır. Bu durumun sebebi hiç kuşkusuz, Osmanlı Devleti'nin parçalanarak yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve bu süreçte yaşanan zorluklardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası başarılı olamayarak kapatılmışlar ve Türkiye uzun yıllar Tek parti dönemiyle yaşamak zorunda kalmıştır.

7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti ile Türk milleti yeni bir parti ile tanışmış ve Türk demokrasisine yeni bir nefes gelmişti. Artık demokrasi, tam anlamıyla işleyebilecekti.

14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti'nin seçimi kazanmasıyla çok partili hayat Türkiye'de başlamış oldu. 1950 seçimlerinden sonra hızla ilerleyen Demokrat Parti, halkın sevgilisi oldu. İktidarın son zamanlarına doğru ise Türkiye'de yaşanan olaylar ve huzursuzluklar sonucunda Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 tarihinde Askeri müdahale ile iktidardan düşürüldü.

1950- 1960 tarihleri arasında on yıl iktidarı elinde tutan Demokrat Parti iktidarı ileri gelenleri, Yassıada Mahkemelerinde 11 ay boyunca, 19 ayrı

davadan yargıldılar. Duruşmalarda, 592 sanık, 1068 tanık ve 150.000 izleyici bulundu.

Bu çalışmada; uzun yıllar tartışılan ve hala tartışılmaya devam eden DP iktidarının Yassıada mahkemelerinde yargılanması ve bu yargılama sürecinin basına yansımaları ele alınmıştır. Çalışmamın amacı, Türkiye'nin demokrasi tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olan DP'nin yargılanma sürecini ve bu süreçte yaşananları gözler önüne sermektir.

Demokrat Parti'nin iktidarı süresince yapmış olduğu her şey mahkeme tarafından didik didik incelenerek, on yıllık iktidarın faturası idam edilen üç isime çıkarılmıştır.

29 Eylül 1960'ta Demokrat Parti kapatılmış ve gerçekleştirilen üç idam Türk siyaset tarihine kara bir leke sürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Yassıada Mahkemesi, Çok Partili Hayat, Cumhuriyet Halk Partisi

ABSTRACT

REFLECTIONS OF 1961 TRIALS OF YASSIADA TO THE İSTANBUL PRESS

TUTAR, YELDA
Master Degree, Department of History,
Adviser: Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI
2009, 337 pages

Turkish Political History got acquainted with the life of polipolitical parties later than the other countries. The breaking of Otoman Empire, the establishment of the Turkish Republic and the difficulties in this process are the reasons fort his situation.

After the astablishment of the Turkish Republics Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası and the Serbest Cumhuriyet Fırkası, the parties which were set up by the motivation of Mustafa Kemal, didn't succeed and were closed. Turkey had to live with one- political- party period long after that.

The Republic of Turkey met a new political party on January 7, 1946 with the Demokrat Parti. That was a sign of modernity and democracy would be full on purpose from then.

Life of Polipolitical parties started in Turkey when the Demokrat Parti won the elections on May 14,1950. Demokrat Parti became very popular among society after the elections which were held in 1950. Through the end of the governing years due to the social unrest there was a military coup and Demokrat Parti was released on May 27, 1960.

The well known people of Demokrat Parti between 1950 and 1960, were on trial for 11 months from 19 different case. There were 592 defendants, 1068 testifiers and 150.000 audience in those trials.

In this study, the trial of DP, in court of Yassıada which is stil argumentative, and the reflections to press are investigated. The purpose of the trial of DP and the events during this process.

Every action of DP were examined carefully and three people were found guilty and executed.

DP was released on September 29, 1960 and the three death penalties are stil bad memories for Turkish political life.

Key Words: Demokrat Parti, Court of Yassıada, Life of polipolitical parties, Cumhuriyet Halk Partisi.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç	2
1.3. Önem	2
1.4. Varsayımlar	2
1.5. Sınırlılıklar	2
1.6. Tanımlar.....	3
2. İLGİLİ ALANYAZIN.....	4
2. 1. Kuramsal Çerçeve	4
2. 2. İlgili Araştırmalar	4
2. 2. 1. Yassıada Duruşmaları ile ilgili Araştırmalar	4
3. YÖNTEM	6
3.1. Araştırmanın Modeli	6
3. 2. Bilgi Toplama Kaynaklar	6
3. 3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	6
4. BULGULAR VE YORUM	7
4.1. TÜRKİYE'DE TEK PARTİLİ HAYAT	7
4.1.1. TÜRKİYE VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ	7
4.1.2. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DENEMELERİ	9
4.1.2.1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası	9

4.1.2.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası	10
4.1.2.3. Kurulan diğer partiler.	12
4.1.2.3.1. Ahali Cumhuriyet Fırkası.	12
4.1.2.3.2. Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi.	12
4.1.2.3.3. Laik Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Fırkası.	13
4.1.2.3.4. Sosyal Demokrat Fırkası.	13
4.1.2.3.5. Milli Kalkınma Partisi.	13
4.1.2.3.6. Millet Partisi.	13
4.1.3. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULDUĞU DÖNEMDE TÜRKİYE'DE GENEL DURUM.	13
4.1.3.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE	13
4.1.3.2. TEK PARTİ DEVRİNDE BASIN.	16
4.1.3.3. San Francisco Konferansı ve Çok Partili Hayat.	17
4.1.4. CHP İÇİNDE MUHALEFET.	18
4.1.4.1. Toprak Kanunu'na Muhalefet.	18
4.1.4.2. Dörtlü Takrir.	20
4.1.5 TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİ.	23
4.1.5.1. Demokrat Parti'nin Örgütlenmesi.	24
4.1.5.2. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri.	25
4.1.6. İKTİDAR VE MUHALEFET KARŞI KARŞIYA.	29
4.1.6.1. 7 Eylül Kararları.	29
4.1.6.2. 12 Temmuz Beyannamesi.	29
4.1.6.3. Beyannamenin İktidar ve Muhalefet Üzerindeki Etkisi.	33
4.1.7. 1950 GENEL SEÇİMLERİ.	33
4.1.8. DEMOKRAT PARTİ'NİN TUTUMLARI.	35
4.1.9. DEMOKRAT PARTİ'NİN DIŞ POLİTİKASI.	38

4.1.9.1. İki Dev Blok Arasında Türkiye	39
4.1.9.2. Türkiye'nin Nato'ya Girmesi	39
...	
4.1.10. DEMOKRAT PARTİ'NİN İÇ POLİTİKASI.	40
4.1.10.1. Yükselme Dönemi.	40
4.1.10.2. 1954 Genel Seçimleri.	42
4.1.11. DEMOKRAT PARTİ'NİN DURAKLAMA DÖNEMİ VE BASKI YILLARI	43
4.1.11.1. 1957 Seçim Kampanyası ve Seçimler.	46
4.1.12. 27 MAYIS'A GİDEN SÜREÇ.	48
4.1.12.1. Meclis Tahkikat Komisyonu.	48
4.1.12.2. Ordu İçinde İlk Rahatsızlık.	50
4.1.12.3. 1956 Yılına Girerken Ordu İçindeki Durum.	51
4.1.12.4. 1957 Yılında Ordu İçindeki Durum.	52
4.1.12.5. İnönü İle Temaslar.	52
4.1.12.6. Dokuz Subay Olayı.	53
4.1.13. 27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ.	55
4.1.13.1. Tevkifler Başlıyor.	57
4.1.13.2. Cemal Madanoğlu,Celal Bayar'ı İstifaya Davet Ediyor	58
4.1.13.3. Milli Birlik Komitesi Üyeleri.	60
4.1.13.4. Tutukluların Yassıada'ya Götürülüşü.	63
4.1.14. YASSIADA	64
4.1.14.1. Yassıada Amansız Bir Zindan mıydı?.	64
4.1.14.2. Adnan Menderes'in MBK Üyeleri İle Görüşmesi.	65
4.1.14.3. Basın ve Aydınların 27 Mayıs'a Bakışı.	68
4.1.14.4. Yassıada Mahkemeleri.	71

4.1.14.5. Yassıada'da İzlenen Hukuki Yol.	74
4.1.15. 1961 YASSIADA DURUŞMALARI.	76
4.1.15.1. Siyasi Nitelikteki Davalar.	76
4.1.15.1.1 Anayasa'yı İhlal Davası	76
4.1.15.1.2. 6- 7 Eylül Olayları Davası	106
4.1.15.1.3. Vatan Cephesi Davası	136
4.1.15.1.4. Radyo Davası.	164
4.1.15.1.5. Demokrat İzmir Gazetesi Tahribi Davası.	172
4.1.15.1.6. Kayseri Olayları Davası.	179
4.1.15.2. Görevi Suiistimal Davaları.	190
4.1.15.2.1. Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu'na Aykırı Hareket Davası	190
4.1.15.2.3. İstimlâk Yolsuzluğu Davası	205
4.1.15.2.4. Arsa Satışı Yolsuzluğu Davası.	219
4.1.15.2.5. Köpek Davası(İrtikab Davası).	223
4.1.15.2.6. Zimmet Ve İrtikab Davası	227
4.1.15.2.7. Vinylex Davası	237
4.1.15.2.8. Değirmen Davası.	245
4.1.15.2.9. Gemi Davası.	246
4.1.15.3. Cinayet, Ayaklanmaya Azmettirme, Cana Ve Mala Zarar Verme Fiillerini Kapsayan Davalar.	253
4.1.15.3.1. İstanbul- Ankara Olayları Davası	253
4.1.15.3.2. Çanakkale İskeleye Ve Geyikli 31'nci Kilometre Olayları Davası	271
4.1.15.3.3. Topkapı Olayları Davası.	292
4.1.15.4. Kişisel Davalar.	307

4.1.15 4.1. Bebek Davası	307
4.1.16. KARAR VE CEZALAR.	315
4.1.17. ...VE SON PERDE İNİYOR, İDAMLAR GERÇEKLEŞTİRİLİYOR	322
4.1.17.1. Son Sözler.	322
4.1.17.2. Menderes'in İntiharı.	323
4.1.17.3. Menderes İmralı'ya Götürülüyor.	324
5.SONUÇ VE ÖNERİLER.	325
5.1. Sonuçlar.	325
5.2. Öneriler.	328
Kaynakça.	330

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırma konusunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları üzerinde durulacaktır.

1.1. Problem

Türkiye’de çok partili hayata geçişin ilk adımı olan Demokrat Parti’nin kuruluşu 1946 yılına dayanır. Mustafa Kemal Paşa zamanında kurulan partilerin çeşitli sebeplerle kapatılmasından sonra, ülkenin henüz çok partili sisteme hazır olmadığı anlaşılınca, yeni bir parti kurulması fikri uzunca bir süre rafa kaldırıldı.

1950 seçimlerinde oyların büyük kısmını alarak iktidara gelen Demokrat Parti on yıl boyunca halkın sevgisini kazanan bir parti olmuştur. Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki sürtüşme de o dönemde kendini açıkça göstermiştir. Türkiye’de çok partili sisteme geçişin ilk ayağı hiç şüphesiz Demokrat Parti’dir. Yassıada Duruşmaları ise Demokrat Parti’nin ileri gelenlerinin çeşitli konularda yargılanmasını ifade etmektedir. Bu konu hala tartışılmaktadır. Yassıada duruşmalarında basının etkisi yadsınamayacak bir gerçektir. Bir kısım gazete Demokrat Parti’yi göklere çıkarırken bir kısmı yerin dibine sokmuştur. Bu durum o dönemde yaşanan siyasi farklılaşmanın sonucudur.

Türk Siyasi Hayatı için bu denli önem arz eden bir partinin aylarca yargılanması ve yarılanma sürecinde yaşananlar incelenmeye değer bulunmuştur.

Demokrat Parti dönemi ile ilgili birçok eser yazılmıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesi de araştırmacıların hala ilgisini çeken bir konu olma özelliğini sürdürmektedir.

Araştırmanın problemini, Türkiye'nin siyasi hayatında Demokrat Parti'nin yeri ve Yassıada davalarının basına yansımaları oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Araştırmanın temel amacı; Yassıada Mahkemelerinde görülen davalar ve davaların basına yansımalarının incelenmesidir.

1.3. Önem

Demokrat Parti'nin Türk demokrasi tarihindeki yeri ve önemi tartışılmayacak kadar büyüktür. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla Türkiye'de geniş halk kitleleri ilk defa demokrasiyle tanışmıştır.

Oyların büyük çoğunluğunu alarak iş başına gelen ve on yıl boyunca iktidarda kalan bir hükümetin yargılanma süreci de iktidar oluşu kadar önemli bir noktadır.

Demokrat Parti dönemi, kuruluşu, ideolojisi, v.b konular hakkında birçok araştırmanın yapılmasına rağmen bugüne kadar Yassıada davaları ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılamamıştır. Demokrat Parti ile ilgili yazılan eserlerin çoğu ise belli bir görüşü savunmaktan öteye geçememiştir. Bu bakımdan, bu alanda oldukça az olan bu araştırmalara katkıda bulunmak amacıyla yapılan bu çalışmanın, Demokrat Parti ve Yassıada ile ilgili çalışma yapan araştırmacılara ve bu konuyu merak eden öğrencilere yararlı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

1. Yazılı kaynaklar Demokrat Parti'yi yeterince anlatmışlardır.
2. Türkiye, çok partili hayata Demokrat Parti ile geçmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. Konu alanı olarak, Türkiye’de çok partili hayat ve Yassıada davaları ile,
2. Metin türleri açısından, bilgilendirici, örnekleyici, açıklayıcı metin türleriyle,
3. Kuramsal Çerçeve açısından ulaşılabilen kaynaklarla,
4. Kaynak olarak gazeteler, dergiler, internet ve yapılan röportajlarla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Araştırmanın konusu ile ilgili olarak çok fazla yayın olmadığından ve belgelerin çoğu gizli olduğundan, dönemi yaşayan önemli şahıslara ulaşılamamasından dolayı gazeteler, süreli ve süresiz yayınlar, belgeseller, röportajlar ve internet ile sınırlandırılmıştır.

Demokrat Parti: 1946 yılında kurulan ve 1960 yılında kapatılan Türk siyasi partisi.

Yassıada Mahkemesi: Demokrat Partililerin yargılandığı mahkeme

Cumhuriyet Halk Partisi: Atatürk döneminde kurulan parti.

2. İlgili Alanyazın

2. 1. Kuramsal Çerçeve

1961 Yassıada mahkemeleri, 27 Mayıs Darbesinden sonra Demokrat Parti ileri gelenlerini yargılamak için kurulmuş ve 11 ay görev yapmıştır. Duruşmalar, halk tarafından ilgi ve merak ile takip edilmiş, Türk ve Dünya basını da konuya ilgisiz kalmamıştır. Çalışma, Yassıada duruşmalarının İstanbul basınına yansımalarını özellikle o dönemde yayınlanan gazetelerin taranmasıyla oluşturulmuş ve bu konuyla ilgili ortaya atılan her görüşten objektif bir şekilde yararlanılmıştır.

2. 2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde çalışmanın konusuyla ilgili yapılmış olan araştırmalar ve ulaşılan sonuçlar özetlenmeye çalışılacaktır.

2. 2. 1. Yassıada Duruşmaları ile İlgili Çalışmalar : Dilligil (1989), çalışmasında, 27 Mayıs'ı ve Yassıada kararlarını inceleyerek Demokrat Parti'nin suçsuzluğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Taşdelen (2005), Yassıada'da " Muhafız Subay" lık görevi sırasında yaşadıklarını ve görevli arkadaşlarından duyduğu ilginç olayları not ederek oluşturduğu çalışmasında, Yassıada'daki yaşamla ilgili genel bilgiler vererek, sanıkların durumlarına değinmiştir. Yassıada'da bulunan tüm görevlilerin görevlerini en iyi şekilde yaptığına değinen Taşdelen, Yassıada Mahkemeleri'nin Demokrat Parti ile ilgili gerçek bir yolsuzluk olayını bulamadığı halde ağır cezalar verdiği sonucuna varmış ve mahkemenin tavrını eleştirmiştir.

Yürük (2004), 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile ilgili yaptığı çalışmasında, Yassıada mahkemesini sert dille eleştirmiştir. Yürük'ün çalışmasında mahkemenin hatalar ve baskılar yaptığını değinilmiştir. Özellikle mahkeme başkanı Salim Başol ve Başsavcı Altay Ömer Egesel'in sanıklara karşı tutumu eleştirilmiştir.

Perin (1970), Yassıada ve İnfazları araştırdığı çalışmasında, İsmet İnönü'nün 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin azmettiricisi olduğunu ve Yassıada

Mahkemeleri'nde dinlenen şahitlerin ısmarlama olduğu sonucuna ulaşarak, Demokrat Parti'nin suçsuzluğunu belirtmiştir. Yassıada Mahkemeleri'ni sıkça eleştirdiği çalışmasında Perin, Yassıada mahkemelerini glnc olarak değerlendirmiştir.

şen (2007), “ gizli” kaşesi kaldırılan belgelerden yararlanarak yaptığı çalışmasında, bilinmeyen bir çok ayrıntıya ışık tutmuştur. 27 Mayıs'tan Son savunmalara kadar bir çok ayrıntının işlendiği çalışmada şen, Yassıada mahkeme heyetinin tavrının çok yanlış olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yaptığı çıkarımlarla mahkemenin yanlış bir karar verdiğini savunan şen, duruşmalarının haksızlığını ortaya koymaya çalışmıştır.

Turgut (1988), Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın kağıda döktükleri son savunmalarını ele aldığı çalışmasında, savunmaların mahkeme heyetince dikkate alınmadığının altını çizmiştir. Demokrat Partili bakanların hatıra defterlerinin de yer aldığı çalışmada Yassıada ile ilgili birçok ayrıntı verilmiştir. Kişilerin ayrıntılı olarak tanıtıldığı çalışmada Turgut, mahkeme heyetinin yanlış karar verdiği sonucuna ulaşmıştır.

Güryay (1971), Yassıada'da komutanlık yaptığı günleri ele aldığı kitabında o döneme ışık tutmuş ve bilinmeyen bazı gerçekleri açıklamıştır. Bir anı niteliğinde olan çalışmada, o döneme ait birçok ayrıntı mevcuttur. Sanıkların Yassıada'da içinde buldukları durumdan ve mahkemelerden bahseden Güryay, zellikle Adnan Menderes'i öven sözlerini çalışmasına eklemiştir. Güryay, alışmasında Adnan Menderes'in suçsuz olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Naskali'nin (2008), Yassıada tutanaklarını derlediği çalışmasında mahkeme heyetinin sanıklara karşı tutumunu şiddetle eleştirmiş ve verilen kararların yanlışlığını ispat etmeye çalışmıştır.

3. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, bilgi toplama kaynakları, bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesi konularında açıklamalara yer verilecektir.

3. 1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmada 1961 Yassıada duruşmaları incelendiği için belgesel araştırma yapılmış ve araştırma modeli hakkında var olan kütüphane, arşiv veya internet kaynaklarından yararlanılmıştır.

3. 2. BİLGİ TOPLAMA KAYNAKLARI

Araştırmaya kaynak sağlaması için öncelikle 1960- 1961 tarihleri arasında İstanbul'da çıkan gazetelerden yararlanılmıştır. Gazetelerin yanı sıra, belgeseller, süreli ve süresiz yayınlar, araştırmanın konusuna bağlı olarak o dönemi yaşayan kişilerle yapılan röportajlar ve internet araştırma da kaynak olarak kullanılmıştır.

3. 3. BELGELERİN TOPLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Döneme ilişkin gazeteler araştırmanın ana kaynağını teşkil etmektedir. Elde edilen ve farklı düşünceleri taşıyan on iki gazete taranarak, isim, ay ve yıllara göre sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan gazeteler ayrıntılı bir şekilde okunarak yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. Süreli ve süresiz kaynaklar da teker teker incelenerek kaynak olarak kullanılmıştır. Adı geçen bu yayınlardaki farklı düşünceler de araştırma da karşılaştırılarak verilmiştir.

Yapılan röportajlar önce kayda alınmış daha sonra değerlendirilmiştir. Görsel kaynaklardan yararlanmak için internet kullanılmış ve elde edilen bilgiler ayrıştırılarak değerlendirilmiştir.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. TÜRKİYE'DE TEK PARTİLİ HAYAT

4. 1. 1. Türkiye ve Cumhuriyet Halk Partisi : İkinci Dünya Savaşında demokrasiler arasında yer almış olan Türkiye'nin, savaştan sonra iç politika bünyesinde esaslı bir gelişme görülür. Milli Kurtuluş Hareketi'nin birinci bölümünü yurdu yabancı kuvvetlerin istilasından kurtarmak teşkil eder. İkinci bölümü ise büyük bir iç değişme, bir devrim hareketi olarak devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'de demokrasinin gelişmesi bu devrim hareketinin devamından başka bir şey değildir.

Mustafa Kemal Paşa, Mayıs 1921'de 151 milletvekili ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurmuştu. Kurulan bu grubun başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarında farklı görüşler kendilerini göstermiş, Meclis Birinci ve İkinci Grup olarak ikiye ayrılmıştır. Meclis içinde değişik eğilimli siyasi gruplaşmalar arasındaki çatışmalar yoğunlaşarak sürüyordu (Koçak, 1989: 88).

Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun(1. Grup) önderi konumunda bulunan Mustafa Kemal'e karşı 2. Grup yani Muhalefet Grubu açık bir saldırıya geçmiş "Tek Adam" yönetimine karşı olduğunu vurgulamaya çalışmıştı. Bu çatışmalar devam ederken 2. Grup Milletvekili seçimine ilişkin bir yasada küçük bir değişiklik öneriyor ve bu değişikliğe göre, beş yıl süreyle belirli bir seçim bölgesinde oturmamış bir kişinin milletvekili seçilmesi mümkün olmuyordu. Bu öneri, bu koşulu kesinlikle yerine getiremeyecek olan Mustafa Kemal Paşa'yı hedef alıyordu (Koçak, 1989: 89).

Mustafa Kemal Paşa'nın şahsına yönelik bu girişim aradan kısa zaman geçtikten sonra yanıtlandı. Mustafa Kemal Paşa, 6 Aralık 1922 tarihinde Halk Fırkası adı altında yeni bir parti kuracağını açıkladı. Yeni Parti Halkçılık esasının üzerine oturtulacak ve belli bir sınıfın partisi olmayacaktı.

Seçimden sonra Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine, 11 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası'nı kurdu. Başlangıçta Halk Fırkası olan parti adı 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirilmiş ve Cumhuriyetin ilanından sonra Mayıs 1935'te fırka "Cumhuriyet Halk Partisi" adını aldı.

Seçimlerde çoğunluk olarak Mustafa Kemal taraftarları kazanmış, İkinci Grup meclise girememiştir.

Askerlerin görevlerini sürdürdükleri bir sırada milletvekili olamayacakları 19 Aralık 1924'te çıkarılan bir kanunla kabul edilmiştir. Bu yüzden Kazım Karabekir Paşa, Refet Paşa ve Ali Fuat Paşa ordudan ayrılmıştır.

Tek Parti dönemi boyunca iktidarı tek başına elinde tutan CHP, ülkedeki tüm toplumsal kesimleri temsil ettiği iddiasındaydı. Her kesimi temsil etme düşüncesi, rakip partileri gereksiz kılıyordu. Turan Güneş(1983: 112-113) bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“CHP'ye dönüşen Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin ana unsurunu eşraf temsil ediyordu. Cumhuriyetin çağdaşlaşma politikasına en yakın sınıf da bu idi. Aynı yatkinlik, aydın- bürokratlar için de söz konusudur. Hatta daha doğrusu, topluma getirilmek istenen yeni sosyal hayat ve yeni kıymet hükümleri, aydın- bürokratların görüşleri olmuştur. Cumhuriyet yönetimi, eşrafın yardımıyla aydın- bürokratların yönetimi olmuştur. Bu yönetimde toplumun diğer sınıfları yoktu. 1946'dan itibaren, genel oyla birlikte Türkiye'de sosyal güçlerin dengesi değişmiştir.”

Doğan Avcioğlu'nun CHP'nin tek parti yönetimiyle ilgili olarak görüşleri oldukça serttir. Avcioğlu (1963: 3)'na göre, 1950 öncesinde CHP halk için “ Jandarma dayacağı, tahsildar baskısı ve fakirlik demektir.” Soysal (1962: 3)'a göre ise kasaba eşrafı, partinin öncü kadrolarıyla işbirliği yaparak öncü kadronun tamamen köylüden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bununla

kalmayan eşraf köylüyü kalkındırmak için yapılan girişimleri de engellemek için elinden geleni yapmıştır.

CHP'nin iktidarda olduğu dönemi eleştiren bir başka isim Prof. Dr. Cemal Anadol 14 Mayıs 1950'ye kadar Türkiye'nin iktisadi yönden yoksul, sağlık alanında geri, kültür bakımından düşük, eğitim bakımından aşağı olarak değerlendirirken 40.000 köyün hiç birinde elektrik olmadığını, güneyde sıtma, Karadeniz sahillerinde verem, Güneydoğu Anadolu'da trahom hastalıklarının yaygın olduğunu belirtmektedir.

Tek parti döneminde seçimler iki dereceliydi. Halk ikinci seçmenleri seçiyor, ikinci seçmenler de milletvekillerini seçiyordu. Aslında yapılan seçimden ziyade iki dereceli bir onaylamadan ibaretti. İkinci seçmenler CHP üyesiydiler ve parti tüzüğü gereği parti üyelerine oy vermek zorundaydılar. Bağımsız olarak ikinci seçmenliğe ya da milletvekilliğine soyunanların şansı yoktu. CHP'li ikinci seçmenler partinin olur verdiği müstakil milletvekili adaylarına oy verebiliyordu (Uyar, 1999: 21- 31).

4. 1. 2. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DENEMELERİ

4. 1. 2. 1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası : (17 Kasım 1924- 3 Haziran 1925) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ikinci TBMM'de mebuslar tarafından bir muhalefet partisi olarak kurulmuştur. Ali Fuat Cebesoy (1960: 110)'a göre amaç, iktidara gelmek değil, Cumhuriyet Halk Fırkasına muhalefet etmektir. Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Cafer Tayyar Paşa, Adnan Bey, Rauf Bey, Refet Bey Cumhuriyet Halk Fırkası'nın icraatlarına karşı çıkmışlardır. Muhalifler Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adında yeni bir parti kurmuşlardır. Bu partinin başkanlığına Kazım Karabekir seçilmiştir. Partinin programında demokratik, liberal, düşünce ve inanca saygılı olunacağı öncelikle belirtiliyordu. Demokratik bir açılımı öngören fakat o günkü ülke şartlarıyla bağdaşmayan bu prensipler, partiyi bir anda inkılâp karşıtlarının ve dine dayalı devlet düzeni yanlılarının sığınağı haline getirmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucuları böyle bir amaç gözetmemiş olmakla beraber siyasi ve sosyal çalkantılar partiyi kapanma noktasına kadar sürüklemiştir.

Dine saygılı olduğunu söyleyen bu partiye eski rejim taraftarlarından büyük destek gelmiş ve kısa sürede güçlenmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan cesaret alanlar, Şeyh Said önderliğinde rejim karşıtı bir isyan çıkarmışlardır. Şeyh Sait isyanı nedeniyle Hıyanet-ı Vataniye Kanunu'nun 1. maddesine bir ekleme yapılmış, hükümete 4 Mart 1925'te kabul edilen Takrir-ı Sükûn Kanunu ile irticaya, isyana, ülkenin sosyal düzenini, huzurunu, iç güvenliğini bozmaya yönelik her türlü kuruluşu, girişimi ve yayını Cumhurbaşkanı'nın onayı ile yasaklama yetkisi verilmiştir (Yalçın ve Gönülal, 1984: 467–470). Biri Ankara'da diğeri isyan Bölgesi'nde faaliyet gösterecek iki İstiklal Mahkemesi kurulmuştur.

3 Haziran 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası isyanda rolü olduğu gerekçesi ile hükümet tarafından kapatılmıştır.

4. 1. 2. 2. Serbest Cumhuriyet Fırkası : (12 Ağustos 1930- 17 Kasım 1930) Serbest Cumhuriyet Fırkası Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile kurulan bir partidir. Parti başkanlığına Fethi Okyar getirilmiştir. Parti, ekonomide liberalizmi savunmuştur. Partinin kurulmasına itiraz eden arkadaşlarına Mustafa Kemal, "Ben hürriyet istiyorum, siz mani oluyorsunuz demiştir." Bu isteğini birçok kere çeşitli yerlerde vurgulamıştır (Okyar, 1980: 409).

Yeni partinin siyasal yelpazedeki yeri Atatürk ile Fethi Bey arasında konuşulup kararlaştırılmıştı. Hatta partiye "Serbest Cumhuriyet Fırkası" adı da Mustafa Kemal Paşa tarafından verilmişti. Mustafa Kemal Paşa güvendiği arkadaşlarının yönetiminde Mecliste hükümet denetimi yapacak ve ülkeyi çok partili hayata hazırlayacak olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na, teşkilatlanması için gerekli parayı ve yeterli sayıda milletvekili vereceğini belirtmişti. Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa, yeni partiye oldukça önemli miktarda para verdimiş, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na katılacak milletvekili sayısı ise 40 olarak belirlenmişti. Yeni partiye girecek milletvekillerinin bazılarını bizzat kendisi belirlemişti.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'na geçen milletvekili sayısı belirlendiği gibi olmamış ve bu partiye geçen milletvekili sayısı 15'de kalmıştır. Partinin Başkanlığı'na Ali Fethi Bey, Genel sekreterliğine ise Nuri Conker getirilmişti.

Ayrıca Kars Milletvekili Ağaoğlu Ahmet Bey, Erzurum Milletvekili Tahsin Bey, Niğde Milletvekili Dr. Reşit Galip Bey, Şebinkarahisar Milletvekili Mehmet Emin Yurdakul Bey gibi önemli isimler de partide bulunuyorlardı. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın il başkanlığını Demokrat Parti'nin kurucularından biri ve 1950–1960 döneminin Başbakanı olan Adnan Menderes üstlenmişti. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasından farkı, kurucularının Atatürk'e karşıt değil onun yakın arkadaşları olmalarıydı.

Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanım ile yakın arkadaşlarından Nuri Conker, Ahmet Ağaoğlu ve Süreyya İlmen partinin başlıca kurucuları arasında bulunuyorlardı. Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet, Milliyetçilik, Laiklik esaslarına bağlıydı. Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrıldığı nokta ise Liberalizmi savunmasıydı. Fakat bir süre sonra bazı gericiler parti içerisinde bulunmaya ve sorun çıkarmaya başladılar. Partinin İzmir'de yaptığı toplantı bir takım karışıklıklara sebep olunca parti kurucuları 17 Kasım 1930'da partiyi dağıtma kararı aldı.

Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin kapatılmasından beş yıl sonra kurulan bu parti, önceki denemeleri de göz önünde tutarak devrimlere içten bağlılık gösteriyordu. Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasıyla Mustafa Kemal'in çok istediği çok partili sisteme geçiş bir süreliğine rafa kaldırılıyordu. Serbest Fırka ve Menemen Olayı sonrasında Türkiye'de artık yol ayrımı denemelerinin kesinlikle sona ermesi kararına varılır. Örneğin Hamdullah Suphi Tanrıöver'in başkanlığındaki “ Türk Ocağı” kapatılır. TBMM'deki Serbest Fırkalı İstanbul milletvekilleri Ali Haydar Yuluğ ve Süreyya İlmen'in üyelikleri devamsızlıkları gerekçesiyle sona erdirilir. Fethi Okyar ve Ahmet Ağaoğlu gibi isimler 1931 seçimlerinde aday gösterilmezler. (Barlas, 2000: 157).

4. 1. 2. 3. Kurulan Diğer Partiler : Serbest Cumhuriyet Fırkası girişiminden sonra da daha ziyade Meclis dışında bazı parti kurma girişimleri olmuşsa da bunlar gerek meclis içerisinde ve gerekse kamuoyunda fazla etkisi olmayan

partiler olmuşlardır. 1946 yılı içerisinde çeşitli meslek sahiplerinin kurucusu olduğu 13 parti İçişleri Bakanlığı'ndan izin almıştır. Çeşitli sebeplerle uzun ömürlü olamayan partiler arasında *Türkiye Sosyalist Partisi* gibi sosyalist eğilimlerini belli eden partilerden, *Liberal Demokrat Parti*, *Sosyal Adalet Partisi*, *Çiftçi ve Köylü Partisi*, *Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi*, *Aritma Koruma*, *İslam Koruma*, *Yurt Görev Partileri* gibi geleneksel İslami eğilimler gösteren partilere kadar çeşitli eğilimde olanlar bulunmaktaydı. Bunlardan nispeten uzun ömürlü ve teşkilatlı olanların kurucuları belli bir tecrübeye sahip şahsiyetlerdi. Şefik Hüsnü Değmer'in kurduğu *Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi* ile Etem Ruhi Balkan tarafından bir sınıf partisi olarak kurulan ve milliyetçi, demokrat, laik ve devletçi vasıflarını ifade eden *Türkiye İşçi ve Köylü Partisi* 1946 seçimlerine katılmışlardır. (Eraslan, 2005: 536- 537)

1930–1931 yılları arasında kurulan bu partilerin belli başlıları şunlardır:

4. 1. 2. 3. 1. Ahali- i Cumhuriyet Fırkası : 26 Eylül 1930 günü Adana'da Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey tarafından kurulmuştur. İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kastamonu milletvekili olarak bulunmuş olan Abdülkadir Kemali Bey'in Adana'da çıkardığı "Toksöz Gazetesi" bu partinin yayın organı olmuştur. Maraş gibi bazı güney vilayetlerinde de şubeler açan bu parti katıldığı belediye seçimlerinde başarılı olamamıştır. Ahali-i Cumhuriyet Fırkası, 21 Aralık 1930'da Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılmıştır.

4. 1. 2. 3. 2. Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi : 29 Eylül 1930 günü Edirne'de Mimar Kazım Tahsin Bey tarafından kurulmak istenmiş, ancak komünist eğilimli sayıldığından hükümetçe izin verilmemiştir.

4. 1. 2. 3. 3. Laik Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Fırkası : Gazeteci Arif Oruç tarafından 1931 yılı Haziran ayında kurulmak istenmişse de Hükümetçe izin verilmemiştir. Üstelik Arif Oruç'un gazetesi olan "Yarın" da kapatılmıştır.

4. 1. 2. 3. 4. Sosyal Demokrat Fırkası : 1930 yılı içinde Dr. Hasan Rıza Bey tarafından “Sosyal Demokrat Fırkası” canlandırılmak istenmişse de başarılı olunamamıştır.

4. 1. 2. 3. 5. Milli Kalkınma Partisi : 18 Temmuz 1945’te Nuri Demirağ’ın kurduğu parti, ekonomide liberalizmi savunuyor, ümmetçi bir görüş taşıyordu. Parti hiçbir seçimde başarılı olamamıştır (Ayıışığı, 2004: 31).

4. 1. 2. 3. 6. Millet Partisi : 20 Temmuz 1948’de Mareşal Fevzi Çakmak, General Sadık Aldoğan, Hikmet Bayur tarafından kurulmuş ancak 1953’te kapatılmıştır. Bunun üzerine bu parti kurucularından bazıları birleşerek Cumhuriyetçi Millet Partisi’ni kurdular (Ayıışığı, 2004: 31).

Bu denemelerden sonra Mustafa Kemal halkın henüz çok partili sisteme hazır olmadığını görmüştür. Türkiye’de 1945 yılı ortalarına kadar başka parti kurulmamıştır. Bu süre içinde Türkiye’deki tek siyasi örgüt Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur.

4.1.3. DEMOKRAT PARTİ’NİN KURULDUĞU DÖNEMDE TÜRKİYE’DE GENEL DURUM

4. 1. 3. 1. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye : Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’na fiilen katılmamış olsa da 1939- 1945 yılları arasında ekonomik ve siyasi sıkıntılar içinde olmuştur. Savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye’de savunma ihtiyacı gereği ülke gelirinin büyük bir kısmı ayrılmıştı. Tarım ve sanayi sektöründen çekilen iş gücü, dış ticaret hacmindeki daralma, savaş süresince izlenen politikalar ve müttefik ülkelerin Almanya ile olan ticari

faaliyetlerin durdurulması yönündeki baskılar, savaş bitiminde kendisini hissettirmiştir (Özüçetin, 2002: 9- 10).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Türkiye'de değişim sinyalleri çalmaya başlamıştı. Savaş yıllarının yarattığı mali kriz, halkın içinde yaşadığı zor şartlar yanında savaşın zengin ettiği bir grup insan, oluşan karaborsacılık ve tek parti yönetimi toplumda belli bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştu. Bu muhalefeti oluşturanlar sadece devrimlere karşı gelen kimseler değil, aynı zamanda savaş ortamında yorulan ve bunalan halkın bir kısmı idi. ihtiyaç maddelerini üreten ve pazarlayan kesimden vurguncu- tefeci gibi kimselerin yönetimden bazıları ile ilişkide olması, vatandaşın hükümete olan güvenini sarsmıştı (Aydemir, 1979: 344- 345).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaptığı konuşmalarda demokratikleşme hareketinden vazgeçmeyeceklerini garanti ediyordu (Karpat, 1967: 127). Ayrıca Nihat Erim'e "Ben ömrümü tek parti rejimiyle geçirebilirim ama sonunu düşünüyorum. Benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten vakit geçirmeksizin işe girişmeliyiz" derken 1945 Kasım nutkunda ise "Bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır" diyerek gerçek bir muhalefet partisinin kurulmasına ve demokrasi kavramının hak ettiği biçimde yerleşmesine olumlu baktığını göstermiştir (Toker, 1990: 59).

İsmet İnönü'nün çok partili hayata geçişle ilgili bu olumlu tavrının en önemli nedeni tabii ki batıda yaşanan gelişmelerdi. İkinci Dünya Savaşına iki tarafın da yoğun baskılarına rağmen girmemeyi başaran Türkiye 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile siyasi ve iktisadi ilişkilerini kesme kararını verdikten sonra 3 Ocak 1945 günü Japonya ile münasebetlerini kesmiş ve 23 Şubat 1945 tarihinde de sembolik de olsa Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Bunun hemen ardından Sovyetler Birliği ile ilişkilerimiz gerginleşmiş, Ruslar 1925 yılında imzalanan dostluk anlaşmasını tek taraflı olarak feshetmişlerdir. Savaş sonucu tek parti idarelerinin kalkması, Türkiye'de tek parti rejiminin sarsılmasına sebep oldu (Özüçetin, 2002: 11).

Savaş yıllarında yönetimin önünde duran en büyük sorun hiç şüphesiz ekonomik olanlardı. Bu amaçla, 1940 yılının ilk günlerinde "Milli Korunma Kanunu" kabul edildi (Koçak, 1986: 248- 258). Yasa hükümete ekonomiyi

yeniden düzenlemek amacıyla o zamana dek görülmemiş ölçüde geniş yetkiler ve olanaklar veriyordu. Milli Korunma Kanunu uygulaması, fiyatların nispeten az yükselmesine katkı sağlamışsa da ekonomik sorunların geniş yığınların günlük yaşamını etkilemesini önleyememiştir (Koçak, 1989: 130).

Şükrü Saraçoğlu Hükümeti döneminde Refik Saydam Hükümeti döneminde alınan önlemlerden vazgeçildi. Ekonomi ve fiyatlar üzerindeki devlet müdahale ve denetimi bir ölçüde kaldırıldı. Bununla amaçlanan mal yokluğunun ve karaborsanın önüne geçilmesi idi. Ama alınan önlemler bunu gerçekleştirmekten uzak kaldı. Fiyatlar hiç beklenmedik ölçüde yükselirken, karaborsa olduğu gibi kaldı.

Gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi, sosyal adaletin sağlanması ve yüksek kazanç sahibi olanlardan vergi alınabilmesi için yeni önlemler düşünüldü. Buna göre kentteki savaş zenginlerinden “ Varlık Vergisi” alınacaktı. Varlık Vergisi, iktisadi şartların darlığından istismar yolu ile yüksek kazanç elde edip, kazanç oranında vergi vermeyenleri kapsıyordu (Ökte, 1951: 81). Kırsal kesimdeki savaş zenginlerinden ise Toprak Mahsulleri Vergisi alınacaktı. Yasa, bütün savaş zenginlerinin vergilendirilmesini öngörmüştü, ama uygulama düşünülen gibi olmadı. Uygulamada Müslüman-Türklere hoşgörü gösterilirken, ekonomide önemli rolleri olan gayrimüslim azınlıklara katı davranıldı ve bu grubun Varlık Vergisi miktarı olağanüstü derecede yüksek tutuldu. Kırsal alanda biriken servetin yeniden geri alınması için düşünülen Toprak Mahsulleri Vergisi ise, büyük ölçüde eski aşar vergisinin bir benzeri olarak uygulamaya konuldu. Amaç zirai gelirlerin vergilendirilmesiydi (Koçak, 1989: 131).

2.Dünya Savaşı'nın son evresinde kazanan tarafın batı demokrasi bloğunun olacağına kesinleşmesi Türkiye'nin demokratikleşmesini ve çok partili hayata geçişini hızlandırmıştır.

Gerek savaş yıllarında sosyal, siyasi, ekonomik sahada alınmış olan tedbirler sonucu ortaya çıkan hoşnutsuzluk, gerek dış gelişmelerle batıya belirli taahhütlerde bulunulması, rejimin demokratik esasları, gözetmesi ve düzeltilmesi ihtiyacını ortaya koyuyordu. Bütün bunlar, iç ve dış baskılar

sonucu CHP’de görüşlerin yavaş yavaş değişmeye başladığını ortaya koymuş oluyordu (Özüçetin, 2002: 11).

İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte bütün devletlerin dikta rejimlerinden dili yanmıştı. Demokrasi, yeni dünyanın gözdesiydi. Bu, Türkiye için de geçerliydi. Bu nedenle İnönü ve yakın çevresi, “ Kontrol edilebilir muhalefet” yaklaşımıyla çok partili hayata yeşil ışık yakmıştı (Yücel, 2002: 26).

4. 1. 3. 2. Tek Parti Devrinde Basın :İkinci Dünya Savaşı’nın sonucu hakkında Türkiye gazetelerinde demokrasi ile ilgili önemli yazılar yazılmıştır.

Refik Halid Karay’ın 30 Haziran1944’de Demokrasi hakkında yazmış olduğu yazı ilgi çekiciydi.

“Bu seferki harbi bir ve ya birkaç devlet manzumesi değil bir politik prensip kazanmaktadır. Demokrasiye, dikkat ediniz. Epey zamandır ne Faşist Devlet ne de Faşist Devlet ricali doğuyor. Aksine azalıp tükeniyor, bu kısırlık Faşizmin çöküşüne sağlam bir işarettir. Türeyemeyen üreyemez.” diyerek o dönemdeki siyasi hava hakkındaki görüşünü dile getiriyordu.

Gazetelerdeki yazarların bu tür demokrasi yazıları yazmasının nedeni Tek Partili Dönemin gazetelere uyguladığı demokrasi dışı baskıydı. Savaş yıllarında yaşanan ekonomik sıkıntılar ve yönetim basın tarafından eleştiriliyordu. 19 Mayıs 1945 günü “*Tasvir Gazetesi*”, iktidarın basına karşı tutumunu şöyle eleştiriyordu:

“Zaferi kazandıktan sonra, bir seri inkılâplar içine girdik. Burada icra kuvvetinin hâkim bir mevki almış olarak karşımızda bulduk. Memlekette taassubu yıkarken, isyanları tenkit ederken, tekkeleri kaldırırken, Takrir-i Sükûn Kanunu’na belki ihtiyacımız vardı. Fakat şunu da kabul etmek lazımdır ki bir müddet inkılâplar yüzünden, sonra bu inkılâpların gerçekleşmesi maksadıyla istediğimiz gibi konuşamadık. Derken II. Dünya Harbi koptu, bu sefer de fevkalade ahval dolayısıyla ağızımızdaki lafları üflemeden ve kırk defa boğazımıza inmeden meydana çıkaramadık.”

1950 Yılından önce gazeteler üzerine uygulanan ağır baskıyı bir gazeteci şöyle anlatıyor:

“Gazetelerimize siyasi havadis bildirmek yasaklanmıştı. İnönü'nün Toprak Kanunu'na karşı olan milletvekillerine kızdığını yazdım diye suale çekildim. Solcu dediler, küfür ettiler, evimi aradılar, mektuplardan anlam çıkarmaya çalıştılar. Taksilerin çalışma şeklini gösteren bir karamamenin hazırlanmakta olduğunu yazdı diye *Tan Gazetesi* bir hafta kapatıldı. Ertesi gün havanın nasıl olacağını yazan *Cumhuriyet Gazetesi*'ne bir daha tehlikeli havadisleri yazmaması için Sıkıyönetim Komutanlığı'nca uyarıda bulunuldu.” (Anadol, 2004: 15)

İzmir'de çıkan “*Yeni Ekonomi Gazetesi*”, valinin oğlunun yaptığı bir otomobil kazasını yazdığı için kapatılmış, sonra basının devamlı ısrarı üzerine tekrar çıkmasına müsaade edilmişti.

4. 1. 3. 3. San Francisco Konferansı ve Çok Partili Hayat :

I.Dünyada savaşı sonu dünya barışını belirli garantiler çerçevesinde korumak amacıyla toplanan San Francisco Konferansına Türkiye'den Dışişleri Bakanı Hasan Saka'yla birlikte kırk kişiye yakın bir heyetin katılması da hem dördü takriri hazırlayanlar için bir dayanak noktası hem de Türkiye'nin çok partili yaşama geçme sürecinde önemli bir etkiye sahiptir. San Francisco Konferansı'na katılan heyette yer alan Feridun Cemal Erkin'e İsmet İnönü konferanstan önce bazı açıklamalarda bulunmuştur. İnönü Amerikalıların çok partili hayata geçiş ile ilgili olarak sormaları muhtemel bir sorunun cevabını önceden Erkin'e vermiş ve Atatürk reformlarına bağlı olduğunu belirtmiştir. İnönü'nün konferanstan önce Erkin'e sarf ettiği sözler kendisinin çok partili hayata geçişe önem verdiğini ancak savaş yıllarının bu düşüncesini ertelemek zorunda bıraktığını ortaya sermiştir.

Türkiye, Sovyet Birliğine karşı Batı ittifakı içinde yer alıyor. Yönetim bu yüzden çok partili siyasal rejimin bulunmadığı bir ülkenin Batı devletlerinin yanında yer alabilmesinin kolay kolay mümkün olamayacağını bildikleri için, iç politikada bir rejim değişikliğine gitmek zorunda olduğunu düşünüyordu. Totaliter rejimler Batıya güven vermemekteydi. Burada teorik olarak ifade

etmek gerekirse, dış politika gelişmelerinin iç politika üzerindeki dolaylı veya doğrudan etkisi kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

4. 1. 4. CHP İÇİNDE MUHALEFET

Demokrat Parti'nin doğuşuna yol açan rejim içi muhalefet, yeni demokrasi akımına uygun olarak, 1945 yılı ortalarına doğru iyice su yüzüne çıkmıştı. 21 Mayıs'ta başlayan bütçe görüşmeleri sırasında Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur, Emin Sazak gibi konuşmacılar hükümete çatmışlar ve eleştirmişlerdi. Bütçe açığı dolayısıyla artan devlet borçları, ölçsüz emisyon, hayat pahalılığı, dar gelirliilerin ve özellikle memurun acı durumu, vurgunculuk, karaborsa, vergi sisteminin verimsizliği ve adaletsizliği eleştirilen konular arasındaydı. 29 Mayıs'ta yapılan bütçe oylamasında 368 lehte oya karşı beş kişi aleyhte oy kullandı. Bunların arasında Demokrat Parti'nin dört kurucusu da bulunmaktaydı (Eroğul, 1990: 9).

4. 1. 4. 1. Toprak Kanunu'na Muhalefet : Ocak ayından itibaren meclise getirilmiş olan ve 14 Mayıs'ta görüşülmesine başlanan Toprak Kanunu tasarısı, muhalefetin eleştirisine konu olan bir başka olay olmuştu. Hükümetin getirdiği reform tasarısı, 5.000 dönümlük oldukça geniş bir üst mülkiyet sınırı tanımakla beraber, toprağın yetmediği yerlerde, topraksız ve az topraklılara dağıtılmak üzere 50 dönüme kadar arazinin kamulaştırabileceğini öngörmekteydi. Ayrıca kamulaştırmalar gerçek bedel üzerinden değil, arazi vergisine matrah olan değere orantılı olarak yapılacaktı.

Mecliste büyük toprak sahiplerinin muhalefet hareketini hızlandırdıkları bir sırada oy birliği ile kabul edilmesine rağmen, yasa ekonomik gerekçelerden daha çok siyasi maksatla çıkarılmış olmakla değerlendirilmiştir (Timur, 1993: 190).

Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçiler kadar çiftçilik yapmak isteyenleri de işgüçlerini değerlendirecek araziye sahip kılmak, arazisi olup ta üretim vasıtaları olmayanlara sermaye ve canlı- cansız demirbaş vermek, Ülke Toprakları'nın sürekli olarak işletilmesini sağlamak şeklinde formüle edilen kanun gerekçesi, Meclisteki muhalefet dolayısıyla son derece radikal

hükümleri bir kenara bırakarak, Meclis'ten geçebilmiştir. Büyük toprakların elli dönüme kadar kamulaştırılabilmesine imkân veren 17. madde kalırken, kanunun çıktığı tarihte toprağı fiilen işleyen ortakçı, yarıcı veya tarım işçisinin işlediğı toprağı sahiplenebilmesini mümkün kılan bir düzenleme metne sokulmamıştır.

Toprak Kanunu Tasarısı hazırlandıktan sonra, aralarında Adnan Menderes'in de bulunduğu altı- yedi kişilik bir toprak sahibi milletvekili grubu Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nu ziyaret edip tasarıda kendi lehlerine değişiklikler istemişlerdir. Saraçoğlu şöyle diyor: " Bilhassa Adnan Menderes son bir gayretle ameleye toprak vermemek için elinden geleni yaptı." (Eroğul,1990: 10)

19 Mayıs 1945'de İnönü'nün yapmış olduğu Gençlik ve Spor Bayramında yapmış olduğu konuşma da Çok partili rejime geçiş için ve Dörtlü takriri verenler için de dayanak noktası olmuştur. İnönü bu nutkunda halka şöyle sesleniyordu:

"...Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. En büyük demokrasi müessesemiz olan Büyük Millet Meclisi, ilk günden itibaren idareyi ele almış ve memleketi demokrasi yolunda mütemadiyen ilerletmiştir." derken geçmişe nazaran bazı kapıların aralandığının işaretini veriyordu. Bu, özellikle basında ve aynı günlerde müzakereleri devam eden Toprak Reformu ve Bütçe Kanununa karşı olanların düşüncelerini daha rahat sergilemesinde açıkça görüldü. Yıllardan beri oybirliği ile kabul edilen bütçe, bu yıl yedi muhalif oyla tasvip edildi.

Yine bu seneye kadar yalnız parti Meclis Grubu'nun kapalı oturumlarında kendini gösteren muhalefetin varlığı, ilk defa kamuoyu karşısında ortaya çıkmış oluyordu. Bu vesileyle ortaya çıkan muhaliflerden bazıları hem iç, hem de dış gelişmelerin kendilerine kazandırdığı güvenle önce partide bir dizi liberal tedbirler öne sürecekler, daha sonra da öne sürdükleri ve olması arzu edilen gelişmelerin içinde yerlerini alacaklardır. İşte

gelecekte tek- parti iktidarı karşısında DP'nin kuruluşuna zemin hazırlayan meşhur dörtlü takrir, sancılı bir devrenin karakteristik özelliğini taşımaktadır.

2. 1. 4. 2. Dörtlü Takrir : Milli Şefin 19 Mayıs 1945 günlü konuşmasının ardından bu gelişmeler yaşanırken, CHP grubu içinde de Dört milletvekili tarafından verilen bir önerge ile karşılaşmıştı. Söz konusu önergenin Kurtuluş Savaşı'nda ve Türk siyasal yaşamında Başbakanlığa varıncaya kadar üst görevler üstlenmiş Celal Bayar, devrim yasalarının kabulünde öneri sahibi olarak ya da bunları destekleyici konuşmalarıyla bilinen Refik Koraltan, son yıllarda sesini duyurmaya başlayan Adnan Menderes ve bilimden siyasete atlamış Fuat Köprülü tarafından verilmiş olması kadar içeriği de çok çarpıcı idi. Koraltan'a göre böyle bir önerge verilmesi düşüncesi kendisinden gelmişti. Arkadaşları bunu kabullenince CHP yönetimini eleştirmekle ünlü Yusuf Hikmet Bayur'a da buna katılması önerilmişti. Ancak Hikmet Bayur'un belgenin sadece Koraltan tarafından imzalanmasını isteyince anlaşmaya varılamadı. Önergedeki ilk imzanın Celal Bayar'a ait olması çok doğaldı. Çünkü o daha Atatürk döneminde izlenecek ekonomik sistem konusunda İnönü ile anlaşmazlığa düşmüş ve devletçiliğe karşı liberalizm(serbest ekonomi) taraftarı olarak tanınmıştı. Başbakanlığı sırasında devletçiliğe karşı esnek yaklaşmış ve bu yüzden de Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanı olan İnönü zamanında Başbakanlıktan ayrılırken sessiz kalmıştır.

Fakat CHP yönetimine karşı tepkiler doğmaya başladığında 1943'ten bu yana parti grubunda ve Mecliste karşıt tavrını göstermeye başlamıştır. Aydın Milletvekili Adnan Menderes özellikle Çiftçiyi Topraklandırma yasası görüşmelerinde tasarıya karşı çıkan zengin toprak sahipleri arasında yer almıştır. Bu önemli yasa tasarısının tartışılması sırasında gerek CHP gerekse meclis içinde önemli bir muhalefet akımının oluştuğu ve kendisini belirgin biçimde hissettirdiği açığa çıktı. Fuat Köprülü de son yıllarda partiyi ve hükümeti eleştirenler arasında yer almıştır.1920'li yılların devrim yasalarını önerenler ve savunanlardan biri olan Koraltan'ın, Dörtlü Önergeyi imzalaması ise yeni bir oluşumun içinde yer alacağını işaretliydi. Dikkati çeken parti

içindeki karşıtların başında gelen Emin Sazak ve Muhittin Baha Pars'ın önergeyi imzalayanlar arasında bulunmamalarıydı. Dörtlü Önerge 7 Haziran 1945'te F.Köprülü tarafından TBMM Başkanı Kazım Özalp'e verildi.

CHP Grup Başkanlığına verilen Dörtlü Önerge genel mahiyette şunları ifade etmekteydi: Artık harp bittiğine, köylüler ve aydınlar demokrasiye hazır hale geldiklerine göre; Millet Meclisi'nin hükümeti fiilen kontrol etmesini, kişiye Anayasada yazılı hak ve hürriyetlerin tanınmasını ve birden fazla partiye müsaade olunmasını istiyordu. Bunların gerçekleşmesi için CHP program ve tüzüğünde tadilat yapılması şart koşuluyordu. Takririn son cümlesinde ise, halkın desteğini sağlamak amacıyla, verdikleri takririn Meclis açık oturumunda tartışılması belirtiliyordu.

Takrir, CHP üst kademesinde şiddetle tenkit edildi. Takirciler bu tarz bir ıslahatı istemekten ziyade, partiden ayrılmayı kararlaştırmış olmakla suçlandı. İstekler ise düşüncelerinin bahanesi olarak değerlendirilirken, üst yönetimin bazılarına parti içinde hizip yarattıkları için susturulmaları gerekiyordu. İnönü'de bu görüş yanında parti genel kurulunda takirciler hakkında şu sözleri söylemiştir:”Bunu parti içinde yapmasınlar. Çıksınlar, karşımıza geçsinler teşkilatlarını kursunlar ve ayrı parti olarak mücadeleye girsinler.”derken bir gün sonra grupta görüşülecek takrire karşı alınacak kararı da belirtiyordu.

Önergenin grup toplantısında görüşüleceği gün 12 Haziran 1945'te, takrirden imzası olan dörtler de nasıl bir taktik izleyeceklerini önceden belirlemişlerdi. Aralarında sadece Refik Koraltan konuşacak topyekûn görüşleri ifade edecekti. Fakat Kazım Özalp'in başkanlık ettiği toplantı son derece hareketli geçiyor. Hükümetçi Milletvekilleri Celal Bayar'ın şahsına karşı şiddetli hücumlarda bulununca Köprülü'de, Menderes'te onu savunuyorlardı. Celal Bayar bizzat kendisi de söz alarak tecavüzleri karşılıyordu. Saraçoğlu takririn geri alınmasını talep ediyordu. Ancak önerge geri alınmamıştı. Önergenin görüşülmesi yedi saat sürdü. Netice olarak grup tarafından dört imza sahibi hariç, ittifakla reddedilmiştir. İlgi çekici olan nokta reddin sebebidir. Grup, taleplerin esasına itiraz etmemektedir. Sadece denilmektedir ki:”Kanunlarda değişiklik yapılmasını isteyenlerin usulü

daireesinde tadil teklifine başvurmaları mümkün olduğu gibi parti tüzüğünde değişiklik yapılması Kurultaya ait işlerden bulunduğu cihetle bunların grupça görüşülmesine lüzum yoktur.

Dörtlü takriri verenler, takririn açık oturumda görüşülmesini istemişler ancak 12 Haziran 1945'te toplanan CHP Meclis Kurulunun gizli oturumunda görüşülmüştür.

Dörtlü takririn reddedilmesi CHP grubu Başkan vekilinin Anadolu Ajansı kanalıyla yayınlanan tebliğ ile açıklanır.

Halk Partisi'nin büyük çoğunluğuyla önergeyi reddetmesi şunu gösteriyor ki İsmet İnönü'nün Spor ve Gençlik Bayramı nedeniyle 19 05 1945'te verdiği nutukta söyledikleri ile demokratik düzene gidişin öncüsü olmak eğiliminde olduğu kanısını uyandırmıştı. Fakat İsmet İnönü'nün göstermeye çalıştığı bu demokratik eğilime ve nutkundaki düşüncelere kelime kelime uygun bulunmasına rağmen Dörtlü önerge bir gün önce Çankaya'da İnönü'nün başkanlığında yapılan toplantıda bulunanların öncülüğü ile orada reddedilmiştir.

Dörtlü önergenin reddedilmesi hakkında iki görüş hâkimdir. Birincisine göre parti başkanının Mayıs ayında vermiş olduğu liberalleşme direktifine rağmen Halk partililer henüz otoriter tepki alışkanlıklarını yitirmemişlerdi. İkinci görüşe göre ise CHP kendi içerisinde bir muhalefet partisi oluşturabilmek için kasten sert davranmışlardı.

Takririn reddinden sonra Halk Partisi içinde adı geçen dört kişinin durumu oldukça kötüleşmiş meclis içinde milletvekillerinin birbirlerine bakacak yüzleri dahi kalmamıştı (Bayar, 1986: 34). Kamuoyu CHP'ye karşı yapılan bütün tenkitleri iyi karşılayarak Dörtlü takrir sahiplerini tasvip ettiğini belli ediyordu. Kamuoyunun bu tepkisinden cesaret alan Fuat Köprülü ve Adnan Menderes hükümete karşı cephe alarak Vatan Gazetesinde, hükümeti, Başvekil ve bazı antidemokratik kanunları tenkit yollu yazılar yayınlayarak rejime ve CHP'ye karşı muhalefetlerini açıktan açığa ortaya koyan yazılar yazdılar. Bunun üzerine CHP Genel Başkanlık Divanı Köprülü ve Menderes'in bu hareket ve faaliyetlerini parti tüzüğüne aykırı gördüğünden 21 Eylül 1945'te CHP'den ihraçlarına karar verdi. Dörtlü Takrire imza koyanlardan

Refik Koraltan ise Vatan Gazetesi'ne verdiği bir beyanatta bu ihraçların Parti Tüzüğü'ne aykırı olduğunu söyleyince 27Kasım 1945'te o da partiden ihraç edildi.

Dörtlü Takrirden imzası bulunanlardan Celal Bayar'a gelince; O,takririn reddedilmesinden sonra Basın Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılması için TBMM'ye bir teklif vermiş ama bu teklif daha Millet Meclisi'ne intikal etmeden CHP Meclis Grubunda reddedilmişti. Bunun üzerine Bayar, daha önce CHP'den ihraç edilen arkadaşlarıyla birlikte olduğunu söyleyerek,26 Eylül 1945 günü milletvekilliğinden ve 3Aralık 1945 günü de CHP'den istifa etti.

4. 1. 5. TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİ

Dörtlü Takrir sahiplerinin yeni bir parti kuracakları artık iyice belli olmuştu ve halk da kurulacak bu partiyi heyecanla bekliyordu. Tek-parti yönetimine karşı ayaklanmış bulunan toplum bütün ümidini Atatürk'ün eski arkadaşlarından ve ölümünden önce iktidarı bizzat kendisine teslim ettiği, eski Başvekil ve İnönü'nün ezeli rakibi Celal Bayar'ın kurulacağı partiye bağlanmıştı. İnönü'nün de bizzat Celal Bayar'la görüşüp yeni bir parti kurmaya teşvik ettiği görülmektedir.

İnönü kafasında şekillenen plana göre en uygunu, CHP'nin kendi kadroları içerisinde çıkacak bir grubun yeni partiyi kurmasıydı. Böylece, Cumhuriyetin başından beri yürütölen modernleşme programı aksatılmayacak ve daha da önemlisi tek-parti döneminin ve bu dönemdeki antidemokratik uygulamaların meşruluğunun ve hukuka uygunluğunun sorgulanması gündeme gelmeyecekti. CHP'nin içinden çıkan ve iktidara gelme şansı olmayan göstermelik bir parti kurulacaktı.

Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprölünün 7 Haziran 1945'te dörtlü takrir diye verdiği "milli hâkimiyetin tecelli yeri olan Büyük Millet Meclisi'nde hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçe doğup yaşamasına engel olan anayasanın hakçı ruhunu taklit eden bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrasını"istedikleri önerge

her ne kadar parti içinde bir reform gibi görüldüyse de aslında yeni bir demokratik atılımın, yeni bir partinin doğuşunu hazırlayan bir olaydı (Çavdar, 1983: 2064).

Dörtlü takririn reddedilmesinin ardından Refik Koraltan, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Celal Bayar 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurarak Türkiye'de önemli bir siyasi oluşumu başlatmışlardır. Demokrat Parti'nin parti programı incelendiğinde demokrasi ve liberalizmin iki temel kavram olarak yer aldığı görülmektedir (Cumhuriyet, 1946: 2). Ekonomik politikalarında özel sektörü temel alan karma ekonomiyi benimsedikleri yani devletçiliği özel sektörün gelişimine katkıda bulunacak bir ilke olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Demokrat Parti'nin kuruluşu bir halk hareketidir. Kurulan diğer partilerin aksine askeri bir kanat tarafından değil halkın isteğiyle siviller tarafından kurulmuştur. Tek parti döneminden ve onun baskı politikasından bunalan halkın sesi Demokrat Parti olmuştu. 1960'dan çok sonra bir köylü kadın Demokrat Parti'nin kendi köyünde doğuşunu şöyle anlatmıştı:

“Köyümüz sessiz bir yerd. Gelen yok, giden yok. Birden bire insanlar çoğaldı etrafımızda. Herkes konuşur, söyleşir oldu. Şehirlere karışmak hevesi uyandı içimizde.” (Ağaoğlu, 1972a: 8).

4. 1. 5. 1. Demokrat Parti'nin örgütlenmesi : Demokrat parti'nin ülke çapında hızla teşkilatlanması sürerken CHP de buna karşı birtakım zorunlu önlemler almıştır. Örneğin demokrat parti'nin Ege Bölgesi'nde genel olarak her ilde örgütlenmesi sonucu CHP, müfettişlik örgütünde değişiklikler yapmış, Manisa İzmir'den ayrılıp ayrı bir müfettişlik olmuş, Aydın bölgesi ikiye ayrılmıştı (Cumhuriyet, 13 Şubat 1946: 1). Demokrat Parti'nin kuruluşunu izleyen birkaç ay içinde örgütsel gelişimini hızla tamamlama çalışmaları ve kamuoyunun büyük bir kısmında Demokrat Parti'ye olan ilginin artışı gözden kaçmayan gelişmelerdi. Bu nedenle CHP il başkanları halkla nasıl daha iyi ilişki kurulabileceğini belirlemeye ve Demokrat Parti ile mücadelede izleyecekleri politika için ortak bir tavır almaya yönelmişlerdi. Özellikle CHP ve

Demokrat Parti'nin Ege Bölgesi'nde ayrı ayrı kahvelere giderek propaganda yaptıkları gözlenmiştir (Cumhuriyet, 30 Mart 1946: 1).

Bütün bu gelişmeler ışığında CHP meclis Grubu'nun, eylül ayında yapılması gereken yerel seçimlerin mayıs ayına alınmasının kararlaştırılması Demokrat Parti'de tepkilere yol açmıştır. 1946 yılının diğer önemli gelişmeleri 10 Mayıs 1946'da toplanan CHP büyük Kurultayı'nda olmuştur. Kurultay'da tek dereceli seçim sistemine geçiş ile dernek kurma özgürlüğünün daha serbest hale getirilmesi tek parti geleneğindeki “Şef” ve “ Genel Başkan” unvanlarının kaldırılması kararları alınmıştır (Tunaya, 1952: 575).

4. 1. 5. 2. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri : 1947 yılında yapılması gereken seçimlerin bir yıl önceye alınarak 21 Temmuz 1946 da yapılması, gittikçe güçlenen Demokrat Parti'nin halk üzerindeki etkisini fark eden CHP'nin, Demokrat Parti'nin örgütlenmesini tamamlamadan onu saf dışı bırakmanın en iyi yol olduğu düşüncesinin bir ürünüdür. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise bir yıl önceye alınan seçimler için “Dış ve iç politika gerekleri, memleketin idaresini bir an önce kararlı kılmak mecburiyetini gösterdi.”yorumunu yapmıştır (Toker, 1990: 107).

Halk Partisi ile Demokrat Parti'nin ilk çatışmasını başlatan 1946 Seçimleri'nde Eylül'de yapılması gereken Belediye seçimleri 1 Mayıs'a alınıyor ve Demokrat Parti uygulamayı protesto ederek seçimlere girmeme kararı alıyordu. Milletvekili seçimleri de bir yıl öne alınarak muhalefete hazırlık için sadece 18 gün bırakılıyordu. Seçimlerin öne alınmasıyla ilgili İnönü “Meclisin otoritesi üzerinde saygılı olmayan tartışmalar yapılması sebebiyle alındığını” açıklayacaktı. Demokrat Parti'nin seçimlere girmeme kararını da sert bir şekilde eleştiren İnönü, bu tutumun yabancı devletlere karşı Türkiye'nin iç bünyesini kötülemek olarak nitelendiriyordu (Bayar, 1986: 54).

DP'nin İnönü'nün konuşmasından çıkardığı sonuç, DP, herhangi bir seçime katılmaz ise vatana ihanet etmekle suçlanacak ve kapatılacaktı. DP, Mayısta yapılan belediye seçimlerine katılmamakla kararlılığını ortaya koydu. Milli Kalkınma Partisi de seçim günü seçimlerden çekildi. Muhalefetin

katılmadığı seçimde katılım oranı da düşüktü. Gelişmeler, CHP içinde sert bir şekilde eleştirilerek gereğinin yerine getirilmesi isteniyor, hatta bazıları yeni çok partili hayatın askıya alınabileceğini söylüyordu (Özüçetin, 2002: 18).

Yaşanan gelişmeler üzerine Demokrat Parti Teşkilât Başkanları 16 Haziran 1946 da Ankara’da toplanarak seçimlere katılma kararı almıştır (Bayar, 1986: 56).

Bu karar sert ve ateşli bir propaganda döneminin başlamasına neden olmuştur. Demokrat Parti’nin bu propagandalarda en fazla kullandığı slogan “Yeter! Söz milletindir.”İbaresini olmuştur. Afişi hazırlayan Selçuk Milar bu afişi, Hasan Ali Yücel’in ‘Yeter’ sözü üzerine, muhalefeti destekleyen vatandaşlara yapılabilecek yeter, devletin görevi olan hizmetleri muhalefetteki vatandaşlardan esirgenmesine yeter. Kısaca millet sözünü söyleyecek ve yeni iktidar iş başına geçecek” şeklinde yorumlanmıştır (Milar, 1988: 343–344).

Bu afiş gazetelerde de yer almış ve milletin dikkatini çekmiştir (Vatan, 9 Temmuz 1946: 1). Cumhuriyet Halk Partisi ise bastırıldığı afişte “ Atatürk, İnönü Cumhuriyet Halk Partisi’nin başkanlarıdır. Oylarımızı onların partisine vereceğiz diyerek halk üzerinde etki yaratabilmek için Atatürk ve İsmet İnönü’nün isimlerini kullanmışlardır (Vatan, 5 Temmuz 1946: 1).

Bu hareketli dönemde Demokrat Parti kurucularından Celâl Bayar’ın ilk durağı Adana olmuştur. Bayar, 29 Haziran 1946 günü Adana da yaptığı konuşmasında “ Bizim güttüğümüz maksatlardan biri de müsavi olmaktır. Hizmette, külfette hep müsaviyiz, beraberiz, hep birlikte aynı istikamete ve aynı seviyede yürüelim diyerek eşitlik ilkesini vurgulamıştır (Sevgen, 1951: 115).

Celâl Bayar İzmir nutkunda iktidarı eleştirmiş, toplumda karaborsacılığın, pahalılığın alıp yürüdüğünü vurgulayarak, toplum yapısında bir çöküşün başladığı imajını vermeye çalışmıştır. Celâl Bayar bu sorunların ortadan kalkması için halkı oy vermeye çağırmıştır (Sevgen, 1951: 120–127).

Celâl Bayar, Balıkesir ve Karacabey’de özgür seçim, baskısız seçim kavramlarının önemini ve demokrasiyle olan bağlarını halka aktarırken, Karacabey’de “Sefaleti de kovacağız.” diyerek halkın refah seviyesini yükselteceklerini vaat etmiştir. Demokrat Parti kurucularından Adnan

Menderes ise “ Memleket partiler için değil, partiler memleket içindir” diyerek partisinin halka olan yaklaşımını belirtmiştir (Vatan, 1 Nisan 1946: 1). Bütün bunların yanında seçimlerdeki baskı sonucunda zor şartlarda seçim faaliyetlerine devam ettiklerini belirterek bunu da propaganda aracı olarak kullanmışlardır.

Demokrat Parti seçimler sırasında tüccarlar için de beyanname yayınlamış bu beyannamede tek parti döneminde tüccarların hak ettikleri davranıştan yoksun kaldığı, Demokrat Parti'nin tüccar için tek çare olacağı vurgulanmıştır.

Demokrat Parti'nin kuruluşundan itibaren, teşkilatlanma ve 1946 seçimleri süresince en ücra köşelerdeki vatandaşların yanına giderek onlarla yakınlık kurması, halk arasındaki prestijini yükseltmiştir. Dr. Fuat Köse, İsabeyli köyünde bir teneke gaz yağını halka dağıtmış ve onlara “ Arkadaşlar, bu gazı size demokrat parti gönderdi. Bu bir şey değil daha teneke teneke göndereceğiz” diyerek halkın sevgisini kazanmıştır (Ulus, 5 Temmuz 1946: 1). Bu şekilde dağıtılan temel ürünler halkın Demokrat Parti'ye yakınlık göstermesine neden olurken, Demokrat Parti'ye de fazlaca oy kazandırmıştır.

Demokrat Parti'nin bu çalışmalarının yanında İsmet İnönü ve CHP'de boş durmuyor gezilerine devam ediyordu. İsmet İnönü Akşehir ve Konya nutuklarında seçimin önemini ve bu demokratik gelişimin, CHP'nin ileri bir hamlesi olarak yorumlamıştır (Cumhuriyet, 7 Mayıs 1946: 1–3). İnönü Erzincan konuşmasında da Cumhuriyet yönetiminde halkın vazifesini anlatırken tek dereceli seçimlerde oy kullanmaya önem vermelerini bildirmiştir (Vatan, 25 Mayıs 1946: 1).

Bu propagandaya gazeteciler de karışmış Demokrat Parti'yi ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni savunanlar yazdıklarıyla büyük önem kazanmışlardır. Bunlardan biri Demokrat Parti'nin savunuculuğunu yapan Vatan Gazetesi'nin Başyazarı Ahmet Emin Yalmandır. Yalman, “Halk Partisi'ni kurtarmak lazım”, “Parti hesabına istibdat” ve “Vatandaşlık hakkı” gibi yazılarında Demokrat Partiyi savunmuştur (Tekin, 2002: 69).

Nihat Erim ise Celâl Bayar'ı eleştirerek Celal Bayar'ın “ Hürriyetsizlik ve kanun dışı hareketlere maruz kaldık” sözlerini lidere yakışmayan sözler olarak

yorumlamıştır (Ulus, 3 Temmuz 1946: 1). Ayrıca CHP'li Mümtaz Ökmen bir konuşmasında “Demokrat Parti'ye oy vermeyiniz. Çünkü onlar işe yaramadıkları içindir ki, meclisten bile atılmışlardır. İşe yaramayan kimseleri iş başına getirmek, sizin kendi aleyhinize olur.” diyerek tam bir karalama kampanyası başlatmıştır (Vatan, 4 Temmuz 1946: 3).

Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimler sırasında İstanbul'da Tanin, Son Telgraf ve Vakit gazetelerini halka parasız olarak dağıtması da propagandanın farklı bir boyutunu sergilemektedir. Ayrıca şoförlere CHP'ye girmeleri için lâstik vaat edilmiştir (Vatan, 7 Temmuz 1946: 3). İsmet İnönü seçim öncesinde yaptığı son konuşmasında tek dereceli seçim yapılacağını belirtmiş, Demokrat Parti'nin Parti Başkanı ve Cumhurbaşkanının aynı kişi olması konusunda yaptığı eleştirilere yanıt vermiş Cumhurbaşkanının seçimle iş başına gelmesinin çok önemli olduğunu vurgulamıştır.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu seçim öncesinde radyoda bir konuşma yapmış 1923 tarihinden itibaren CHP'nin yaptıklarını, sanayi planı, bayındırlık politikası, Osmanlı borçlarının ödenmesi, savaş zamanında yapılan işler, su işleri, madenler, köylüyü topraklandırmak, öğretim davası gibi olayları örnek göstererek CHP'nin kutsallık imajını halka aktarmaya özen göstermiştir (Vatan, 7 Temmuz 1946: 3). Seçimler 21 Temmuz 1946'da yapılmıştır. Katılım oranı % 85 olan 1946 seçimleri, olaysız ve sakin geçmiştir. Seçim sonuçlarına göre Cumhuriyet Halk Partisi 403 milletvekili, Demokrat Parti 8'i bağımsız 54 milletvekili çıkarmıştı. Demokrat Parti teşkilatının sandık müşahitleri eliyle topladığı rakamlarda ise Demokrat Parti 279 milletvekilliği, Halk Partisi ise 186 milletvekilliği kazandığı anlaşılıyordu. Resmi sonuçlar ise o günlerin Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Karabekir'in seçimler arifesinde verdiği özel bir demeçte “ Meclis'te 60- 70 muhalif milletvekilinin bulunması yeter bir ölçüdür.” sözüne uyuyordu (Bayar, 1986: 62).

Seçim sonrası bölgelerin çoğundan gelen şikayetler; idari amirlerin baskısı, seçime hile karıştırılması, DP oylarının sayılmaması, gerçek olmayan seçim sandıklarının tanzim edilmesi, sandıklarının bazılarının kaçırıldığı şeklinde idi. şikayetlerin fazlalığı hile yapıldığı kanaatini güçlendirmişti. Seçim

sonuçlarına dönük itirazların tetkik edilmemesi seçim sonuçları ile ilgili zihinlerde şüphe uyandıracak yayınların yasaklanması, iktidarın seçimlerin üstünü olduğu gibi kapatmayı tercih ettiği yolunda değerlendirildi. Celal Bayar'ın seçimlerle ilgili görüşlerini aktardığı "Yeni Sabah" ve "Gerçek" gazeteleri kapatılırken, iktidarın yanında olan "Tanin" gazetesi kapatılmıyordu (Özüçetin, 2002: 19).

Seçimlerden sonra Recep Peker'in başkanlığında kurulan kabinenin programını Adnan Menderes Demokrat Parti adına eleştiriyor ve bundan sonra iktidar ile muhalefet karşı karşıya geliyordu.

4. 1. 6. İKTİDAR VE MUHALEFET KARŞI KARŞIYA

4. 1. 6. 1. 7 Eylül Kararları : Recep Peker Kabinesi iktidarının ilk ayında meşhur 7 Eylül kararlarını aldı. Bu dönemde İzmir'in bazı tütün, pamuk ve üzüm ihracatçıları mallarını dışarıya satmakta güçlük çekiyorlardı. Altın fiyatları da yükselmeye başlamıştı. Bazı tedbirlerle ihracatı harekete geçirebilecekken para ayarlaması yapılarak dolar 100 kuruştan 280 kuruşa çıkarıldı. Karar yayınlanmadan önce piyasa tarafından duyulduğu için ithal mallar piyasadan bir anda çekildi ve halk sıkıntıya düştü. Bütün bu gidişatı mecliste Adnan Menderes tarafından eleştirilince Başbakan Recep Peker kürsüye çıkarak Adnan Menderes'in psikopat bir ruhla konuştuğunu belirtti. Bu söz üzerine muhalefet müzakereyi terk etti ve muhalefetle hükümet arasındaki ipler iyice kopma noktasına geldi.

4. 1. 6. 2. 12 Temmuz Beyannamesi : 12 Temmuz Beyannamesi muhalefet ve iktidar arasındaki iplerin iyice kopma noktasına geldiği bir dönemde İsmet İnönü tarafından yayınlanan uzlaşma niteliğindeki bir belgedir. Celâl Bayar ve İsmet İnönü tarafından Çankaya'da süren uzun görüşmelerde Demokrat Parti'nin isteği baskıların sona ererek Recep Peker Hükümeti'nin değiştirilmesi idi. (Bayar, 1986: 75). Cumhurbaşkanı İsmet

İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi ile muhalefetin de iktidar partisinin koşulları içinde çalışacağı güvencesini vermiş ve çok partili düzenin devamını sağlamıştır. En son 10 Temmuz günü görüşen Bayar ve İnönü Beyanname üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. İnönü'den Beyanname örneğini alan Bayar DP Genel İdare Kurulunu toplantıya çağırdı. Bayar, toplantıda o güne dek yaptığı görüşmeleri anlattı ve bildiri örneğini okudu. Bu noktada DP önde gelenleri ikiye ayrıldı. Üyelerin bir bölümü bildiriye olumlu karşılarken, bir bölümü de karşı çıkıyordu. Partideki ılımlı kanat, bildirin DP'ye yönelik baskıyı ortadan kaldırması bakımından yararlı olacağını vurguluyorlardı. "Müfrit"ler ise, İnönü'nün devlet başkanlığı ile parti başkanlığından hiç birisini bırakmadan demokrasi oynamak istediğini iddia ediyor ve bildirin kabul edilmemesini, görüşmelerin kesilmesini istiyorlardı (Goloğlu, 1982: 169).

12 TEMMUZ BEYANNAMESİNİN TAM METNİ

"Muhalefet Lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerine konuşmalarımı ve bu husustaki kanaatimi ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir.

7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Bay Celal Bayar, bana Demokrat Parti'nin, idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğunu beyan ve şikâyet etti. 14 Haziran'da Başbakanın da bulunduğu toplantıda iki buçuk saat devam etti ve başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, partisinin baskı altında bulunduğu noktada ısrar ve partisinin ihtilal usulleri takip ettiğine dair ihtimalleri reddetti. 17 Haziran'da Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana, vaziyeti, arkadaşları ile görüştiklerini, benim durumuma karşı teşekkürle mütehassis olduklarını söyledikten sonra baskı vardır kanaatinde olduklarını teyit etti. Bunun üzerine kendisiyle iki defa daha görüştüm. Başbakan, partilerin münasebetlerinde itimadı arttıran terakkiler olacağına ümidi kuvvetli olduğunu söyledi. Bu beyanını Bayar'a 24 Haziran tarihinde naklettim. Bay Bayar, bana fiili neticeye intizar edilmesi lazım geldiğini bildirdi. Vaziyet hulusa olursa, iki taraf şikâyetlerinde ve savunmasında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerin ifadesi olan bazı tatmin edici parçalar akılda kalmıştır. Durum muhalefet partisi liderinin " Fiili bir

netice beklemek” şeklinde ifade ettiği hükümde görülüyor. Yani, başka türlü söylenirse, vaziyet, karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir.

Şimdi ben, bu düğümü çözmeye çalışacağım. Ben, idare mekanizmasının baskı yaptığını hükümet reisinin kabul etmemesini, bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bayar’a söyledim. Her iki tarafın da uzun konuşmalardan çıkardığı bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum. Bizi bu inanişe getiren bugünkü durumu, memlekette siyasi partilerin çalışıp geliştirilebileceğine kati ümit veren bir mühim merhale sayıyorum. İhtilalcı bir teşekkür değil, bir kanuni siyasi partinin, iktidar partisinin şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde ben Devlet Reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı eşit derecede vazifeli görüyorum.

İdare mekanizması, yani Valilerimiz ve maiyetleri, bir seneden beri ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin olup olmadığı bile şüphe götürür idi.

Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat meşru ve kanuni siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasi partilere mensup olan veya görülen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermesi icap eder.

Siyasi partilerden hangisi iş başına gelirse gelsin, onlar, idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır.

Zannediyorum ki, sözlerimle hükümet reisi ile muhalefet lideri arasındaki son tartışmada, iki tarafı sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın bekledikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum. Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kitleleri ise, iktidar şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile

düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler çok zaman ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim. Bu beyanatımın neşrinden önce, başbakanla muhalefet lideri görüşmüşlerdir.

Reisicumhur İsmet İnönü

Bu bildiri 11 Temmuz günü radyo ve Ajansa verilmiş, 12 Temmuz günü ise ulusal gazetelerde yayımlanmıştır (Ulus, Cumhuriyet, Tanin, Vatan, 12 Temmuz 1947). İnönü, bildirinin amacını, iki taraf arasında düğümlenen ilişkileri yansız konumuyla çözmek olarak açıklıyor. Ona göre, şu aşamada kimin haklı kimin haksız olduğunu ortaya koymanın bir yararı yoktur. İnönü, aşırıya kaçmakla birlikte iki tarafın da yakınmalarında haklılık payı olduğu kanaatini taşımaktadır. İnönü'nün bu sözlerinden, Peker'e rağmen, muhalefetin dillendirdiği baskı iddialarını kabul ettiği anlamı çıkıyor. İnönü, iki partiye de eşit uzaklıkta olduğunu, "ihtilalcı bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif partinin, iktidar partisi şartları içinde çalışmasını sağlamak gerekir" sözleriyle ortaya koyuyor (Uran, 1959: 475).

12 Temmuz Bildirisi Türkiye'nin çok partili hayata geçişinin belgesi niteliğindedir. İnönü, 1959 yılında Akis'ten Hamdi Avcıoğlu'nun, Türkiye'de çok partili yaşama geçilmesinin aşamaları hakkında sorduğu bir soruya şu yanıtı vermiştir: "Demokratik hayata geçmek kararımızın ciddiyetine inanılmak için oldukça zaman geçmiştir. DP'nin kurulmasından sonra da endişeleri yenmek için uzun müddet sabır ve yardım göstermemiz lüzumlu olmuştur. Kararın dönülmez tabiatında olduğu anlaşıldıktan sonra, gittikçe artan bir siyasi cesaret havası yayılmıştır. Ölçülerin kaçtığı, sabırların tükendiği devreye girmiştik. 1947 hakiki bir buhran noktasıdır. Ümitsizlik aşikâr bir hale geldiği zaman 12 Temmuz Beyannamesi'yle demokrasi hayatının yerleşmesi için kat'ı tedbir tarafımızdan alınmıştır" (Akın, 2009).

4. 1. 6. 3. Beyannamenin İktidar ve Muhalefet Üzerindeki Etkisi : 12

Temmuz'un CHP üzerindeki etkisi, Peker'in Başbakanlıktan çekilmesi ve muhalefete karşı daha ılımlı olan bir grubun gelmesi oldu. Ancak Peker'in başbakanlıktan çekilmesi hemen olmadı. 26 Ağustos 1947'de Peker, CHP Meclis Grubu'ndan güvenoyu istedi. 35 kişi aleyhte oy verdi. Bu hareket kişilerin sayısından dolayı tarihe "35'ler Hareketi" olarak geçti. Çabaları sonuç vermeyince Peker 9 Eylül 1947'de İnönü'ye istifasını sunmak zorunda kaldı. Yeni hükümeti Hasan Saka kurdu.

Beyannamenin DP üzerinde hemen yıkıcı bir etki yapmadığı görülüyor. DP'nin içindeki hareketlilik, Aralık 1947'de hükümetin milletvekili maaşlarına zam yapılması yolundaki önerisiyle şiddetlendi. DP, grup kararı alarak, önerinin reddedilmesine karar verdi fakat Kemal Silivri'ye bu karara uymayarak kabul oyu verdi. Silivri'ye göre, aslında DP yöneticileri bu farkı almak istiyorlar fakat nasıl olsa onların hayır oyuna rağmen öneri geçeceği için siyasal bir taktik olarak muhalefet ediyorlardı (Karpas, 1996: 182). Öneri, meclis'te kabul edildikten sonra, DP Genel Merkez, maaş farklarının partiyeye verilmesini istedi. Bir kısım milletvekilleri bu çağrıya uymadı. Öte yandan DP Meclis Grubu, grup yöneticilerini istifa etmiş sayarak yenilerini seçmeye karar verdi. Yapılan seçimde Köprülü, yeniden Meclis Grubu ikinci başkanlığını kazanamadı. Bunun üzerine Bayar da Meclis Grup Başkanlığı'ndan istifa ettiğini duyurdu. Ardından DP genel İdare Kurulu, parti içi dayanışmayı zayıflattıkları iddiasıyla beş milletvekilini Haysiyet Divanı'na verdi. Haysiyet Divanı da bu milletvekillerinin partiden ihracına karar verdi. Bu milletvekilleri Osman Nuri Köni, Necati Erdem, Mithat Sakaroğlu, Sadık Aldoğan ve Kemal Silivri idi (Karpas, 1996: 182- 183).

4. 1. 7. 1950 GENEL SEÇİMLERİ

DP önderlerinin dört yıl boyunca bütün yurdu gezerek yürüttükleri mücadele, iktidar mücadelesinden çok bir demokrasi mücadelesi şeklindeydi. DP'nin kurulduğu günlerde " Biz şimdi Hasolarla Memoların ayağına mı gideceğiz?" diyen CHP'nin katı zihniyeti de 1946- 1950 sürecinde kırıldı. O

tarihe kadar büyük şehirlerin caddelerinde dolaşmasına bile izin verilmeyen, horlanan, aşağılanan köylüler ise şimdi ayaklarına kadar farklı partilere mensup politikacıları dinliyordu (Yücel, 2002: 27).

15 Şubat 1950'de, uzun görüşmelerden sonra meclis, hem Halk Partisi'nin hem Demokrat Parti'nin uyuştuğu şekilde yeni bir seçim kanununu kabul etmiştir. Açık oy, gizli tasnif ve yargı denetimi ile yapılacak olan seçimlerle birlikte siyasal hayatımızda demokrasi yolunda önemli bir hamle gerçekleştirilmiş oldu. Demokratlar, hava şartları yüzünden katılma oranının düşmesi endişesiyle seçimin Haziran başında yapılmasını istediler ancak CHP 14 Mayıs tarihini daha uygun gördü.

Kısa bir süre sonra partiler, radyoda eşit konuşma zamanı, toplantılar için salonlardan eşit faydalanma ve bütün basın kolaylıkları ile seçim kampanyalarına başlamışlardır. Halk Partisi tarım reformundan ve özel teşebbüs imkânlarından söz ederken demokratlar onların yavaşlığına hücum etmiş, devletçiliğin hafifletilmesi, daha çok özel teşebbüs ve işçiler için grev hakkı istemişlerdir. Partiler büyük sınav gününde seçmenlerden oy alabilmek için canla başla çalışmaktaydılar. 14 Mayıs'ta 8,5 milyon insan oy kullanmıştır. Seçim sonucunda Demokrat Parti oyların % 53,35'ini alarak meclisteki 487 üyelikten 408'ini kazanırken, CHP 69, Millet Partisi 1 milletvekili çıkarmıştır. Böylece Demokrat Parti büyük bir çoğunlukla iktidarı ele almıştır.

Yeni meclis 22 Mayıs'ta toplanarak, 384 oyla Cumhurbaşkanlığına İstanbul milletvekili Celal Bayar'ı seçmiştir. Celal Bayar Türkiye'nin 3. cumhurbaşkanı olmuştur. Refik Koraltan Meclis Başkanı olurken hükümeti kurma görevi Adnan Menderes'e verilmiştir. Böylece 27 yıl tek başına ülkeyi idare eden Halk Partisi yerini yepyeni bir partiye bırakıyor ve Türkiye ilk defa çok partili hayat ile tanışıyordu. Bu gerçekten kansız bir ihtilaldir.

Demokrat Parti iktidarı ele almıştı ancak Halk Partisi bu durumu her an bozabilirdi. Şeklen Demokrat Parti'nin elinde bulunan iktidarın anahtarı Halk Partisi'nin elindeydi. DP için endişeli geçen bu süreçte önemli bir olay yaşandı. 5 Haziran'da Adnan Menderes'i ziyarete gelen bir albay, 8- 9 Haziran'da kendisine bir darbe yapılacağını haber vermiştir. Bu yüzden harekete geçen Adnan Menderes 6 Haziran'da Türk Ordusu'nda büyük

değişiklikler yaptı. Yüksek rütbeli askerler emekliye sevk edildiler. Bu ani tepki ile Menderes ordu üzerinde otoritesini kurmayı başardı (Eroğul, 1990: 56- 57).

Demokrat Parti'nin iktidara gelir gelmez askeriye de yapmış olduğu bu değişikliğin sebebini çok daha önceki yıllarda henüz DP muhalefetteyken bulabiliriz. CHP iktidarda bulunduğu ve muhalefete baskı yaptığı dönemlerde Demokrat Parti'nin kapatılması düşünülüyordu. O ortamda Halk Partisi Müfettişi, Denizli Milletvekili Abidin Ege'nin sarf ettiği bir cümle Türkiye'de ordu ve hükümet üzerinde geniş bir şekilde düşünmeyi mecbur kılmıştı. Ege "Ordu emrimizdedir. Ordu ve bütün kuvvetler bizde iken, hasımlarımız ne yapabilirler? Bizi iktidardan devirmek isteyenleri bir anda yok ederiz." diyerek ordunun Halk Partisi'nin emrinde olduğu düşüncesini yerleştirmişti.

Ege'nin bu sözlerinden yola çıkarak ordunun hükümet işlerine karıştığını ya da karışmasa bile her an tetikte beklediği o dönem için söylenebilir. 1924 Atatürk Anayasası, ordu ve aydınının devlet yönetimi ortaklığını reddeder. Zaten Atatürk'ün en çok karşı çıktığı nokta askerin siyasete karışması olmuştur. Ancak 1960'dan önceki manzarada hem Aydınlar hem de ordu fiili olmasa da hükümet işlerinde bulunmuşlar ve dolaylı da olsa Türkiye siyasi hayatında önemli yerlere oturmuşlardır.

4. 1. 8. DEMOKRAT PARTİ'NİN TUTUMLARI

Türkiye'de dinin siyasete alet edilmesi ve dinin sömürü aracı olarak kullanılmasının tarihi çok eskilere dayanır. Atatürk'ün Osmanlı Devleti'nden yepyeni bir devlet yaratması ve şeriattan Cumhuriyete geçiş çok sancılı bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Osmanlı'yı unutamayanlar ve her fırsatta dile getirenler ile Atatürk'ün kurduğu rejimi özünde hissedenler arasında zaman zaman şiddetli çatışmalar yaşanmış ve bu durum günümüz Türkiye'sinde de devam etmektedir.

Halkın bir kesiminin Atatürk devrimlerini kabul edemeyişinin altında tepeden inme bir değişiklik olduğu fikrini kabul edenler hiç de azımsanamayacak kadar çoktur. Modernleşme yolunda atılan adımlar, harf

inkılâbı, kılık- kıyafet devrimi, tekke ve zaviyelerin kapatılışı o dönem için gerekli unsurlar olsa bile yapılanların bir ulusun tarihini ortadan kaldırması inancı hala bir takım zihniyetlerde canlı tutulmaktadır. İşte modern Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bu özlemler son bulmamış bilakis artarak devam etmiştir. Dinin siyasette etkin bir rol alması ve halkın din sömürüsüyle elde tutulması 2009 Türkiye'si'nde görebildiğimiz tablolardır.

Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemde de bu eğilimler kendisini sıkça göstermiş, o zamana kadar Türkçe okunan ezan Arapçaya çevrilmiş, radyoda dini programların saatleri sıklaşmış ve bazı tarikat şeyhleri himaye edilmiştir. Çoğulcu rejime geçerken İsmet İnönü, Atatürk Devrimleri'ne karşı bir tutuma yönelinmemesi ve din sömürüsüne kalkışılmaması için Celal Bayar'dan söz almış olmasına rağmen (Yıldız, 2001: 108). Adnan Menderes, Kadiri ve Nakşibendî Tarikatları'ndan birçok atamalar yapmış ve Said-i Nursi'den hiçbir ilgi esirgenmemiştir.

46 yıl sonra gizliliği kaldırılan Yassıada arşivinden Bediüzzaman Said-i Nursi'ye ait mektup ve belgeler de çıktı. Bu mektuplarda Nursi, Başbakan Menderes'ten Doğu'da Fen ilimleri ile dini barıştıran bir üniversite kurulmasını isterken, Menderes'i " İslam Kahramanı" olarak nitelendiriyordu (<http://www.zaman.com.tr>: 2009). Yassıada Arşivi'nden mektupları çıkan tek şahıs Said-i Nursi değildi. Ünlü şair Necip Fazıl Kısakürek de Menderes'e Maraş'tan milletvekili olabilmek için Osmanlıca bir mektup yazmış ve Menderes'in, İsmet İnönü ile başa çıkabilmesi için yardımcı olmayı teklif etmişti (<http://www.zaman.com.tr>: 2009).

Demokrat Parti, din- siyaset ekseninde mevcut olan görüşlerini hiç çekinmeden Kongreleri'nde dahi ortaya sermekten çekinmiyordu. Manisa DP Kongresi'nde, " Hilafet İsteriz" denirken DP Ankara milletvekili Selahattin Adil, Atatürk'ün bu derece yükseltilmesine karşı çıkarak " Ulusun yaptıkları dalkavukça Atatürk'e mal edildi." diyordu. " Atatürk, asker olarak görevini yapmış ve bu şekilde ordunun gönlünü kazanmış, ben ise ekonomik kalkınma yaparak ulusun gönlünü kazanacağım, bu daha önemli" diyen Menderes kendi görüşlerini de destekler nitelikteki Atatürk karşıtı söylemleri sessizce

dinleyerek Atatürk karşıtı kampanyaya güç ve ivme kazandırıyor (Yıldız, 2001: 110- 111).

Bunun yanında Demokrat Parti 21 Ekim 1950'de okullarda din dersi almayı mecbur hale getirdi. Bu dönemde din istismarı yoğun olarak kullanılmıştır. CHP, Bilecik'te türbeleri biz açtık derken, DP'lilerde Arapça Ezanın ve radyoda Kuran okunmasının kendi eserleri olduğunu iddia ediyorlardı (Evliyaoğlu, 1951).

Dinin siyasete alet edilmesini önlemek amacıyla Vicdan ve Toplanma Hürriyeti'nin Korunması Kanunu 23 Temmuz 1953'te kabul edildi. Hükümetin camileri imar etme çalışmalarına karşılık CHP dini siyasete alet ettikleri eleştirisinde bulunurken Menderes çıkmazda olduklarını söylüyordu. Menderes' e göre " Camilerin tamiri için para harcanmasına muhalefet din sömürüsü yapıyor olarak nitelendiriyor, yapmayınca da camileri ihmal etmekle suçluyorlardı." (Eraslan, 2005: 558).

Siyasal ve sosyal hayatta önemli bir fonksiyona sahip olan basın, buldukları dönem içinde hassasiyet gösteren konularda yapmış oldukları yayınlar her dönem hükümetlerinde olduğu gibi Demokrat Parti hükümeti döneminde de yasaklanmıştı. Atatürk dönemi yasaklanan yayınların sayısı 144, İsmet İnönü Döneminde 65, Demokrat Parti döneminde ise yasaklanan yayın sayısı 112'dir. Atatürk dönemi içinde "Mustafa Kemal Paşa'nın şahsına karşı yapılan hakaretlerden dolayı yapılan yasaklamalar", İnönü döneminde devlet büyükleri aleyhine yapılan yayınlara ilişkin yasaklamalar olarak devam etmişken, Demokrat Parti döneminde ise anılan iki başlığa ilişkin yasaklama kararı olmayıp bunların yerine 25 Temmuz 1951'de çıkarılan "Atatürk'e hakaret içeren suçlardan dolayı kanun"a göre yasaklamalar yapılmıştır (Kekibeç, 2006: 156-157).

Demokrat Parti döneminde adı geçen iki başlığa ait yasaklama kararının olmaması bu partinin başka alanlardaki yasaklamalarla ilgilendiğini ve kendileri aleyhine yapılacak olan eleştirileri göz ardı etmediklerini göstermektedir. İsmet İnönü ve Demokrat Parti Dönemi'nde yasaklanan yayınların konuları dahi birbirinden çok farklıdır. Örneğin; İnönü Dönemi'nde

Dini Propaganda yapan yayınlar yasaklama listesinde ilk sırada iken komünist propaganda yapan yayınlar son sırayı almıştır. Demokrat Parti Dönemi'nde ise komünist propaganda yapan yayınlar ilk sırayı alırken, dini propaganda yapan yayınlar son sırada kalmıştır (Kekibeç, 2006:157). Bu iki başlığın bu şekilde değişmesi dahi iki parti arasındaki zihniyet değişikliğinin yasaklara yansımalarından ibarettir.

4. 1. 9. DEMOKRAT PARTİ'NİN DIŞ POLİTİKASI

Demokrat Parti'nin üçüncü büyük kongresi 15 Ekim 1951'de Ankara'da açıldı. Çalışmalar altı gün sürdü ve 20 Ekim 1951 akşamı son buldu. Son gün yapılan seçimlerde Adnan Menderes 827 oyla Genel Başkanlığa seçildi. Demokrat Parti iktidara geldikten kısa bir süre sonra hem içte hem dışta hızlı bir gelişme yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye Nato'ya kabul edilmiştir. 5 Mart 1959'da Amerika ile İşbirliği Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre " Dolaylı Saldırı" yani doğrudan, dışarıdan değil fakat dışarıdan da destekleneceği var sayılan hükümete yönelik eylemlere karşı TC Hükümeti'nin çağrısı üzerine ABD başkanı, kendi silahlı kuvvetlerini istediği gibi Türkiye'de kullanarak eylemi bastırma yetkisi almıştı (Yıldız, 2001: 79).

Ancak DP'nin Batıcı dış siyaseti bununla kalmamış ABD'nin isteğiyle Yakın Doğu ve Balkanlar da yeni pakt arayışlarında bulunmuştur. 28 Şubat 1953'te Ankara'da, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında, dostluk ve işbirliği anlaşması imzalandı. Bu dönemde Türkiye Arap dünyası'nda İngiliz ve Fransızlara karşı baş gösteren bağımsızlık hareketlerini desteklemeyerek emperyalistlerin safında yer almıştır. İran'da da Musaddık'ın petrolü millileştirme yolundaki girişimlerine cephe almıştır. DP hükümeti, Irak ve Pakistan'da ki Batı uydusu rejimlerle işbirliğine başlamış, Yunanistan ve Yugoslavya ile de ortak bir savunma anlaşması imzalamıştır. Yakın Doğudaki bu çabalar, ileride Bağdat Paketi'nin imzalanmasına varacak, Balkanlardaki çalışmalar ise Stalin'in ölümünden sonra, Sovyetlerin Yugoslavya'ya karşı tutumunun yumuşaması nedeniyle geniş ölçüde boşa çıkacaktır (Tunçay, 1989: 180).

1950 – 1954 döneminde Demokrat Parti'nin izlediği Amerikancı politikanın çok renkli bir safhası da Celal Bayar'ın Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı ziyarettir. Görkemli karşılama törenlerinden sonra yurda dönen Celal Bayar, verdiği bir demeçte “ Türk- Amerikan dostluğu milletimizin malı olmuştur.” demiştir. Oysa Celal Bayar'ın söylediğinin tam tersi olmuş, Türk Milleti Türk- Amerikan dostluğunun malı olmuş ve Amerika bu dostluktan her fırsatta fazlasıyla yararlanmıştı.

4. 1. 9. 1. İki dev blok arasında Türkiye

4. 1. 9. 2. Türkiye'nin NATO'ya Girmesi : İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, savaşı zaferle bitirmiş olan devletler iki ayrı dev blok olarak karşı karşıya geldiler. Amerika ve Avrupa devletleri Atlantik Paktı etrafında toplanırken, Sovyet Rusya ve Avrupa'da işgal altında tuttuğu devletler sonradan Varşova Paktı olarak isimlendirilen bir topluluk oluşturmuşlardı. Bu iki blok arasında “ Soğuk Savaş” vardı. Varşova Paktı'nın üstün gücü Sovyet Rusya, boğazlar statüsünün yeniden ve kendisiyle gözden geçirilmesini istemiş, üç doğu Vilayetiyle ilgili toprak istekleriyle Türkiye'nin karşısına dikilmişti.

Buna karşılık, Atlantik Paktı'nın etrafında toplanan Amerika ve Avrupa devletleri, Türkiye'yi aralarına almak istemiyorlardı. İngiltere, Atlantik Paktı'nın Avrupa medeniyetini savunmak için kurulduğunu ileri sürerek Türkiye'nin bu pakta alınmasına muhalefet ediyordu. Bunun yanında İngiltere Süveyş Kanalı konusunda Mısır ile şiddetli bir çekişme içindeydi. Bu nedenle Türkiye'nin askeri gücünden yararlanarak Süveyş'te kalmayı düşünüyordu (Armaoğlu, 1964: 804). Demokrat Parti NATO'ya girilmesine büyük önem verdiği için Menderes dış siyaset konusunda bir demeç vermiş “ NATO'ya girmemiz zarureti sulhun korunması maksadına bağlıdır.” demişti (Yirmibeşoğlu, 1999: 93). 25 Haziran 1950'de Kore Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Türkiye, 25 Temmuz 1950'de, Birleşmiş Millet Güvenlik Konseyi'nin çağrısına uyarak, Kore'ye 4.500 kişilik askeri bir kuvvet göndermeyi kararlaştırdı. Türk askerinin Kore savaşında gösterdiği üstün başarı Türkiye'nin NATO üyeliğine yapılan itirazları büyük ölçüde giderdi. Aynı zamanda, Amerika Birleşik

Devletleri'nde strateji uzmanları, Avrupa'da bir savaş çıkacak olursa Sovyet Rusya'ya yakın üslere gerek olduğunu, bunun içinde Türkiye'nin ittifaka katılmasını istemeye başladılar. Bu gelişmeler içinde Türkiye, NATO'ya katılmak için ilk müracaatını 1950 Mayıs'ında, ikincisini 1 Ağustos 1950'de yaptı. Fakat, Türkiye'nin Yunanistan ile birlikte yaptığı bu müracaat NATO Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmedi (Uçarol, 2000: 734).

Bu sırada Türkiye'ye gelen bir Amerikan heyeti Çankaya'ya davet edilerek Türkiye'nin Amerika'ya güvenebilmesi için Atlantik Paketi'nin ortak teminatının istendiği belirtildi. Türkiye'den sonra Kahire'ye geçen heyetin başkanı Celal Bayar'a bir mektup yazarak Türkiye'nin Pakta alınacağına dair duyduğu güveni belirtti. Türkiye İngiltere'nin de verdiği güvence ile NATO'ya Yunanistan'la birlikte katıldı.

Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya kabul edilmesi ile, Batı güvenlik sistemi Atlas Okyanusu'ndan Doğu Anadolu sınırlarına kadar uzamış oldu. Diğer yandan, Türkiye'nin NATO'ya girmesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri ile daha da gelişti ve iki devlet arasında çeşitli alanlarda ikili anlaşmalar yapılmaya başlandı. Bütün bunlar da Türk dış politikasında yeni gelişmelere yol açtı (Uçarol, 2000: 735).

4. 1. 10. DEMOKRAT PARTİ'NİN İÇ POLİTİKASI

4. 1. 10. 1. Yükselme Dönemi (1950- 1954) : Demokrat Parti, on yıllık iktidarı süresince Türkiye'nin yüzünü güldüren birçok gelişmeye imza atmıştır. Ancak Türkiye'de yaşanan olumlu gelişmeler, DP'nin demokrasiden sapma girişimlerinin göz ardı edilmesine etki edememiştir. İlimli bir politika ve demokrasi vaatleriyle iktidara gelen DP bir süre sonra değişmeye ve baskı politikasıyla iktidarda kalmaya çalışmıştır. Demokrat Parti'nin baskıcı politikaları muhalefetten, üniversiteye, orduya ve basına kadar uzanmış ve beraberinde hoşnutsuzluk sesleri yükselmeye başlamıştır. Muhalefete karşı girişilen ilk baskı Ulus Gazetesi'nde " Gözü kapalı oy verme." Başlıklı bir yazı yazdığı için muhalefet milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığının kaldırılması olmuştur. Muhalefete ve basına bir gözdağı olan bu karar DP'nin baskıya yöneldiğinin ilk işareti olmuştur. Bundan sonra yine muhalefete

yönelik bir başka eylemi Yassıada Duruşmaları'na da konu olan CHP'nin mallarına haksız kazanıldığı gerekçesiyle el konulmasıdır. Sadece muhalefete yönelik olmayan baskılar bir başka parti olan Millet Partisi'ne de uygulanmış ve parti Atatürk Devrimleri'ne aleyhtar olduğu ileri sürülerek 27 Ocak 1954'te kapatılmıştır (Eroğul, 1990: 75- 78).

Demokrat Parti'nin basına en ciddi darbesi Basın Kanunu'nun değiştirilmesi oldu. Basın yoluyla itibarı kıracak, şöhrete veya servete zarar verebilecek bir hususun ortaya çıkması halinde altı aydan üç seneye kadar hapis ve 1.000 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezası öngörüyordu. Ayrıca bu suçlar, resmi sıfatı olan kişilere karşı işlendiği takdirde cezalar üçte birden yarıya kadar artırılacaktı. İşin en kötüsü, suçlandırılan gazeteciye iddiasını ispat hakkı da verilmiyordu. Bütün bu baskı döneminde halkın hoşnutsuzluğunun yanı sıra Demokrat Parti Türkiye'de çok önemli başarılarla da imza atmıştır. Türkiye'nin dört bir yanında açılan geniş yollar, barajlar, fabrikalar ekonomik anlamda bir şahlanışın göstergesiydi. 4 Nisan 1954'te Samsun Limanı'nın temeli atıldı. 22 Nisan'da Celal Bayar İzmit'teki üçüncü kâğıt fabrikasını hizmete açtı. 26 Nisan'da Mersin Limanı'nın inşaatına başlandı.

Uluslararası ekonomik ilişkilerde de, kalkınma için gerekli yatırımların hiç değilse bir bölümünü dış kaynaklardan sağlama amacıyla, 1950- 1954 döneminde bir dizi önlem alındı. DP iktidarı, 1951 ve 1954'te yabancı sermayeye giderek daha elverişli çalışma koşulları sunan teşvik kanunları çıkartmıştır. Ayrıca Petrol arama konusunda da yine yabancı sermaye çekmeye yönelik özel bir yasa düzenlemesi 18 Mart 1954'te kabul edilmiştir. Yabancı Sermayeyi teşvik Kanunu'da 18 Ocak 1954'te kabul edilmişti. Bu iki kanun sayesinde Yabancı sermaye teşvik ediliyor ve Türkiye'de yabancı sermayenin çalışması kolaylaşıyordu (Tunçay,1989: 180). Bunun yanında Demokrat Parti'nin ekonomik başarıları endüstriden çok tarım alanında olmuştur. DP'nin yükselme dönemi olarak nitelenen 1950- 1954 yılları arasında Türkiye'nin Milli geliri % 15 oranında artmıştır. Bu artış sonraki yıllarda da devam etmiş ve bu dönemin tüm milli gelir artışı % 38,9 oranını bulmuştur. Tarım alanında yaşanan gelişmeler, boş toprakların işletmeye açılması, devletin elindeki bir kısım toprağı köylüye dağıtılması, tarımda

makineleşme Türk halkının özellikle çiftçinin yüzünü güldüren gelişmelerdendir. Bu dönemde traktör sayısı on misli artmıştır. Ayrıca mibzer, biçer- döver gibi alet ve makineler da ithal edilip kolay işleyen bir kredi mekanizması yoluyla köylüye aktarılmıştır. Ürünlerin nakil ve muhafazası için yeni imkânlar geliştirilmiş, Ziraat Bankası kanalıyla tarım kesiminin kredi ihtiyacı geniş ölçüde karşılanmıştır. Tarımsal fiyatlar yükseltilerek köylere daha fazla miktarda para akması sağlanmıştır (Eroğul, 1990: 87).

Demokrat Parti iktidarı, sanayi alanında da bazı hamlelere girişmiştir. Bunların başlıcaları, ihraç sanayi, şeker, çimento ve dokuma alanlarında gerçekleştirmiştir. Demokrat Parti'nin sanayi, tarım ve iktisadi politikaları halkın büyük çoğunluğunun sempatisini kazanmış ve bu sempati DP'ye 1954 seçimlerinde yansımıştır.

DP döneminin ilk ve son yıllarındaki rakamlara bakılarak bu dönemdeki gelişmeler daha kolay değerlendirilebilir.

Şeker üretimi 1950'de 137.000 ton iken 1960'ta 643.000 ton olmuştur, çimento istihali 400.000 tondan 1.750.000 tona yükselmiştir. Aynı dönemde elektrik üretimi 100'den 375'e yükselirken, demir cevheri üretimi 100'den 475'e, çelik üretimi ise 2.230'a, bakır üretimi 103'ten 235'e yükselmiştir. 1950'de nüfus başına düşen zirai üretim 479 kilo iken 1958'de bu rakam 800 kg. olmuştur. 1949'ta ziraatta kullanılan traktör sayısı 3103 iken 1958'de 43.872 olmuştur (Göktepe, 2002: 61).

4. 1. 10. 2. 1954 Genel Seçimleri :1954 yılının mart ayından itibaren Genel seçimler için yoğun bir hazırlık başlamış oluyordu. Milletvekili olmak isteyenlerin sayısı rekor seviyedeydi. Sadece Demokrat Parti'ye aday olmak için 14.000 kişi başvurmuştu. 12 Nisan'da ilan edilen kesin listelere göre Demokrat Parti'nin 256 milletvekili yeniden aday olmuşlardı. Demokrat parti'nin bu altın yıllarında İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker (1991a: 25) bile Demokrat Parti'ye oy vermeyi düşünenler arasındaydı. 2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti ezici bir çoğunluk kazanarak 1950 zaferini geride bırakıyordu. Demokratlar oyların % 56,61'ini alırken CHP % 34, 78'e düşüyordu. Milletvekilliklerinin % 92,98'ini alan Demokratlar 541

koltuktan 503'ünü işgal ediyorlardı. CHP ise koltukların % 5,52'si ile idare etmek durumundaydı. CHP ancak 31 milletvekili çıkarabilmişti (Eroğul, 1990: 86). Yenilenen DP iktidarının ilk işi muhalefete oy veren illeri cezalandırmak olmuştu. CMP' ye oy veren Kırşehir ilçeliğe indirilmiş, CHP'ye oy veren Malatya ise ikiye bölünerek bir de Adıyaman oluşturulmuştu. Artık hiçbir şekilde koltuktan indirilemeyeceklerini düşünen Demokratlar için yeni bir dönem başlamış oluyordu. Baskı dönemi. DP'nin “ *Altın Yılları*” ya da “*Yükselme Dönemi*” olarak adlandırılan bu dönem aslında bir nevi DP'nin çöküş yıllarının başlangıcı sayılabilir. Mutlak iktidarın yozlaştırdığı Demokrat Parti'nin baskı politikasına yöneldiği olan bu dönem 27 Mayıs darbesine giden sürecin de başlangıcı sayılabilir.

4. 1. 11. DEMOKRAT PARTİ'NİN DURAKLAMA DÖNEMİ VE BASKI YILLARI (1954- 1957)

Genel seçimlerden sonra Üçüncü Menderes Kabinesi kurularak yeni politikalarına başladı. Adnan Menderes bu dönemde Amerika ve Almanya'ya gitti. Bu seyahatlerin esas amacı alınan dış yardımın artırılması idi. İç politikasında esaslı bir değişime giden DP, arka arkaya bir dizi kanun çıkardı. 30 Haziran 1954'te kabul edilen bir kanunla muhalefetin hakları kısıtlandı. Bu yeni kanuna göre bir siyasal partiye başvurup adaylığı reddedilen bir kişi o seçim döneminde bir daha aday olamayacaklardı. Böylece Demokratlar, müracaatlarını reddettikleri adayların kendilerine karşı seçim mücadelesine girmelerini önlemiş oluyorlardı. Yeni kanuna göre karma liste yapılmayacak ve radyo siyasal partilere kapatılacaktı. Radyo ile ilgili olan bu hüküm sadece muhalefete radyonun kapatılması anlamındaydı çünkü iktidardaki parti, hükümet adına konuşma gerekçesiyle radyodan istediği gibi yararlanacaktı.

Memurlara karşı alınan sert tedbirlerden biri de memurların emeklilik hizmet sürelerinin 30 yıldan 25'e indirilmesi ve bu karara itiraz hakkının kaldırılmasıydı. Getirilen bu hükümler, o vakte kadar özel güvencelerden yararlanan Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyeleri ile Üniversite Profesörlerini de kapsıyor ve bu durum kurumların özerkliğini etkiliyordu. Kısa bir süre sonra

çıkarılan bir başka yasayla da, bütün kamu görevlilerinin bağlı oldukları teşkilat emrine alınarak görevden uzaklaştırma olanağı yaratılmıştır. Yargıç ve profesörlere de uygulanan bu yasa ile herhangi bir memur işinden alınıp altı ay süreyle kendisine açık maaşı ödendikten sonra, yeni bir göreve atanmazsa kendiliğinden emekliye ayrılabilirdi. Bütün bu işlemler hakkında yargı yolları da kapanmıştı (Tunçay, 1989: 181).

1954- 1957 döneminin başlarında, DP iktidarı basına karşı sert bir tutum takınmıştır. Muhafız gazeteciler, çeşitli mahkeme kararlarıyla uzun süreli hapis cezalarına mahkûm edilerek tutuklanmışlardır. Bu dönemde hızlı bir gelişmenin ardından ekonomik sıkıntılar da su yüzüne çıkmaya başlıyordu. Ödemeler dengesi açığını kapatmak için ABD'den ek krediler isteniyor ama yanıt olumsuz oluyordu. Tedavüldeki para hacmi azaltıldı. Çaresiz kalan iktidar, içte aldığı tedbirleri sertleştirdi. 1955 yılının temmuz ayında, Milli Korunma Kanunu sert bir şekilde uygulanmaya başlandı. Büyük şehirlerdeki ardiye ve depolar basıldı. Alınan bu tedbirler halkın gözünü boyamaya yetmediği gibi grevler ardı ardına geliyordu. 15 Temmuz 1955'te İzmir Liman İşçilerinin girdiği grev iktisadi bunalımın bir işareti oldu. Hükümet, şeker ve çimento fabrikaları başta olmak üzere çeşitli sanayi tesislerinin temellerini atarak, halkı çekilen sıkıntıların üstesinden bir an önce gelineceğini göstermek istiyordu. Bu yüzden Adnan Menderes Afyon ve Eskişehir'de çimento, Konya ve Erzurum'da şeker fabrikalarını açtı. Celal Bayar ise Denizli Elektrik santralini işletmeye açıyordu.

Hoşnutsuzluğun yayılması sadece halk arasında değil parti içinde de kendini göstermiş ve 1955 yılında Fuat Köprülü Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrılmıştır. Aynı yıl İspat Hakkının tanınmasını sağlayan 19 DP milletvekilinin yarısı partiden atılmış, geri kalanları da kendiliklerinden istifa etmişlerdir. Böylece Demokrat Parti'nin dördüncü büyük kongresi son derece bunalımlı bir dönemde toplandı.

Dördüncü Büyük Kongre'den sonra yaklaşık 45 gün sonra yaşanan önemli bir olay Demokrat Parti'yi karıştırdı ve parti'nin dönüm noktası oldu. 29 Kasım 1955 Salı günü Dr. Burhanettin Onat başkanlığında toplanan DP Meclis Grubu'nda İktisat ve Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı hakkındaki gensoru

önergesi görüşülecekti. Ancak grup, yoğun baskısıyla gensoruyu hükümete yöneltti ve arkası arkasına kürsüye çağırdığı bakanları istifa ettirdi. Bunun üzerine kürsüye gelen Menderes, Bakanlar Kurulu'ndaki bakanların toptan çekildiğini belirterek, kendisi ile ilgili kararı da grubun vermesini “ kaderimi sizlerin reylerinize terk ediyorum.” sözleriyle istedi. Bir iki milletvekili hariç bütün grup, Menderes'in lehinde oy kullandı. Bunun üzerine Menderes tekrar kürsüye gelerek gruba teşekkür etti ve “ Aslanlar gibi insanlarsınız; siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz. Size layık olmaya çalışacağım.” diyerek kürsüden indi (Yücel, 2002: 35- 36)

Birçok tarihçi, bu grup toplantısının Menderes'in zaferiyle sonuçlandığı kanaatini taşır ve Menderes'in sözleri üzerinde durur. Böyle düşünenler, bu sözlerle Menderes'in laiklik karşıtı, irticacı düşüncelerinin su yüzüne çıktığını vurgularlar. 29 Kasım 1955, Adnan Menderes'in “ dostlarını, yol arkadaşlarını satan adam” olarak değerlendirilmesine yol açtı ve Menderes'in parti içi diktasına kadar gidecek süreci başlattı (Yücel, 2002: 36- 54).

Menderes İktidarı'nın en kritik yılı olan 1955'de içte ve dışta fazlaca ses getiren ve Yassıada Davaları'na da konu olan 6-7 Eylül olayları yaşanmış ve Kıbrıs meselesi bir iç sorun iken dış mesele haline gelmiştir. Bu olaylar üzerine İzmir ve İstanbul'da 6 Eylül'de, Ankara'da 9 Eylül'de sıkıyönetim ilan edilmiştir (Toker, 1991a: 142- 145). Dördüncü Menderes Kabinesi 13 Aralık 1955'te gruptan güvenoyu alarak yoluna devam ediyordu ancak DP yoluna devam ederken baskı politikasına da yenilikler getiriyordu. Adnan Menderes verdiği vaatlerle her şeyin düzeleceği müjdesini veriyordu ancak sene sonuna doğru Türkiye'deki mevcut hoşnutsuzluk azalmıyor aksine artıyordu. Bu yeni dönemde Demokrat Parti'nin baskı politikasına maruz kalan kurumlar Muhalefet başta olmak üzere adalet, basın, üniversite ve sendikalar olmuştur. Yargıtay Başkanları'ndan üyelerine kadar birçok yargıç ta emekliye sevk edildi. Gazeteciler yaptıkları haberlerden dolayı tutuklanabiliyor, gazeteler kapatılıyordu. Profesörler tutuklandığı gibi sendikaların da çalışmalarına son veriliyordu (Eroğul, 1990: 109- 121).

4. 1. 11. 1. 1957 Seçim Kampanyası ve Seçimler :27 Ekim 1957'de yapılan seçimin kampanyaları da oldukça heyecanlı ve sert geçmiştir. Daha 1956'da Halk Partililer, iktidara geldikleri takdirde "devr-i sabık" yaratacaklarını ve Menderes'ten hesap soracaklarını ifade etmeye başlamışlardı. 1957 seçim kampanyası şiddeti bakımından o dönemde yapılmış olan en çetin seçim mücadelesidir. 1957 seçimleri de muhalefetin bütün mücadelelerine rağmen Demokrat Parti'nin lehine sonuçlandı. Demokratlar % 47,70 oy alırken, Halk Partisi % 40, 82 oyla neredeyse iktidar kadar oy almıştır. Hürriyet Partisi % 3, 85, CMP ise % 7, 19 oy almışlar ve bu üç partinin toplam oyu da Demokrat Parti'nin oylarından fazla oluyordu. 1957 seçimlere artık Demokrat Parti'nin yokuş aşağı inmekte olduğunun bir göstergesi olmuştur. Seçim sonuçları açıklandığında Menderes'in yanında bulunan Samet Ağaoğlu Menderes'in çok üzgün olduğunu ve kendisini daha önce hiç böyle görmediğini söylüyor.

1950 ve 1954 seçimlerine bakıldığında 1957 seçimlerinde Demokratların darbe yedikleri gözlenir. Bu gelişmenin onları uyarması beklenebilirdi ancak Demokrat Parti uyarılma dönemini çoktan aşmış ve dönüşü olmayan bir yola girmişti. Her alanda bir çürüme baş göstermişti. Aydın tabaka ile memur kesiminin arası iktidarla açılmış, geçim sıkıntısına katlanan bu kesimler mevki düşüklüğünü içlerine sindirememişlerdi.

1958 yılının başlarında, Samet Kuşçu adlı Kurmay Binbaşı'nın ihbarıyla "Dokuz Subay" tutuklaması yapıldı. Bunların askeri bir hükümet darbesi hazırladıkları iddia ediliyordu. Fakat böyle bir cuntanın varlığı kanıtlanmadığı için, muhbir iftiradan mahkûm oldu. Oysa bu ihbarın doğruluğu 27 Mayıs'tan sonra anlaşılacaktı. 1958 yılı içinde ekonomik bunalım yoğunlaştı. Birçok mal bulunamaz oldu. Kuyruklar ve karaborsa doğdu. Fiyat artışları birbirini kovaladı. Başbakan Adnan Menderes o ilkbaharda da ticari ilişkileri geliştirmek için bir Uzak Doğu gezisi yaptı. Japonya, Çin, Güney Kore ve Hindistan'ı ziyaret etti ancak elde edilen sonuçlar sıkıntıları hafifletmeye yetmedi. 1958'de iktisadi anlamda tam bir darboğaz yaşanınca iktidar 4 Ağustos Kararları adı altında bir dizi tedbir almak zorunda kaldı.

4 Ağustos kararlarına göre Türk parasının değeri üç misliden fazla düşürüldü. Batı Devletleri toplam 359 milyon dolar kredi vermeyi kabul ettiler. Ancak bu yeni borcun büyük kısmı eski borç ve faizlere kesildi. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı 100 milyon dolar, para fonu ise 25 milyon dolar kredi açtılar. Bu yardımlar karşılığında hükümet, Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'na bir istikrar programı sunmuş ve buna bağlı kalmayı taahhüt etmişti (Eroğul, 1990: 141).

Türkiye bu iktisadi zorluklar içinde çırpınırken Irak Kralı Faysal ve Başbakanı Nuri Sait öldürülerek bir devrim yapıldı. Irak'taki devrim Türkiye'yi derinden etkiledi. Adnan Menderes Irak'a saldırılmasını düşünmüştü ancak Amerika'nın baskısı ile bu düşüncesinden vazgeçmiştir.

1957 seçimlerinden önce engellenen muhalefetin güç birliği, 1958 güz sonunda partiler arası birleşmelerle gerçekleştirildi. 16 Ekim 1958'de Türkiye Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşti. 24 Kasım 1958'de Hürriyet Partisi Halk Partisi'ne katıldı. Muhalefet bundan sonra mücadele hedeflerinin saptanmasına girişti. Bu saptama işi CHP'nin 14. Kurultayı'nda gerçekleştirildi. Bu kurultayın kabul ettiği "İlk Hedefler Beyannamesi" muhalefet güç birliğinin varmak istediği gayeleri on madde halinde sıralamıştı. Bunlar; Partizanlığın kaldırılması, Millet Meclisi'nden başka ikinci bir meclisin kurulması, Yüksek Yargıçlar kurulu oluşturulması, Memurların mahkemeye başvurma haklarının tanınması, Basın hürriyetinin Anayasa güvencesine bağlanması, Üniversite Özerkliğinin eksiksiz sağlanması, bir yüksek iktisat şurası kurulması ve sosyal adaletin Anayasaya girmesi idi (Tunçay, 1989: 185).

Demokrat Parti'nin güç birliğine yanıtı Vatan Cephesi'ni kurmak oldu. 1959 Ocak ayı içinde ülke çapında örgütlenmeye başlayan Vatan Cephesi Ocakları sistemiyle iktidara partinin verebildiğinden daha geniş bir taban bulunmaya çalışıldı. Vatan Cephesi'ne katılanların adları teker teker radyoda okunarak teşvik ediliyor, belli konulardaki kişiler ve kesimler bu ocaklara yazılmaya zorlanıyordu. Vatan Cephesi Yassıada Davalarına da konu olmuştur.

Türkiye’de durum böyle iken Adnan Menderes’i halkın gözünde ilah haline getiren bir olay yaşanıyor ve Başbakanın uçağı 17 Şubat 1959’da İngiltere’ye giderken Londra’nın 25 mil güneyinde sis dolayısıyla düşüyor ve uçaktaki pilot ve hosteste dâhil olmak üzere 16 kişi ölüyor ve geri kalanlar da yaralanıyorlardı. Adnan Menderes ise kazayı ufak sıyrıklarla atlattığı ve bu olay halkın Menderes’i ne kadar sevdiğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bütün memlekette yüzlerce kurban kesilirken herkes Menderes’in böyle bir kazayı sıyrıklarla atlattığını ilahi korumaya bağlamıştı. Adnan Menderes Ankara’ya döndükten sonra bir karşılama töreni yapıldı, karşılama törenine İsmet İnönü de katılmıştı. İnönü, Adnan Menderes’e “ Geçmiş olsun” diyor ve elini sıkıyordu. Bu onların son el sıkışması olacaktı (Eroğul, 1990: 146- 147).

Diğer taraftan parti toplantıları için çeşitli illere giden muhalefet lideri İnönü polis engellemesiyle karşılaşmakta, bu durum iki parti taraftarları arasında gerginliği giderek arttırmaktaydı. Muhalefet sözcüleri Türkiye’nin dış yardım almadan ekonomik sistemi çeviremez hale geldiğini iddia ederlerken, Çalışma Bakanı işçilerin zam isteklerini enflasyonu arttırdığı gerekçesi ile reddediyordu. Muhalefetin sesi “ Ulus” gazetesi bir ay süre için kapatılırken muhalefet lideri İsmet İnönü Uşak’tan ayrılırken saldırıya uğruyordu. İnönü’nün Ege Bölgesi’ndeki gezisinin her durağında mahalli yöneticiler aynı sıkıntıyı yaşamıştı. Gerginlik İstanbul’da da devam etmiş, Topkapı’da İnönü ve yanındakiler saldırıya uğramışlardı (Toker, 1991b: 228- 234). İnönü’nün Konya gezisi sırasında da polisler halk arasında çatışmalar yaşanmış bu durum Meclise bile yansımıştı.

4. 1. 12. 27 MAYIS’A GİDEN SÜREÇ

4. 1. 12. 1. Meclis Tahkikat Komisyonu : 1960 yılına girildiğinde, iktidar muhalefeti “İhtilal” kışkırtıcılarıyla, muhalefet ise iktidarı bir “ istibdat” idaresi kurmuş olmakla suçluyordu (Tunçay, 1989: 186). İlkbaharda gerginlik daha da arttı. Demokrat Parti kendisini yıkılışa götüren Tahkikat Komisyonu’nu CHP’nin yasadışı yöntemlerle siyasi mücadele yapması üzerine kurmuş ve bu

komisyona geniş yetkiler tanımıştır. 15 kişiden oluşan bu komisyon üç yasak kararı verdi. Bunlar; partilerin kongreleri, toplantıları, bütün siyasal faaliyetleri, yeni örgüt kurmaları, Komisyonun faaliyetiyle ilgili bütün yayınlar, Büyük Millet Meclisi'nin tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerinin yayını. O dönemde İnönü bir konuşma yapmış ancak bu konuşma basına yasaklar yüzünden yansımamıştı. İnönü, iktidarı sert bir dille eleştirdiği konuşmasında şunları söylüyordu:

“Biz İhtilal metotları takip ederiz, seçimsiz iktidara gelmek isteriz derler. Şimdi iktidarda bulunanların, milletleri ihtilale nasıl zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ihtilal behemehâl olur. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. Şimdi arkadaşlar şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. İhtilal meşru bir hak olarak kullanılacaktır.” Uyarı yeterince açıktı ancak bu uyarıyı Demokrat Parti görmezden geldi ya da gerçekten göremedi (Eroğul, 1990: 155- 156).

27 Nisan 1960 tarihinde Meclis, Tahkikat Komisyonu'na geniş yetkiler veren bir kanunu kabul etti. Yetki yasasının çıkmasının ertesi günü İstanbul'da, bir sonraki günde ise Ankara'da büyük öğrenci gösterileri meydana geldi. Hemen sıkıyönetim ilan edildiyse de tepkiler tamamıyla denetlenemiyordu. Hükümet bunlara artan bir sertlikle cevap verdi. Bu gelişmelere rağmen Menderes'in halktaki desteği devam ediyordu. Mayıs ortasında yaptığı Ege Gezisi'nde kendisine büyük sevgi gösterileri yapıldı. Egeliler Menderes'i büyük bir tezahüratla karşılarken, halkın bir kısmı da şikâyetlerini yürüyüşlerle ortaya koyuyordu. Bu yürüyüşlerden en önemlisi hiç şüphesiz 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencilerinininkiydi. Artık ordu da açıkça göstericilerin safına katılmıştı. Ancak Hükümet subayların maaşları da dâhil olmak üzere hizmet sektöründe imkânların iyileştirileceğini, konut sorununun çözüleceğini vaat etmekle, meseleyi sadece subayların ekonomik sıkıntılarından kaynaklanan bir olaymış gibi görüyordu. Başbakan, büyük tepki çeken Tahkikat Komisyonu'nun da işini zamanından önce bitirdiğini, raporunu Meclis'e vererek işlevini tamamlayacağını açıkladı. Aynı zamanda

Ankara'daki sıkıyönetim komutanı da tedbirlerin gevşetileceğini, durumun normale dönüşeceğini belirtiyordu.

4. 1. 12. 2. Ordu İçinde İlk Rahatsızlık :Türkiye'de daha 1960'lara gelinmeden, CHP'nin iktidarda olduğu dönemde orduda şikayetler ve kıpırdanmalar başlamıştı. Ordu içinde bulunan bazı subaylar memleketin gidişatından ve iktidarın yaptırımlarından oldukça rahatsızdılar. O sıralarda Başbakan Recep Peker'di ve Halk Partisi iktidarda idi. Ordu içinde baş gösteren bu sıkıntılar 1960 tarihinden çok önce 1946 yılının son aylarında başlamıştı. Ordu içinde yapılan seçimleri ve memleketin durumunu eleştiren subayların toplantı yerleri genellikle Kurmay Binbaşı Şefik Erensü'nün evi oluyordu. Başlangıçta sözü edilmeyen ihtilal fikri yavaş yavaş ağızlarda dolanmaya başlıyordu. 1946 yılındaki seçimlere hile karıştığını düşünen subaylar bir ihtilal yaparak iktidarı hak edene verme isteğinde bulunuyorlardı. Bu düşüncelerini değiştiren isim Korgeneral Fahri Belen oldu. Belen bir ihtilal için erken olduğunu düşünüyor ve 1950 seçimlerini beklemelerinin gerektiğini söylüyordu (İpekçi ve Coşar, 1965: 14–20).

1950 seçimlerinde sandıktan çıkan halkın iradesi ile Demokrat Parti bir zafer elde ediyordu. DP'nin açık arayla iktidarı ele geçirmesiyle ihtilal fikri rafa kaldırılmış ve Türkiye'de bembeyaz bir ihtilal gerçekleşmişti. Korgeneral Fahri Belen ve Albay Seyfi Kurtbek ordudan istifa ederek DP listesinden aday olmuşlardı. Bu durum subayları oldukça sevindiriyordu. Çünkü artık ordudaki ıslahat rahatlıkla yapılabilecek, demokratik düzeni gerçekleştirebileceklerdi. CHP iktidarı döneminde ordu içinde oluşturulan teşkilat ve bir ihtilal yapılması fikri Türkiye'de ordunun tüm kesimlerinin körü körüne tek bir fikre ve partiye bağlı olmadığını en güzel göstergesidir.

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra Fahri Belen Bayındırlık Bakanı oldu. DP hükümetinin ordu bünyesinde yaptığı ilk icraat bazı tayin ve terfilerdi. Bu tayinlerle kurmay subaylar teşkilatından bazı albaylar, tümen kumandanlıklarına getirilmişti. Albayların vekâleten de olsa tümen kumandanlıklarına getirilmesi o sırada ilk defa görülen bir durumdu. Bu DP hükümetinin, ordu bünyesinde gerçekleştirdiği bir gençleştirme hareketiydi..

Ancak bu ümitler kısa sürüyor Fahri Belen altı ay sonra DP'den istifa ediyordu.

Fahri Belen'in küskünlüğü son olmamış ve ordu içinde demokratik düzene geçildiğini sananlar zaman ilerledikçe yanıldıklarını anlamışlardı. Demokrat Parti 1950 seçimlerinden önce kurulan Kurmay Subaylar Teşkilatı'nın orduda beklediği ıslahatı gerçekleştirmek şöyle dursun, orduya tamamen sırtını çevirmiş, silahlı kuvvetler mensuplarının hiçbir meselesine ilgi göstermemişti.

1954 yılının kasım ayında Tuzla'daki Uçaksavar Okulu'nun bir odasında dertleşen iki Yüzbaşı Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay bir teşkilat kurma fikrini ortaya atarak bu fikirlerini kendileriyle aynı düşüncede olduklarını bildikleri arkadaşları Kurmay Yarbay Turan Okan, Kurmay Yarbay Süreyya Yüksel, Kurmay Yarbay Nejat Kumuşoğlu, Binbaşı Galip Yiğitgüden, Binbaşı Necati Ünsalan'a açıkladılar (İpekçi ve Coşar, 1965: 28).

Uçaksavar Okulu'ndan sonra Harp Okulu'na geçen Dünder Seyhan arkadaşı Orhan Kabibay ile konuştuğu fikirleri yakın arkadaşlarına da anlatarak bir teşkilatın temellerini atmış oldu. Teşkilatın içinde yer alanlar; Kurmay Albaylar: Faruk Ateşdağlı, Naci Asutay, Yarbaylar: Faruk Güventürk, Nuri Hazer, Nemci Bek, Rıza Akaydın, Binbaşılar: Dünder Seyhan, Şükrü İlkin, Necati Ünsalan, Rauf Gökçe, Yüzbaşılar: Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Kemal Güner ve Mükerrerem Erensü idi. 1956 yılı başında Akademi'de filizlenen bu teşkilatın gayesi orduda bir ıslahatı gerçekleştirmek ve gelecekteki gelişmeler karşısında hazır beklemektir. Teşkilatın kendisine verdiği isim "Atatürkçüler Cemiyeti" idi.

4. 1. 12. 3. 1956 Yılına Girerken Ordu İçindeki Durum : 1956 yılında olayların etkisi altında kalanlar sadece Harp Akademisi'ndeki 14 kişiden ibaret değildi. Ankara'da Kurmay Binbaşı Osman Köksal, Binbaşı Sezai Okan, Kurmay Binbaşı Talat Aydemir ve Kurmay Binbaşı Adnan Çelikoğlu bir araya gelerek bir teşkilat kurmaya karar vermişlerdi. Bir başka teşkilat kuran grup ise Kurmay Subaylar Teşkilatı'nın Ankara Grubu üyelerinden Kenan Esengin, Kurmay Binbaşı Sadi Kocaş ve Baha Vefa Karatay idi. Onların da düşüncesi

Kara Kuvvetleri “Erkan Şubesi”ni ele geçirmektir. Bütün kurmayların tayini, kurslarla ilgili bütün emirlerin çıktığı yer olan bu kilit noktası ele geçirilirse önemli noktalara istenen, güvenilen adamlar oturtulacak ve herhangi bir sorunda ordu müdahale edecek güçte olacaktır (İpekçi ve Coşar, 1965: 34-36).

Ordu içinde aynı amaç için kurulmuş bu iki ayrı teşkilat bir süre sonra tek bir çatı altında birleştiler. Teşkilatın düşüncesi önce orduda ıslahat yapmaktır. O zamana kadar henüz ihtilal kelimesi kimsenin ağzından çıkmamıştı. Sadi Kocaş'ın üçüncü grubuna ise yeni bir isim katılmıştı: Suphi Karaman.

4. 1. 12. 4. 1957 Yılında Ordu İçindeki Durum: 1957 sonbaharına girerken Harp Akademisi'nden mezun olan ve Kumanda Akademisi'ndeki kursları bitiren teşkilat üyeleri farklı birliklere tayin edilmişlerdi. Teşkilat üyeleri yeni gittikleri yerlerde, kendileriyle aynı fikirde bulunan yeni subaylar tanıyorlar ve teşkilat bu şekilde genişliyordu. Teşkilata katılan isimlerin arasında o sıralarda Elazığ'da Topçu Tabur Kumandanı olan Alparslan Türkeş de vardı. Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Turan Yavşan ve havacı Halim Menteş de teşkilata katılanlar arasındaydı. 1957'de yapılacak olan seçimden önce bir ihtilal yapılması fikri belirdi. Bu fikri en çok benimseyen isimler Elazığ'daki Topçu tümeninde bulunan Faruk Ateşdağlı ile Talat Aydemir idi. Bu iki isim düşüncelerini diğer arkadaşlarına da açmışlar ancak olumsuz yanıt almışlardı. Çünkü o sıralarda ordunun bir ihtilal yapmak için gerekli gücü yoktu.

2. 1. 12. 5. İnönü İle Temaslar : Teşkilat, yapacakları ihtilalin liderini de henüz bulamamışken yaptıkları bir toplantı da İsmet İnönü'nün adı liderlik için ortaya atılmış ve bu yüzden İnönü ile temasa geçme düşüncesi doğmuştu. İnönü ile temasa geçme işi Güventürk ve Gürsoytrak'a verilmiş, bu iki isim durumu Ekrem Özden'e açıklamışlardı. O sıralarda İstanbul'da seçim nutku verecek olan İsmet İnönü duyduğu teklifi sert bir dille geri çevirmiş,

subaylarla görüşmeyi reddetmiş ve kendi partisi ile hiçbir temas yapılmamasını istemişti (İpekçi ve Coşar: 6).

İsmet İnönü'nün ihtilal fikrine 1957 yıllarında bu kadar sert tepki gösterişi demokrasiye inancının eseridir. Demokrat Parti'nin en görkemli yıllarını yaşadığı ve seçimleri yeniden kazandığı bir dönemde ağzından çıkacak bir sözle orduyu harekete geçirebilecekken İnönü, darbeden yana olmadığını bu tepkisiyle kanıtlamıştı.

Bir diğer sebep ise Demokrat Parti'nin o yıllarda en ufak bir hareketten nem kapıp Halk Partisi'ni kapatma isteğiydi. İnönü'nün böyle bir teşebbüse girmesi DP'nin eline bir koz verebilirdi (İpekçi ve Coşar, 1965: 63).

1957 seçimlerini Demokrat Parti kazandı. Bir ihtilal yapılması için gerekli ortamın doğmadığını düşünen bazı subaylar artık ihtilalin bir an önce yapılması şeklinde görüşlerini değiştirmişlerdi. Bu değişikliğin en önemli sebebi DP'nin tavırlarını değiştirmemesi ve hatalarını görememesiydi. İsmet İnönü'den alınan ret cevabından sonra artık CHP'lilerle temasları kesilen teşkilat Demokrat Parti içinden temiz kalmış olduklarını düşündükleri Milli Savunma Bakanı Şem'i Ergin'le görüşmeye karar verdiler. Ergin'le Faruk Güventürk görüşmeye gitmiş ve çok büyük bir ilgi ve nezaketle karşılanmıştır. Ordu içindeki sıkıntıdan bahseden Güventürk, Ergin'e açıkça ihtilal liderliği teklif etmiş ancak olumsuz yanıt almıştı.

2. 1. 12. 6. Dokuz Subay Olayı :Ordu içindeki teşkilata üye olan dokuz subay Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu tarafından ihtilal yapacakları konusunda ihbar edilmişler ve tutuklanmışlardı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, NATO'daki görevinden döndükten sonra İstanbul'daki Ordu Temsil Bürosu Başkanlığı'na tayin edilmişti. Memlekete geldiğinde o da birçok subay gibi siyasi olayların etkisi altında kalıyor ve kötü gidişe son vermek amacıyla orduda bazı komitelerin kurulmuş olduğunu seziyordu. O da bu komitelere katılmak arzusunda bulunuyordu. Kuşçu'nun bu teşebbüsleri arkadaşları tarafından anlaşılmiş ancak güvenilir biri olmadığı için onu teşkilata sokma fikrine sıcak bakmamışlardı.

Daha sonra Güventürk ile temasa geçen Kuşçu, önemli bir isim olan Kurmay Başkanı İlhami Barut'la da tanışma imkânı elde etti. Daha sonra ihtilal konusunda başlangıçta samimiyetle yapmakta olduğu temaslarda kendisine gösterilen güvensizlikten ve davranışlardan korkan Kuşçu, kendisini ihbar ederler düşüncesiyle önce harekete geçmek istemiş ve 20 Aralık 1957'de kesin delilleri olmayan bir ihbarda bulunmuştur. Kuşçu'nun ihbarda bulunduğu günün akşamı Vilayette bir toplantı yapılarak durum görüşülmüş ve yeterli delil olmadığı için tutuklama yapılamayacağına karar verilmişti. O gün alınan bir kararla Kuşçu'nun İlhami Barut'u konuşurması ve konuşmayı banda alması kararlaştırılmıştı. Kuşçu'nun davetini geri çevirmeyen Barut, bir süre sonra sorulan sorulardan rahatsızlık duymuş, şüphelenmiş ve lafı çevirmeye başlamıştı. Bant dinlendikten sonra herhangi bir delil teşkil etmediği anlaşıldı. İhbar edilen bütün subaylar uzun aylar her türlü işkence ve tehdide tabi tutuldukları halde hiçbiri bir şey söylememiş, hiçbir ipucu elde edilememişti. Bunun için Samet Kuşçu'nun pek uzak olmayan ihbarı muallâkta kalmış ve DP eline geçen önemli bir fırsatı kaçırmıştı. Altı ay süren duruşmalar sonunda 8 subay beraat etmiş, ihbarı yapan Samet Kuşçu " Orduyu isyana teşvik" suçundan iki yıl hapse mahkûm olmuştu.

Dokuz Subay Olayı'ndan sonra teşkilat bir anda çözüvermişti. 1958 yılının ikinci yarısına girilirken üyelerin bir kısmının bağları kopmuş, dağılmışlardı. O senenin yaz aylarında Ankara'daki bazı subaylarda kıpırdanmalar başlamıştı. Tekrar harekete geçenler Sami Koçaş grubu idi. Kuvvetli bir lider bulma fikrinde olan Koçaş, bunun için Kara Kuvvetleri Kumandanı Necati Tacan'ı uygun bulmuş, Tacan'da bu isteği geri çevirmemişti. Ancak Tacan kısa bir süre sonra kalp krizinden hayatını kaybedince başka bir lider arama faaliyetlerine girişildi. İkinci isim Cemal Gürsel idi. Gürsel, dürüstlüğü, şefkati ve açık sözlülüğü ile bütün birliklerin sevgisini kazanmış ve "Cemal Ağa" lakabını almıştı (İpekçi ve Coşar, 1965: 102- 108).

Gürsel ihtilalin başına geçmeyi kabul etmişti. İhtilali Cemal Gürsel'e Sami Koçaş mı yoksa Yassıada Kumandanı Tarık Güryay mı söylemişti? Bu konuda Güryay (1971: 53- 54), Gürsel'e ihtilal fikrini ilk olarak kendinin

açtığı ve ihtilal liderliğini kabul ettirdiğini söylerken, bu konuşmayı Sadi Koçaş'ın yaptığını belirtenler de bulunuyordu (İpekçi ve Coşar, 1965: 108).

1959 yılının Şubat ayında teşkilatın liderliğini yapacak general bulunmuştu. Bundan sonra orduda istenilen tayinleri yapabilmek ve güvenilen subayları kilit noktalara getirebilmek için Erkan Şubesi'ni ele geçirmek gerekiyordu ki bu düşünce en kısa zamanda hayata geçirildi. Osman Köksal Erkan Şubesi Müdürlüğü'ne getirildi. Böylece önleri açılan teşkilat kritik mevkilere getirecekleri subayları belirleyip, 35 kişilik bir liste yaptılar. Böylece 1959 yılının ilk yarısında muhalefet liderine Uşak'ta taş atırılıp, Topkapı'da suikast tertiplenirken, İzmir'de muhalefet gazetesi tahrip edilirken, basına sık sık yayın yasakları konup gazeteciler hapsedilirken Ankara'da yepyeni bir teşkilat kuruluyordu (İpekçi ve Coşar, 1965: 111).

Cemal Gürsel'in teşkilattan isteği ise çok açıktı. Kan dökülmemesi ve iktidarın bir an önce sivil idareye bırakılmasıydı. Ayrıca, DP'nin yaptığı hataları görebileceği ümidini kaybetmemiş olan Gürsel'in bu konuda düşünceleri şöyleydi:

“Her şeye rağmen DP iktidarından ümidi kesmemeliyiz. Ben öyle zannediyorum ki akılları başlarına er geç gelecek ve bizim bir müdahalede bulunmamıza lüzum kalmayacaktır. Eğer müdahaleye mecbur kalırsak kati surette kan dökmemeliyiz. Sonra askeri bir diktatorya da ben yokum. Sandalyeler bize tatlı gelmemeli, ihtilali yapar yapmaz profesörlere yeni bir Anayasa ve Seçim Kanunu hazırlatıp en geç üç ay içinde seçime gitmeliyiz.” (İpekçi ve Coşar, 1965: 113)

4. 1. 13. 27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ

Türkiye'nin içinde bulunduğu durumun düzeleceği vaadini veren Adnan Menderes Meclis'in tatile girmesiyle 25 Mayıs 1960'da Eskişehir'e gitmişti. Bu sırada daha önce oluşan ihtilal komitesi Ankara Grubu'ndan olan Muzaffer Yurdakuler, İstanbul Grubu'ndan Orhan Kabibay'la şu telefon konuşmasını yapmıştı: “ Emekli sandığından istediğim 2740 lirayı aldım. 10 lirasını kestiler.

2730 lira kaldı. Eskişehir'deki havacı arkadaşın parasını da aldım,ama bildiremiyorum. Onu da sen hallediver.” Konuşma burada bitmişti. Telefon dinlense dahi hiç kimse bir şey anlamayacaktı. Fakat işte bu telefon konuşması 27 Mayıs ihtilalinin parolasını bildirmişti. Zira parolada söz konusu edilenler gayet açıktı. “ 27 Mayıs gecesi saat 4'te başlaması gereken hareket saati 3'e alındı. Eskişehir'deki Adnan Menderes'i siz halledin.” (Ayışığı, 2004: 38).

Menderes'in uçağı 25 Mayıs 1960 günü Eskişehir havaalanına indi. Kendisini karşılamaya gelenler içinde bir grup hava subayı da vardı. Subaylar saygı duruşuna geçtiler. Fakat tam Menderes aralarına gelince aniden “Geriye dön” diye bir emir işitildi ve bütün subaylar tek saf halinde Başbakan'a arkalarını döndüler. Menderes ve yanındakiler bir arabaya binip şehre geldiler, Menderes burada bir konuşma yapacaktı ancak konuşamadı. Çünkü hoparlörün telleri kesilmişti. Hükümet artık sesini dahi işittirecek iktidardan yoksun kalmıştı. Eskişehir'e gelişinin ertesi günü, Eskişehir Ticaret Odası, Şeker Fabrikası'nda Menderes'in şerefine bir akşam yemeğı düzenlenmişti. Menderes'in Başbakan olarak katıldığı son toplantı da bu oldu. Yemekte özellikle muhaliflere yönelik sert bir konuşma yaparak “ Kara Cüppeli” dediğı profesörlere çatıyordu. O günün gecesi kendisini uyandıran özel kalem müdürünün ağzından ihtilalin başladığını öğrendi. Eskişehir Hava Üssü'nde toplanan subaylar İstanbul ve Ankara'dan kesin bir cevap gelmeden Menderes'i tutuklamayacaklardı.

Sabaha karşı saat 4. 30'da beklediğı haberi alan subaylar hemen harekete geçerek Üs Kumandanı Bedii Kireçtepe'nin evine giderek durumu açıkladılar. Bu sırada Kireçtepe'yi Vali aramış ve hemen Vilayete gelmesini rica etmişti. Ancak Kireçtepe valinin karargâha gelmesini, askerinin idareye el koyduğunu söylemiştir. Vali daveti reddedince subaylar Menderes ve Polatkan'ı yakalamak için hemen harekete geçmişler, Vilayet'te bulunamayan Menderes'in Yıldıztepe'ye doğru gittiğini vali değil, ancak hademe subaylara haber verince subaylar Yıldıztepe'ye gitmiş ancak aradıklarını orada da bulamamışlardır. Burada Menderes'in Kütahya'ya doğru gittiğı öğrenilince Hava üssünden uçurulan jetler on dakika içinde Menderes'in konvoyunu tespit etmişlerdi.

Kütahya'ya ulaşan Menderes Validen durumu öğrenince Bolu, Bursa, Balıkesir, Konya, Denizli, Burdur, Isparta, Aydın Valilerinin aranmasını istemiş ancak hatlar çalışmadığı için hiç kimseye ulaşamamıştır. Bunun üzerine odada bulunan Albay Demet, Menderes'e yaklaşarak kendilerini garnizonda misafir edeceklerini söylemiş, Albay Muhsin Batur'a durumu soran Menderes darbeyi o anda öğrenmiştir. Tutuklandığını öğrenen ve şaşkın halde bulunan Menderes suçunu sormuş ancak bu sorusu cevapsız bırakılmıştır (İpekçi ve Coşar, 1965: 222- 229). Celal Bayar ise Çankaya'da ordu tarafından teslim alındı. DP'nin diğer büyükleri de teker teker yakalanıp Harp Okulu'nda muhafaza altına alındılar.

27 Mayıs Darbesi Silahlı Kuvvetlere mensup otuz yedi subay tarafından gerçekleştirilmişti. Ancak darbe, emir- komuta zinciri içinde yapılmamıştı. Bu sebeple darbeciler daha ilk günden “ cunta” görüntüsü vermeye başlamıştı. Darbeciler, kendilerine meşruiyet temelleri arama zorunluluğu duyuyorlardı. Meşruiyet sorunu, her fırsatta “ 27 Mayıs Devrimi'ni yapan Türk Milleti” ibaresi kullanılarak çözülmeye çalışılacaktı (Yücel, 2002: 41).

4. 1. 13. 1. Tevkifler Başlıyor : 27 Mayıs sabahının ilk saatlerinde Sümer Sokağı'nın iki ucu tanklar tarafından tutulmuş ve bir askeri birlik “Onikiler Apartmanı”nın etrafını çevirmişti. Bakanlar kurulu üyeleri tevkif edilecek olanların başında geliyordu. Sümer Sokağı'ndaki Onikiler Apartmanı'nda Bakanlar kurulunun iki önemli üyesi oturuyordu. Namık Gedik ve Hayrettin Erkmen. Namık Gedik durumu harekât başladıktan bir süre sonra öğrenmişti. İlk işi oğlu Arda'yı yukarı katta oturan Hayrettin Erkmen'e haber vermeye göndermek oldu. Daha sonra Çankaya Köşkü'nü aradı. Namık Gedik'in Köşk'ü arama sebebi köşkün harekâta karşı gelip gelmeyeceği idi. Eğer Köşk karşı koymayı düşünse idi kendisi de birliklere karşı silah kullanmaya kararlıydı. Köşkte silahlı direnme olmadığını öğrenince gizli evraklarını yaktıktan sonra teslim oldu (İpekçi ve Coşar, 1965: 243- 244). İki bakan götürülürken karşı evlerden birinde oturan Ankara Üniversitesi doçentlerinden Cemal Aygen'in “ Memleketi ne hale getirdiğinizi görüyor

musunuz? Bütün bunlar yaptıklarınızdan dolayı oldu. Şimdi bunların hesabını soracaklar. Ama sizin yapığınız gibi değil, kanun dairesinde.” sözleri çok manidardı.

İhtilali hazırlayanlar tutuklanacak kişilerin listesini de hazırlamışlardı. Bu listeye göre tutuklanacak kimselerin sayısı 60 civarında idi ancak Harb Okulunu dolduranların sayısı yüzlere çıkmıştı. Sayının gittikçe yükselmesinin nedeni bazı kimselerin tutuklama listelerine rastgele isimler koymalarıydı.

4. 1. 13. 2. Cemal Madanoğlu, Celal Bayar’ı İstifaya Davet Ediyor : Cemal Madanoğlu, idareye el koyduktan sonra bir an evvel iktidarın sivillere devredilip, subayların orduya dönmelerini, hiçbir görev almamalarını istiyordu. Harekât başlarken etrafına topladığı subaylara bu konuda yemin ettirmişti. Bu konu üzerinde önemle duran Madanoğlu, Celal Bayar’ın cumhurbaşkanlığından istifa etmesini istemiş ancak Bayar bu teklifi reddetmişti. Bu teşebbüsün sonuç vermemesi üzerine araya Bayar’ın Muğla’dan tanıdığı eski dostu Nuri Özsan sokuldu. Özsan’ın da teklifini reddeden Bayar “ Tarihe korkak bir adam olarak geçmek istemem.” demişti.

Böylece, on yıl önce sadece memleketin değil dünyanın alkışları içinde ve milyonlarca insanın umudunu taşıyarak başlamış olan Demokrat Parti iktidarı, yoğun bir nefret ve hınç havası içinde hazin bir şekilde son bulmuş oldu.

Tarihimizde “27 Mayıs Devrimi” olarak da geçen bu hareket gece saat 03.00’da yapılmış ve ordu Türkiye’de yönetimi ele almıştır. 27 Mayıs sabahı Albay Alparslan Türkeş’in gür sesle okuduğu ihtilal bildirisi Türkiye’de yeni bir dönemi başlatıyordu.

İHTİLAL BİLDİRİSİ

“Sevgili Vatandaşlar,

Bugün demokrasinin içine düştüğü buhran ve müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri anlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiz, hiç kimse hakkında tecavüz-kâr bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, Birleşmiş Milletler anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün “ Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO ve CENTO' YA inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz “ Yurtta Sulh, Cihanda Sulhtur.” (Özdemir, 1989: 194- 195)

Bildiride seçimlerin en kısa zamanda yapılacağı ve darbenin hiçbir kişi veya gruba karşı yapılmadığı belirtilse de, 27 Mayıs'da yapılmış olan darbenin Demokrat Parti'ye karşı yapılmış olduğu açıktır (Özdemir, 2002: 74).

4. 1. 13. 3. Milli Birlik Komitesi Üyeleri :Askeri darbeyi gerçekleştiren subaylardan 38'inin yer aldığı Milli Birlik Komitesi(MBK) ilk açıklandığında şu isimlerden oluşuyordu:

Başkan: Orgeneral Cemal Gürsel

Üyeler: Orgeneral Fahri Özdilek

Tümgeneral Cemal Madanoğlu

Tuğgeneral İrfan Baştuğ

Tuğgeneral Sıtkı Ulay

Albay Ekrem Acuner

Albay Mucip Ataklı

Albay Osman Köksal

Albay Fikret Kuytak

Albay Sami Küçük

Albay Haydar Tunçkanat

Alpay Alparslan Türkeş

Albay Muzaffer Yurdakuler

Yarbay Refet Aksoylu

Yarbay Fazıl Akkoyunlu

Yarbay Orhan Kabibay

Yarbay Mustafa Kaplan

Yarbay Suphi Karaman

Yarbay Sezai Okan

Yarbay Ahmet Yıldız

Binbaşı Emanullah Çelebi

Binbaşı Orhan Erkanlı

Binbaşı Vehbi Ersü

Binbaşı Suphi Gürsoytrak

Binbaşı Kadri Kaplan

Binbaşı Muzaffer Karan

Binbaşı Mehmet Özgüneş

Binbaşı Şükran Özkaya

Binbaşı Şefik Soyuyüce

Binbaşı Dünder Taşer

Yüzbaşı Münir Köseoğlu

Yüzbaşı Selahattin Özgür

Yüzbaşı Rifat Baykal

Yüzbaşı Ahmet Er

Yüzbaşı Numan Esin

Yüzbaşı Kamil Karavelioğlu

Yüzbaşı Muzaffer Özdağ

Yüzbaşı İrfan Solmazer

MBK'ni oluşturan subayların gerçekleştirdikleri ortak eyleme rağmen, aralarında daha en başından düşünce birliği içinde olmadıklarını söylemek doğru olacaktır. Nitekim 27 Mayıs'ın hemen ertesindeki günlerde askeri komite içinde anlaşmazlıklar başlamış ve en azından iki farklı eğilim ortaya çıkmıştır. İlk grup aşırılar, yıllarca darbe hazırlığı yapan darbeden sonra ülkeyi askeri rejim ile yönetmek isteyenlerdi. İkinci grup ılımlılar ise hemen seçimlere gidilerek, iktidarın hak edene verilmesi düşüncesinde olanlardı. Askeri komitedeki anlaşmazlıklar sonucu Orgeneral Gürsel'in önderliğinden aldıkları güçle ılımlılar, 13 Kasım 1960 günü gerçekleştirdikleri iç darbe ile kalıcı askeri rejim yanlısı subaylardan 14'ünü tasfiye ettiler (Özdemir, 1989: 196- 197). Tasfiye edilenler Alparslan Türkeş ve arkadaşları, tasfiye edenler ise o sırada geriye kalanların en üst rütbelisi olarak bilinen Cemal Madanoğlu ve arkadaşlarıydı. Basın Ondörtlerin tasfiyesini fazla eleştirmiyor, gelişmeyi “

Dikta hevesine kapılan 14 MBK üyesinin demokrasi taraftarları tarafından bertaraf edilmesi” şeklinde veriyordu (Dursun, 2000: 83).

Menderes hükümeti döneminde Kara Kuvvetleri Komutanı iken 27 Mayıs hareketini gerçekleştiren genç subaylar tarafından önderliğe getirilen Orgeneral Cemal Gürsel, MBK Başkanı sıfatından ayrı olarak Devlet Başkanı, Silahlı Kuvvetler Başkomutanı ve kurulan ilk hükümetin Başbakanı ve Milli Savunma Bakanı unvanlarına sahipti. Gürsel, 1961’deki seçimlerden sonra da Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Önce DP iktidarının Anayasayı ihlal ettiğini iddia eden İstanbul Hukuk Fakültesi Öğretim Üyelerinden oluşturulan bir komisyon derhal göreve çağrılarak, ve darbeye meşruiyet kazandırılma çabasına girildi. Rektör Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’ın başkanlığında oluşturulan komisyonda Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. M. Raşit Seviğ, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Ragıp Sarıca ve Doç. Dr. İsmet Giritli bulunuyordu. Milli Birlik Komitesi tarafından anayasa Ön Projesi hazırlamakla görevlendirilen bu komisyona hitaben Cemal Gürsel “ Biz üniversiteye inanıyoruz,yalnız inanmıyoruz, iman ediyoruz. Bize derhal yeni bir anayasa yapın. Zira üç ay içinde seçimlere gidip iktidarı sivil idareye bırakmak kararındayız.” diyordu. Rektör S. Sami Onar başkanlığındaki kurul, 28 Mayıs günü MBK’ne bir rapor sundu. Raporda Demokrat Parti’nin hukuka bağlılığını yitirerek şahsi menfaatleri peşine düştükleri ve Atatürk İlkeleri’nden saptıkları belirtiliyordu. Raporda ayrıca iki tedbir üzerinde duruluyordu. Bunlardan biri, “ Fiili ve geçici bir hükümet kurarak idareyi devam ettirmek”, diğeri de “ Yeni bir anayasa ve seçim kanunu meydana getirmektir.” (Dursun, 2000: 58- 59).

İhtilalin ilk saatlerinde Cemal Gürsel henüz karargâhına oturmamıştı ancak devrik Cumhurbaşkanı ve Başbakanla, iktidar kadrosunun tutukevi tespit edilmişti. Tutukluların gönderileceği yer Marmara Denizi’nde, Burgaz Adası’nın 2,5 mil batısına düşen ve tarihe 10.asrın amansız bir zindanı olarak geçen Yassıada idi.

4. 1. 14. 4. Tutukluların Yassıada'ya Götürülüşü :Tutuklu bulunanların Yassıada'ya götürüleceklerini Cemal Gürsel önceden belirtmişti. Harbokulu'nda bulunan tutuklular Mayıs ayının sonundan itibaren ada'ya götürülmeye başladılar. İlk üç kabile milletvekilleri idi. Harbokulu'nda bir gece listeler okunmuş ve nezaret altındaki milletvekilleri üç gruba ayrılmıştı. Birinci gruptakilerin hemen çantalarını hazırlamaları ve üzerlerine isimlerini yazmaları söylendi. Bu durum hem gidenlerde hem de kalanlar da bir ölüm düşüncesi doğurmuştu. Tutuklular Askeri hava alanına götürüldükten sonra oradan Yeşilköy askeri alanına götürüldüler. Daha sonra vapura binen tutuklular son durak Yassıada'ya ulaşmış oldular (İpekçi ve Coşar, 1965: 302-303).

Diğer iki kabile de aynı şekilde Yassıada'ya getirildikten sonra Harbokulu'nda sadece Celal Bayar, Adnan Menderes, Bakanlar ve Yüksek rütbeli subaylar kalmıştı. Adaya gelen kabilelerin adı “ Paket” idi. yüksek mevkili kişiler için ise “ Büyük paket” tabiri kullanılıyordu. Celal Bayarla Adnan Menderes'in gönderileceklerini haber verdikleri zaman kullanılan parola “ Bu gece en büyük paketleri alacaksınız.” olmuştur (Güryay, 1971: 53- 54). Götürüleceği gece kumandan, Celal Bayar'a merak etmemesini, hayatının güvende olduğunu söylemiş, bu söz üzerine Bayar biraz da kırılarak “ Beni size korkak olarak kim takdim etti.” diye sorma gereğini hissetmiştir. Bayar ve Menderes İhtilalden sonra ilk defa bindikleri askeri otobüste karşılaştılar ve konuşamadılar. Harbokulu'nda son kalanların nakli 17 Haziran gecesi yapıldı. Bunlar Bakanlar ve Rüştü Erdeldun, Namık Argüç gibi yüksek rütbeli subaylardı. Yolculuk aynı şekilde geçmiş ancak Yeşilköy'de karşılanmaları Bayar ve Menderesinkinden farklı olmuştu. Alanda oldukça fazla bir kalabalık birikmiş, projektörler uçaktan inenlerin yüzlerine tutulmuştu. Uçaktan inen her bakan “Hazine faresi Hasan Polatkan”, “Karaborsa Bakanı Hayrettin Erkmen” gibi küçük düşürücü benzetmelerle tanıtılıyordu. Yassıada'da ise ada kumandanı Tarık Güryay bu gibi durumlara izin vermemiştir (İpekçi ve Coşar, 1965: 303- 305).

18 Haziran gününden itibaren Demokrat Parti iktidarının bütün mensupları ile bu iktidara hizmet etmiş general, vali, emniyet müdürü gibi diğer kişiler bir yıldan fazla kalacakları adada toplanmışlardı.

4. 1. 14. YASSIADA

2. 1. 14. 1. Yassıada Amansız Bir Zindan mıydı? :Mayıs ayının son günlerinde üç kabile halinde Demokrat Parti'nin tüm milletvekilleri, bakanlar, Bayar, Menderes ve diğer tutuklular da Ada'ya getirilmiş, Haziran ayının ortasında DP iktidarının bütün mensupları Yassıada'da toplanmıştı. Altı koğuşa dağıtılmış olan tutuklulardan Milletvekilleri bir arada bulunuyordu. Bayar, Menderes, Koraltan ve Bakanlar tecrit edilmişlerdi. Bakanlar dörder kişilik odalarda kalıyorlardı. Bayar ve Menderes özel odalara yerleştirilmişti ve her saat değişen subaylar başlarında nöbet tutuyorlardı.

Yassıada'nın sanıklar için bir zindan olduğunu ve DP iktidarının hiç hak etmedikleri muameleler gördüklerini, hakarete maruz kaldıklarını ve çekilmez ıstıraplar içinde bulduklarını düşünenlerin sayısı epey fazlaydı. Ancak bu düşüncenin tam tersini düşünenler ve yaşayanlar da vardı. Yassıada'da en çok eleştirilen isim o dönemde Ada Kumandanı olan Albay Tarık Güryay idi. "*Allahsız Gardiyan*", "*İşkenceci*" gibi isimlerle anılan Güryay, yaşadığı anıları "*Bir iktidar Yargılanıyor*" isimli eserinde anlatmış ve uğradığı hakaretler dolayısıyla çektiği acıları belirtmiştir.

Yassıada'da bulunanların merak ve kuşku içinde geçirdikleri günlerde en önemli şey dışarıdan haber alabilmektir. 9 Haziran'a kadar serbest olan radyo dinlemek o tarihten sonra yasaklanmıştı. Gazete de okuyamıyorlardı. Mektuplar sansüre tabi idi. Radyo dinletilmemesini ve gazete yasağını, tutuklular dışarıyla irtibatı kesmek olarak algılamışlardı. Ancak İstanbul Komitesinin emriyle kendilerine okutulmayan günlerde çıkmış gazeteler, haklarında o kadar ağır bir dil kullanıyorlardı ki onları okumak, içlerinden birçoğunu intihara bile sürükleyebilecek nitelikteydi. Kendilerine gazete okumak izninin verilmesinden sonra, küfürler ve tahriklerle dolu yazılar çıkmakta olduğu için İzzet Akçal hatıra Defteri'ne şu satırları yazmıştı:

"Buraya gelişimizden 123 gün sonra gazete okuyoruz. Fakat onları okudukça insanın ister istemez şu gazeteleri okumak bizlere keşke yine yasak edilse diyeceği geliyor. Mesela şu Vatan, Yeni sabah, Cumhuriyet

Gazeteleri'ne bakıyorum. Hepsi de birbirinden zehir zemberek. Bunların hakkımızda neler yazdıklarını okuyunca zaman zaman ölümü hayattan çok sevesim geliyor.” (Güryay, 1971: 50- 52).

Tutukluların hepsinin odasında birer dinleme cihazı bulunuyordu. Bu dinleme cihazları sayesinde ada kumandanı olan biten her şeyden haberdar oluyordu. Yaz aylarında adayı basan sinekler, sivrisinekler, pireler, tahtakurularının sorumlusu olarak da ada kumandanı Tarık Güryay gösterilmişti. Tutuklulara göre sineklerden bitkin düşen tutuklular uyuyamayacak, düşünemeyecek, konuşamayacak hale geleceklerdi. Buzdolabının bozulduğu için kokan etleri tutuklulara yedirilmemesi dahi tutukluları kaloriden düşürmek olarak yorumlanmıştı.

Yassıada'da tutuklu bulunan eski DP Çorum milletvekillerinden Ali Dedekargınoğlu şu anda hayatta olmasa da o günleri Ali Dedekargınoğlu'nun kendisinden dinleyen yeğeni Dr. Hüseyin Hüsnü Dedekargınoğlu amcasının cezaevi ve Yassıada Günleri'ni şöyle anlatıyordu: “Ali Dedekargınoğlu Kadın Doğum Uzmanı idi. 1957 senesinde DP Çorum milletvekili oldu. Yassıada'da, Umurbeyli bir asker sayesinde su içtiklerini söylediler. Mahkeme sonucunda 4 - 5 sene cezaevinde kaldı ve bu yıllar onun hayatından birçok şeyi aldı götürdü. Cezaevi'ne girerken gardiyan mesleğinin orada geçmeyeceğini ve marangozluk öğrenmesini söylemiş. Hapise girdiğinde nişanlı idi, evlenecek ve çocukları olacaktı. Ancak geçirdiği olumsuz şartlar sonucunda çocuğu olmadı. Çocuğu olmadığı için ömrü boyunca kürtaj yapmadı. Çocuğu olmayanları tedavi etti.”

4. 1. 14. 2. Adnan Menderes'in MBK Üyeleri İle Görüşmesi : MBK Üyeleri ile Menderes'in görüşmeleri o dönemde Menderes'in pişmanlıklarının da göstermektedir. Çevresindekilere çok güvenen Menderes kötü gidişatın ardından bazı çareler düşünmüş ancak bazı kişiler onu fikirlerinden vazgeçirmiştir. Kendisi hakkında özellikle çevresinde olan şahısların olumsuz düşünceleri olamayacağını düşünen Menderes Yassıada'da bu düşüncesinin doğru olmadığını anlamış ve bu duruma oldukça üzülmüştür. Ada kumandanının odasında politikacı arkadaşı Celal Yardımcının kendi aleyhinde

söylediklerini dinleyen Menderes o gün bir defa daha pişman olmuştu. Fuat Köprülü ve Fahrettin Kerim Gökay'ında konuşmaları bantlara alınmıştı. Köprülü, Menderes için: “ Bu memlekete, insanın bundan daha melunu, bundan daha haini gelmemiştir.” derken Gökay Menderes'in akli dengesinin bozuk olduğunu iddia ediyordu (Güryay, 1971: 274- 276).

Kayda alınmış ses kayıtlarından sonra Reşat Akşemsettinoglu, Tevfik İleri, Samet Ağaoğlu ve İzzet Akçal'ın hatıra defterlerinden alınmış fotokopileri de okuyan Adnan Menderes, kendisi hakkında yazılanlar karşısında dehşete düşerek ada kumandanı Tarık Güryay'a “ Allah senden razı olsun, bir hayli geç olsa da sayende onları daha iyi tanıyorum.” demiştir.

Eğer bir iktidar, vurguncuların çıkarlarını desteklemenin sorumluluğunu üzerine almazsa, dalavere kombinezonları kolay kurulamaz ve talancılık oyunları rahatça gelişemezmiş. Bu yüzden vurguncular, talancılar başlarına kendi çıkarlarını destekleyecek bir iktidar getirirler ve onun başına da, sorumlulukları sonuna kadar kendi üzerine alacak bir baş oturturlarmış (Güryay, 1971: 272). İşte Demokrat Parti iktidarında da bu tehlikeli görevi Adnan Menderes üstlenmiş ancak yakasını kurtaramamıştır.

Yassıada'da tutuklu bulunduğu dönem içinde çevresindekileri de tanıma fırsatını bulan Menderes pişmanlıklarını ada kumandanından başka MBK üyeleri ile de paylaşmıştır. Adaya giden üyeler arasında Fazıl Akkoyunlu, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Muzaffer Özdağ ve Dündar Seyhan bulunuyordu. Üyeler ile Adnan Menderes arasında şu konuşmalar geçmişti:

Numan Esin: “ Hadiseler hakkında ne düşünüyorsunuz Adnan Bey?”

Menderes: “ Allah, memlekete hayırlı etsin. Biliyorsunuz çekiliyordum, bırakmadılar. Çekilmekte direnmeliymişim ama işlerin düzelebileceği ümidine yeniden kaptırdılar beni.”

Orhan Erkanlı: “ Sizce bozukluğun temel sebebi neydi?”

Menderes: “ Bozukluğun sebebi tek değildi. Kendi içimizde esaslı uzlaşmazlıklar belirmişti. Hele partiler arası münasebetler bir daha gevşemeyecek kadar gerginleşmişti. Zaten biliyorsunuz, partimiz daha evvel

tam üç defa parçalanma tehlikesi geçirmiştir. Millet Partisi'ni bizden kopanlar kurdular. Köylü Partisi'ni bizden kopmalarla kurdular. Pek çok arkadaş şahsi itilalarını, memleket yükselişinin üstünde tutar olmuşlardı. Kendisine vekillik vermediğimiz arkadaş, kendisini her isyana mazur bir mağdur sayıverdi. Hele Halk Partisi'nin 1957 seçimlerinden sonraki davranışları, baştanbaşa yıkıcı oldu. Ana muhalefet partisi de o yolu tutunca, bizim durumumuz altından kalkamayacağımız kadar zorlaşmıştı. Siyasi mücadeleden baş alıp ordu baremini de ayıramamıştık.” (Güryay, 1971: 202- 206).

Muzaffer Özdağ: “Ya iktisadi faktörler beyefendi? Sizin yıpranmanızda, onların da büyük bir rolü olmadı mı?”

Menderes: “ Olmaz olur mu? Onların rolü herkesçe bilindiği için, ayrıca zikretmeye lüzum görmemiştim. O konuda, meselenin ana prensibini Atatürk ortaya koymuştu. “ Askeri zaferler, iktisadi başarılarla taçlandırılmadıkça payidar olamazlar.” demiyor muydu? Biz maalesef, o alanda da yeter derecede planlı, hesaplı ve dolayısıyla başarılı olamadık.” (Güryay, 1971: 205).

Muzaffer Özdağ: “ İktisadi, mali sıkıntılara sebebiyet veren büyük talanları önleyemez miydiniz?”

Menderes: “ Zor, çünkü çıkar alanında, kimsenin dalgasına taş atmaya gelmiyor. Menfaatine değinen en ufak davranış, çıkarıcıyı iktidara şiddetle karşı kılıyor. Gerçi, yapılan büyük vurgunların mekanizmaları benim malumatım tahtında kurulmakta değildi. Fakat bilseydim bile, onların işleyişini baltalamak benim için son derece zordu. Bunu, benim yerime bir başkası da yapsa, yıkılırdı. Zira etrafınızı çeviren ilk halka, kazançlı işlerde ortaklaşmış bulunan birbirlerine sıkı sıkıya bağlı unsurlardan kurulmuştur. Halkayı dağıtmaya kalkışırsanız, kendiniz boğulursunuz. Ya ilgisiz kalacaksınız ya da sıyrılıp çekileceksiniz. Ben ikinci davranışı göstermeyişimin cezasını çektim. Mademki yenik düştük, ne desek faydasız. Hele İsmet Paşa gibi birisi muhalefetteyse yıkılmak mukadderdir.” (Güryay, 1971: 205- 206).

Menderes'in o gün MBK üyelerine söylediği son cümle “O soyguncuların haklarından ancak bir ihtilal gelebilirdi.” idi. Menderes'in MBK üyeleri ile yapmış olduğu bu görüşme ve sorulara açıklıkla verdiği cevaplar

onun o şartlarda dahi memleketinin selametini düşünen bir idareci portresi çizmektedir. Verdiği cevaplarla kendisine özeleştirici getiren Menderes gitmeyişişinin pişmanlığının altını özellikle çizmiştir.

4. 1. 14. 3. Basın ve Aydınların Demokrat Parti Hükümetine ve 27 Mayıs'a Bakışı : Darbenin ardından basın ve aydın kesiminin bir kısmı ile muhalefet darbeye tam destek verdiler. Bu kesimlerin desteğinin ana nedeni DP iktidarı döneminde görmüş oldukları baskı idi. Ama en önemlisi demokrasiye ve halk iradesine olan inanç ve güvendeki zaaf yatıyordu. 30 Mayıs günü Dünya Gazetesi'ndeki köşesinde Bedii Faik Demokrat Parti iktidarını yerden yere vuruyor hatta DP'nin halka karşı olması sözünü biraz da yanlı davranıyordu. Çünkü Bedii Faik'in halktan kopuk ve halka karşı dediği DP iktidarının Başbakanı daha yakalandığı gün bile halk tarafından coşkuyla karşılanıyor ve büyük sevgi gösterilerine maruz kalıyordu.

“Yeryüzünde kendi halkından bu derece kopmuş, onu bu kadar düşman bellemiş bir iktidar az görülmüştür. Yakalanan her Bakana, milletvekiline, politikacıya bakınız, hatta ailelerine kulak veriniz. Ne diyorlar? Hepsinin ağzında kendilerini almaya gelen kahraman Türk subaylarına karşı bir yakarış: Bizi halka teslim etmeyiniz! Elbette korkuları, kâbusları bu. Çünkü Türkle beraber değil, Türke karşı idiler. Çünkü halkla birlikte değil, halka karşı idiler.”

Dünya Gazetesinin bir başka yazarı Falih Rıfkı Atay (Dünya, 29 Ekim 1960) ise DP İktidarını bir baskı ve diktatörlük rejimi olarak adlandırmış, Celal Bayar ile Menderes'in devlet ile on yıl boyunca oyuncak gibi oynadıklarını belirtmişti (Dünya, 14 Temmuz 1960).

Vatan Gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman (12 Haziran 1960), Demokrat Partiyi bir baskı rejimi kurmakla suçlamış ve Demokrat Parti Hükümetinin cezalandırılması gerektiğini savunmuştu. Kimi gazetecilerde köşelerinde Demokrat Partinin basına ve muhalefete karşı baskılarını dile getirmiş ve Demokrat Partinin hatalarını gözler önüne sermişti (Nadi, 13 Nisan 1960). Türk Basını kadar Dünya Basını da Demokrat Parti ve 27 Mayıs'a ilgi göstermiş ve gazetelerinde yada yazılarında dönemin olaylarına

yer vermişlerdi. Batı Almanya'dan İsviçre'ye, Amerika'dan İtalya, Fransa, Avusturya ve İngiltere'ye kadar birçok ülkenin basınının savunduğu temel düşünce, Demokrat Parti hükümetinin bir diktatörlük rejimine giderek basını ve muhalefeti baskı altına alarak demokrasiye zarar verdiği yönündeydi (Yüksek Adalet Divanı Kararları [YADK], 2007: 307-313).

Tek parti döneminde yetişmiş olan ve CHP ile yakın teması bulunan aydınlar DP'nin politikalarını bir sapma olarak görüyorlar ve Cumhuriyet ideallerinden taviz verilmemesini savunuyorlardı. “ Ordu ve Siyaset” başlıklı yazısında Hulusi Turgut şunları yazıyordu:

“Yurdun satıldığını, milletin felakete sürüklendiğini, hak ve adaletin ortadan kaldırıldığını, münevver gençlerin öldürüldüğünü, ilim yuvalarının yıkıldığını, hazinenin çalındığını, Cumhuriyet kanunlarının tanınmadığını, milli varlığın bozulduğunu ve diğer felaketlerin baş gösterdiğini görünce ve anlayınca ordu, bütün ruhu ile bütün vücudu ile Anayurdu tehlikeden kurtarmaya koşar. Çünkü en baştaki vazifesi, yurdu ve milleti, onun istiklalini ve Cumhuriyetini, her türlü ve her cins düşmana karşı korumaktır. Bunun içindir ki ordu, baba kumandanını başına alarak, 27 Mayıs 1960 tarihinde bu kâbusa son verdi.” (Dursun, 2000: 63).

Ord. Prof. Dr. Vasfi R. Seviğ, yazar Ahmet Hamdi Tanpınar, Hürriyet Gazetesi yazarı Tahsin Öztin 27 Mayıs'a destek veren gazetecilerden sadece bir kısmı idi. Yıllarca baskı altında yazılar yazmaya ve yazdıklarına da hep dikkat etmeye çalışan gazeteciler için 27 Mayıs yeniden doğuş olmuştu. Milliyet yazarı Çetin Altan(1960), 28 Mayıs'da köşesinde “ Bugün canım yazı yazmak istiyor.” diyerek bir başlık atmış ve DP iktidarında yazı yazmadıklarını sadece yazı taklidi yaptıklarını belirtmiştir.

Gazeteler yurdun her tarafından gelen kutlama haberlerine özel bir sayfa ayırmışlar, bu tür haberleri renkli ve resimli olarak vermeye başlamışlardı. Yasaklanan yazılar artık yeniden yazılabiliyor, basın rahat bir nefes alıyordu. Gazete sahipleri, yazı işleri müdürleri ve mensupları 1 Haziran günü bir açıklama yaparak “ Hak ve hürriyetlere kavuşmanın derin sevincini bütün memleketle beraber duyduklarını, demokratik düzene en kısa zamanda

ulaşılması için basının her türlü zararlı neşriyattan sakınacağını, gazetelerin bu konuda titizlik göstereceklerini açıklıyorlardı.

27 Mayıs'tan sonra yayınlanan Gazetelerin bazılarının manşetlerinde yayınlanan haberler Demokrat Parti'nin ne kadar zor durumda kaldığını ve kalacağını habercisi gibiydi:

"Hürriyet şehidi gençlerimiz hakkında dün Milli Birlik Komitesi açıklama yaptı: Cesetlerin makinede kıyılıp, toz haline getirildiği ihbar edildi." (Hürriyet,29 Mayıs 1960).

"Konya'da kuyulara atılan cesetlerden kim haberdar? Ankara soğuk hava depolarında cesetler var." (Akşam, 31 Mayıs 1960)

"Katliam planı. Demokrat Parti'nin 40 milyon lira sarfıyla üniversite ve Harbiye'yi imha için teşkilat kurduğu anlaşıldı." (Dünya, 31 Mayıs 1960)

"Sabık iktidarın yarım kalan tertibi. İstanbul Taşlıtarla'da parayla tutulan adamlara dağıtılmış 7 bin silah ve asker elbisesi ele geçti. Depolar bulundu. Tahrip teşkilatı yakalandı." (Ulus, 30 Mayıs 1960)

Demokrat Parti Dönemi'nin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise 27 Mayıs'ın ne bir ihtilal ne de bir hükümet darbesi olduğunu yapılanların sadece fiili bir hareket olduğunu söylüyordu. Bayar'a göre 27 Mayıs bir ihtilal değildir çünkü ihtilal mevcut olan devlet statüsünü temelinden değiştirir, 27 Mayıs Hareketi'nde bu durum yoktur. 27 Mayıs'ın hükümet darbesi olamamasının nedeni de 27 Mayıs hareketini gerçekleştirenlerin iktidarda kalma arzusunun bulunmamasından kaynaklanır. Çünkü hükümet darbesinde, darbeyi yapanlar devleti sürekli yönetmek için harekete geçer. Bu duruma göre 27 Mayıs yalnızca "Fiili bir durum" dur (Bayar, 1986: 14- 15).

İhtilalcilerin içinde bulunan Albay Alparslan Türkeş (1977: 32) 'e göre 27 Mayıs bir ihtilal değildi. İhtilal olarak hazırlanmamıştı. Bunun yanında Türkeş, ihtilal fikrinin CHP döneminde yeşerdiğini ve ordu'da devrin iktidarını devirmek için ihtilal Birlikleri'nin bulunduğunu belirtiyordu. Türkeş, yıllar sonra yapılan yanlışları ve darbelerin ülkelere verdiği zararı şu sözleriyle açıklıyordu. " 27 Mayıs tecrübesini geçirdikten sonra, o kanaate vardım ki ihtilal yoluyla bir memlekete hizmet etmek mümkün değildir. Memleketin

aydınlarına ve vatansever insanlarına tavsiyem şudur: En kötü nizam, en iyi ihtilalden iyidir.”

İhtilalcilerin içinde bulunan bir başka isim Orhan Erkanlı ise Türkiye’de silah ve seçim yoluyla başa gelenlerin hep “ Vatanı kurtarmak ve Demokrasiyi kurtarmak” amacıyla hareket ettiklerini ancak bu konuda başarılı olamayarak bu uğurda büyük kayıplar verildiğini, asker ve sivil liderlerin asıldığını belirterek, “ Vatanı kurtarmak” kelimesinin yerli yersiz kullanılması yüzünden kimsenin bu sözlere inanmaz olduğunu söyleyerek Türkiye’nin açık bir yarasına parmak basıyordu (Anadol, 2004: 136).

Gazeteci- Yazar Nazlı Ilıcak (1977: 369), 27 Mayıs’taki Türk Basınıni şöyle anlatıyor:

“27 Mayıs’ta, Türk Basını hiç de başarılı bir imtihan veremedi. Düşenin arkasından sövmek prensibini benimsemiş ve alabildiğine yalan, alabildiğine çirkin yazılar, gazete sayfalarını doldurmuştur. Eli kolu bağlı bir adamı dövmek ne derece haysiyetsiz bir davranış ise, bir iktidar kuvvetle düşürüldükten sonra, ona sövmek ve mesnedsiz iddialarda bulunmak, o derece aşağılık ve küçük düşürücü bir davranıştır.”

4. 1. 14. 4. Yassıada Mahkemeleri : 27 Mayıs 1960 ihtilalini gerçekleştiren “ Milli Birlik Komitesi” 105 maddelik 1924 Anayasası’nın 53. maddesini yürürlükten kaldırdı. Bu arada eski Anayasa’nın Cumhurbaşkanı ile ilgili 41. maddesindeki ikinci ve üçüncü cümlesini de iptal etti. Böylece Cumhurbaşkanı’nın yargılanabilme yolu açılmış oluyordu. Türk Ceza Kanunu’nun, “ 65 yaşını geçmiş olanların idam edilemeyeceği” hükmünü kapsayan 56. maddesi yürürlükten kaldırıldı. Bu hazırlığın Celal Bayar için yapıldığı öne sürüldü. 18 Haziran 1960’da geçici bir kanunla “ Özel Mahkeme” niteliğindeki “ Yüksek Adalet Divanı” ve “Yüksek Soruşturma Kurulu” meydana getirildi. Genç Cumhuriyetin başına gelen bu ilk ihtilalle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi feshedilmiş, Demokrat Parti’nin önderlerinden başlayarak partili milletvekillerini, DP’ye yakınlıklarıyla tanınan bazı yüksek rütbeli askerleri, devrin Genelkurmay Başkanı, Hava ve Deniz Kuvvetleri’nin komutanları ve adları çeşitli yolsuzluklara karışmış bazı siviller tutuklanarak

Yassıada'da toplanan ve Yüksek Adalet Divanı adı verilen özel mahkemede yargılamaya başlanmıştı. Yıllardır tartışılan bu mahkemenin Başkanı Salim Başol idi. Salim Başol Yargıtay 1. Ceza Dairesi Başkanı idi. Yüksek Adalet Divanı'nda görevlendirilen diğer ise isimler şunlardı:

Asil Üyeler:

Ferruh Adalı- Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanı

Selman Yörük- Yargıtay Üyesi

Abdullah Üner- Yargıtay Üyesi

Hıfzi Tüz- Danıştay Üyesi

Cahit Özden- Danıştay Üyesi

Rıza Tunç- Hâkim, General Askeri Yargıtay Başsavcısı

Yarbay Nahit Saçlıoğlu- Askeri Yargıtay Üyesi

Yarbay Hasan Gürsel- Askeri Yargıtay Üyesi

Yedek Üyeler:

Vasfi Göksu- Yargıtay Üyesi

Adil Sanal- Yargıtay Üyesi

Ali Doğan Toran- Danıştay Üyesi

Nahit Hatipoğlu- Danıştay Üyesi

Albay Kemal Gökşen- Askeri Yargıtay Üyesi

Yarbay Mehmet Çokgüler- Askeri Yargıtay Üyesi

Savcı Yardımcıları:

Salim Ertem

Fahrettin Öztürk

Avni Yurtsever

Faruk Siret Değirmen

Orhan Erdoğan

Niyazi Kırdar

Ahmet Bayrak

Binbaşı Süleyman Taşar

Yüzbaşı Necdet Darıcioğlu

Yüzbaşı Turgut Lüleci

Yüksek Adalet Divanı'nın işlerini kolaylaştırmak için askeri rejimin seçtiği 30 kişilik "Yüksek Soruşturma Kurulu", 7 Temmuz 1960'da Yargıtay 6. Ceza Dairesi Başkanı Celalettin Kurelman'ın başkanlığında çalışmaya başladı ancak bir süre sonra sağlık nedenleriyle görevi bırakan Kurelman'ın yerine Hayrettin Şakir Perk atandı. Yüksek Soruşturma Kurulu'nun çalışmaları sırasında sanıklar ve yakınları mal beyanına tabi tutuldu, sanıklar avukatlarıyla görüştürülmedi. Kurul yoğun bir çalışmanın ardından dava açılacak konuları Başsavcılığa ulaştırdı ve bunun ardından yargılamalar dört ay sonra başladı (Turgut, 1988: 33).

Yassıada'daki deniz okulu büyük jimnastikhanesi mahkeme salonu olarak düzenlenerek, salonun batı kısmı Divan yeri olarak belirlenmiştir. Salonun sol ve arka kısımlarında dinleyici tribünleri yapılmıştı. Sanıklar orta yerde oturacaklardı. Salona önce dinleyiciler daha sonra protokol sırasına göre sanıklar alınacaktı. Mahkemenin ilk gününde Celal Bayar pek değişmemiş ancak Adnan Menderes tanınamayacak derecede zayıflamış ve sararmıştı.

Yassıada Mahkemeleri'nde duruşmalar sırasında Adnan Menderes ile ilgili göze çarpan en önemli nokta hiçbir zaman kibarlığını ve beyefendiliğini elden bırakmamış olmasıdır. Bunun yanında Menderes hemen hemen tüm duruşmalara halsiz bir şekilde çıkmıştır. Adnan Menderes'in utangaç yaratılışı ve çocukluğundan gelen bazı kompleksleri onun mahkeme salonunda mikrofona dahi ürkek bir şekilde yürümesine yol açmıştır. Anne ve babasını çok küçükken kaybetmiş ve o yaşlarda verem hastalığı geçirmişti. Menderes kalabalık bir salona girerken ayakları birbirine dolaşır. On yıl süren iktidar devresinde onu politik zorunluluklar olmadığı sürece bir davette gören

olmamıştır. Tam bir toprak adamı olan Menderes'in kadere inancı tamdı. İşte Menderes'in divan karşısındaki silik ve utangaç tutumunda bu mizacının rol oynamış olduğu düşünülebilir (Ağaoğlu, 1972b: 34- 35).

Adnan Menderes'in Başbakanlığı sırasında ne kadar güçlü olduğunu bilenler için mahkemedeki suskun tavrı garipsenecek bir durumdu ve bu yüzden halk arasında Yassıada'daki tüm tutuklulara işkence edildiği ve yemeklerine özel ilaçlar katılarak beden ve ruhen onlara zarar verildiği ve kendini savunmalarının engellendiği yönünde dedikodular çıkmıştır. Menderes'in mahkeme önündeki tavrı ve idamı ile ilgili Adada Muhafız Subay olarak görev yapan Mehmet N. Taşdelen "İdam cezasının affedilmeyip yerine getirilmesinde Menderes'in bu yanlış tutum ve davranışlarının olduğunu düşünüyorum. Keşke o da Bayar gibi dik durmayı ve manevi baskılara karşı direnmeyi başarsaydı." diyerek Menderes'in asılmasındaki üzüntüsünü dile getirmiştir (Taşdelen, 2005: 213).

4. 1. 14. 5. Yassıada'da İzlenen Hukuki Yol : 20. asrın siyasi davalarının en önemlilerinden biri olarak nitelenen Yassıada Duruşmaları'nda yargılamalar Türk Ceza Kanunu'nun hükümlerine göre yürütülmüş ve şu sırayı izlemiştir:

İddianamenin okunuşu

Sanıkların, yargıçlar tarafından sorguya çekilişi

İddia makamının dinlenmesi

İddia makamı tanıklarının dinlenmesi

Savunma

Yargılama sırasında Türkiye'ye yabancı ülkelere gelen bir kısım gazeteci, yargıçların sanıklara hiç de sempati beslemediklerini belli etmelerini eleştiriyorlardı. Yine bu gözlemciler, özellikle sanık avukatlarına karşı uygulanan kısıtlamaları, savunma hakkını engelleyen talihsiz bir tavır olarak niteliyordu (Turgut, 1988: 35).

Sanıklar hakkında açılan 19 ayrı dava, konuları bakımından farklı kategorilerde toplanıyordu. Bunlar;

Cinayet ve Ayaklanmaya azmettirme

Bilerek cana ve mala zarar verme fillerini kapsayan üç ağır ceza davası

Devlet memurları hakkında dokuz suiistimal davası

Siyasi nitelikli yedi dava olarak şekilleniyordu.

14 Ekim 1960'tan 15 Eylül 1961'e kadar 11 ay süren Yassıada Mahkemeleri'nde toplam 592 kişi sanık olarak yargılandı. Haklarında ölüm cezası istenenlerin sayısı 228'di. Mahkemenin kararına göre Başbakan Adnan Menderes, Eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu idam edilirken, bir kısım sanık ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. 418 kişi 6 ay ile 20 yıl arasında ceza almış, 123 kişi beraat etmiş ve 5 kişi hakkında davanın düşürülmesine karar verilmiştir. Toplam 19 ayrı davası bulunan Yassıada Mahkemeleri'nde " Değirmen Davası" zaman aşımından dolayı düşerek dava sayısı 18'e düşmüştür. Yine duruşmaların devam ettiği zaman içinde sanıklardan Yusuf Salman, Lütfi Kırdar, Gazi Yiğitbaşı, Yümnü Üresin, Nuri Yamut ve Kenan Yılmaz hayatlarını kaybettiğinden haklarındaki davalar da düşmüştür. Görülen 18 davanın duruşmaları görüldükten, iddia ve müdafaalar yapıldıktan sonra davalar Divanın 1960/1 esas numarasında kayıtlı anayasayı ihlal davası ile birleştirilmişlerdir.

Yassıada'da idam kararları verildikten sonra, Milli Birlik Komitesi toplanarak idamları onaylamıştır. Dokuz asker idamlarının yapılmaması ve cezanın müebbede çevrilmesi, on üç asker ise Menderes, Polatkan ve Zorlu'nun idam edilmesi yönünde oy kullanmışlardır.

İdama karşı oy kullanan üyeler: Cemal Gürsel, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, Sami Küçük, Osman Köksal, Suphi Karaman, Suphi Gürsoytrak, Selahattin Özgür ve Kamil Karavelioğlu.

İdamı onaylayan üyeler: Mucip Ataklı, Muzaffer Yurdakuler, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Sezai Okan, Vehbi Ersü, Kadri Kaplan, Haydar

Tunçkanat, Ahmet Yıldız, Refet Aksoylu, Mehmet Özgüneş, M. Şükran Özkaya ve Emrullah Çelebi.

4. 1. 15. 1961 YASSIADA DURUŞMALARI

4. 1. 15. 1. SİYASİ NİTELİKTEKİ DAVALAR

4. 1. 15. 1. 1. Anayasa'yı İhlal Davası (14 Ekim 1960- 15 Eylül 1961) : Yassıada Mahkemeleri'nin en önemli davası olan Anayasayı İhlal Davası 14 Ekim 1960'da başlamış ve aynı gün yapılan oturumda "Anayasayı İhlal Kararnamesi" okunmuştur. Uzun bir ara verildikten sonra diğer 18 davanın görülmesine geçilmiştir. 11 Mayıs 1961 günü yeniden başlayan dava 15 Eylül 1961 tarihinde diğer 18 davanın da kararlarının okunmasıyla sona ermiştir. 405 sanığı bulunan bu davanın 399 sanığının getirildiği ilk oturumda, iki sanığın hasta, dört sanığın da yurt dışında oldukları açıklanıyordu. Sanıklar başta eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve eski Başbakan Adnan Menderes olmak üzere Demokrat Parti'nin tüm T.B.M.M üyelerinden oluşuyordu. Sanıkların yargılanmasını isteyen Yüksek Soruşturma Kurulu Kararnamesi 23 Eylül 1961 tarih ve 1 sayılı idi.

Yüksek Adalet Divanı 1950- 1960 yılları arasında tam on yıl iktidarda kalan Demokrat Parti'den bir çok konunun hesabını sormaya başlıyordu. Demokrat Partililerden hesabı sorulan konular arasında Kırşehir'in ilçe haline getirilmesi, CHP'nin mallarına el konulması, seçim kanununda yapılan değişiklikler gibi birçok önemli konu vardı. Yassıada da sanık sandalyesine oturan Demokrat Partililer Anayasa'yı ihlal suçundan yargılanıyorlardı (Akşam, 14 Ekim 1960: 1).

Sanıkların işledikleri iddia edilen suçlar şunlardır:

1-6195 sayılı kanunla C.H.P. mallarının zapt edilmesi

2-Kırşehir'in çeşitli siyasi sebeplerle ilçe haline getirilmesi

3- Yargıç teminatı ve mahkeme bağımsızlığının ihlal edilmesi

4- Seçim kanununda yapılan antidemokratik değişiklikler

5- Meclis Tahkikat Komisyonunun kurulması

6- 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunun çıkarılması (Akşam, 1960: 1).

I- CHP'nin Mallarına El Konması

Halk Partisi'nin malları, haksız kazanıldığı ileri sürülerek iktidar tarafından 14.12.1953 tarihinde 6195 sayılı kanunla hazine adına zapt edilmiştir. Bu malların halk Partisince ne şekilde kazanıldığı araştırılmamış, içlerinde iddia edildiği gibi kanun yolu ile kazanılmayan malların olup olmadığı bilinmeden hazineye devredilmiştir. Yapılan bu hareketle Anayasanın 71. maddesi ihlal edilmiştir (YADK, 2006: 13- 14).

2- Kırşehir'in İlçe Yapılması

1950 ve 1954 seçimlerinde Demokrat Parti Kırşehir'de kazanamamış, bu ilde oy çoğunluğunu Millet Partisi almıştı. Bu yüzden 30.06.1954 tarihinde eski bir vilayet olan Kırşehir Nevşehir'e bağlı bir vilayet haline getirilmiştir. Demokrat Parti'nin bu tutumu Anayasanın 89. maddesine aykırıdır. Çünkü Anayasa'nın 89.maddesine göre; Memleketin vilayetlere, vilayetlerin kazalara, kazaların nahiyelere ve nahiyelerin de kasaba ve köylere taksiminde coğrafi durum ve iktisadi ilişkinin esas tutulması gereklidir. Demokrat Parti'nin seçimleri kazanamadığı bir yer olan Kırşehir'i ilçe haline getirmesinin bir hata olduğunu Adnan Menderes duruşmalardaki ifadesinde kabul etmiştir (YADK, 2006: 14). İktidar, Kırşehir'in iktisadi ve coğrafi zorunluluk sebebiyle Nevşehir'e bağlandığını açıklarken, muhalefet bu olayı “ Kırşehir Faciası” olarak değerlendirmiştir (Turgut, 1988: 39).

3- Yargıç Teminatı ve Mahkeme Bağımsızlığının İhlal Edilmesi

Demokrat Parti iktidarınının 1950 hükümet programında: “Yargıçlarımızın Anayasadan aldıkları teminatı hakkı ile gerçekleştirecek hükümler tesis etmenin zaruretine inanıyoruz.” ve 1951 programında da “Yargıç teminatını genişletecek olan esasları havi yargıçlar kanun tasarısı üzerinde çalışıldığını” ilan edilmiştir. Hâlbuki bunun aksine Emekli Sandığı Kanunu'nun 39'ncu

maddesinin 21 Haziran 1954 tarihli değişimi ile Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay Başkan ve üyelerinin de görülen lüzum üzerine emekliye sevk edilebilmeleri temin edilmiş, bu konuda hiçbir merciye başvurulamayacağı kabul olunmuştur. Bu değişimden önce Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay başkan ve üyelerinin görülen lüzum üzerine emekliye sevkleri mümkün değildi ve diğer hâkim ve memurların emekliye sevkleri halin de Danıştay'a başvurarak emekliliğin iptaline gitmek mümkündü. İşte alınan bu karara göre Mahkemelerin, Anayasa'nın 54. ve 8'nci maddesiyle teminat altına bulunan bağımsızlıkları zedelenmek suretiyle Anayasa Hükümü ihlal edilmiştir (Eroğul, 1990: 117-120).

3 Mayıs 1956'da Adalet Bakanlığı'nın bir kararıyla, emekliye sevk edilen 16 Yargıcın ikisi daire başkanı olmak üzere, üçü Yargıtay üyesi idi. Bu işlem muhalefet tarafından şiddetle eleştirilmiştir. CHP bu konuda Meclis Tahkikatı talebinde bulundu. Ankara Barosu olağanüstü toplantıya çağırıldı. Fakat Adalet Bakanı bu toplantıyı da yasakladı. 12 Haziran 1956'da yedi Yargıç daha emekliye sevk edildi. Yargıtay Başkanı, Yargıtay birinci ve ikinci daire Başkanları, Cumhuriyet Başsavcısı bunların arasındaydı (Eroğul, 1990: 119- 120).

4- Seçim Kanununda Yapılan Antidemokratik Değişiklikler

Demokrat Parti iktidarı 13 Eylül 1957'de yeni bir seçim Kanunu'nu Parlamento'dan geçirdi. Buna göre Partiler, tüm seçim çevrelerinde tam liste yapmak zorundaydı. Bir partiden altı ay ve daha kısa süre önce istifa etmiş bir kişinin başka bir partiden aday olamayacağı hükümü de getiriliyordu. Muhalefet bu yeni kanunu " Antidemokratik" bir yasa olarak niteliyordu (Turgut, 1988: 39- 40). Ayrıca bu tedbirler karşısında muhalefetin işbirliği için ancak iki imkân kalmıştı. Birisi, hukuken olmasa bile fiilen illerin bölüşülmesi idi. yani partiler bütün illerde seçime giriyor gibi görünecekler ama her ilde, üç partiden ancak birine muhalefet oyları verilecekti. İkincisi ise, bütün yurttta seçimlere tek bir muhalif partinin girmesi idi. İnönü'ye önceden beri şüphe ile bakan C. M.P, 18 Eylül 1957'de aldığı bir kararla bu ikinci formülü reddetti. CHP'nin tek umudu tek muhalif parti olmaktı. Bu umut böylece suya düşünce Halk Partisi, 19 Eylül 1957'de resmen işbirliği yapılmasına imkân kalmadığını, ancak seçimlerde

muhafiflerin fiilen birbirlerine yardım edebileceklerini bildirdi. Böylece Demokrat Parti'nin Antidemokratik seçim kanunu amacına ulaşmış ve muhalefetin güç birliği girişimi suya düşürülmüş oldu (Eroğul,1990: 125).

5- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunun çıkarılması

Anayasa'nın 69'ncu maddesi Kanunların vatandaşlara eşit olarak uygulanmasını emretmektedir. 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu vatandaşlar hakkında eşit uygulanmamış, parti gözetilerek ve partizanca bir zihniyetle uygulanmıştır. Bu kanun Demokrat Parti lehinde ve Halk Partisi mensupları aleyhinde tatbik edilerek Anayasa'nın 69'ncu maddesi ihlal edilmiştir. Kanunun uygulanmasında Mahalli idareler serbest bırakılmamış merkezden Celal Bayar ve Adnan Menderes tarafından verilen direktif ve emirlerle idare edilmiştir (YADK, 2006: 16).

6- Meclis Tahkikat Komisyonunun kurulması

Gerek siyasi zeminde gerekse hukuki zeminde bugün de tartışılan darbe gerekçelerinin en önemlisi bir takım olağanüstü yetkilerle donatılarak darbe olacağına dair iddiaları araştırmak üzere Demokrat Parti tarafından kurulan tahkikat komisyonlarıdır.

1960 yılı Nisan ayındaki İnönü'nün Kayseri gezisi iktidar-muhalefet gerginliğinin doruğa çıkmasına sebep olmuştu. İnönü'yü Kayseri'ye götüreren tren yetkililerce durduruldu ve İnönü'den Ankara'ya dönmesi istendi. Geri dönmeyi kabul etmeyen İnönü üç saatlik bir gecikmeyle yoluna devam etti. Ertesi gün DP meclis grubu, muhalefeti bir askerî ayaklanma ve kargaşa tezgâhlamakla suçladı ve muhalefetin faaliyetleriyle ilgili gerçekleri ortaya çıkarmak için bir Meclis tahkikat encümeninin kurulmasını istedi. Bunun yanında yine 1960'da CHP Irak ihtilalına değinen konuşmalar yapıyorlar ve Başbakan Adnan Menderes orduya yol gösterir gibi Irak ihtilalini hatırlatanlara 14 Şubat 1960'da yaptığı konuşmada şöyle cevap veriyordu; “ Bunlar azıta azıta Irak hadisesine de girdikten sonra zamanın geldiğine hükmettiler. Tam o sırada yakalarından tutmak gerekirdi.” (Bostancı, 1987: 18).

Tahkikat komisyonunun kurulması teklifi benimseyen TBMM, CHP'nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin ülke genelinde meydana geliş tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik, tespit ve ülkenin

her tarafında yaygın bir hâlde görülen kanun dışı siyasî faaliyetlerin çeşitli sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adlî ve idarî mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik etmek üzere meclis tahkikatı açılmasını kabul ederek 18 Nisan 1960'ta "Tahkikat Encümeni" kuruldu. Encümen üyeleri, cumhuriyet savcısına, sorgu hâkimine, sulh hâkimine ve askerî amirlere ait bütün haklara sahiptiler. Hükümetin sahip olduğu bütün vasıflardan istifa etmeye hakları vardı, komisyon 15 kişiden oluşuyordu.

Komisyon'da bulunan üyeler şunlardı; Başkan: Ahmet Hamdi Sancar, Üyeler: Ekrem Anıt, Hilmi Dura, Kemal Özer, Turan Bahadır, Kemal Biberoglu, Nüzhet Ulusoy, Selami Dinçer, Sait Bilgiç, Nusret Kirişçioğlu, Vacit Asena, Necmettin Önder, Bahadır Dülger, Himmet Ölçmen, Osman Kavuncu (Turgut, 1988: 40).

Tamamıyla Demokrat Partililerin yer aldığı ve tarafsız olması mümkün olmayan bu komisyon, kanun tasarısında da belirtildiği gibi CHP'nin işlediği öne sürülen birtakım fiillere karşı görevlendirilmiştir. Bu fiiller arasında, halkı kanunlara karşı gelmeye teşvik etmek, parti mensuplarını silâhlandırmak, orduyu siyasete karıştırmak, basınla iş birliği yaparak komünizm propagandası yapmak ve halkı hükümetin meşruiyeti konusunda şüphe ve endişeye düşürmek yer almaktadır. Olağanüstü yetkilerle donatılan komisyon çalışmalarına büyük bir hızla başlamış, Dünya ve Ulus gazetelerini toplattırılmıştır. 19 Nisan 1960 tarihindeki gazetelerin manşeti " Yurtta siyasi faaliyetler durduruldu." şeklindeydi. CHP'nin, basının ve üniversitenin şiddetle karşı çıktığı komisyon, her gün yeni yasaklar getiriyor, muhalefeti iyice kontrol altına almaya çalışıyordu. 20 Nisan'da yayınlanan tebliğde yayın yasaklarına uymayan basın kuruluşlarının kapatılacağı ve matbaalara el konulacağı duyuruluyordu.

Onbeş kişiden oluşan bu komisyon hemen gerçek niteliğini ortaya koyan üç yasak kararı veriyordu. Bunlar; Partilerin kongreleri, toplantıları, bütün siyasal faaliyetleri, yeni örgüt kurmaları, Komisyon'un faaliyetiyle ilgili bütün yayınlar, Büyük Millet Meclisi'nin tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerinin yayınları (Eroğul, 1990: 155- 156)Bu yasakları yüzünden, görüşmeler sırasında İsmet İnönü'nün yaptığı konuşma o günlerde basında yerini

bulamadı ancak daha sonra bu konuşmasında İsmet İnönü'nün “ Sizi ben bile kurtaramam.” Sözü bazı çevreler tarafından İhtilalin çok öncelerden planlanmış olduğunun delili olarak gösterildi. İnönü'nün o günlerde yayımlanmayan konuşması şöyleydi: “ Biz İhtilal metotları takip ederiz, seçimsiz iktidara gelmek isteriz, derler. Şimdi iktidarda bulunanların, milletleri ihtilale nasıl zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ihtilal behemehâl(mutlaka) olur. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam.” (Eroğul, 1990: 155).

CHP lideri böyle konuşurken CHP'lilerde boş durmamış hemen misilleme faaliyeti başlatmışlardır. Meclis'te CHP'nin faaliyetini incelemek üzere Tahkikat Komisyonu kurulunca, CHP Meclise bir önerge sunarak Başbakan Menderes'in Yüce Divan'a sevkini istedi. Menderes Anayasa'yı ihlalle suçlanıyordu (Dilligil, 1988: 27). Komisyonun görev ve yetkileri ile ikinci defa konuşan İsmet İnönü'ye 12 oturum için meclise girmeme cezası verildi ve böylece iktidarla muhalefetin son temas imkânları da ortadan kalktı. Bu komisyonun kuruluşu ve ortaya çıkışı yasal olmakla birlikte, faaliyetleri sırasında uyguladığı yöntemlerin aynı ölçüde yasal olduğu söylenemez. Komisyon gerektiğinde Meclis dışında faaliyette bulunmaya yetkili kılınmış ve görev süresinin üç ay sonunda bitirilmesine karar verilmiştir. Kanuna göre Tahkikat Encümenine cezaî yetkiler dâhil bütün yetkiler tanınıyordu. Bir anlamda artık devlet demek, Tahkikat Encümeni demek olacaktı. Bu durum Türkiye'de demokratik rejimin ve anayasal müstakil düzenin tahrip edilmesi anlamına gelmekteydi.

O dönemde DP Gençlik Kolları Başkanı olan Hüsamettin Cindoruk, Yassıada da DP'nin savunucusu olarak da görev almıştır. Avukat Hüsamettin Cindoruk, Tahkikat Komisyonunu Yassıada Mahkemeleri'nde savunurken çok zorlandığını, çünkü savunulacak yanının çok az olduğunu söylerken, Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes DP'nin on yıl içinde hep nefsi müdafaada kaldığını ve Tahkikat Komisyonunda bunun için kurulduğunu belirtiyordu. Gazeteci Nazlı İlicak Tahkikat Komisyonu'nun o günkü 1924 Anayasasına uygun olduğunu ancak 24 Anayasasınının Hukuk Devleti ilkesine uymayan bir

Anayasa olduğunu belirtiyordu. Dönemin gazetecilerinden Bedii Faik o günleri şu sözleriyle anlatıyordu:

“O sırada mal ve can güvenliği lafı yasaklandı. Gazeteler kazınarak beyaz çıkmaya başladı. Bir gazeteyi aldığınız da çok çirkin bir manzaraydı, işgal ordusunun sansürü gibi gazete çıkarıyorduk.” (Dursun, 2000: 38- 39).

Gazeteci Emin Karaca ise Tahkikat Komisyonunu bardağı taşıran son damla olarak yorumluyordu ve Tahkikat Komisyonunun DP'nin diktatörlüğünün bir silahı olduğunu söylemiştir (Dursun, 2000: 39).

En çok eleştirilen ve Anayasanın ihlal edildiği suçlamasına dayanak yapılan Tahkikat Komisyonu'na yönelik olarak Adnan Menderes iktidarda iken yaptığı konuşmalarda Tahkikat Komisyonunun kurulma sebeplerini açıklarken Anayasayı ihlali gerektirecek bir durumun olmadığını ortaya koyuyordu:

“Şimdi gelelim normal mahkeme mevcut olduğu halde Mecliste bir Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının ayaklanmaya sebep olduğu safsatasına. Bununla kanunlarımız ihlal ediliyor, Anayasa çiğneniyormuş. Baştan aşağı yalan. Meclis Tahkikat Komisyonu Meclisin bir meseleyi bizzat öğrenmesi için kurulmuştur. Anayasanın ve içtüzüğün emirleri budur.” (Dursun, 2000: 41).

İktidarda iken düşüncelerini bu sözlerle belirten Menderes, Yassıada'da tutuklu bulunduğu sırada kendisine Diktatör diyenlere bir cevap verebilmek için yazdığı son savunmasında ise Tahkikat Komisyonunun kurulmasıyla ilgili olarak şunları ifade ediyordu:

“İddia olunuyor ki, iktidardan uzaklaşmak istemediğimiz için tedbirler almak ve yine aynı maksatla dikta rejimi kurmak, gayret ve teşebbüsüne düşmüşüz. Hakikati halde(gerçekte) 1960 baharında seçimlere gitmeyi kesin olarak kararlaştırmıştık. Seçimlerin en geç yaz sonuna bırakılmasını bilahare(daha sonra) bizi düşündüren sebep ise; çok gergin olan partiler münasebetlerinden dolayı bir takım tahriklerin çok yaygın bir hale gelmiş olduğu hakkında her taraftan aldığımız malumat olmuştur. Bu yüzden seçimlerde müessif hadiseler çıkması kuvvetli bir ihtimal olarak görünüyordu. Tahkikat Encümeni'nin kurulmasına yol açan da bu endişe idi; seçimlerde kaybetmek endişesi değil.” (Turgut, 1988: 137).

Adnan Menderes'in son savunmasından da anlaşılacağı üzere kendisi Tahkikat Komisyonunu ülkedeki birtakım karışıklıkların baş göstermesiyle birlikte güven duygusunu yenilemek amacıyla kurduklarını açıklıyordu.

Menderes 1951 ara seçimlerinden önce Halkevlerini kapattıkları halde 20 milletvekilliğinden 18'ini aldıklarını, 1954 seçimlerinden önce kanunla Halk Partisi'nin mallarını hazine'ye devrettikleri halde büyük bir seçim zaferi kazandıklarını, keza 1957 seçimleri öncesi Basın Kanununda yaptıkları değişikliklerinde kendilerine seçim kaybettirmediğini ifade ettiği son savunmasında, " ... Şu hale göre bütün bunlar seçimlerde kazanmak ve sonuç olarak dikta kurmaya vakit ve imkân bulmak kaygısı ile değil, doğru ve yanlış, zamanında his olunan lüzum ve zaruretlerle girişilmiş teşebbüsler sayılmak icap eder." diyordu (Turgut, 1988: 134- 135).

Demokrat Parti'yi yassıadaya sürükleyen sebeplerden biri olan Tahkikat Komisyonları'nın kurulması Anayasa'ya gerçekten aykırı mıydı? Bu sorunun cevabını "Darbe, Esaret ve Ölüm" Kitabı'nın yazarı Hüseyin Yürük veriyor. " O günün mevzuatı buna müsaittir, kurulabilir. Peki, bu komisyonu olağanüstü yetkilerle donatmak Anayasa'ya uygun mudur? Bu sorunun cevabı da evettir. Çünkü 1924 Anayasası Meclis hâkimiyeti ilkesini esas aldığından dolayı Meclis'e böyle olağanüstü yetkiler tanımıştır. Nitekim aynı anayasa'nın verdiği yetkiyle İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve binlerce insan idam edilmiştir. Edirne'den Van'a bütün ülkede sıkıyönetim alanı anlamına gelen Takrir-i Sükûn Kanunu da bu Anayasa'ya dayanılarak çıkarılmıştır. Ne tuhaftır ki aynı basın ve CHP bu kanunların Anayasa nezdindeki konumlarına hiç değinmezken, DP iktidarının komisyon girişimini bir çırpıda Anayasa dışı ilan edivermişlerdir." (Yürük, 2004: 78).

Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Ali Fuat Başgil de Tahkikat Komisyonları'nın mevcut mevzuata aykırı olmadığı görüşündedir. Tahkikat Komisyonları'nın kurulması Anayasa'ya uygundu ya da değildi tartışmalarının ötesinde bir başka tartışılması gereken konu da Demokrat Parti bu komisyonları kurarak doğru mu yapmıştı? Ya da böyle bir yola başvurmadan önce başka çıkar yollar düşünemez miydi?

Demokrat Parti dönemi üzerinde çalışmaları bulunan Turhan Dilligil'in meseleye bakışı şöyledir: “ 1924 Anayasası, Büyük Millet Meclisi'ne gerektiğinde belirli amaçla belirli süreler için özel komisyon kurma hakkını tanımakta, bu gibi komisyonların nasıl oluşturulacağı da Meclis İktüzüğü'nde belirtilmekteydi. Bunun yanında 27 Mayıs 1960 gününe kadar yürürlükte bulunan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda ne senato, ne de Anayasa Mahkemesi öngörülmekteydi. Kanun teklif ve tasarılarının anayasaya uygun ya da aykırı olduğu meclis Anayasa Komisyonu'nca kararlaştırılırdı. Tahkikat Komisyonunun kuruluşu eğer Anayasa'ya aykırı görülseydi, teklifin Anayasa Komisyonu'ndan geçmesi mümkün olmazdı.” (Dilligil, 1989: 64).

Anayasayı ihlal Davası Yassıada'da başlayan ilk davadır. Yassıada'da duruşmalar başlarken tüm Türk ve Dünya basını da mahkemeleri izlemek üzere adaya geliyorlardı. Çok sıkı güvenlik kontrolü ile adaya alınan sanık yakınları, tanıklar ve gazeteciler salona sığmazken sanıklar protokol sırasına göre muhafızlar eşliğinde salona getiriliyorlardı. Avukat Süheyl Gürbaşkan Akşam Gazetesi'ndeki bir köşe yazısında, Yüksek Adalet Divanı'nın müdafaaya karşı takındığı tavrı takdir ederken, duruşmaları izleyen gazeteciler duruşmanın başlama saatinden, sanıkların kıyafetlerine kadar hiçbir ayrıntıyı kaçırmıyorlardı.

11 Mayıs'ta başlayan Anayasa'yı ihlal Davasına 101 avukat ve 70 kadar gazeteci katılıyor, ayrıca 27 Mayıs ihtilalinin yıldönümü yaklaşırken günün önemine basın dikkat çekiyor ve hükümette bir tören düzenleyeceğini açıklıyordu (Son Havadis, 12 Mayıs 1961: 1- 5).

14 Ekim'de yapılan birinci oturumda okunan kararname 11 Mayıs'ta yeniden okunarak sorgular yapılıyordu. Mahkeme Başkanı Salim Başol, duruşmayı, Celal Bayar'ın 29 Haziran 1946'da Adana'da ve 15 Temmuz 1946'da İzmir'de yaptığı konuşmalardan alınan pasajların okunmasıyla başlatıyordu. Bayar, konuşmalarında hayat pahalılığından, zamanlardan bahsediyor ve tek partiye demokrasinin bağdaşamayacağını belirtiyordu. Oturduğu yerden sorgusu yapılan Celal Bayar, Kırşehir'in ilçe yapılmasının sebebinin ilçenin oyunu Millet Patisine vermesinden olmadığını ve durumun bazı çevrelerce yanlış yorumlandığını söylüyordu. CHP mallarının hazineye

devredilmesi konusunda birkaç sanık söz alıp konuşuyor ve Başkanın sorularına cevap veriyorlardı. Bu konuyla ilgili söz alarak konuşan sanıklardan biri de Samet Ağaoğlu idi. Ağaoğlu, kanunun kabul edilmesi için oy verdiği için yargılandığını ancak o dönemde aynı kanuna kabul oyu verenlerin de yargılanmasının gerekliliğini belirtiyordu. Bu sözlere Başkan Başol o ünlü cevabını veriyordu: “ Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istiyor, sanık kadrosunu iki bine çıkarsak neticeye tesir eder mi?” (Son Havadis, 1961: 6).

“Sizi buraya tıkan kuvvet...” sözünün ne anlama geldiği yıllarca tartışıldı, hala da tartışılmakta. Kimine göre Yassıada Mahkemelerinin yapılmasına lüzumun olmadığını, sonucu baştan belli eden bir ifade, kimine göre de birçok çevre tarafından yanlış yorumlanan, zamanın şartlarında çıkmış olan bir cümle. Samet Ağaoğlu, sorgusu yapılırken, kendisinin bazı kanunlara oy verdiği için yargılandığını ancak tarihte DP’li olup yine aynı kanuna oy verenlerin yargılanmayışının altını çizmiştir. Gerçekten 27 Mayıs’tan bir gün dahi önce DP’den istifa edenler bu kanunlara oy verdikleri halde yargılanmazken, darbeden birkaç saat önce bile DP’li olup kanunla ilgisi bulunmayanlar sanık sandalyesine oturtulmuşlardır. Burada akıllara takılan ilk soru işareti hiç şüphesiz yargılananlar kanuna oy verenler miydi, yoksa Demokrat Partili olanlar mı? Sorunun cevabı ise o tarihte Anayasaya aykırı kanunların kabulü için oy kullanan eski DP ancak yeni CHP lilerin sanık sandalyesinde oturmamalarından anlaşılabilir. Bu yüzden Samet Ağaoğlu’nun sitemi boş yere değildi.

Samet Ağaoğlu sorgusunda, “CHP’nin halkevlerini siyasi tesirlerle elde ettiği için siyasi bir kararla haksız olduğuna inandığım bu kazancın geriye alınmasının doğru olduğu fikrinin dün olduğu gibi bugün de arkasındayım.” derken bir başka sanık Fahri Ağaoğlu, kanuna lehte oy verdiğini kabul etmekle birlikte yargı yolunun açık olması gerektiğini belirttiğini de sözlerine ekliyordu (Son Havadis, 1961: 6).

Sanık sandalyesinde oturmakta olan ve kendisine aklamaya çalışan her isim mikrofona geldikçe suçu bir başkasına atmak için uğraş veriyordu. Kanunlara oy verenlerin isimleri Başkanın elinde mevcut bulunduğu için hiç biri oy kullandığını inkâr edemiyor ancak yanına mutlaka muhalefeti

düşündüklerini gösteren bazı fikirler eklediklerini söylemekten vazgeçiyorlardı. Bu sanıklardan birisi olan Emin Kalafat, kanunu ağır bulduğunu, Adnan Menderes'e giderek, partinin tüm mallarını almanın doğru olmayacağını, Halk Partisi'nin yayın organı olan Ulus Gazetesinin alınmamasını söylediğini belirtiyor, Nail Geveci ise oy kullandığını kabul ederek " Bir teşekkürün malı alınırken kendisine çok lüzumlu olan ve çalışmasını aksatmaması için gerekli bulunan eşyalar bırakılır diye şerh verdim." diyordu (Son Havadis, 1961: 6).

Daha sonra Kararnamenin okunmasına devam ediliyor ve Kırşehir'in ilçe yapılması konusuna değiniliyordu. Başkan, Celal Bayar ve Adnan Menderes'e bu konuda sorular sordu. Celal Bayar, Kırşehir'in ilçe yapılmasını iktisadi sebeplere bağlarken, Adnan Menderes bir yanlışlık yapıldığını kabul ediyordu ancak yine de Menderes'e göre bu Anayasayı ihlal suçu olarak görülmemeliydi. Koca bir ilin yanlışlıkla ilçe yapıldığını ve daha sonra yapılan hatanın düzeltildiğini söyleyen Menderes savunmasında inandırıcı olamıyordu.

Bu konudaki tasarıya imza koyan vekillerin ve teklifi görüşüp onay veren encümen mensuplarının isimleri okundu. Bunu Kırşehir'in kaza olmasına dair verilen kanun tasarısının müzakeresi sırasında konuşan muhalefet mebuslarının konuşmalarının ve bunlara verilen cevapların okunması takip etti. Daha sonra da kanuna kabul oyu verenlerin isimleri alfabetik sıra ile sayıldı. Sanık Rüknettin Nasuhioğlu, birçok kazanın nahiye olması gibi vilayetlerin de kaza olmasının normal karşılanacağını, kanun teklifinin objektif bir şekilde yapıldığını belirtti. Emin Kalafat ise kanunun kabulünden büyük üzüntü duyduklarını ve kanunun kabulünü istemediklerini ancak İçişleri Bakanlığı'nın ısrar ettiğini söyledi. Sanıklardan Celal Yardımcı, Nafiz Körez, Nuriye Pınar da Kırşehir'in ilçe yapılmasında Demokrat Parti'nin oy alamamasıyla ilgisi olmadığını söylediler (Son Havadis, 1961: 6).

Kırşehir'in ilçe yapılmasında kanuna oy verenler arasında kişisel hesapları düşünenler bulunabileceği gibi, bu kanuna bu yüzden oy kullanmayalar da vardı. Eğer Kırşehir DP'ye oy vermedi diye ilçe haline getirilmiş olsaydı, CHP'ye oy verip 10- 15 milletvekili çıkaran illerde ilçe haline

getirilirdi. Bu yüzden Kırşehir'in ilçe yapılması sadece Demokrat Parti'nin intikam duygusu olarak algılanmamalıdır.

12 Mayıs'ta devam eden duruşmada Anayasa'nın 39. maddesinin değiştirilmesi konusu işleniyor ve sanıklar dinleniyordu. Anayasa'nın 39. maddesinin değiştirilmesiyle birlikte Adliye vekilleri istedikleri ve gerekli gördükleri durumlarda hâkimleri emekliye sevk etme yetkisine sahip oluyorlardı. Bu nedenle kanunun bu maddesinin değiştirilmesinin usulsüz olduğu ileri sürülmektedir. Sanıklar ise hâkimler arasında eşitlik sağlamak için bu kanunun değiştirildiğini öne sürüyorlardı. Nitekim eski Amasya Milletvekili Kemal Eren " 1948 senesinde çıkarılan kanun hâkimler arasında bir ikilik yaratmaktaydı. Ayrıca hâkim teminatına da zarar verecek mahiyette idi. nasıl temyiz azası 39. madde ile emekliye sevk edilemezse diğer hâkimler de sevk edilememeliydi. İşte bu bakımdan kanun ikilik yaratıyordu. Hükümet bu ikiliği önlemek için bir kanun teklifi hazırladı. Kanaatime göre 39'ncu maddenin değişikliği ile bu ikilik ortadan kalkacaktı. Bu bakımdan kanun teklifine samimi olarak oyumuzu kullandık." dedi (Son Havadis, 13 Mayıs 1961: 6).

Eski Adliye vekillerinden Esat Budakoğlu DP döneminde Balıkesir Milletvekiliydi ve değiştirilen kanuna oy vermemişti. Budakoğlu mahkemede yaptığı açıklamada, 39. maddenin düzeltilmesi için çok çalıştığını, temyiz azalarından kurulu bir heyet kurduklarını, hazırladıkları tasarıyı Adnan Menderes'e açtığını söylüyordu. Ayrıca Budakoğlu, hazırladığı kanun tasarısının bir an önce meclise girmesini istemiş ancak Menderes siyasi havanın buna uygun olmadığını belirterek mani olmuştur. 39. maddenin değişikliği 1954 senesinde yapılmış ve 6 yıl boyunca yürürlükte kalmıştı. Adnan Menderes, kanunun Anayasa'ya aykırı olmadığını ve o dönemdeki siyasi havanın kanunun tekrar değiştirilmesine imkân vermediğini açıklamıştır. Eski Manisa Milletvekili Şemi Ergin ise kanun değişikliği için oy kullandığını ancak fazlaca yapılan tatbikatlar sonucunda maddenin büyük hata olduğunu anladığını belirtti (Son Havadis, 13 Mayıs 1961: 6).

Celal Bayar ise çıkarılan kanunun demokrasi kılıcı gibi hâkimleri tehdit etmek için çıkarılmadığına tam tersi çürük olan unsurları temizlemek için çıkarıldığını belirtiyordu. Bayar'ın yakındığı bir nokta vardı ki bu da,

yapmadığı işlerden dolayı da sorgulanmasıydı. Konuşmasına Başkan Salim Başol'un sorularını dahi duymadan devam eden Bayar'ı Başkan susturmak istedi. Bunun üzerine Bayar ellerini açarak, konuşmasına dahi imkân verilmediğini göstermek istercesine konuşmaktan vazgeçti (Son Havadis, 13 Mayıs 1961: 6).

Zamanın Adliye vekili Osman Şevki Çiçekdağ tarafından ortaya atılan kanun, yine kendisi tarafından en iyi şekilde tatbik edileceği ve siyasi sebeplerle kimsenin görülen lüzum üzerine emekliye sevk edilemeyeceğini söylenmişti. Ancak bu adaletli görüş sadece Çiçekdağ döneminde olabilirdi, çünkü sözü veren kendisi idi ancak kendisinden sonra gelecek olan vekillerin adaletli davranacağı kesin değildi.

Eski Manisa Milletvekili Samet Ağaoğlu, DP'nin sevapları ve günahları olduğunu ancak işlenen günahların sadece beş altı kişiye mal edilmesinin adaletsizlik olacağını söyledi. Milletvekillerinin verdikleri ifadelerden anlaşılıyordu ki, kanun değişikliğine oy verenlerin hepsi kanunun iyi yürüyeceği görüşüyle oylarını kullanmışlardı ancak kanunun tatbikinde sorunlar oluşmaya başlayınca verilen oylardan pişman olmuşlardı.

Daha sonra Başsavcı Egesel, Adnan Menderes'in değişik zamanlarda Demokrat Parti Meclis Grubunda yapmış olduğu konuşmalardan bazı pasajlar okudu. Egeselin okuduğu pasajlar şöyle idi:

“Bu vaziyet karşısında Adliyenin yüzünden, hâkim katili olmak işten değil.”

“Hâkim teminatı daima onların lehine, bizim ise aleyhimize işlemiştir. Onların davaları çok kısa zamanda tamamlanıyor, bizim ki ise senelerce sürüyor.” (Son Havadis, 13 Mayıs 1961: 6).

Adnan Menderes bu sözleri söylediğini kabul etti ancak günün şartlarına göre söylenmiş olduğunu da sözlerine eklemeyi unutmadı. Daha sonra kararnamenin okunmasına devam ediliyor ve seçim kanununda yapılan değişikliklerden bahsediliyordu. Kararnamede “ 5545 sayılı kanunun 35. maddesinde yapılan değişiklik ve eklenen fıkra ile Anayasa'nın 11. maddesi ve seçim kanununun seçmenlik niteliğini tespit etmiş bulunan hükümleri ihlal olundu.” deniliyordu. Adnan Menderes değiştirilen kanunların Anayasa ihlali

olmadığı konusunda direniyor ve yanlışlıklar olabileceğini belirtiyordu. Karma liste konusunda söz alan milletvekilleri hazırlanan listelerin doğru olmadığını ancak alınan kararların o dönemdeki yolsuzlukların önüne geçilebilmesi için alındığını söylüyorlardı. Bunlardan biri Fahri Ağaoğlu, Konya'da seçim sandıklarına DP rumuzlu kâğıtlara muhalif parti adaylarının isimlerinin yazılıp atıldığını, DP'ye verilen bir reyden başka bir partiye rey çıktığını söylerken, Hamdi Bozbağ da CHP' lilerin de DP rumuzunu aynı ebattaki kâğıtlara aynen kopya edip baştan 3, sondan 3 kişiyi DP'lilerden gösterip ortaya da kendi adaylarını yazmak suretiyle oy kullandırdıklarını, bu yüzden CHP DP'den daha az oy aldığı halde seçimlerde milletvekili çıkarabildiklerini söylüyorlardı (Son Havadis, 13 Mayıs 1961: 6).

Seçim kanunu hakkında konuşan Sebati Ataman, Eski Tekirdağ Milletvekili Zeki Erataman, Arif Kalıpsızoğlu, Necati Çelim, Reyhan Göçmenoğlu ve Atif Benderlioğlu kanunun lehinde konuşarak, kanunun Anayasa'ya aykırı olmadığını belirttiler. Benderlioğlu 1950'den sonra seçim kanunlarında boşluklar ortaya çıktığını, bu boşlukların doldurulması için kanunun değiştirildiğini söyledi.

Aynı gün devam eden duruşmada Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri kanununa da değinildi. Başkan Salim Başol, bu kanunun eşit olarak uygulanmadığı için Anayasaya ve İnsan haklarına aykırı olduğunu söylüyordu.

Adnan Menderes bu konudaki savunmasında 1950 seçimlerinden sonra Türkiye'de yaşanan sıkıntılardan bahsederek, muhalefetin her Pazar ve tatil günleri toplantılar, açık hava toplantıları yaptığını ve parti mücadeleleri soysuzlaştığı için bu kanunu çıkardıklarını söylüyordu. Bu konu hakkında konuşan Hasan Polatkan, Kemal Eren, Hayrettin Erkmen ve diğer bazı sanıklar Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun birçok yerde arzu edildiği şekilde uygulandığını, tek taraflı kullanılmadığını ancak tatbikatçıların bazı yanlış hareketleri yüzünden aksaklıklar yaşandığını belirttiler. Konuşan sanıkların çoğunun fikri, kanunun eşit tatbik edilemediği yönünde idi (Son Havadis, 13 Mayıs 1961: 6).

Eski Erzurum DP milletvekili Rıfık Salim Burçak çıkarılan kanunun sadece muhalefete değil iktidara da uygulandığını söylüyordu. Burçak, arkadaşı Osman Turanla çıktıkları Karadeniz gezisinde Adnan Menderes'ten açık hava toplantıları yapmamaları ve kanuna uygun miting yapmaları yolunda bir telgraf aldığını belirtiyordu. Yani kabul edilen kanun tek taraflı uygulanmamıştı.

Daha sonra Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu konusunda DP Meclis Grubu'nda yapılan konuşmaların zabitleri okundu. İlk zabit eski Kastamonu Milletvekili Münip İslamoğlu'na aitti. İslamoğlu yaptığı konuşmada, CHP'nin, DP'yi seçimle düşüremeyeceğini bildiği için gayrimeşru yollardan yapmaya çalıştığını ve İsmet İnönü'nün bir ihtilal çıkarmak istediğini söylüyordu. İslamoğlu, mahkemede de yaptığı bu konuşmanın arkasında olduğunu söylüyor ve düşündüklerinin çıktığını belirtiyordu (Son Havadis, 16 Mayıs 1961: 6)

Yine aynı günkü grup toplantısında konuşan Necmeddin Önder, İsmet İnönü'nün memlekette huzuru bozduğunu ve ihtilal havası yarattığını söylüyordu. Önder'e göre de çıkarılan kanun tamamen memleketin bünyesine uygundu. Demokrat Partililere göre İsmet İnönü yıllardır sürdüğü tek parti rejiminden ayrılmak istemiyor ve bunun için çareler arıyordu. DP meclis Grubu'nda, bu konuda bazı tedbirler alınması gerektiği konuşulmuştu. Bu tedbirlere göre İsmet İnönü'nün partisi kanun dışı sayılmalı, İnönü mahkemeye verilmeli ve basından kendisini destekleyenlerin mahkemeye verilmesi idi. Tedbirler Komisyonu raporu, 1959 yılının Aralık ayında çıkarılmıştı ve bu tarih Tahkikat Komisyonu kurulmadan beş ay öncesiydi. Başkan Başol, DP'nin grup toplantılarında yapmış oldukları konuşmalardan pasajlar okuyarak sanıklara sorular soruyor ve en ufak ayrıntıları bile gözden kaçırmıyordu. Zaman zaman sanıklara sert bir dille karşılık veren Başkan Salim Başol, iktidarın muhalefetin sindirilmesi için alınması gereken önlemler konusuna özellikle ilgi gösteriyordu (Son Havadis, 16 Mayıs 1961: 6).

18 Mayıs'ta devam eden Anayasa'yı İhlal Davası Duruşmaları'nda Tahkikat Komisyonuna yetki veren kanunun geçici encümendeki müzakeresi sırasında eski mebuslar tarafından yapılan konuşmaların zabitleri okundu.

Geçici komisyonda bu kanun tasarısı hakkında söz alan CHP'li mebuslar kanun aleyhinde konuşmuşlardır. Mesela CHP Malatya milletvekili Nüvit Yetkin “ Tasarı kabul edilirse Anayasa ihlal olunacaktır. Anayasa, kaza hakkını mahkemelere bırakmıştır. Meclisin kaza salahiyeti yoktur.” demektedir. Eski DP milletvekili Hadi Tan ise matbaa kapatmak ağır bir hüküm olduğu halde buna benzer hükümlerin batıdaki ülkelerde de uygulanmakta olduğunu, ifade etmiştir. DP mebuslarından Sefer Eronat da bu kanun teklifiyle diktatörlük hevesinde olmadıklarını ve kanunun rejime aykırı bulunmadığını ileri sürmüştür (Son Havadis, 19 Mayıs 1961: 6).

Başkan Başol, yetki kanununun kabulünün ardından yapılan Demokrat Parti olağanüstü Meclis Grubu toplantısındaki bazı zabıtların okunacağını bildirdi. Yapılan bu toplantıda Hikmet Bayur'un misafir üye olarak bulunduğu, Hüseyin Balık'ın da Adnan Menderes konuşurken gürültülerle salondan çıkarıldığı bildiriliyordu. Zabıtlara geçen konuşmasında Menderes şöyle diyordu:

“Mecliste muhalefet harp ilan etti. Muhalefet Büyük Millet Meclisi kanunlarına itibar etmemekte ve milleti buna teşvik etmektedir. CHP böylece son kozunu oynuyor, İnönü ben bir parmağımı kaldıracak olsam bütün millet benim arkamdadır diyor. CHP'den korkacak bir şey yok. Düğün evine gelin götürür gibi davul zurna ile ihtilal yapılmaz. Devletin karşısında bu cüretler bir pul etmez. Biz tedbirlerimizi aldık, memleketin siyasi hayatında bir dönüm noktası vücuda getirdik. Muhalefetin mecliste yaptıklarıyla kalmayacağı aşikârdır. Üniversite ve yurtlara gidecekler, biz kendilerini takip edeceğiz.” (Son Havadis, 19 Mayıs 1961: 6).

Yine o günkü grup toplantısında konuşan Ömer Çelebi 1957'den beri İnönü'nün memleketi bir ihtilale sürüklemeye çalıştığını, İnönü serbest bırakılmadığı takdirde memleketin huzura kavuşacağını söylemişti. Menderes ise ikinci konuşmasında “ Tahkikat Komisyonu kanununda Anayasaya aykırılık varsa asılmaya hazırım.” demişti. sanık Enver Kaya da kanunun maddeleri oya sunulduğu zaman muhalefetin meclisi terk ettiğini, oy veren isimlerin de mahkeme huzurunda vermedik dediklerini söylüyordu. Söz alan

bir başka sanık Halil Turgut da kanuna oy verenlerin mahkemede yalan söylediklerini, korktuklarını ifade ediyordu (Son Havadis, 19 Mayıs 196: 6).

Duruşmanın devamında tahkikat komisyonunun hazırlamış olduğu 285 sayfalık rapor üzerinde duruluyordu. Bu raporda, üniversite gençliğinin hareketi, CHP'nin tertibi olarak nitelendiriyor, ihtilal Hareketleri'nin sonuçsuz kaldığı belirterek, bu niyet ve maksatların ortadan kaldırılması tavsiye ediliyordu, ayrıca İnönü'nün bazı noktaları Meclis kürsüsünden açıklaması isteniyordu.

Kararnamenin okunması devam ederken, Refik Koraltan'ın hatıra defterlerinden de bazı pasajlar okunuyordu. Koraltan, hatıra defterine, " Celal Bayar, partiler arası uzlaşma rolü oynamıyor, Zafer ve Havadis Gazeteleri'ne yazılar yazdırarak arayı daha da açıyor." diyordu. Celal Bayar, gazetelere yazılar yazdırmadığını söylerken, Koraltan yazılanların kendisine ait olduğunu ancak yazılanların kendisi tarafından açığa vurulmadığı takdirde hüküm ifade etmeyeceğini belirtiyordu.

Tahkikat Komisyonuna yetki veren kanun hakkında oy veren DP'li milletvekillerinin birçoğu mahkemede kanunun Anayasa'ya aykırı olmadığını söylerken, bir kısmı da oy kullanmadıklarının altını çiziyorlardı. Hatta sanık avukatları kanunun müzakereleri sırasında müvekkillerinin mecliste olmadığını kanıtlamaya çabası içindeydiler. Başkan Salim Başol ise bu çabayı yersiz buluyor ve oy kullanmamanın suçsuzluk olmadığını belirtiyordu. Başkan'a göre kanun kabul edildikten sonra ortaya çıkan sonuçlara göz kulak olunmalıydı (Son Havadis, 23 Mayıs 1961: 6).

Kararname, muhalefet lideri olan Osman Bölükbaşı'nın mecliste yapmış olduğu bir konuşmadan dolayı tutuklanmasından, İsmet İnönü'nün Uşak'ta, Kayseri'de ve Topkapı'da uğradığı suikastlara kadar birçok noktaya değiniyordu. Kararnamenin değindiği noktalardan biri de yetki kanunuydu. Kanunun oya konuş şekliyle, Anayasaya aykırı hükümleriyle ve terör yaratan tatbikatıyla devlet İdaresi'nin dikta rejimine sürüklenmiş olduğu belirtiliyordu. Kanunun Anayasa'ya aykırılığı Üniversite Profesörleri ve muhalefet milletvekilleri tarafından açıkça belirtilmişti. O dönemde verilecek bir veto kanunun çıkmasını önleyebilirdi. Tartışmaları yöneten meclis başkanı

yardımcısı İbrahim Kirazoğlu da 15 muhalefet milletvekilinin kanun teklifinin açık oya konulması teklifini göz ardı ederek, iç tüzük hükümlerini ihlal etmişti. Bunun yanında Ali Fuat Başgil de kanunun birkaç maddesinin Anayasaya aykırı olduğunu söylemiş ve hükümetin çekilmesini tavsiye etmiştir. Mahkemede üzerinde durulan en önemli nokta, Celal Bayar'ın çıkan kanun hakkında veto etme yetkisini kullanmadığı olmuştu. Bayar ise kendisine yöneltilen bu suçta cevaben, müzakereler sırasında meclis'te ve Ankara'da bulunmadığını söylemiş ve müzakerelerin ayrıntısından haberi olmadığını belirtmiştir (Son Havadis, 23 Mayıs 1961: 6)

Celal Bayar soruşturma kurul'unda verdiği ifadede bu konuyla ilgili şöyle idi:

“Anayasa'yı ihlal ettiği iddiası olunan kanun hükümleri bizim Anayasa çevremizde ve ona mutabık olarak çıkmıştır. Ve yine Anayasa'nın verdiği yetkiyle neşir ve ilan edilmişti. Şekline uygun olarak milletvekillerinin ekseriyetinin reyine dayanan bir kanunun anayasa'ya aykırılığı iddia olunamaz. Veto, Anayasa'da zayıf bir hükümdür. Tahkikat Komisyonu'nun yetkisine dair kanun, hukukçular tarafından hazırlandı. Anayasaya aykırı bir tarafı olmadığından kanunlaştırıldı. Tatbikatta bir aykırılık varsa bunun hesabını icra vekilleri heyetinin vermesi icap eder.” (Son Havadis, 23 Mayıs 1961: 6)

Celal Bayar bu sözleriyle, çıkarılan kanunun Anayasa'ya aykırı olmadığını iddia ediyor ve dikta rejimini kurma gayretinde olmadığını söylüyordu. Celal Bayar'ın kendisini bu şekilde savunmasına karşılık Başsavcı Altay Ömer Egesel, kanunun 20 dk. içinde gürültüye getirilerek kabul edildiğini ve memlekette kabul edilen kanun için kan dökülürken Celal Bayar ve arkadaşlarının sessiz kaldığını iddia ediyordu. Kararnamede Adnan Menderes'in de sorumlu olduğundan bahsediliyor ve Menderes'in baskıyı seven bir şahıs olduğunun altı çiziliyordu. Menderes DP grup toplantılarında, İsmet İnönü ve hâkimler aleyhinde konuşuyordu. Menderes devam eden duruşmada özellikle CHP'nin mallarına el konulması konusu hakkında konuşmak istedi ancak sözü Başkan tarafından kesildiği için konuşamadı.

Aynı gün öğleden sonra devam eden duruşmada, 9 Kasım 1961 tarihinde yapılmış olan DP grup toplantısı zabıtları okundu. Okunan zabıtlar Gaziantep olayları ile ilgiliydi. Grupta söz alan Gaziantep milletvekillerinin olayın CHP'liler tarafından tertip edildiğini ifade ettikleri anlaşılıyordu. Menderes ise olayın tahlilini yaptıktan sonra İnönü'den bir diktatör olarak bahsediyordu. Muhalefetin tutumunu tenkit eden Menderes, İnönü'yü yıkmak istediği varlıkların harabeleri üzerinde ötmek isteyen bir baykuş olarak vasıflandırıyor. Okunan zabıtlarda basının özellikle açık saçık yayın ve fotoğraflarla ahlak üzerine yıkıcı tesirler yaptığı, ayrıca sistemli olarak yalan haberler yaptığı da ifade ediliyordu. Grupta Menderes'in Ahmet Emin'in Vatan Gazetesi'nde yapmış olduğu yayınları eleştirerek Ahmet Emin'den " Eski mandacı Ahmet Emin, memleketin düşmanıdır." diye bahsettiği belirtiliyordu (Son Havadis, 23 Mayıs 1961: 6).

Adnan Menderes Yüksek Soruşturma Kurulu'nda yapmış olduğu savunmasında, kanunların o dönem şartları göz önüne alınarak çıkarıldığını söylemiş, Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşunda Anayasa'ya aykırı bir durum olmadığını belirtmişti. Komisyonun, yapılmasına karar verdikleri seçimin zeminini sağlam kılmak için kurulduğunu belirten Menderes, yetki kanununun daha emin çalışabilmek için çıkarıldığını ve yapılan siyasi konuşmaların o günkü heyecanlı hava içinde yapıldığını sözlerine eklemiştir.

DP iktidarı döneminde Antalya milletvekili olan Burhanettin Onat, ifadesinde çıkarılan kanunların anayasa'ya aykırı olmadığını vurguluyor ve olaylarda tahrikçi olanların da kendileriyle birlikte yargılanması gerektiğini söylüyordu. Onatın da söylediği gibi, Yüksek Adalet Divanı, DP'li milletvekillerini yargılıyordu ve birkaç ismin demokrasiyi rafa kaldırdığını iddia ediyordu. Duruşmaların sonunda idam edilen üç ismin dışında diğer sorumlular serbest bırakılıyordu. Oysa DP üç isimden oluşmuyordu ve yapılanlar sadece bu üç ismin suçu değil, DP iktidarında görev almış ve mecliste bulunmuş tüm şahısların suçu olmalıydı ki ;buradan da idamların sanki önceden hazırlanmış bir plan dâhilinde tatbik edildiği sorusu akıllara geliyor.

Onat'ın ifadesinden sonra, Tahkikat komisyonu üyesi ve Gaziantep milletvekili Bahadır Dülger ile Tekirdağ milletvekili Zeki Eratamanın hazırladıkları takrirler konusu zabıtlardan okundu. Bu takrirlerde, göstericilere tahrikçilik yaptıkları tespit edilen üniversite profesör, doçent ve asistanlarının vekâlet emrine alınmalarını, tahrikçi muhalif milletvekillerinin tutuklanarak özel mahkemelere sevk edilmeleri isteniyordu. Menderes ise grupta yaptığı konuşmasında, Takrir-ı Sükûn kanununu ele alarak şartların bu kanunun çıktığı zamanki şartlardan daha ağır olduğu için sert tedbirler alınması gerektiğini belirtiyordu (Son Havadis, 25 Mayıs 1961: 4).

Aynı gün öğleden sonra devam eden duruşmada, bazı sanıklar söz alarak özel mahkemelerin kurulması ve Mülkiye'nin kapatılması hakkında konuştular. Bunlardan Yozgat Milletvekili Ömer Lütfi Erzurumoğluoğlu, Burhanettin Onat ve İzmir Milletvekilleri bu kanunların çıkmasını istemediklerini belirttiler. Daha sonra söz alan Muş milletvekili Gıyasettin Emre, Adnan Menderes'in özel mahkemeler kanununu ve Mülkiye'nin kapatılmasını istemediğini söyleyince, Başkan Salim Başol Emre'yi Menderesçi olmakla suçlayacaktı. Adnan Menderes'in çeşitli tarihlerde Grup toplantılarında yaptığı konuşmalar okunduktan sonra kararnamede icra vekilleri heyetinin sorumluluğu kısmına geçildi. Bu konuyla ilgili mikrofonu gelen ilk isim Devlet Bakanı Medeni Berk idi. Başkan, Adnan Menderes'in diktatör olduğunu, buna rağmen Berk'in neden istifa etmediğini soruyordu. Berk ise DP'de bulunduğu süre içinde Adnan Menderes'in diktatörlük yaptığını görmediğini belirtiyordu.

Neden istifa etmediği sorulan bir başka isim de Devlet Bakanı, İzzettin Akçal idi. Akçal, hukuki görüşüne aykırı olduğu için kanun hakkında oy kullanmadığını ve Menderes'in de diktatörlük kurma hevesinde olmadığını söyledikten sonra istifa konusunda " İstifa, siyaset adamının seçeceği en son yoldur ve zamanını tayin etmekte gecikebilir." diyordu (Son Havadis, 25 Mayıs 196: 4)

Kararnamede çıkarılan kanunların Anayasa'ya aykırı olduğunu, Adnan Menderes'in bir dikta rejimi kurma isteği ve istifa etmedikleri ve suça ortak oldukları için Bakanlar ve milletvekilleri de suçlu gösteriliyordu. Buna rağmen

söz alan Bakanların hepsi aynı noktada birleşerek, kanunların Anayasa'ya uygun olduğunu ve Adnan Menderes'in de diktatör olmadığını belirtiyorlardı. Bunlardan biri de Adalet Bakanı Celal Yardımcı idi. Yardımcı “ Bize diktatör demeyin, rica ediyorum.” Diyerek adeta mahkemeye yalvarıyor ve diktatör olabilmek için yürekli olabilmek gerektiğini ancak Mendereste o yüreğin olmadığını ve karşılarında fesat bir muhalefet olduğunu söylüyordu.

Anayasa'yı ihlal Davası'nda İhtilalden önce tutulan hatıra defterleri hiç şüphesiz mahkemenin en önemli delileri olmuştu. İhtilalden hemen sonra ele geçirilen bu defterler, Yüksek Adalet Divanı'na intikal etmiş ve davaların görülüşü sırasında zaman zaman ve pasaj pasaj açığa çıkarılmıştı. Hatıra Defterleri'nin sahipleri eski T.B.M.M Başkanı Refik Koraltan, eski Ulaştırma Bakanı Şemi Ergin ve eski Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes idi. özellikle Şemi Ergin'le Ethem Menderes'in iktidar aleyhine yazmış oldukları yazılar, Yüksek Adalet Divanının elinde gizli kalmış gerçekleri kurcalamalarına imkân tanıyan birer belge niteliğine dönüşmüştü.

O dönemde yazılmış olan bu hatıra defterlerinin İhtilalden sonra birtakım vaatler karşılığında yazdırılmış oldukları söylentileri yayılmış, ancak bunların inandırıcı bir dayanağı olmamıştır. İktidara gerçekten muhalif bulduklarının anlaşılması, Şemi Ergin'le Ethem Menderes'e bir kurtuluş ümidi sağlamış gibi görününce, diğer sanıklardan büyük bir kısmı, vaktiyle böyle birer defter tutmamış olduklarının üzüntüsüne kapılmışlardı. Ve bu yüzden Yassıada'da bir salgın niteliğinde defter tutma furyası baş göstermişti (Güryay, 1971: 246- 247). Bu defterlerin sahiplerinden Eski Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, mahkemede Adnan Menderes'in bazı hataları ve kaprisleri olduğunu ancak asla diktatör olmadığını söylüyordu. Eski Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu da CENTO ve NATO toplantılarına katıldığı için kanunun kabulü sırasında Mecliste olmadığını belirtiyor ve Adnan Menderes'in Meclisteki iki grubu dengelemeye çalıştığını söylüyordu. Mecliste bir grup baskıcı yöntemleri isterken bir kısmı da ılımlı davranıyordu. İşte Adnan Menderes böyle bir ortamda her iki tarafı dengelemeye çalışmıştı.

29 Mayıs tarihinde yapılan duruşmada BBC televizyonundan gelen bir ekip vardı. Televizyoncular mahkeme salonuna alınmıyor ancak vapurda bazı

fotoğraflar çekebiliyorlardı. Aynı günkü duruşmada eski İçişleri bakanı Namık Gedik ve Şemi Ergin söz alarak kendilerini savunuyorlardı. Mahkeme ise yine aynı konuya yani DP iktidarının diktaya gitmesi üzerinde duruyor ve sanıklara da bu yönde sorular soruyordu. Çalışma Bakanı Haluk Şaman, Sanayi Bakanı Sebati Ataman, Koordinasyon Bakanı Abdullah Aker çıkarılan kanunların Anayasa'ya aykırı olmadığını ve dikta rejimine gidilmesi için en ufak bir girişimin olmadığı konusuna değinmişlerdi (Son Havadis, 30 Mayıs 196: 4). Daha sonra kararnamenin okunmasına devam edilmiş; tahkikat komisyonunun kurulmasına dair teklifi yapan 4 milletvekilinin durumundan bahsedilmiştir. Bunlar, Çorum Milletvekili Hüseyin Ortakçioğlu, Bolu Milletvekili Reşat Akşemsettinoğlu, Sefer Eronat ve Rize milletvekili Muzaffer Ünal idi. Bu konuda ilk dinlenen sanık Hüseyin Ortakçioğlu idi. Ortakçioğlu, tahkikat komisyonuna ait kanun tasarısının ilk olarak grupta görüşüldüğünü, grubun tasarımı kabul etmesinden sonra kendilerinin tekliflerini yaptıklarını söyledi. Teklif yapılmadan önce yabancı kanunların tetkik edildiğini söyleyen Ortakçioğlu birçok hâkimin de görüşünün alındığını belirtti. Kanunun Anayasa'ya aykırı olmadığını Meclis'te kanunla ilgili konuşan CHP Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun sözlerine dayanarak açıklamak isteyen sanık Ortakçioğlu, kanunun CHP'yi değil hükümeti denetlemek için çıkarıldığını ifade etmiştir. Komisyona tutuklama yetkisinin verilmediğini ve basın tecavüzünden sakınmak için yayın yasağı koyduklarını ve bu durumun Anayasa'ya aykırı olmadığını söylemişti (Son Havadis, 30 Mayıs 1961: 4)

Adnan Menderes'e alet olmaktan ve kanun teklifi vermektan dolayı sanık sandalyesine oturan Reşat Akşemsettinoğlu, Sefer Eronat ve Muzaffer Ünal da kanunun Anayasa'ya aykırı olmadığını savundular. Daha sonra Meclis Başkan ve vekillerinin sorumluluk derecesine geçilmiştir. Kararnamenin bu kısmında Meclis eski başkanı Refik Koraltan'la 7468 sayılı kanuna ait teklifin kanunlaşmasında yaptığı emrivaki ile özel bir durum içeren Başkan vekili İbrahim Kirazoğlu'nun cezai bakımdan durumlarını ayrıca incelemeye tabi tutmak gerekliliği görülmüştür. Kararnamede Refik Koraltan'ın meclis müzakerelerinde yaptığı yemine hiçbir zaman sadık kalmadığı, "müzakerelerin soysuzlaşmasında" partizanca hareketleri başlıca neden olmuştur denilmekteydi. Ayrıca Başkan Yardımcılarının üzerinde etki

yaratmaya çalıştığı söylenmekte ve 11 Mayıs 1959'daki müzakerelerde Meclise Başkanlık yapacak olan Agâh Erozan'a muhalefete söz vermemesi konusunda telkinlerde bulunmuştur denilmektedir. Bu iddiaya karşılık Koraltan, özellikle 1957'den sonra tarafsız olmaya gayret ettiklerini, Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın dikta rejimine gitme gibi bir eğilimleri olmadığını aksi takdirde ikaz edeceğini söylüyordu (Son Havadis, 31 Mayıs 196: 4).

Tahkikat Komisyonu üyelerinden Komisyon Başkanı Ahmet Hamdi Sancar, kanunun Anayasa'ya aykırı olmadığını ve meclis müzakerelerinin yayınına yasak koymadıklarını belirtmiştir. "Ulus, Kim ve Demokrat İzmir Gazeteleri"nin suçlu oldukları için değil, tedbir amaçlı, geçici olarak kapatıldıklarını öne sürmüştür. Çıkarılan bazı kararlarda komisyon üyelerinin imzasının olmamasına rağmen kabul edildiğinin altını çizen Başkan'a Sancar verdiği cevapta " İmza atmamaları, katılmadıkları anlamını vermez." demiştir. Tahkikat komisyonunun Anayasaya aykırı olan bir hareketi de İsmet İnönü'nün 2 Mayıs 1960 tarihli konuşmalarını tüm yurda dağıtmak üzere postahanelere göndermesi ve bu konuşmaların toplattırılmasıdır. Ayrıca Orhan Sakarya adındaki Hukuk Fakültesi Öğrencisi'nin de tüm eşyaları ve mektupları CHP ile işbirliği yaptığı için toplattırılmıştır. Sancar bu iddialara "Tedbir aldık." diye cevap vermiştir.

Bedii Faik'in encümene çağırıldığından haberi olmadığını söyleyen Ahmet Hamdi Sancar, şahitlere sert müdahaleler yapmadıklarını, grup namına değil meclis namına çalıştıklarını belirtiyordu. Bu konuyla ilgili Bedii Faik şunları söylemektedir;

"Kore'de öğrenci hareketi olmuştu. Ben 'Kore Destanı' diye bir yazı yazmıştım. Kore'deki öğrenci olaylarını anlatan ve öven bir yazı. O sırada 28 Nisan olayları oldu, polis bazı çocukları yaraladı. Üzerinde benim yazının kupürü de çıkmış. Haberim yok. Ben Tahkikat Komisyonu'na götürülünce bu soruldu bana." (Dursun, 2000: 48).

Tahkikat Komisyonu'nun bir diğer üyesi Nusret Kirişçiöğlü, kendilerinin ceza vermediklerini sadece soruşturma yaptıklarını belirtiyordu. Kararlardaki imzaların eksik olması konusunda ise Sancarla aynı görüşü savunuyor ve " İmza olmaması demek onaylamıyor şeklinde yorumlanamaz ." diyordu. Bütün

toplantılar için değil sadece siyasi toplantılar için yasak getirdiklerini söyleyen Kirişçioğlu, yetkiyi DP grubundan değil meclisten aldıklarını belirtiyordu.

Aynı gün öğleden sonra devam eden duruşmada tahkikat komisyonu tarafından tutuklandığı iddia edilen Prof. Hüseyin Nail Kubalı'dan söz ediliyor ve komisyon üyelerine savunma imkânı veriliyordu. Kubalı'nın tutuklandığı iddiasına karşılık Sancar şunları söylüyordu:

“Gazetelerden öğrendiğime göre bu encümen Anayasaya aykırıdır şeklinde beyanat vermişti. Gazete haberlerine göre ve çevrenin propagandalarına kapılarak peşin bir hükme varmasının sebebi kendisinden soruldu. Komisyonda kendisine sigara ve kahve ikram edildi. Rahat bir şekilde aramızdan ayrıldı. Hatta zamanın Kültür Bakanı Atif Benderlioğlu, komisyonun bu tutumundan dolayı beni tebrik etti. Başvekile komisyonun çalışmaları hakkında haber vermedik.” (Son Havadis, 31 Mayıs 1961:4).

Balıkesir Milletvekili Vacit Asena ise Kubalı'nın encümene gelmemek için direndiğini ancak daha sonra rahatladığını hatta komisyon üleriyle temas sağlamak için adreslerini aldığını söylüyordu. Komisyonun diğer üyeleri de mahkeme huzurunda teker teker konuştular ve hepsi de kurulan komisyonun Anayasa'ya aykırı olmadığını belirttiler. Tahkikat Komisyonu Başkanı eski Gaziantep milletvekili Bahadır Dülger, komisyonun basını susturmak, ortadan kaldırmak ve diktaya gitmek için kurulmadığını, yalan haber konusunda tahkikat yaptıklarını ve gazete koleksiyonları üzerinde çalıştıklarını belirtti. Diktatörlük iddialarının da gerçek olamayacağını söyleyen Dülger, basının son ana kadar devletleştirilmediğini ve ağır yazılar yazdığını, Menderes'e muhalif bir grubun mecliste bulunduğunu ve diktatörlüğün olduğu bir ortamda tüm bunların bulunamayacağını söyledi. Konuşmasına devam etmek isteyen Dülger Başkan tarafından susturuldu.

DP iktidarı döneminde Kayseri Belediye başkanlığı yapmış olan Osman Kavuncu'da özellikle diktaya gitme iddiasını ve suçlamalarını reddediyordu. DP'nin hiç bir seçimde hile yoluna da gitmediğini belirten Kavuncu, “Ne diktaya giden olmuştur ne de yardım eden diyerek sözlerini bitiriyordu.” Kavuncu'dan sonra dinlenen kişi Tahkikat komisyonu üyesi Himmet Ölçmen idi. Ölçmen de diğer sanıklar özellikle dikta iddialarına yanıt

verdi. Demokratik ülkelerden, Türkiye'nin durumundan ve seçimlerden bahseden Ölçmen, tahkikat komisyonunun sert tedbirler almadığını ve Adnan Menderes'in de diktatör olmadığını altını çizdi (Son Havadis, 1 Haziran 1961: 5).

Başsavcı Egesel, sanık Himmet Ölçmenin mesleğini merak ederek soruyor ve karşılığında sanığın Yüksek Mühendis olduğunu duyunca şaşkınlığını gizleyemiyordu. Egesel, sanığı elinden ayet ve tespah düşürmeyen bir hoca sandığını sözlerine eklemeyi unutmuyordu (Son Havadis, 1 Haziran 1961: 5).

Yassıada da yargılanan DP'lileri en çok üzen nokta özellikle Başsavcının bu alaycı sözleriydi. Türkiye'de yıllarca darbelerin kaynağı olan bu irtica ya da dini siyasete alet etme ya da laikliğin elden gitme korkusu Yassıada Mahkemelerinde de kendisini bu sözlerle gösteriyordu. O dönemde Türkiye'deki siyasi atmosferin özellikle "Din elden gidiyor." ile "Laiklik elden gidiyor." düşünceleriyle hala 2009'un Türkiye'sinde yıkılamadığını görüyoruz. Belli kalıpların ve zihniyetin esiri olmuş politikacılar ve partiler Türkiye'de yıllarca demokrasinin bir türlü tam anlamıyla doğrulamamasına neden oldular ve olmaya da devam ediyorlar.

Tahkikat Komisyonu üyelerinin sorguları tamamlandıktan sonra Meclis Başkanı vekilleri ve milletvekillerinin sorgulanmasına geçildi. İlk olarak tahkikat komisyonu üyesi ve Kütahya milletvekili Kemal Özerin sorgusu yapıldı. Özer, Yeşilhisar olaylarının tahkikatında bulunduğunu, olayın CHP'li bir şahsın DP'liye silah çekmesiyle başladığının ileri sürüldüğünün ancak olayın böyle olmadığını komisyonun tespit ettiğini söyleyerek komisyonun tarafsızlığının altını çizmiş oluyordu (Son Havadis, 2 Haziran 1961: 5).

DP iktidarı döneminde milletvekili olanların tümü teker teker dinleniyorlardı. Öncelikle Balıkesir milletvekillerinin sorgulanmasına başlandı. Arif Kalıpsızoğlu, Ahmet Kocabıykoğlu, Fuat Onat, Sıtkı Yırcalı gibi isimlerdi. Sanıkların hepsi "dikta iddiasını" reddettiler. Sıtkı Yırcalı, tahkikat komisyonunun o günün şartları içinde kurulduğunu söyleyerek, kanunun çıkarılmasının altında yatan gerekçelerin araştırılmasının gerekliliğinden bahsediyordu (Son Havadis, 6 Haziran 1961:5). Bir taraftan milletvekilleri

sorgulanırken, bir taraftan da DP grup toplantılarındaki basın ve CHP aleyhine yapılmış konuşmalar okunuyordu. Grupta konuşan Ağrı milletvekillerinden Selim Yatağan, basının yanlış haber yaptığını, DP hükümetinin önemli hizmetlerini yayınlamadığını ve bir “besleme basın” olduğunu söylüyordu. Yatağan, konuşmasında CHP'lilere dayak atılmasını istiyordu. Bu iddialara cevap veren Yatağan, CHP'lilerin kafasına tahta parçası attıklarını ve boğazından yaraladıklarını söylüyordu.

6 Haziran'da yapılan duruşmada 14 Mayıs 1954 tarihinde yapılan DP grup toplantısının üzerinde fazlaca duruluyor ve Şemi Ergin'in hatıra defterinden pasajlar okunuyordu. Ergin notlarında, “ Diktatörlük, iki kişiyle olmaz; Adnan Menderes Reisicumhurun pabucunu yakında dama atacak, Namık Gedik ile Muzaffer Kurbanoğlu da Menderes'in iki kolu olacak ve böylece Menderes diktatörlüğe gidecek.” diyerek Menderes'in dikta rejimini kurma isteğini belirtiyordu. Mahkemede ifade veren sanıklardan ilk defa biri yani Şemi Ergin, Menderes'i diktatörlükle suçluyor ve bu itham Menderes'i çok kızdırıyordu.

Duruşmanın devamında DP Denizli milletvekilleri, Ali Çobanoğlu, İsmail Hadımlıoğlu, Ali Rıza Karaca, Mehmet Karasan, Refet Kavaslıoğlu, Diyarbakır milletvekilleri, Fikret Arı, Tahsin Cahit Çubukçu, Sezai Demiray, Nuri Onur, Kamil Tayşi, Hamit Zülfü Diğrei, Halil Turgut dinleniyor ve tüm sanıklar kanunların Anayasaya aykırı olmadığını ve herhangi bir dikta rejimi kurulması fikrinin mevcut olmadığını söylüyorlardı (Son Havadis, 7 Haziran 1961: 5). “Anayasa'yı ihlal Davası”nda sanıklara sorulan sorular, çıkarılan kanunların Anayasa'ya aykırı olup olmadığı, dinlenen sanıkların kanunlara oy verip vermediği ve DP'nin dikta rejimi kurma düşüncesinin olup olmadığı noktaları üzerinde toplanıyordu. Bu yüzden dinlenen her sanığa bu sorular soruluyordu. Dinlenen milletvekilleri de sanki ağız birliği etmişçesine aynı şeyleri söylüyorlardı. Zaten aksini söylemeleri halinde, kanunlara oy verdikleri için Anayasayı ihlal ettiklerini kabul etmiş olacaklardı. Bu yüzden diğer davalardan farklı olarak Anayasa'yı ihlal Davası'nda sanıklar Adnan Menderes'i suçlamak yerine onun arkasında duruyorlar ve adeta suçsuzluğunu ispat etmeyi kendilerine bir borç biliyorlardı.

Edirne milletvekilleri, Erzurum milletvekilleri de sorguları sırasında kanunların çıkmasının o dönem için gerekli olduğunu, seçimler serbest yapıldığı için de diktaya gidilmekten bahsedilemeyeceğini söylüyorlardı. Eskişehir milletvekilleri Halil Akkurt, Muhtar Bozkurt, Mustafa Çürük, Hamit Dedelek, Abidin Potuoğlu, Hicri Sezenden sonra Gaziantep, İçel, Hakkâri ve Giresun milletvekillerinin sorguları da tamamlanmıştı (Son Baskı, 8 Haziran 1961: 5).

İzmir milletvekili Nuriye Pınar, Doçent olduğunu, Atatürk Devrimleri'ne bağlı biri olarak diktaya gidilmesine asla göz yummayacağını söylüyor ve büyük millet meclisinden çıkarılan hiçbir kanunun Anayasa'ya aykırı olamayacağını belirtiyordu. Konya milletvekili Ragıp Atademir, kanunlara oy vermediğini ancak çıkarılan kanunların Anayasa'ya aykırı olmadığını belirtiyordu. Ayrıca 1924 Anayasasının Türkiye'nin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir Anayasa olmadığını söyleyen Atademir, bu yüzden bazı antidemokratik kanunların çıkarılabildiğini belirtmiştir. Diktatörlüğün de kolay olmadığını ve Türkiye gibi bir yerde kolayca işleyemeyeceğini sözlerine ekleyerek; DP'nin yayın organı olan "Zafer Gazetesi"ni bile idare edemeyen şahısların diktatör olamayacaklarını da söylemiştir (Son Havadis, 14 Haziran 1961: 4- 5).

Zonguldak milletvekili Abdullah Akın sorgusu sırasında son kanunlara oy verdiğini, siyasetin bazılarının başına devlet kuşu, bazılarının başına felaket kuşu olarak geldiğini söyledi (Son Baskı, 19 Haziran 1961: 5). 20 Haziran Salı günü devam eden duruşmada Meclis iç tüzüğündeki değişikliklerin incelenmesine başlandı. Başsavcı Egesel, Adnan Menderes'in yasama dokunulmazlığı amacını güttüğünü belirten bir konuşmasını okudu. Menderes burada " Osman Bölükbaşı'nın yasama dokunulmazlığını tabii ki kaldıracağız." diyordu. Egesel iç tüzüğün değiştirilen maddeleriyle, yenileri arasında kıyaslamalar yaparken, sanıklar da değişikliklerin sebeplerini açıklamışlardır (Son Baskı, 20 Haziran 1961: 1).

22 Haziran'da Yassıada Mahkemeleri'nde Anayasa Ordinaryüs Profesörü Ali Fuat Başgil şahitlik yapıyor ve " Tahkikat Komisyonu, Anayasa'ya aykırı değildir." diyordu. Başgil, Millet Meclisi'nden çıkan bir

kanun Anayasa'ya aykırı dahi olsa kanunu teklif eden veya oy veren milletvekilleri mesul olamaz diyen Başgil, bu duruma “ Yasama Dokunulmazlığı” denildiğini belirtiyordu (Son Havadis, 23 Haziran 1961: 1). 1 Temmuz'da devam eden duruşmada sanıkların tüm itirazlarına rağmen, şahit ve bilirkişi olarak Ankara Üniversitesi Siyasi İlimler ve Anayasa Profesörü Bahri Savcı dinlendi. Savcı, derslerinde öğrencilerine iktidarın durumunu anlatmaya çalıştığını söyleyerek sözlerine başladı, Hükümetin ve Cumhurbaşkanının yoldan çıktıklarını söyleyen Savcıya göre, Cumhurbaşkanı tarafsız kalmalıydı. Tahkikat Komisyonu bir yargı organı olarak çalıştığı için Anayasa ihlal edilmişti. Komisyonun kurulması değil, kullanılan sistem ve mekanizma Anayasayı ihlal idi (Yeni Sabah, 2 Temmuz 1961: 5).

3 Temmuz'daki duruşmada İstanbul Üniversitesi Anayasa Profesörü Hüseyin Nail Kubalı dinleniyor ve şahitliği 6 saat sürüyordu. Türkiye'de 150 seneden beri bir Demokrasi mücadelesi olduğunu söyleyen Kubalı, tek partiden çok partiye geçişin kısa tarihçesini anlatarak sözlerine başlıyordu. Elini cebine sokarak konuşmasına devam eden Kubalının Başkan tarafından uyarılması, Başkan Salim Başol'un herkes tarafından eleştirilen sert tavrını sadece sanıklara göstermediğini ortaya koyuyordu. DP'nin 1950 seçimlerini büyük bir coşkunlukla kazandığını ancak daha sonra demagoji yapmaya başladığını söyleyen Kubalı, üniversite özerkliğinin, basın hürriyetinin, muhalefetin ve adaletin baskı altına alındığını belirtti. Çıkarılan kanunlarla DP'nin Anayasayı çiğnediğini söyleyen Kubalı sözlerine şöyle devam etti:

“Rejimi dejenere eden ve Anayasayı açıkça çiğnemek suretiyle çıkarılan kanunlar yeterli gelmeyince meclis içinde bir baskı yolu tutuldu. Bu da kâfi gelmedi adeta bir nasyonel sosyalist, bir faşist teşkilatı, S.S kıtaları gibi bir Vatan cephesi meydana getirildi. Bunlar da yetmiyormuş gibi kaza hükmü zedelendi. Basın, üniversite, toplanma hürriyetleri sınırlandırılmaya başlanınca ortaya çeşitli buhranlar çıktı. Plansız ve programsız devlet idaresi başladı. Bir iktisadi bunalım başladı, her mahallede iki milyoner çıktı. Bundan sonra bir efsane yaratılmaya çalışıldı. Nasyonel sosyalizm efsanesi, faşizmin efsanesi gibi Menderesizm'de bir efsanesi oldu.” (Yeni Sabah, 4 Temmuz 1961: 5).

Hüseyin Nail Kubalı bundan sonra bu siyasi davranış içinde bir Üniversite hocası olarak mücadelelerini anlattı. Zaman zaman beyanları ile hükümeti eleştirdiğini, ikazlarda bulunduğunu ancak bunların sonucunda vekâlet emrine alındığını, bununla da kalmayarak Devlet Radyosu ve Demokrat Parti organı Zafer Gazetesi vasıtasıyla aleyhinde kampanya açıldığını, telefonlarının dinlendiğini ve derslerine polislerin girdiğini söyledi (Yeni Sabah, 4 Temmuz 1961: 5).

3 Temmuz 1961 Pazartesi günü devam eden Anayasayı ihlal davasında çok ilginç anekdotlar göze çarpmaktadır. Bunlardan biri söz alan Burhanettin Onat'ın Başkan'a " Ne olur kurban olayım Başkanım, onu bu kadar konuşturdunuz, bana da söz hakkı verin." diyerek yalvarması, bir diğeri de Adnan Menderes'in Kubalı'nın şahitliği için " İçini döktü, bizim de adeta kaderimizin fermanı vermiş oldular." Diyerek Kubalı'nın şahitliğini eleştirmesiydi. Gerçekten Kubalı şahit olarak Yüksek Adalet Divanına çıkmasına rağmen adeta bir bilirkişi gibi konuşarak, DP'yi eleştirmiştir.

Başsavcı Egesel, en uzun iddianamesi olan Anayasayı İhlal Davasında sanıkları maddi menfaat sağlamak için denetleme görevlerini yapmamakla suçluyordu. 349 milletvekilinin Devletin zor dönemlerinde döviz aldığı için altını çizen Egesel, döviz alan milletvekillerinin isimlerini tek tek okudu. Başsavcı teker teker tüm sanıkların sorumluluklarına değindi. Celal Bayar için Cumhurbaşkanlığının gerektirdiği tarafsızlık ilkesinden ödün verdiğini ve iktidar tarafından alınan her türlü karardan haberi olduğu halde bunlara engel olmadığını ve daha sert tedbirlere başvurduğunu belirtti. Adnan Menderes'i "Beş kabine eskiten Başvekil" olarak tanımlayan Başsavcı, Menderes'in iktidarda kalmak için sahte vaatlerde bulunduğunu, geniş dış yardım almasına rağmen ülkeyi darboğaza soktuğunu ve memlekette ahlak buhranı yarattığını söyledi. Rejimi diktaya götürmek için 1954 senesinden itibaren çıkarılan kanunlarla, muhalefeti sindirmek için yaptığı çalışmaları anlattı. Başsavcı iddianamesinde Demokrat Partilileri "Siyaset Dolandırıcıları" olarak, Ali Fuat Başgılı de " Yaşından başından utanmadan yalan söyleyen adam" olarak nitelendiriyordu (Hürriyet, 14 Temmuz 1961: 7).

Başsavcı Egesel, dört günde tam 21 saat konuşuyor ve 107 kişinin idamını istiyordu. “ Türkiye’de diktatörlük kurulamaz. Kurmak isteyenlere Yassıada’nın hatırası örnek olacaktır.” diyen Başsavcı Altay Ömer Egesel, 8 sanığın beraatını istedi. Beraati istenen sanıklar, Mahmut Goloğlu, Naci Berkman, Şevki Erker, Kemal Özçoban, Sabri Dilek, Abdülkadir Eryurt, Kasım Küfrevi, Rüştü Güneri idi. Geriye kalan 281 milletvekilini “ Diktaya gidişte “Fer’i Şerik” (ortak) olarak görüp, bir kısmının Anayasa’ya aykırı kanunlara oy vermemiş olmakla beraber, iktidarın gidişini zaman zaman desteklemiş olmaları bir kısmının da eleştiri ve denetleme görevine engel olduğunu söyleyip Türk Ceza Kanunu’nun 146’ncı maddesinin üçüncü fıkrasına göre, beş seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılmalarını istedi (Hürriyet, 15 Temmuz 1961: 1- 7).

Başsavcı Egesel’in iddianamesinden sonra 21 Temmuz’da sanıklar müdafaalarını yapmaya başladılar. İlk olarak söz alan Celal Bayar’ın avukatlarından Orhan Ergüder idi. Ergüder, 1924 Teşkilatı Esasiye Kanundan ve yabancı ülkelerdeki Cumhurbaşkanılarının yetki ve sorumluluklarından bahsetti. Avukatlarından Gültekin Başak da konuştuğundan sonra Celal Bayar müdafaasını yaptı. “Anayasayı İhlal Davası”nın sanıkları fazla olduğu için savunmalar da günlerce sürecek ve mikrofon başına gelen herkes Anayasa’yı ihlal etmediğini ve diktatör olmadıklarını söyleyeceklerdi. Sanıklar kendilerini müdafa ederken Yassıada da hayatını kaybeden sanıklar da bulunuyordu. Bunlardan biri Bursa milletvekili Kenan Yılmaz vefat ettiği için hakkındaki dava düşüyordu.

10 Ağustos’ta devam eden davanın 52. duruşması yapılıyor ve sanıkların müdafaaları devam ediyordu. Ayrıca Başkan, Anayasayı ihlal Davası’ndan başka, diğer 17 davanın Anayasayı ihlal davası ile birleştirildiğini, 18’nci dava olan Değirmen Davası’nın da zaman aşımından dolayı 3 Aralık 1960 tarihinde düştüğünü belirtti. Samet Ağaoğlu, Başsavcıyı muhalefet yanlısı olarak değerlendirirken, Ethem Menderes hatıra defterleri hakkında “Ben kabul etmedikçe defterler hukuki nitelik kazanamaz.” Diyordu. Müdafaalar sona erdikten sonra 53 duruşma süren Anayasa’yı ihlal Davası 11 Ağustos 1961 Cuma günü saat 15.42 de sona ermiş oluyordu. Kararların açıklanması 14 Ağustos 1961 Pazartesi gününe bırakıldı (Son Posta, 12

Ağustos 1961: 7). Yassıada'da yargılanan toplam sanık sayısı 592 idi ve tüm sanıklar 95 beraatla birlikte karar günü mahkemede hazır bulunuyordu. Sanık yakınları ise mahkemede yer olmadığı için salona alınamamışlardı. 14 Ağustos'taki duruşmada Anayasa'yı ihlal sanıklarına son sözleri soruldu. Sefer Eronat, Tefik İleri, Halil Turgut, Şemi Ergin, Topkapı Olayları sanıklarından Ali Rıza Satıcı, Ankara- İstanbul olayları sanıklarından Neşet Köseahmetoğlu söz alarak unuttukları noktalara değindiler. Bundan sonra kararın açıklanması için duruşma 15 Eylül 1961 Cuma günü saat 9.30'a bırakıldı (Son Posta, 15 Ağustos, 1961: 7).

4. 1. 15. 1. 2. 6- 7 Eylül Olayları Davası (19 Ekim 1960- 5 Ocak 1961) : 6–7 Eylül olayları davası, 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından Yassıada'da kurulan darbe mahkemesinde görülen davalardan biridir. Dava 19 Ekim 1960 günü başlamış, 20 oturum yapılmış ve 5 Ocak 1961 tarihinde sona ermiştir.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü, olaylar sırasında İstanbul Valisi olan Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul emniyet Müdürü Alâeddin Eriş, İzmir Valisi Kemal Hadımlı, TC Selanik Konsolosu Mehmet Ali Balin, TC Selanik Konsolos Muavini Mehmet Ali Tekinalp, TC Selanik Konsolosluğunda Kavas Hasan Uçar, Yunan uyruklu öğrenci Oktay Engin bu davada sanık olan isimlerdir.

Ağustos 1954'te, Kıbrıs meselesi iyice alevlenmeye başlamıştı. Yunanistan bir yandan adayı ilhak için Birleşmiş Milletlere başvururken, öte yandan birtakım mitinglerle kamuoyunu bu yolda seferber ediyordu. Birleşmiş Milletlerde davasını desteklemek için ilişkilerimizin gergin olduğu Arap ülkelerine yanaşma taktiğini güdüyordu. Türk Hükümeti ise meseleyi yakından takip etmekle beraber, henüz kamuoyunu harekete geçirmeyi gerekli görmüyordu. Sadece 30 Eylül 1954'te Zafer Gazetesi'nde bu konuda beş sütunlu bir makale yayınlamış ve Kıbrıs konusunda söz sahibi olduğumuz belirtilmekle yetinilmişti. Ancak mesele gün geçtikçe büyüyordu. 14 Aralık 1954'te Birleşmiş Milletlerde Yunanistan'ın talebi üzerine Kıbrıs'ın geleceği

görüldü. Bu görüşmeler sırasında Türk delegesi Selim Sarper bir konuşma yaparak Yunan görüşüne karşı çıktı ve adanın bu memleketeye verilemeyeceğini savundu. İngiltere'nin karşı koyması yüzünden Yunanistan bu tarihte bir kazanç elde edemedi (Eroğul, 1990: 10).

Dünya Örgütü'nün 1955 dönemi çalışmaları yaklaşınca Yunanlılar yine faaliyete geçtiler. 1955 yılının Mart ayından itibaren gösteriler ve kanlı olaylar yine hızlandı. İngiltere, adadaki Yunan halkını ezen sömürgeci bir devlet konumunda olmaktan çok rahatsızdı. Bu yüzden Türkiye'yi de bu konuda taraf haline getirmeyi yararlı buldu. Hükümet ise zaten bu konuda söz sahibi olduğunu bir süreden beri iddia ediyordu. 1955 yılında İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında bir konferans yapıldı. Bu konferanstan sonra Türkiye, Yunanistan'a sert bir nota vererek Kıbrıs konusundaki kışkırtmalarına bir son vermesini istedi. Böylece Kıbrıs meselesi İngiltere'nin bir iç meselesi iken Milletlerarası bir mesele haline geldi.

Basın durmadan bu konu hakkında yayın yapıyor, sınırlar gittikçe geriliyordu. Bu konuda "Kıbrıs Türk'tür." Kampanyasıyla özellikle Hürriyet Gazetesi ateşli yayınlar yapıyordu. Kıbrıs meselesinin ortaya çıkmasından itibaren Hürriyet ve Yeni Sabah gibi gazeteler Türkiye'de yaşayan Rumlara yönelik tahrik edici yazılar yazıyorlardı. Bu yazılarda İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Patrikhane'nin lideri Athinagoras, Kıbrıs'ta Makarios'un liderliğinde gelişen Rum hareketine karşı sessiz kaldığı gerekçesiyle eleştiriliyordu. Patrikliğe yüklenen gazeteler, Fener'in tüm Ortodoks dünyasını temsil ettiğini ve onun Ekümenlik sıfatıyla Kıbrıs'taki Makarios'a müdahale edebileceğini, aksi halde sessiz kalmanın onu onaylamak anlamına geldiğini belirtiyorlardı. Ayrıca 27 Ağustos tarihinde Hürriyette çıkan bir haberde, Patrikhanenin topladığı bağışları gizli yollarla Kıbrıs'a yolladığını iddia ediliyordu.

Bu faaliyetlerden sonra Eylül 1954'te "Kıbrıs Türk'tür" cemiyeti kuruldu ve başına Hürriyet Gazetesi'nden Hikmet Bil getirildi. Cemiyet şubelerini özellikle Rumların yoğun olduğu yerlerde açmıştı. 5 Eylül günü Menderes Adliye Sarayı'nın açılış töreninden çıkarken Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin Başkanı Hikmet Bil'i arabasına alarak Kıbrıs'ı soruyordu. Bu konuşmada

Paris'te bulunan Fatin Rüştü Zorlu'dan bir şifre aldığını söyleyen Menderes, Zorlu'nun sıkıntıda olduğunu ve kendisini desteklemelerini istediğini belirtiyordu. 5 Eylül'de Menderes'in arabasında olan Hikmet Bil'in ifadesine göre her şey onlar ayrıldıktan sonra Florya'da Başbakanın sofrasında kararlaştırılmıştı (Dündar, 2009). Hikmet Bil o günleri şöyle anlatıyordu:

“Fuat Köprülü, İçişleri Bakanı ve İstanbul Valisi oradaydılar. Hepsi toplanmışlar, Fatin Rüştü'ye nasıl destek veririz, verebiliriz diye düşünmüşler, iki olay bulmuşlar. Bir tanesi Selanik konsolosluğunda MİT'in organize ettiği bir delikanlı bir bombayı bahçeye atacaktı. Gazeteler, radyolar Atatürk'ün evi bombalandı haberi çıkacak, İstanbul'da ufak tefek olaylar çıkacak, polise de haber verilmiş, böyle bir tertibat almışlar. Böylelikle Fatin Rüştü olayları bahane ederek güçlü konuma geçecekti.” (Dündar, 2009).

Adnan Menderes ise olaylardan sonra TBMM'de yaptığı bir konuşmada olaylardan haberi olduğunu açıkça dile getiriyordu.

“Hadiselere Tekaddüm eden günleri göz önüne getirelim. Türkiye'de ve Yunanistan'da Umumi Efkâr iyice tahrik olundu. Kıbrıs meselesinde en fazla ses çıkaran, en fazla vatanperver sayılmaya başlandı. Hadise işte bu şartlar altında vuku buldu. Ve ilk defa gençliğin nikabı altında koptu. Hadiseden haberimiz vardı. Fakat hadisenin psikozu bütün kitleye öyle tesir etti ki bir baskının neticesiyle karşı karşıya kaldık.” (Akşam, 19 Ekim 1960: 5).

Türkiye, Kıbrıs konusunu sahiplenip Londra'da müzakerelere katıldığı sırada, 5 Eylülü 6 Eylülle bağlayan gece Atatürk'ün Selanik'teki evinde bir bomba patlatıldığı haberi önce radyoda halka duyuruldu. Radyo bombalama olayını halka şöyle veriyordu:

“Selanik'te Aziz Atatürk'ün doğduğu evle Türk Konsolosluk binası arasında bahçede saat gece yarısını 4 gece bir bomba patlamış ve infilak neticesinde, Aziz Atatürk'ün doğduğu evin penceresiyle konsoloshanenin camları hasara uğramıştır.” Mithat Peri'nin sahibi olduğu İstanbul Ekspres Gazetesi ikinci baskı yapma kararı aldı. Bombalama olayı gazetenin manşetinde verilmiş alt kısmında ise Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin Genel Sekreteri'nin demecine yer verilmişti. Demecinde “Mukaddesata el uzatanlara bunu çok pahalı ödeteceğiz.” deniliyordu.

DP ve MAH`la(Milli Emniyet Hizmetleri) ilişkisi olan gazete sahibi Mithat Perin ve Yazı İşleri Müdürü Gökşin Sipahioğlu Selanik`te bombanın patlayacağını önceden bildikleri için kâğıt stoku yapmışlar ve o gün tam 300 bin gazete basmışlardı.

Haberin Türkiye`de duyulması üzerine İstanbul`da özellikle Beyoğlu`nda Rum vatandaşların dükkânları tahrip edildi. Sokağa dökülen gençler ellerinde pankartlarla “Kıbrıs Türk`tür, Türk kalacaktır.” diye bağıyorlardı. Üniversiteli gençlerin yerini hava karardıkça çevre semtlerden gelen öfkeli kalabalıklar aldı. Kalabalık bir süre sonra İstiklal Caddesi`ne doğru inmeye başladı. Kalabalık ellerindeki tek tip sopalarla Rum dükkânlarına saldırıyor ve içeride ne varsa talan ediyorlardı. Bu sırada Adnan Menderes ve Celal Bayar Anadolu Ekspresine binerek Ankara`ya hareket etmişlerdi. Saatler 20.25`i gösterirken Osmanbeyde ki “Haylayf Pastanesi” saldırıya uğradı. Hemen peşinden Tünel`deki Rum gazete büroları, Taksimdeki Yunan Havayolları Bürosu geldi. Gümüş şamdanlar dükkânların camlarını kırmak için kullanılıyor, metre metre kumaşlar yerlerde sürülüyordu. Saldırıları devam ederken polis sessiz kalıyor, yardıma çağrılan askeri birlikler ortalıkta görülüyordu. Olaylar geceye doğru daha da büyümüş, İstanbul`un çeşitli semtlerine hatta İzmir`e ve İskenderun`a sıçramıştı. Olaylarda birçok Rum din görevlisi de nasibini almıştı. Bir papaz sünnet dahi edilmeye çalışılmıştı. Bununla da kalmayarak Rum mezarları tahrip edilmişti (Dündar, 2009).

Olaylar herkesi o kadar korkutmuştu ki, kimi dükkân sahipleri dükkânlarına Türk Bayrağı asarak, burası Müslüman dükkânıdır yazarak saldırılardan korunmaya çalışmıştı. O dönemin iki Rum tanığı Yanni Haraçoğlu ve Giovanni Scognamillo bazı Müslümanların da Rum komşularına yardım ettiğini söylüyorlardı. Scognamillo anılarında evlerinin karşısında oturan bir Rum marangozunun kendi evlerinin altında oturan bir Müslüman tarafından korunduğunu anlatıyordu. Diğer tanık Haraçoğlu da Beşiktaş`taki kiliseye zarar verilmemesinin nedeninin orada manav olan Ayhan adında bir Türk`ün kiliseyi koruması olduğunu söylüyordu.

O dönemde olayların içinde olan kişilerin anlattıklarını Dilek Güven`in eserinden öğreniyoruz (Güven, 2005: 16- 17).

“Tünel’de Cevat Bey’e ait bir kumaş dükkânı vardı. Adam Türktü, ama onun da işyerini yağmalamaya başladılar. Adam hemen pantolonunu aşağı indirdi ve sünnetli olduğunu gösterdi. O da bu şekilde yağmacıları durdurmaya çalıştı.

“Yüksek kaldırımında bir Yahudi, o kargaşada kendi levhasını bir Türk dükkânının tabelasıyla değiştirdi. Yahudi’nin dükkânına hiçbir şey olmadı ama Türk’ün dükkânı yağmalanmıştı. Sonra komşusuna dedi ki “Ne yapalım, senin insanların bunu yaptılar. Ama garip hatalar da oluyordu. Benim bir profesör arkadaşım vardı. Muayenehanesinin üzerinde Doçent Dr. diye bir levha yazılmıştı. Doçent kelimesini gayrimüslim bir isim zannedip muayenehanesini tahrip ettiler.”

Saatler gece yarısını gösterdiğinde Menderes Hükümeti derhal sıkıyönetim ilan etmiş ve “vur emri” vermişti. Celal Bayar, Adnan Menderes ve Köprülü İstanbul’a ulaştıklarında olaylar devam etmekteydi. O kadar ki Köprülü bastonuyla saldırganları dağıtmaya girişmişti. Vali Gökay olmak üzere Galata Köprüsü’nü açıp şehri ikiye bölerek savunmak zorunda kalmıştı. Gece sona erdiğinde bilanço 3 ölü, 30’u ağır yaralı 500 yaralıydı. Sekiz saat bir otorite boşluğu yaşanmasından kendini sorumlu tutan İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiştir (Dündar, 2009).

1453’te “Mala, cana, ırza dokunma” diyen Fatih Sultan Mehmet’in Fermanı tam 500 yıl sonra ayaklar altına alınmıştı. İstanbul bu olaylar bittiğinde resmen savaştan çıkmış bir kent görünümüne kavuşmuştu. Adnan Menderes ve Celal Bayar’da yaşanan olaylardan oldukça üzgündüler. Olay yerini gezerken Adnan Menderes’in yüzü sapsarı kesiliyor, Celal Bayar ise şaşkınlığını ve üzüntüsünü “Eyvah” diyerek göstermeye çalışıyordu.

6-7 Eylül gecesi 5000 dükkân tahrip edilmiş, 7 kilise ateşe verilmiştir. Gece yarısından sonra sokaklardan rastgele 6000’e yakın kimse tutuklanmış ve bir süre sonra da çoğu serbest bırakılmış bir kısmı da Selimiye kışlasında ve Harp Divanında uzun zaman alıkonulmuşlardır (Ayışığı, 2004: 35).

Olaylardan sonra hükümet suçu komünistlere yüklemeye çalışmışlardır. Hatta hükümet Emniyette dosyası bulunan (içlerinde Aziz Nesin, Kemal Tahir, Hasan İzzettin Dinamo’nun bulunduğu) kırk beş solcuyu

elinde en ufak bir delil olmamasına rağmen hemen tutuklatmış ve sorgusuz sualsiz aylarca hapislerde tutmuştur. Demokrat Parti iktidarı bu tezi doğrulamak umuduyla ayrıca Amerika'dan bir uzman getirtmiştir. Ancak Amerikalı uzman " Komünistler eğer bu kadar kuvvetli olsalardı dükkân tahrip edeceklerine ihtilal yaparlardı." diyerek bu görüşü reddetmiştir (Eroğul, 1990: 110).

6- 7 Eylül olayları olarak tarihe geçen faciayla ilgili olarak 1956 yılında açılan davalar yargılanan solcularla, Kıbrıs Türk'tür derneğinin yetkilileri beraat etti. Selanik'te Atatürk'ün evini bombalamakla suçlananlarla, İstanbul'da ayaklanmayı tahrik ettiği öne sürülenler olaydan sonra yakalandılar. Oktay Engin ve Hasan Uçar Selanik'te, Hikmet Bil İstanbul'da tutuklandı. Engin ve Uçar'a 2- 3 yıl arasında cezalar verildi.

O günleri yaşayan Yılmaz Karakoyunlu'nun 6- 7 Eylül olaylarıyla ilgili görüşleri şöyledir:

"Bence 6 - 7 Eylül olayları Türkiye'nin sosyal kültürünü tahrip etti. Ticaret ahlakını tahrip etti. Dünya Görüşü'nün zedeledi. Bizim o ana kadar Anadolu Sermayesi'nin İstanbul'a gelip azınlık sermayesini ikame etmesinde önemli iki yaşamımız olmuştu. Bunlardan birisi, 1942 yılında uygulanan ve adına " Varlık Vergisi" dediğimiz tatbikatti. İkinci olarak yine sermayenin transferi edilmesinde 6- 7 Eylül hadisesinin de rolü büyük olmuştur."

Bu konuda Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes ise şöyle demektedir:

"6 - 7 Eylül olaylarını ne o günkü mevcut iktidar adına ne de bugün sıkça kullandığımız bir kavrama müracaat edecek olursak Derin Devlet adına tertip edilmiş ve amacı gayri Müslimleri sindirmek, mallarını mülklerini yağma ettirmek gibi bir amaca bağlı olay olarak görmek mümkün değildir. Hükümet Kıbrıs'a destek olmak için bir toplumsal gösteri, bir miting istemiş olabilir. Çeşitli sebeplerle bu olaylar giderek önceden tahmin edilemez ve istenilmesi mümkün olmayan boyutlara taşmış olabilir." (Dündar, 2009).

O dönemin bir başka tanığı Tayfun Mater'e göre 6- 7 Eylül olayları azınlığın ekonomik alandan çekilmesine yönelik bir hareketin en son aşamasıdır. Ve bu olayları tertipleyenler o dönemde Seferberlik Tetkik Kurulu

olarak çalışan ve daha sonra Özel Harp Dairesi olarak bilinen askeri bir örgütlenmedir. Bu konuda Mater gibi düşünülen bir başka isim Orgeneral rütbesinden emekli olmuş, Tuğgenerallik rütbesinde Özel Harp Dairesi Başkanlığı yapmış, bu konuda eserleri olan, Genelkurmay Başkanlığı ve Milli güvenli kurulunda üst düzey görevlerde bulunmuş Sabri Yirmibeşoğlu idi. Yirmibeşoğlu ile Gazeteci Fatih Güllapoğlu arasında geçen konuşmalar şöyledir: (Tempo Dergisi, 1991: 24).

“Bak ben sana bir örnek daha vereyim. 1974`teki Kıbrıs Harekâtı. Eğer Özel Harp Dairesi olmasaydı, o harekât, yani iki harekât da o kadar başarılı olabilir miydi? Adaya, bankacı, gazeteci, memur görüntüsü altında Özel Harp Dairesi elemanları gönderildi ve bu arkadaşlarımız, adadaki sivil direnişi örgütlediler, halkı bilinçlendirdiler. Silahları 10 tonluk küçük teknelerle adaya soktular. Sonra 6–7 Eylül olaylarını ele al...”

-Pardon Paşam anlamadım, 6–7 Eylül olayları mı?

-Tabii. 6–7 Eylül de, bir Özel Harp işiydi. Ve muhteşem bir örgütlenmeydi. Amaca da ulaştı. Sorarım size, bu muhteşem bir örgütlenme değil miydi? (Tempo Dergisi, 1991: 24).

Aradan geçen 5 yıl sonra Yassıada Mahkemeleri'ne getirilen 6- 7 Eylül olayları davasının iddiası, Selanik'teki bombalama olayını, 6- 7 Eylülde yaşanan galeyana ve tahrip olaylarını hükümetin tertip ettiği. İddiaya göre hükümet, Kıbrıs hakkındaki takip ettiği siyasetindeki kararsızlığı örtmek ve amme efkârını başka noktalara çekmek, gerek Yunan ve gerekse İngiliz efkâr- ı umumiyesinde tesir yaratmak için 6 -7 Eylül olaylarını tertip etmiştir.

İhtilalden 1 hafta sonra dönemin Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü bir demeç verip olayların Fatin Rüştü Zorlu'nun ilhamıyla Adnan Menderes ve Namık Gedik tarafından tertiplendiğini öne sürdü. Köprülü'nün bu ifadesi Yassıada da görülen 6 - 7 Eylül Davası'na dayanak olmuştur.

6-7 Eylül olaylarını Demokrat Parti çıkardı görüşünü savunanlar da var, bu görüşü savunmayanlar da. Bu görüşü savunmayanlardan ve bu iddiayı saçma bulan Celal Bayar'ın torunu Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali (2007: 8) şöyle diyor: “ Türkiye'nin o dönemdeki Kıbrıs siyaseti son derece başarılı olmuştur. Kıbrıs üzerinde Türkiye'nin söz hakkı yokken DP'nin dış politikası

sayesinde Türkiye, Kıbrıs konusunda söz sahibi ve taraf olmuştur. Türkiye bu başarıyı Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorluya borçludur. Türkiye'nin Kıbrıs Davası'na engel olmak isteyen taraflar bile bu iddiadan daha farklı ve ileri bir iddia ile Türkiye'nin karşısına çıkamazlardı.”

Olayların DP tarafından çıkarıldığını savunan Ahmet Yıldız (2001: 94)'in düşünceleri şu şekilde: “ Olay öncesinde, Yunanlıların sürekli kışkırtmaları, bir Türk Polisi'nin öldürülmesi, Türklere karşı toplu kıyım söylentileri ortamında, Menderes'in Liman Lokantası'ndaki sert konuşması, Taksim'de Yunan Gazetesi'nin yakılması, kışkırtılan basınımızın bu tutum, düşünülen bu plan için ortamı hazırlamıştı. 5- 6 Eylül gecesi, Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atılması ortamı iyice kızıştırdı. Görülüyor ki Cumhurbaşkanı, Başbakan, İçişleri Bakanı, Emniyet Örgütü'nün önceden bildikleri, en üst katlarda hazırlanan bir olaydı 6 - 7 Eylül.”

Türkiye'nin 50'li yıllardaki milli politikası 30'lu ve 40'lı yıllardaki politikaların devamı olarak değerlendirilmeli, bu doğrultuda 6–7 Eylül olayları etnik homojenleşme ve milli ekonomi yaratma çabası bağlamında incelenmelidir. Çok partili hayata geçiş sonrası azınlıkların hükümetlerle olumlu ilişkiler geliştirmesi, gayrimüslimlerin seçmen olarak önemsenmeye başlanmasından kaynaklanır. Bu dönemde, İstanbul'da seçmenlerin üçte biri gayrimüslimdir. Seçim dönemleri CHP ve DP'nin Varlık Vergisi'nin geri ödeneceği yönündeki vaatleri ise seçim propagandasından ibarettir. Menderes hükümetinin azınlıklara karşı baştaki liberal politikası, gittikçe zorlaşan ekonomik koşullarla değişir ve ilişkiler gerginleşir. Özellikle Kıbrıs'taki olaylarla birlikte 1953'ten itibaren gazetelerde Patrikhane ve Rumlara karşı başlatılan kampanya, 6-7 Eylül olaylarından evvel doruğa ulaşır. Rumlara yöneltilmiş gibi görünen saldırı, aslında tüm azınlıkları içine almaktadır, 'Rum' burada sadece bir örnektir. Gazetelere göre asıl suçlu, Türkleri provoke eden gayrimüslimlerdir. 6–7 Eylül olaylarının sadece Kıbrıs'la ilgili olarak Rumlara yapılmış bir misilleme olmadığının bir göstergesi, tahrip edilen işyerlerinin sadece yüzde 59'u Rumlara aitken, kalan yüzde 17'nin Ermenilere, yüzde 12'nin Yahudilere ait olması, hatta dönmelere ve

Müslüman olmuş Beyaz Ruslara ait mekânların bile saldırıya uğramasıdır (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=16338022> Kasım 2008).

Bütün bu yaşananlardan sonra Örfi İdare ilan edilmiş ve yakalananlar bu mahkemelerde yargılanmıştır. Ancak gerçek suçlular beraat ettiler. Akşam Gazetesi yazarı Ergun Kaftancı (18 Ekim 1960: 5)'ya göre gerçek suçlular o dönemde iktidarda bulunanlardı ve cezalarını bulmamışlardı. İktidar, olayları Yunanlıları saf dışı bırakmaya çalışmış bu emellerini gerçekleştirebilmek için Atatürk'ü kullanmaya çalışmışlar ancak başarılı olamamışlardı.

Yıllar sonra bile tartışılan 6-7 Eylül Olayları Davası, Yassıada da suçluları sorgulamak ve yargılamak için 19 Ekim 1960'da başlamış, 5 Ocak 1961'de sona ermiştir. 19 Ekim 1960 tarihli Akşam Gazetesi'nde davanın haberi " DP iktidarının Türk Milleti'nin alınına bir kara yazı gibi sürdüğü ve dış ülkeler gözünde itibarımızı geniş çapta kıran bu olayların sanıkları Yüksek Adalet Divanı önünde hesap verecekler." şeklinde veriliyordu. Davayı izlemek üzere beş Yunan Gazeteci de Türkiye'ye geldiler.

DURUŞMA

Duruşmanın ilk günü kararname okunmaya başlandı. Kararnamenin okunması bittikten sonra sanıkların dinlenmesine geçildi. İlk olarak dinlenen sanık Celal Bayar idi. başkan olayların düzenlenmesinde sanığın haberi olduğunu söylüyor ancak Bayar bu iddiaları kabul etmiyordu. Bundan sonra Bayar'ın Yüksek Soruşturma Kurulu'nda verdiği ifadesi okundu. Buna göre Celal Bayar olayların yaşandığı günlerde İzmir'de bulunduğunu söylemiş, Ankara'ya dönmek istediğini ancak Cemal Gürsel'in tehlikeli olduğunu söylediğini ve kendisinin Ankara'ya gitmesini istemediğini, kendisinin de bu tavsiyeye uyarak İstanbul üzerinden Ankara'ya vapurla gitmeye karar verdiğini söylüyordu. Bundan sonra Tahkikat dosyasından iki vesika okundu. Bunlardan birisi, İstanbul Emniyet Baş Müfettişi Cemal Sancak imzasını taşıyor, devlet ve hükümet ileri gelenlerinin komünistlerin bu olayların tahrikçileri olarak yakalanmalarını telkin ettikleri bildiriliyordu. İkinci belgede ise, 6- 7 Eylül olaylarının Celal Bayar'ın telkini ile düzenlendiği ileri sürülüyordu (Akşam, 19 Ekim 1960: 5).

İkinci olarak sorgusu yapılan isim Adnan Menderes idi. Menderes, Selanik'e bombayı kendilerinin attırmadığını, haberin radyoda okunmasına ise kendisinin izin verdiğini, sonuçta olayın zaten duyulacağını söylüyordu. Menderes sözlerinin devamında İzmit'te, İstanbul'daki gösteri haberini aldığı zaman haberin doğru olup olmadığını Validen sorarak kendisine bildirmesini söyleyerek Sapanca'ya kadar gittiğini belirtti. Ve sonra Sapanca'da İstanbul olaylarının büyümüş olduğunu öğrenince geri dönmeye karar verdiğini anlattı. Bu arada İstanbul'la telefon konuşmaları yaparak tedbirler alınmasını istediğini, halkı yatıştırmak için örfi idare ilanının bildirilmesini ve radyodan istifade edilmesini söylediğini açıkladı. Menderes daha sonra örfi idarenin ilan edilip kaldırılmasını ve sonra tekrar ilanını şu şekilde açıkladı:

“Örfi idareyi önleyici ve yatıştırıcı tedbir olarak düşündük. Ertesi günü kabine toplandı ve Örfi idareyi ilan etme kararı aldı. Bu yüzden önceki Örfi idareyi kaldırıp tekrar ilan etmek gerekti.” 6- 7 Eylül olaylarıyla ilgili adı geçen Oktay Engin'e yapılan maddi yardımlar ve ailesinin memnun edilmesi de duruşmalarda ortaya atılmıştı. İddiaya göre Engin Selanik'e bomba atmış ve bu yüzden devlet tarafından ödüllendirilmişti. Menderes, Engin'e yapılan yardımlardan haberi olmadığını söylüyordu.

Duruşmanın devamında Milli Emniyete ait bir rapor okundu. Raporda: 6 Eylül 1955 akşamına doğru başlayan olayların çok uzak yerlerde dâhil aynı zamanda başladığı için bir tertip havası arz ettiği, halkın gösterilere katılma davetini tereddütsüz kabul ettiği, gösterişçilerin tahrik ve teşvik edildikleri, her yerde birbirine benzer tahrip hareketlerinin yer aldığı, Zabıta mensuplarının hareketi önlemediği, Rum mağaza ve müesseselerinin esaslı bir şekilde tespit edilmiş olduğu, bunun ancak önceden hazırlanmış olabileceği yazılı idi (Akşam, 19 Ekim 1960: 5).

Bundan sonra Emniyet Baş Müfettişi Cemal Sancar'ın bir raporu okundu. Bunda Menderes, Bayar, Köprülü'nün kendisini çağırarak olaylarda bir komünist tahriki bulunup bulunmadığını sorduklarını, Başbakanın ve Cumhurbaşkanı'nın olayların komünistler tarafından tertip edildiğinde ısrar ederek elebaşlarının tutuklanmalarını emrettikleri yazılı idi. Menderes bu iddiaya cevap olarak raporun 7 Eylül tarihini taşıdığını, Cemal Sancar'ın

olaylardan haberdar olmadığını ve ona istikamet göstermek istediklerini söyledi. Son olarak Adnan Menderes'in Yunan Başbakanına yazmış olduğu bir mektup okundu. Bunda Menderes'in Atina'daki elçi vasıtasıyla Yunan Başbakanından 6–7 Eylül olayları için özür dilediği, durumun düzeltileceği ve esasen hükümetin emri ile bu hareketin yapılmış olduğunu, ancak bu kadar genişleyeceğinin tahmin edilmediği yazılı idi. ancak Adnan Menderes mektupta kullanılan yazının kendisine ait olmadığını ve mektubu kendisinin yazmadığını iddia etti. Adnan Menderes'in sorgusu tam 2 saat 10 dk. Sürdü. Menderes biraz daha konuşmak istedi ancak Başkan sözünü keserek konuşmasına engel oldu (Akşam, 19 Ekim 1960: 5).

İfadesi sırasında kendisi için “ Sabık ve Sakıt Başbakan” tabirini kullanan Adnan Menderes'ten sonra eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun sorgusu başladı. Zorlu önce Kıbrıs meselesinin kısa bir tarihçesini yaptı ve Kıbrıs meselesinin kararnamede yazıldığı gibi 1953'te değil çok daha önce ortaya çıktığını, en son 1947'de Kıbrıs dolayısıyla Türkiye İngiltere arasında ihtilaf çıktığını, o tarihlerde yapılmak istenen gösterilerin polis tarafından bastırıldığını söyledi. Daha sonra kararnamede kendisinden önce ifade veren sanıklarla Türk Ceza Kanunu'nun 141. hükümlerine giren bir cemiyet teşkil etmesine imkân olmadığını, o tarihte Kıbrıs'la ilgili olarak hiçbir konferansta Türkiye'yi temsil etmek üzere Londra'da bulunmadığını ifade etti.

Dinlenen şahitlerden hiç birinin aleyhinde konuşmadığını söyleyen Zorlu, Kıbrıs davasını halletmek için İstanbul'daki Rum vatandaşların evini yıkın diyecek bir adam olmadığını ve suçsuz olduğu için de beraatını istedi (Turgut, 1988: 170).

Zorlu dönemi Büyükelçilerinden Mahmut Dikerdem, yıllar sonra kaleme aldığı hatıratında o dönemi anlatırken, Zorlu'nun 6 -7 Eylül olayları ile bir ilgisi olmadığını, Yassıada Mahkemesi'nde savunma tanıklığı yapmak üzere Zorlu'nun avukatına başvurduğunu ancak Divanın bu isteği kabul etmediğini belirtiyordu. İşte Dikerdem'in söyledikleri: "Zorlu, nasıl olurdu da Moratorium'u (erteleme) düşünürken, öte yandan kamuoyunun tahrik edilmesini isteyebilir? Nitekim Zorlu söz alıp Yüce Divan Başkanına, 'Tanık Kırca o tarihte Nato'da ikinci kâtipti. Her halde okuduğu telgrafları iyice değerlendirecek kadar

olgunlaşmamıştı' dedi. Oysa gerçek başka idi. Kırca okuduğunu anlayacak kadar akıllıydı, ama 6–7 Eylül sanıkları arasında bulunan Fuat Köprülü'nün damadı idi, kayınbabasını kurtarmak için her çareye başvurmayı meşru görüyordu. Kırca'nın gerçekleri çarpıtan tanıklığına karşı savunma tanıklığı yapmak üzere Zorlu'nun avukatına başvurduğumsa da Yüce Divan savunma tanıklarının dinlenmesine gerek görmediğini bir ara kararıyla bildirdi. Bunun üzerine Zorlu, 'Savunma tanıklarının dinlenmesine gerek görülmemesini Yüksek Mahkemece suçsuzluğuma kanaat getirilmiş olmasının delili sayıyorum' dedi. Fakat 6/7 Eylül olayları davasında altı yıl hapse mahkûm olmaktan kurtulamadı." (Muradoğlu, 7 Eylül 2000).

Bundan sonra 6- 7 Eylül olayları sırasında İstanbul Emniyet Müdürü olan Alaattin Eriş iddianameye karşı olayı anlattı ve devam etti.

“Emniyet tedbirlerinin kâfi gelmeyeceğini anlayarak Valiye telefon edip acele yardımcı kuvvet istedim. Bu esnada Ankara bakkaliyesi önündeki grup bir çığ gibi büyüyerek İstiklal Caddesi'ne saptı. Bir yemişçi dükkânından itfaiyeye telefon ettim. Tahrip hareketleri başlamıştı. Gelen itfaiye tahrip hareketinin bastırılmasına mani olamadı. Valiye sık sık telefon edip yardım istiyordum. İki grup halinde yeniden takviye itfaiye kuvvetleri geldi. Tahripçileri yine dağıtamadık. Bu esnada 56. Jandarma İstiklal caddesine geldi. Bazılarında subay olmadığı için ikazımıza rağmen hiç bir şeye karışmıyorlardı. Çaresizlik içinde durumu Valiye tekrar telefonla anlattım. O anda askeri CMS'ler içinde 300- 400 asker Beyoğlunda bir karakolun önüne geldiler. Hadiseleri önlemeleri için derhal müdahale etmelerini söyledim. Aldırmadılar. Bir Binbaşı bulup onu askerlerin yanına götürüp emir verdirdim. Kendi kıta subayları başlarında olmadığı için askerler o binbaşyı da dinlemediler. Durumu telefonla Ordu Kumandanına bildirdim. Netice yine değişmedi. Asker müdahale etmiyordu. Artık yapacak bir şey yoktu. Vilayete gelip durumu Valiye anlattım. Ertesi gün Namık Gedik bana birkaç ay içinde izin alıp istirahat etmemi Adnan Menderes'in istediğini söyledi. Ben de bunu izzeti nefis meselesi yapıp istifa ettim.” (Akşam, 19 Ekim 1960: 5).

İzmir Valisi Kemal Hadımlı, Eski İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü de o gün dinlenen sanıklar arasındaydı.

Hadımlı kendisine yöneltilen suçı reddederken Gökay ve Köprülü olayları düzenleyenlerin komünistler olduğunu söylüyorlardı.

21 Ekim’de devam eden duruşmada sanıkların dinlenmesine devam edilerek şahitlerin de dinlenmesine geçildi. Nurettin Aknoz, Kemal Aygün, Şem’i Ergin, Haçapullos ve Ethem Yetkiner dinlenen şahitler arasındaydı.

Selanik Başkonsolosu Mehmet Ali Balin sorgulanmaya başlandı. Balin ifadesine başlarken; “ Bomba hadisesi hakkında Yunan makamlarının” deyince Başkan müdahale ederek “ Ezberlemiş gibi konuşma” dedi. Balin bundan sonra izinli olarak Türkiye’de bulunduğunu söyledi. Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından hazırlanan kararnameye göre kendisine atfedilen suçun bombanın patlatılma tarihini telgrafla Selanik’e bildirmek olduğunu belirterek “ Şifreli telgrafla haber vermişim. Hangi telgrafhaneden? Hem mezun bir konsolosta şifre bulunur mu?” dedi (Duru, 22 Ekim 1960: 1).

Mehmet Ali Balin, kararnameye göre, bombaları Türkiye’den Selanik’e Konsolos Muavini Mehmet Ali Tekinalp ile birlikte götürmelerine temas etti ve bu durumun mümkün olamayacağını, öyle bir durumda konsoloshaneyi kapatmaları gerekeceğini söyledi.

Mehmet Ali Balin’in söyledikleri bittikten sonra Başkan Başol, Yunan Mahkemeleri’nde verilen kararların okunacağını söyledi. Bu sırada ayağa Balinin avukatı Atalay Peköz kalkarak kararların okunamayacağını, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 231, 237 ve 242 maddelerinin açık olduğunu belirtti. Başkan sorgu bitene kadar kimsenin söz alamayacağını önceden belirttiğini hatırlattı ve kararın okunmasına devam etti. Muhakeme Zabıtları okunurken Başkan arasına Balin’e sorular soruyordu. Balin, Divan Başkanına bir soruyu anlayamadığını söyleyince Başol şunları söylüyordu:

“Siz zaten hiçbir şeyi anlamıyorsunuz. Biraz anlayışınız kıt galiba.” (Akşam, 22 Ekim 1960: 5).

Balin’in sorgusu sona erdikten sonra Konsolos Muavini Mehmet Ali Tekinalp’in sorgusuna başlandı. Tekinalp ifadesinde, o sıralarda kendilerine bir telefon geldiğini, Yunan şivesiyle Türkçe konuşan bir kişinin bombayı iki İngiliz turistin attığını söylediğini belirtti.

Batı Trakya'nın namuslu bir ailesinin evladı olduğunu söyleyerek konuşmasına başlayan Hasan Uçar, yatarken bir patlama ile uyandığını, önceleri korktuğunu söyledi. Yataktan kalktıktan sonra parmaklıklardan atlayarak sokağa çıktığını, o sırada sokakta bulunan bir jandarma tarafından yakalandığını, jandarmaya konsolosluğun kavası olduğunu söylediğini, beraber tekrar içeri girdiklerini, bombanın patladığı yeri gördüklerini, sonra jandarmayı telefona götürdüğünü söyledi. Daha sonra Tekinalp'e durumu bildirdiğini söyleyen Uçar, hapishanede ve sorgularda baskıya maruz kaldığını, sorgu Hâkimi ve Savcının bir başka odada hazırladıkları zaptı kendisine zorla imzalattıklarını söyledi (Akşam, 22 Ekim 1960: 5).

Oktay Engin ifadesi alınan bir başka sanıktı. Selanik'te Ata'nın evine dışarıdan girerek bomba atmanın mümkün olduğunu, Adnan Menderes'i hiç tanımadığını söyledi.

Duruşmalar sırasında sanıklardan bazılarının daha önce verdikleri ifadelerle Divan önünde verdikleri söyledikleri arasında farklar dikkat çekti. Oktay Engin'in sorgusunun devamında Başkan Başol şu açıklamayı yapıyordu:

"Bu arada şunu belirtiyim ki, kayıtlar tespit edilmiş ve bir önceki celsede Fuat Köprülü'nün ifade ettiği gibi, o sırada Londra'da bulunan Dışişleri Bakanı Zorlu'ya, Köprülü'nün değil, Adnan Menderes'in vekâlet ettiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan, Adnan Menderes, geçen celsede Oktay Engin'in ismini dahi duymadığını söylemiştir. Yine kayıtlardan tespit edilmiştir ki, Oktay Engin'e yardım, Bakanlar Kurulu tarafından alınmış bir kararla başlamıştır." (Peremeci, Akşam, 22 Ekim 1960: 1).

Başkanın bu açıklamasından sonra Gökay ve Köprülü'nün ifadelerindeki farklılıktan söz edildi. Önce Köprülü'nün şahit olarak verdiği ifadesi okundu. Köprülü bu ifadesinde " Evvelden tedbir alınmasına rağmen, üç beş çapulcunun yaptığı hadisenin önlenemediğine şaşıttım. Fatin Rüştü Zorlu'nun ilhamı ve Başbakanın tertibiyle yapıldığına kaniim." diyordu. Köprülü ifadeler verilirken bazı yanlışlıkların olduğunu belirterek, yapılanların Kıbrıs konusunda Türkiye'nin ilgisini göstermek için yapıldığını düşündüğünü söyledi.

İkinci olarak sanık Fahrettin Kerim Gökay'ın şahit iken verdiği ifadesi okundu. Bunda 6 Eylül olaylarını anlatan Gökay, Menderes'e İstanbul'dan hareketinden önce telefon ederek Selanik'te bomba patlamış bulunduğunu bildirdiği yazıyordu. Gökay verdiği ifadede ayrıca elindeki bir rapora göre, Menderes'in telefon konuşmasında, Londra'da bulunan Zorlu'ya gösterilerin başladığını haber verdiğini ve Zorlu'nun da Londra'da gösteri yaptırdığını söylemiş bulunuyordu (Akşam, 22 Ekim 1960: 5).

Başsavcı Egesel, Alaettin Eriş ile Kemal Hadımlı'nın da şahit olarak verdikleri, ifadelerin değişik olduğunu söylüyor ve ifadelerin okunmasını istiyordu. O günkü olayları anlatan Eriş ifadesinde, 6 Eylül'den birkaç gün önce Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil'i, Başbakanla aynı otomobilde Florya'ya giderken gördüğünü, Ankara'ya hareketinden önce Celal Bayar'a Selanik'teki bomba patlaması hakkında Anadolu Ajansı tarafından bilgi verildiğini, şahsen haberi öğrenince şube müdürlerini toplayarak tedbir aldığını belirtiyordu (Akşam, 22 Ekim 1960: 5).

Bundan sonra Başsavcı sanıklara sorular sormaya başlıyordu. Sanıklara sorular sorulurken Adnan Menderes'in Avukatı Talat Asal konuşmak istiyor ancak konuşamıyor, Savcı ve Başkan arasında da tartışmalar yaşanıyordu.

Savcı: " Hadiselerden sonra mesullerin ortaya çıkması için, bir meclis tahkikatı açılmasına, Menderes şiddetle mukavemet etmiştir."

Başkan: "Esas hakkındaki sualleri şimdi soramazsınız. Sadece Siz maddi vakalarla ilgili olanları soracaksınız."

Savcı: " Grupta mesulleri yakalamak için"

Başkan: " Başka, başka"

Başkan Egesel'in bir sorusunu, maddi olaylarla ilgili olmadığı için sordurmayınca, Egesel bu sorunun sorulup sorulmaması için diğer üyelerin de oyunun alınmasını istedi. Başkan Başol bu defa kızgın bir eda ile " İcap ederse yaparız..." diye cevap verdi (Meryem, Akşam, 22 Ekim 1960:5).

Daha sonra Kemal Hadımlı'nın şahit olarak verdiği ifade okundu. Hadımlı, ifadesinde hükümetin Kıbrıs konusunu büyük bir dava olarak

gördüğünü ve bu yüzden halkı da arkasına alarak ortaya atıldığını belirtiyordu. Millet tarafından da benimsenen Kıbrıs sorunu için faydalı olur düşüncesiyle gösteri tertiplendi diyordu. Başkan, Hadımlıya bu konuyu sorunca, Hadımlı;

“Milli hislerin galeyana gelerek gösteri yapıldığını.” söylemek istediğini ifade etti.

Sorgular bittikten sonra bazı şahitler dinlendi. Şahitlerin beş tanesi Yassıada’da tutuklu buldukları için hemen salona getirildiler. İlk şahit olarak Nurettin Aknoz salona alındı. Aknoz yemin ettikten sonra 6- 7 Eylül olaylarını anlattı. Askerleri dağınık durumda, tertipsiz durumda gördüğünü, Bayar’ın müteessir olduğunu, kendisine “Türkiye çok müşkül durumda. İkinci defa onu siz kurtaracaksınız.” dediğini söyledi. Başkan Aknoz’a olaylarda tertip olup olmadığını sordu. Aknoz, o zaman mahkemelerin kurulduğunu, Kıbrıs Türk’tür Cemiyetinin mensupları ile onların kışkırttığı bazı gençlerin yaptıklarının anlaşıldığını belirtti (Duru, Akşam, 22 Ekim 1960: 5).

Dinlenen ikinci şahit Kemal Aygün’dü. Aygün o sıralarda Ankara Vali ve belediye Başkanı olduğunu, sonra Emniyet Genel Müdürlüğü’ne tayin edildiğini ve Başbakanın ona: “ Başta ben olmak üzere, kim suçlu ise mesulleri ortaya çıkarın.” dediğini ifade etti. Diğer şahitler, Şem’i Ergin, Aleksandr Haçapulos, Ethem Yetkiner de olayları kimlerin ve nasıl çıkardığı hakkında bir bilgisi olmadıklarını söylediler (Akşam, 22 Ekim 1960: 5).

24 Ekim Pazartesi günü devam eden 6- 7 Eylül olayları Davası’nda sanıklar ve şahitlerin dinlenmesine devam ediliyordu. Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil de dâhil olmak üzere dört şahit duruşmaya katılmamış, ancak 18 yeni şahidin dinlenmesine devam edilmiştir. Şahitlerden Celal Bayar’ın eski yaveri, Bayar ve Menderes’in 56 yerde yangın çıktığına dair İzmit’te alınan telgrafa rağmen yollarına devam ettiklerini söylerken, Vali Refik Tulga olayların bir tertip olduğunu söylemiştir (Peremeci, Akşam, 25 Ekim 1960: 1).

Salı günü devam eden duruşmada Milli Emniyet Mensupları gizli celsede dinleniyor, Emekli Askeri Hâkim Arif Onat, olayların hükümet tertibi olduğunu söylüyordu. Dinlenen ilk şahit, Rum Ortodoks Patriği İspiro

Athinagoras idi. Athinagoras Patrikhane'nin Hukuk Müşaviri olan kendi tercümanı ile duruşmaya katılıyordu. Olayların tertip olup olmadığını bilmediğini söyleyen Patrik, olaylardan iki saat önce İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın kendisine telefon ederek çıkacak olan gösterilerden endişe edilmemesini bildirdiğini de sözlerine ekliyordu. Başsavcı'nın isteği üzerine Patriğin Menderes'e yazdığı mektup okunuyordu. Mektupta " Belli bir plan ve program tahtında hazırlanmış bir sevki idare altında silahlandırılmış bulunan halk kitleleri" cümlesine oldukça önem veren Başkan bu yazılanların olayların tertip olduğunun göstergesi sayılabileceğini söylüyor ancak Patrik, şahsi bilgisinin olmadığı konusunda ısrar ediyordu.

Rum Patriğin Menderes'e gönderdiği ve mahkemelerin 6- 7 Eylül Olayları'ndan hükümeti sorumlu tutmasında bir delil olarak sunulan mektubun bazı bölümleri şöyledir:

"6-7 Eylül gecesi esnasında vuku bulan müessif hadiselerde kiliselerimizin ve Rum Ortodoks Hristiyan cemaatinin maruz kaldığı büyük felaket karşısında hissetmiş olduğumuz derin acı, Patrikhane Sen Sinod meclisinin kazası ile 11 Eylül 1955 tarihli telgrafımızla arz ve bu başta hâsıl olan durum hakkında hükümetin kazası celbedilmiş idi. sen Sinod Meclisi'nin kararına tevfikan hadise hakkında berveçhi ati maruzatta bulunuyoruz. Şöyle ki; muayyen bir program ve plan mucibince teşkilatlandırılmış bir sevk-ü idare tahtında hazırlanmış bulunan halk kütleleri şehrin muhtelif noktalarında, gece vaktinde ve aynı zamanda ve bir işaretle hareket ederek emirlerine amade muhtelif vesaiti nakliye ile her türlü tahrip edici alet ve edevat mücehhez olarak asayiş muhafazaya memur olanların nazarları önünde dehşet verici savletle ırkımıza karşı tecavüze girişmişlerdir. Asırların emaneti bütün insanîyetin malı ve memleketimizin medarı ıftiharını teşkil eden bütün bir medenîyetin esasları tecavüze uğramıştır. Dinimizin mukaddesatı telvis edilmiş, adedi 80'ı bulan kilise ve ibadethanelerimizin 70'ı müthiş bir tahribata maruz kalmış ve bir kısmı ateşe verilmiştir. Her tarafta ruhanilerimiz aranmış, bulunanlara işkence edilmiş, ölümlle tehdit edilmiş, hatta bir tanesinin de canına kıyılmıştır (Şen, 2007: 104- 105).

Rum Patriğın Yassıada ifade vermesiyle ilgili yabancı basında da haberler çıkmıştır. “LE MESSEGER D’ATHENES” Gazetesi’nin bu konuda yapmış olduğu haber şöyledir:

“Bu şahıslar Atatürk’ün Selanik’teki evine bomba atış hadiselerini tertip ederek Türkiye’yi kana bulamaktan sanıktırlar. Bu iş için istenen ceza hapis ve para cezasıdır. Patrik Atenagoras’ın Yüksek Soruşturma Kurulu’na ifade verdiği bilinmektedir. Ancak işgal ettiği mevki itibariyle Ortodoks Kilisesi’nin başı olan ruhaninin mahkemeye şahitlik yapmaya gelmesi şüpheli görünmektedir.” Bu konuda akşam Gazetesi’nin notu: “6- 7 Eylül hadiselerinin hiçbir ırk, milliyet farkı gözetmeksizin Türk Mahkemeleri’nin huzuruna getirildiği, Türk- Yunan dostluk ziyaret ve münasebetlerinin sıkılaştığı şu günlerde Atina Habercisi(LE MESSEGER D’ATHENES) gazetesinin hala İstanbul’dan bahsederken “ Constantinople” demesindeki direnişini anlayamadık, yakıştıramadık. Ayrıca Patrik Atenagoras da her Türk vatandaşı gibi Türk hâkiminin karşısına çağırılınca çıkmıştır (Akşam, 26 Ekim 1960).

Patrikten sonra Yassıada da tutuklu bulunan Milli Savunma Bakanlığı adli işler dairesi eski başkanı emekli hakim Tümgeneral Arif Onat dinlenmek üzere çağırıldı. Onat, olayların olduğu gün neler gördüklerini en ince ayrıntısına kadar anlattı ve olayların tertip olduğunu düşündüğünü söyledi. Onat olaylardan sonra Örfi idare Mahkemeleri’nin durumunu incelemek üzere Ethem Menderes ile İzmir’e gittiklerini, mahkemelerin kurulduğunu ancak hakimlerin ortada olmadığını söyledi. Dinlenen bir başka isim Ethem Menderes idi. Ethem Menderes olayları çıkaranların komünistler olduğunu belirtti ve bir miting yapılacağından hükümetin haberinin olmuş olabileceğini belirtti. Ethem Menderes konuşurken, Adnan Menderes çok heyecanlı idi. parmakları ile çenesini ovuyor, tırnaklarını yiyordu. (Meryem, Akşam, 26 Ekim 1960). Ethem Menderes’e göre hükümetin mitingden haberi vardı ancak yağma hareketlerini onlar düzenlememişti. Başkan, Ethem Menderes’in olayları komünistler düzenledi şeklindeki görüşünü, yapılan soruşturmalardan sonra komünistlerin serbest bırakıldığını ve bu yüzden suçlu olmadıklarını söyleyerek çürütmüştür. Bu sırada söz isteyen Adnan Menderes’in avukatı Talat Asal, Başkan tarafından çok konuştuğu gerekçesiyle konuşturulmamıştır (Duru, Akşam, 26 Ekim 1960: 5).

Sabah celsesinin dördüncü şahidi İzmir’de yayınlanan Sabah Postası Gazetesi’nin Başyazarı Orhan Rahmi Gökçe idi. Gökçe de olayın bir tertip olduğunu düşünenlerdendi. Olay günü Yunan bayrağının yakıldığını, bayrağın yakıldığı yerin Emniyet Müdürlüğü’ne çok yakın olduğunu ancak polislerin hiçbir önlem almadığını belirtti. Orhan Rahmi Gökçe daha sonra o gece Kemal Hadımlı ile İstanbul’da bulunan ve intihar eden İçişleri bakanı Namık Gedik’in olaylar olurken onları “ Milli galeyana” olarak vasıflandırdıklarını, hâlbuki ertesi gün vahim neticeler ortaya çıkacağı Adnan Menderes’in 6- 7 Eylül olaylarının komünistler tarafından yapılmış olduğunu ileri sürdüğünü ve bu beyanlar arasında bir tezat olduğuna dikkati çekti. Olayların tertip olduğunun kanaatinin de bundan dolayı olduğunu da sözlerine ekledi. Bu sözler karşısında söz alan Adnan Menderes konuşmalar arasında tezat bulunmadığını ve komünistlerin durup dururken harekete geçmeyeceklerini, uygun ortam bulunca faaliyete geçeceklerini söyledi (Akşam, 26 Ekim 1960: 5).

Bir başka şahit olaylar sırasında sokakta bulunan Maria Portias idi. Portias kalabalığın “ Kahrolsun Rumlar” diye bağırarak, küfürler ettiklerini ve eşyaları sokaklara attıklarını söylüyordu. Korkup kaçan Portias’a bir adamın “ Korkma, kıracaklar vuracaklar fakat kan olmayacak.” dediğini ve sözlerin de olayların önceden bilindiğine dair bir kanıt olduğunu öne sürdü (Akşam, 26 Ekim 1960: 5).

O dönemde DP Kocaeli Milletvekili olan Turan Güneş DP Meclis Grubu’nda Grup Başkanı Hulusi Köymen’in 6- 7 Eylül Olayları’nın iç yüzünün aydınlatılması için görüşme yapılmasına mani olmak için her çareye başvurduğunu, Türk Parlamento hayatında ilk kez Menderes’in arzusuna muhalif olanların dışarıya çıkarılmasının istendiğini, suçluların ortaya çıkarılması için bir çalışma yapılmadığını hatta yapanların da engellendiğini söyleyerek olayların hükümetin işi olduğunu iddia ediyordu (Akşam, 26 Ekim 1960: 5).

Olaylar sırasında DP Kocaeli Milletvekili olan Ekrem Alican, sadece Meclis ve Grup müzakereleri hakkında bilgisi bulunduğunu ifade etti. Alican, daha önce konuşan Güneş gibi DP grubunda olanları naklettikten sonra DP

Grubunda hadiselerin esasının ortaya çıkması için müzakere açılmaması hususunda o zamanın Başbakanının açıkça gayret gösterdiğini sözlerine ekliyordu. Diğer şahitler gibi Alican'ın da görüşü de olayların hükümet tertibi olduğu yolunda idi.

Öğleden sonraki celse de Başkan Adnan Menderes'i mikrofonu çağırarak bir takım sorular soruyordu. Öğleden önce dinlenen iki şahidin Örfi idare kararı oya konulurken, bunların dışında bir usule başvurulduğunu ve dışarı çıkılmasının teklif edildiğini söyleyen Başkan DP Meclis Grubu'nun 12 Eylül 1955 deki zaptını okumaya başlıyordu. Okunan zabıtta Menderes'in kendisine muhalif olanların dışarıya çıkarılmasıyla ilgili isteğine karşılık Menderes " O anda yanlış takdir olunabilir." diyerek cevap veriyordu (Akşam, 26 Ekim 1960: 5).

Bundan sonra Milli Emniyete mensup ajanların gizli celsede dinlenmesine karar verilerek, dinleyiciler dışarı çıkarıldı. Yarım saat süren celseden sonra Başkan Başol o gün için kararını açıkladı ve Tanık Hikmet Bil ve DP İlçe Kurulu üyesi İsmail Arca ile 4 arkadaşının celbine ve duruşmanın 27 Ekim 1960 Perşembe günü saat 9.30'a bırakılmasına oy birliği ile karar verdi.

6 - 7 Eylül olayları Davası'nda Mahkeme, şahitlere sürekli yaşanan olayların tertip olup olmadığını sormaktaydı. Mahkemenin üzerinde ısrarla durduğu nokta bu idi. 6- 7 Eylül olayları Davası'nda dikkati çeken nokta, şahitlerin bilgi ve görgü yerine kendi kanaatlerine ve sezgilerine göre ifade vermeleridir. Ancak bir kişinin kendi sezgileri doğrultusunda verdiği ifade mahkemece delil sayılamaz. 6- 7 Eylül olayları Davası'nda ise bu nokta özellikle göze çarpmaktadır. Davanın konusu 6- 7 Eylül gecesi çıkan olaylar, yağma ve tahrip hareketleri değil bu olayların kimler tarafından tertip edildiğidir.

27 Ekim'de devam eden duruşmada yeni şahitler dinlendi ancak onlar da bilinenlerin üzerine fazla bir şey katamadılar. 16 dakikada dört şahit dinlendi. Bunlar Ocak Başkanı İsmail Arca'nın arkadaşı olarak getirilen Ekrem Özkan, Yalova'da bakkal Kemal Yıldırım, Motorcu Ahmet Araç, Burhanettin Yorulmaz idi. bu dört şahit de DP teşkilatına gösteri yapılmasına dair emir

verildiğine dair bir konuşmaya şahit oldukları iddiasıyla getirilmişlerdi ancak hepsi olaylardan haberleri olmadığını söylüyordu (Akşam, 28 Ekim 1960).

1 Kasım'da yapılan duruşmada birkaç defa mahkemeye çağrılıp gelmeyen Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil şahit olarak dinleniyordu. Hikmet Bil olayların bir tertip olduğunu belirterek sözlerine şöyle devam etti:

"6-7 Eylül'den bir gün önce sabah saat 8.30'da Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü telefon ederek " Menderes seni görmek istiyor. Adliye Sarayı'nın açılışına davet ediyor. Muhakkak bulun."dedi. Ben de Adliye Sarayı'nın açılışına gittim. Tören sonunda Menderes, beni otomobile aldı. Otomobilde yalnızdık. Adliye Sarayı'ndan ayrıldıktan sonra Menderes öndeki camı kapadı. Ben o tarihte Kıbrıs ve Londra seyahatinden yeni dönmüştüm. Bana " Kıbrıslıların durumu nasıl?" diye sordu. Anlattım. Daha sonra cemiyetin vazifesini yaptığını, davayı hükümete benimsettiğini anlatarak " Müsaade ederseniz cemiyeti feshedelim." dedim. Menderes bana, " Cemiyet bize lazım." diye mukabele etti. Daha sonra Fatin Rüştü Zorlu'dan şifre aldığını, daha aktif olmalarını istediğini, Zorlu'nun Londra'daki görevinin Türk tezini savunmak ve Londra Konferansını torpillemek olacağını söyledi." Hikmet Bilin de şahsi görüşü olayları hükümetin düzenlediği idi. Adnan Menderes Hikmet Bilin kendisiyle görüşmek için önceden randevu aldığını ve kendisinin Bil'i arabasına davet etmediğini söylerken, Bil önceden randevu almasının mümkün olmadığını çünkü Türkiye'de bulunmadığını söylüyordu (Meryem, Akşam,2 Kasım 1960: 5).

Hikmet Bil'in ifadesi sırasında Adnan Menderes yerinde duramıyor, sık sık mikrofona gidip geliyor, konuşmak istiyor, adeta bir suçluluk telaşı içinde çırpınıyordu.

6-7Eylül olayları duruşmasının üçüncü celsesinde ifadesine müracaat edilen eski İstanbul Milletvekili Aleksandros Haçapulos ikinci defa dinleniyordu. Şahit, olaylarda polisin göstericilere karşı çıkmadığını, görevini yapmadığını ancak olayların kimler tarafından tertiplendiğini bilmediğini belirtiyordu. Daha sonra Başsavcı Altay Ömer Egesel, Adnan Menderes'in Büyük Millet Meclisindeki bir konuşmasını okudu. Menderes bu

konuşmasında “ Avucunuz yalayın. Tahkikat açılmayacak. Ben eğer sadece Adnan Menderes olsaydım size verilecek cevabı bilirdim. Ancak Hükümet Başkanı Menderes olarak tekrar ediyorum, tahkikat açılmayacaktır.” diyordu. Bu beyanın üzerine telaşlanan Menderes, yerinden adeta fırlayarak mikrofonun önüne geldi. “ Bu konuşma bir Parlamento ifadesidir. Muhalif partiye hitap etmektedir. Bir maksadı yoktur.” dedi.

Başsavcı Egesel 6- 7 Eylül Olayları'nın Türkiye'nin dış itibarını sarstığını, Türklere barbar ve Vandal denilmesine neden olduğunu, bu dava ile hakiki suçluları meydana çıkararak Türklerin barbar olmadıklarını, olayları bazı tahrikçilerin yaptığının meydana çıkarılacağını söyledi. Bundan sonra da “ Davamız” isimli gazetede Fuat Kansu imzası ile çıkan “ 6- 7 Eylül olaylarının baş tertipçisi Bayar ve Menderes'tir.” İsimli yazısının ve Fuat Köprülü'nün tutuklanmadan önce bir İstanbul Gazetesi'ne vermiş olduğu beyanatının duruşmada okunmasını istedi. Bu istek, Divan tarafından oy birliği ile kabul edildi. Önce Fuat Köprülü'nün beyanati okundu. Bunda Köprülü “ 6- 7 Eylül olayları Zorlu'nun ilhamı ile Menderes ve Namık Gedik tarafından tertip edilmiştir. Menderes, ayrıca Selanik'teki bomba olayını da tertiplemiştir.” diyordu. Köprülü, olayların hükümet tertibi olduğunu söylüyor, istenseydi önlenebilirdi diyerek görüşünü yineliyordu (Meryem, Akşam, 2 Kasım 1960: 5).

Daha sonra 18 Haziran 1960 tarihli “ Davamız” isimli gazetede çıkan Fuat Kansu imzalı yazı okundu. O tarihte Devlet Demir Yolları müfettişi olduğu belirtilen yazı şöyleydi:

“6-7 Eylül gecesi İstanbul'dan hareket eden trenin en gerisinde bulunan Menderes, Bayar ve diğerleri olayları biliyorlardı. Kendilerine yarı yoldan dönüleceğini ve devlet mensuplarının olaylardan haberi yokmuş gibi hareket edecekleri önceden söylenmişti.” (Meryem, Akşam, 2 Kasım 1960: 5).

Bundan sonra dinlenen 12 şahidin hepsi “ Şahsen olayların mürettep olduğuna kaniim.” sözleriyle ifadelerine başladılar. Şahitlerin hepsi sanki ağızbirliği etmişçesine aynı şeyleri söylüyorlardı. Olaylar, hükümet tarafından düzenlenmişti, Emniyet Kuvvetleri göstericilere engel olmamıştı ve bu iş için emir veren kişi Adnan Menderes'ti. Sanıklardan bir kısmı da olayların tertip

edildiğini kabul ediyor ancak bu işi hükümetin değil komünistlerin yaptığını iddia ediyorlardı.

Menderes'in özel kasasından Kıbrıslı Türklere gönderilen bir mektup çıkmış ve mektup, Menderes'in Kıbrıslı Türklere el altından para yardımı gönderdiği ortaya çıkmıştı. Ancak altı çizilerek Yassıda evrakları arasına alınan bu mektup mahkeme heyetinin maddi yardımdan bile kuşku duyduğunu gösteriyordu. 6 Ocak 1960 tarihli Kıbrıslı Türklerin temsilcisi olan Fazıl Küçük imzalı mektuptan bazı bölümler aşağıdadır.

“Çok Sayın Adnan Menderes, geçen sene İş Bankası vasıtasıyla yapmış olduğunuz 500 bin liralık yardım sayesinde kooperatiflerimiz Rum tahakkümünden kurtulmuş bulunuyor. Ek kapital olarak istenilen yardımlar hakkında Hariciye'mize bir rapor sunulmuştur. Bütçe müzakerelerinin devam ettiği bu zamanda Kıbrıs'a bu sene yapılacak olan yardımın bizim için hayati ehemmiyeti olduğunu belirtmek isterim. İşsizlik, köylünün krediye olan ihtiyacı, turistik müesseselerinin yokluğu, sınaî kalkınma, cemaat meclislerine bırakılacak işlerin finansmanı Türkiye'den göreceğimiz yardıma bağlıdır. Rumların iktisadi sahada bizi tamamen ezmek için hazırladıkları planlarını Türk halkı bilmekte ve endişe duymaktadır. Rum teşkilatı, Yunanistan'dan celbedilmiş ve Yunanistan'da yetiştirilmiş muazzam bir kadro ile geceli gündüzlü çalışmaktadır. Bir an evvel bizim de tam kadro ile çalışmamız umumi menfaat icabıdır.” (Şen, 2007: 64- 65).

3 Kasım'da duruşmalara devam edilmiş, dinlenen şahitler eski İzmir Valisi Kemal Hadımlıyı suçlamışlardır. Dinlenen şahitlerden bir polis gösterilere karışmaması için Hadımlı'dan emir aldığını söylüyordu. 3 Kasım'da yapılan duruşmada ilk şahit eski İstanbul valisi Muavini Vefik Kitapçığı idi ancak şahit duruşmaya gelmemişti. Bu yüzden Anadolu Ajansı İstihbarat Şefi Selçuk Emre salona alındı. Emre, Namık Gedik'in o gece iki telefon konuşmasını duyduğunu, bunlardan birinde Gedik'in o zamanki Emniyet Müdürü Ethem Yetkiner'e “ Bu bir Milli galeyandır. Polis nazik davransın, müdahale etmesin.” dediğini duyduğunu söylüyordu. İkinci telefonda ise yine Namık Gedik o dönemde Bayındırlık Bakanı olan Kemal Zeytinoğlu'na “ Biz işimizi biliriz, sen bilmezsin, karışma.” diyordu (Duru,

Akşam, 4 Kasım 1960: 1). Şahidin konuşmalarından olayı hükümetin düzenlediği izlenimine kapıldığı anlaşılıyordu. Günün ikinci şahidi olaylar sırasında Beşinci Şube Müdürlüğü'ne vekâlet eden Baş komiser Necati Eğinç olayların tertip olup olmadığı konusunda bir bilgisinin olmadığını belirtiyordu (Duru, Akşam, 4 Kasım 1960: 1).

Bundan sonra olaylar sırasında İzmir'de bir semt karakolunda görevli olan Komiser Mehmet Araş dinlendi. Araş, yaşanan olayları anlattı ve kalabalık bir grubun Yunan Pavyonunun önüne giderek, oraları yakıp yıktıklarını ve bu kalabalığın içinde Vali Kemal Hadımlı'nın da bulunduğunu da söyledi. Emekli Kıdemli Jandarma Yüzbaşı İhsan Karaçan, Vali ile Namık Gedik'i olayların başka taraflara kaymaması için önlem alınması gerektiğini söylediğini ancak kendisinin dinlenmediğini belirtti. Nato Hukuk Müşaviri olan İzmir Barosu avukatlarından Rasim Atala ve Hüsamettin Canöztürk adında bir şahıs da şahit olarak dinlendi. Onların da söyledikleri diğer şahitler gibi olayların tertip olduğun yönünde idi.

Dinlenen şahitler bittikten sonra Başsavcı Egesel, İstanbul Valisi Refik Tulga'nın ve kendilerine başvuran bazı kimselerin de şahit olarak dinlenmesini istedi. Ancak Adnan Menderes'in avukatına göre yeni dinlenecek olan şahitler Başsavcı Egesel tarafından önceden dinlenmiş ve Egesel'in işine yarayanlar mahkemeye çıkarılmıştı. Bu iddiaya Egesel, mahkemeyi fazla meşgul etmemek için şahitleri önceden dinlediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Refik Tulganın da isteği ile duruşma gizli celsede yapılmıştır.

Gizli celseden sonra öğleden sonra duruşmaya şahitlerin dinlenmesiyle devam ediliyordu. İzmir'de öğretmen olan İbrahim Serter' e göre olaylar açık bir şekilde tertip idi. Günün diğer şahidi Bayar'a ve Menderes'e 219 defa hakaret etmekten mahkemeye verilen ancak beraat eden Arif Bartu idi. Bartu, Vali Kemal Hadımlı'yı Orhan Rahmi Gökçe'nin emri ile takip ettiğini, İzmir'de pavyonu yakanlar arasında DP lilerinde olduğunu söylüyordu. O gün dinlenen şahitler arasında İsmail Çoker, Müştak Tüzünsü, Kamil Okan olaylardan sonra tutuklanarak iki ay kadar hapiste kalmışlardı. Şahitler kendileri içerideyken bazı kimselerin DPlilerin ileri gelenlerine mektuplar yazarak

serbest kaldıklarını ancak kendilerinin sürgüne gönderildiklerini belirtiyorlardı (Duru, Akşam, 4 Kasım 1960: 1).

12 Kasım'da 6 – 7 Eylül Olayları Davası'na devam edilmiş ve ilk olarak İçişleri Bakanı Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik dinlenmiştir. Melahat Gedik, olayların tertip olmadığını, Kıbrıs olayları dolayısıyla kabaran milli hislerin olayları büyüttüğünü belirterek eşi Gedik'in memleketi için canla başla çalıştığını, 6- 7 Eylül olayları için çok üzüldüğünü ve bu üzüntüsünü de “ Bu benim için de, hükümet için de, memleket içinde bir şansızlık, milli servete yazık oldu.” sözleriyle belirtiyordu. 6- 7 Eylül olayları davası için şahitlik yapmak isteyen birçok kişiden Divana telgraflar geliyordu. Ancak bu telgraf sahiplerinden şahit olarak dinlenenlerden çoğu mahkeme karşısında pek bir şey söyleyememişlerdi (Akşam, 13 Kasım 1960: 5).

16 Kasım tarihli duruşmada ise yalnızca bir şahit dinleniyordu. Adnan Menderes'in avukatı Burhan Apaydın dava ile ilgili olarak CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün dinlenmesini istedi. Apaydın, İnönü'nün dışında başka isimlerinde dinlenmesini talep ediyordu. Bu yüzden Başkan, 7 Eylül'de Ankara'da bulunan kabine üyeleriyle Burhan Apaydın'ın isimlerini bildirdiği Medeni Berk, Necdet Uğur, Orgeneral Fazıl Bilge, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, İstanbul Ekspres Gazetesi sahibi Mithat Perin ve Oktay Engin'in kız kardeşi Dilek Engin'in dinlenmesine karar veriyordu. İnönü'nün dinlenmesine ait karar bu şahitler dinlendikten sonra karar verilecekti (Akşam, 17 Kasım 1960: 5).

22 Kasım'da dinlenen ilk şahit emekli Orgeneral Fazıl Bilge idi. Bilge kendi düşüncesini olayların tertip olduğunu söyleyerek dile getirdi. Şehrin içinde bol miktarda polis ve jandarma olmasına rağmen bu birliklerin etkisiz kaldıklarını öne sürdü. Daha sonra kendisine ordu müfettişliğinin saat 22'de haber verdiğini ve 22.30'a doğru birlikleri ile birlikte Topkapı'ya geldiklerini belirtti. Tertibi Hükümet otoritelerinin hoş görürlüğü ile DP teşkilatına mensup kimselerin yapmış olabileceklerini bildirdi. Dinlenen ikinci şahit olaylar sırasında İstanbul Emniyet Müdür Muavini olan Necdet Uğur da olayların Dış politika meselesinin fevri ve ölçüsüz bir şekilde sokağa intikal ettirilmesinden doğduğu kanaatindeydi. Uğur'a göre Adnan Menderes'in Liman

Lokantası'ndaki konuşması ve haberin hemen radyoda duyurulması halkı galeyana getiren sebeplerdendi (Akşam, 23 Kasım 1960: 5).

Bundan sonra Yüksek Adalet Divanı önünden bir şahitler resmigeçidi başladı. Müsteşarlar, Eski Bakanlar ve eski Milletvekilleri teker teker huzura alınarak olaylar hakkındaki bilgileri kısaca soruldu. İlk olarak huzura alınan eski Başbakan Yardımcısı Medeni Berk oldu. Berk, Oktay Engin'in müdafaa şahidi olarak çağırılmıştı. Berk, Oktay Engin'in babasına gayrimenkul tahsis edilmesi konusunda bildiklerini anlattı ve " Bunda bir fevkaladelik yoktu." dedi. Daha sonra İstanbul Ekspres Gazetesi'nin sahibi Mithat Perin huzura alındı. Perin, İstanbul Ekspres Gazetesi'nin nasıl ikinci baskı yaptığını ve bundan sonra nasıl nezarete alındığını anlattı. Olaylar sırasında Devlet Bakanı olan Mükerrerrem Sarol, Başbakanlıkta söylediği iddia edilen " Türk Milleti böyledir işte, yap dersin öldürürler." sözünü söylemediğini belirtti.

Şahitlik yapmak üzere mahkemeye gelen Oktay Engin'in kardeşi Dilek Engin de olayları Yunanlıların çıkardığını düşünüyordu. Başkan Başol'un 22 Kasım'da yapılan duruşmada en çok üzerinde durduğu konu Mükerrerrem Sarol'un Başbakanlıkta söylediği iddia edilen sözleriydi. Dilek Engin dinlendikten sonra 6- 7 Eylül olayları sırasında Menderes'in kabinesinde bulunan Bakanlar dinlenmeye başladılar. Başkanın tüm Bakanlara sorduğu Mükerrerrem Sarol'dan böyle bir söz işitip işitmedikleri idi. Belli ki Başol, bu sözün doğruluğunu ispatlayarak, olayların hükümet tertibi olduğuna daha güçlü bir delil bulmuş olacaktı ancak şahit olarak dinlenen Bakanların hepsi Saroldan böyle bir söz duymadıkları konusunda hemfikirdiler. Dinlenen Bakanlar arasında Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı, Gümrük ve Tekel Bakanı olan Emin Kalafat, Tarım Bakanı Nedim Ökmen, Ulaştırma Bakanı Muammer Çavuşoğlu, Çalışma Bakanı Hayretin Erkmen, İşletmeler Bakanı Samet Ağaoğlu, devlet Bakanı Osman Kapani, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz, Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı idi. İsmet İnönü'nün ise şahitliğine gerek olmadığı bildirildi (Akşam, 23 Kasım 1960: 5).

Bundan sonra Avukat Burhan Apaydın, Tevsii Tahkikat (soruşturmanın genişletilmesi) talebinde bulundu. Bu talebe Ertuğrul Akça ve diğer bazı avukatlar da katıldılar. Başkan Başol, bir kısım tahkikatın tevsii hakkındaki

istekler önceden de reddedildiği için yeni taleplerin reddine karar veriyordu. Başsavcı Egesel de iddianamesini okuduktan sonra artık sıra sanıkların müdafaalarına gelmişti.

Başkan Ferruh Adalı 12 Aralık'ta 6 -7 Eylül olayları duruşmasını açtıktan sonra kendisini savunması için ilk sözü Celal Bayar'a verdi. Bayar'ın avukatları 78 dk konuşurken, Menderes'in avukatları 121 dk konuştular. Celal Bayar'ın avukatları Orhan Ergüder, Gültekin Başak ve Enver Safter Oder idi. müdafaası iki ayrı metin halinde olduğu için 35 sayfalık müdafaayı üç avukat bölerek okudular. İlk olarak Orhan Ergüder söz alarak 13 dk süren müdafaasında Kıbrıs Davası'nın kısa bir tarihçesini anlattı. Daha sonra Yunanlıların " Megalo İdea" meselesini ele alan Ergüder, Kıbrıs'ta 1 Nisan 1955'te başlayan terör hareketlerinin Albay Grivas ve Makarios'un beyanatları, Türklere yapılan mezalimin bu olayları hazırlandığını ileri sürdü. Bundan sonra Bayar'ın diğer avukatı Gültekin Başak söz aldı. Başak, Bayar'ın herhangi bir tertipten haberi olmadığını söyleyerek müvekkilinin beraatını istedi. Üçüncü avukat Enver Safter Oder, Bayar'ın bu davada kesinlikle suçlu olmadığını, vatandaşların arasına nifak sokacak bir insan olmadığını belirterek beraatını talep etti (Peremeci, Akşam, 13 Aralık 1960: 1- 5).

6-7 Eylül olayları Davası'nın iki numaralı sanığı Adnan Menderes'i, Avukatları Burhan Apaydın ve Talat Asal savundular. Burhan Apaydın, 1 saat 42 dakika süren bir müdafaası yaparken 26 sayfa tutan müdafaasını yazılı olarak Divana verdi. Talat Asal'ın müdafaası ise 10 sayfa tutuyordu. Önce Burhan Apaydın söz alarak, olayları hükümetin tertiplemiş olduğu iddiasına karşı, olayları DP'nin yapabileceği kadar CHP'nin, Komünistlerin hatta İngiltere'nin bile yapabileceğini belirtiyordu. Apaydın daha sonra iddia makamının delil olarak öne sürdüğü hususları birer birer ele alarak cevaplandırdı ve Menderes'in beraatını istedi. Menderes'in diğer avukatı Talat Asal müdafaasında özellikle şahitler üzerinde durarak, şahit olarak dinlenen kimselerin sezilerine dayanarak bir yargılama yapılamayacağını altını çizerek, Başsavcı Egeseli " Delilsizlikten bunalan savcı." olarak tanımlayarak sözlerine şöyle devam ediyordu :

“Fethi Çelikbaş, Turan Güneş, Cihat Babanın şahitlikleri şahitlik değil, siyasi nutuktur. Onlar gibi Başsavcı da itham etmiş olmak için itham etti. İkrardan, zabıttan şüphe edilen bir hukuk sistemi içinde, sizler bizleri bu perişan delillerle, bu gönüllü şahitlerle mahkûm edecek misiniz, muhterem Hâkimler?” (Peremeci, Akşam, 13 Aralık 1960: 1- 5).

Adnan Menderes ise yaptığı savunmasında, Yassıada Mahkemesi’ni çekinmeden Yunan Mahkemesi’ne benzetiyor ve kendi el yazısıyla sunduğu savunmada tüm duruşmalarda mahkemenin takındığı tutumu eleştiriyordu. Adnan Menderes’in savunmasındaki satır başları şöyleydi:

“6-7 Eylül hadiselerini bizlerin çıkardığımızı ait ileri sürülen iddiaların tek mesnedi Yunan Mahkemesi’nin hükmünden mi ibarettir, bilemiyoruz. Yunan Mahkemeleri’nin kararı hangi delillerle bu neticeye varmış bulunuyor, keza meçhulümüz. Bu muhakemenin mürettep ve muallal olduğuna dair birçok delil mevcuttur. Bir kere Yunan Milli menfaatleri bakımından 6- 7 Eylül hadiselerinin memleketimize atf ve isnadı fevkalade bir ehemmiyeti haizdi. Yunan Mahkemesi’nin tam metni elimizde yok ki müdafaamızı yapabilelim.” (Şen, 2007: 68).

Fatin Rüştü Zorlu’nun müdafaasını avukatları Ertuğrul Akça, Orhan Cemal Fersoy ve Hamdi Üge yapıyorlardı. Ertuğrul Akça, davanın yüzeysel görüldüğünü ima ederek, derinliklere inilmediğini vurguluyordu. Tarihte Türklere yapılan katliamlardan bahseden Akça, müvekkilinin beraatını istedi. İkinci avukat Orhan Cemal Fersoy, olayların tertip olmadığını, Zorlu’nun başarılı bir diplomat olduğunu, Yunanlılara gözdağı vermek için böyle olaylara karışacak bir şahsiyet olmadığını söyleyerek Zorlu’nun beraatını istedi.

6-7 Eylül olayları davası Fuat Köprülü adına Yüksek Adalet Divanında açılmış tek dava idi ve Köprülü’nün avukatı Hikmet Tuncay savunmasında Köprülü aleyhinde hiçbir delil olmaması nedeniyle beraatını istedi. Fahrettin Kerim Gökay’ı savunan avukatları Abdülhak Kemal Yörük ve Sadrettin Kerim Gökay, sanık Gökay’ın olayları önceden sezindiği için tedbirler aldığını, emniyete, orduya, jandarma Er Karakolu’na, İstanbul merkez Kumandanlığı’na yazılar yazdığını belirterek müvekkillerinin beraatlarını istediler. Eski İstanbul Emniyet Müdürü sanık Alaattin Eriş’in avukatı Ekrem

Korkut da meslektaşları gibi müvekkilinin suçsuzluğunu dile getirerek beraatını talep ediyordu.

19 Aralıkta devam eden duruşmada diğer sanıklar da kendilerini müdafaa ettiler. Kavas Hasan Uçar müdafaasında şunları söyleyerek kendisini savunuyordu:

“Bomba Olayı’nın ertesi günü Yunan Emniyeti’nde bana bunu ne Rumlar ne de Türkler yapmaz. İki memleketin arasını bozmak isteyen İngilizler yapmışlardır dediler. Fakat 6- 7 Eylül olayları olduktan sonra değiştiler. Bomba olayını Oktay ile benim üzerime yıkmaya çalıştılar. Beni bodrumdan bodruma sürükleyerek dövüyorlardı. Son saatlerini yaşıyorsun diyorlardı. Bana iğneler yapıyorlardı. Zorla ve silah zoruyla bana mektuplar yazdırdılar. Yunanlılar sadece beni değil, tüm Türk Milletini suçlamaya çalıştılar. Benim tek suçum Türk olmaktı.” (Akşam, 20 Aralık 1960: 5).

Son sanık Oktay Engin kısa bir müdafaa yaptı ve Batı Trakya’da Türklere yapılan baskıdan ve Yunan Mahkemesi’nin düzme kararından bahsetti. “ Bizim suçluluğumuz Yunan politikasının Megalo ideasının bir tezahürüdür.” diyen Engin, bomba olaylarıyla ilgisi olmadığını, Türklerin, Aziz Ataları’nın evine hiçbir zaman tecavüz etmeyeceklerini sözlerine ekleyerek beraatını istedi.

5 Ocak’ta 6–7 Eylül olayları Davası’nın son duruşması yapılıyor ve karar açıklanıyordu. Karara göre Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaettin Eriş, Oktay Engin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Mehmet Ali Balin beraat ediyorlardı. Celal Bayar hakkında takipsizlik kararı verilirken, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Kemal Hadımlı mahkum oluyorlar, dava “Anayasayı İhlal Davası” ile birleştiriliyordu. Beraat edenler Adadan ayrılırken basına duygularını açıklıyorlardı (Ulus, 6 Ocak 1961: 5).

KÖPRÜLÜ: “ Bundan üç ay önce Yassıada’ya gelirken nasıl tam bir vicdan huzuru içinde idiysem, çıkarken de yine aynı vicdan ve huzuru duyuyorum. Burada kaldığımız müddetçe muhterem Ada Kumandanı Tarık Güryay bulunmak üzere temas ettiğimiz genç subay arkadaşlarımızdan gördüğümüz nezaket, şefkat ve alaka bizim için unutulmaz bir hatıradır. Dün olduğu gibi bugün de, yarın d adaletin mutlaka tecelli edeceği kanısındayım.”

FAHRETTİN KERİM GÖKAY: “ Türk Milleti adına hüküm veren Yüce Adalet Divanının bugünkü kararı karşısında çok heyecanlıyım. İlahi adaletin tecellisi muvacehesinde Ulu Tanrı'ya hamdediyorum. Müdafaamda da söylediğim gibi yeniden memleket hizmetine devam için Yüce Divanın adil kararını bir Tac-ı mefaret olarak taşıyorum. Yassıada'da ilk dakikadan itibaren muhterem ada kumandanı başta olmak üzere vazifelilerden görmüş olduğum müşfik alakaya bilhassa teşekkür ederim. Kıymetli basının gösterdiği sıcak alakaya da ayrıca müteşekkirim.

FAHRETTİN KERİM GÖKAY'IN AVUKATI SAADETTİN KERİM GÖKAY: “ Bu tarihe kadar Adliye camiasında açıklanan kararlar içerisinde bu karar kadar Türk Milleti'nin yüzünü güldüren bir karara rastlamadık.” (Havadis, 6 Ocak 1961: 5).

MEHMET ALİ BALİN VE HASAN UÇAR'IN AVUKATI ATALAY PEKÖZ: “ Yüksek Adalet Divanı, Türk Adalet tarihine muhteşem bir karar hediye etti.”

Beraat eden diğer sanıklar ve avukatları da duygularını ve düşüncelerini dile getirerek, Ada Kumandanına ve personeline teşekkürlerini sunmuşlardı.

15 Eylül'de tüm davalar bittikten sonra açıklanan karara göre; Adnan Menderes, Divanın 960/3 numarasında kayıtlı 6- 7 Eylül olaylarından dolayı Türk Ceza Kanununun 64 ve 517 inci maddeleri gereğince takdiren ve teşdiden 4 sene hapsine ve 250 lira ağır para ceza alınmasına, husule gelen zarar pek fahiş olduğundan 522 inci madde gereğince yarısı arttırılarak 6 sene hapsine ve 375 lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine oy birliği ile karar verilmiştir. Fatih Rüştü Zorlu ise 6 yıl ağır hapis ve 375 lira ağır para cezasına çarptırılıyordu (Tanin, 16 Eylül 1961: 5).

6- 7 Eylül olayları Davası'nda Menderes, Zorlu ve İzmir eski valisi Kemal Hadımlı suçlu bulunuyor (Yücel, 2002: 42), adı geçen diğer sanıklar beraat ediyorlardı. Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ise, Fuat Köprülü'nün damadı Coşkun Kırca'nın tanıklığıyla mahkûm edildi. Kendi isteğiyle tanıklık yapan Kırca, Yassıada'da Zorlu'nun 6/7 Eylül Olayları'nda birinci dereceden rolü olduğunu ileri sürdü. Kırca, Zorlu'nun Londra Konferansı sırasında

Türkiye'ye bir telgraf göndererek, görüşmeleri etkilemek için gösteriler düzenlenmesini istediğini iddia etti. Ancak sözü edilen telgraf ortaya çıkarılamadı. Mahkeme Kırca'nın iddialarını geçerli kabul ederek, Zorlu'yu 6 yıl hapse mahkûm etti (Muradoğlu, Yeni Şafak, 7 Eylül 2000). Beraat edenlerden Oktay Engin bugün de olayların tertip olmadığına, kendiliğinden geliştiğini vurgulayarak, 6- 7 Olaylarıyla ilgili şunları söylüyordu:

“Yassıada duruşmaları sırasında dikkatle izledim. Kaderime girmiş bir olaydı. Böyle hiyerarşik biçimde yukarıdan aşağıya emir verildi de bu işler düzenlendi diyen tek kişi görmedim. Yani şimdi söylenen şu: Gençliğin bu gerilimli ortamda biraz boşalmak hakkıdır. Bir gösteri yapsınlar gibi bir düşünce varmış hükümette. Fakat tabii iş şirazesinden çıkıyor.” (Dündar, 2009).

6–7 Eylül olayları birçok kişiye göre tarihimizin kara lekesidir. O gün Türkiye'nin dış ülkeler nazarında değerinin düştüğünü düşünenler vardı. Ancak olayların o dönem için yarattığı en kötü sonucu şüphesiz azınlıkların İstanbul'u terk etmeye başlamasıydı. 1955'te Rum nüfusu 60.000 olan İstanbul'da 2000'lerin başında 2.500 Rum kalmıştı. Göç edenler genellikle Yunanistan, Fransa ve Amerika'yı tercih edeceklerdi.

Olayların ardından uzun yıllar geçti. Ancak 6- 7 Eylül hiç unutulmadı. 6 Eylül 2008'de İnsan Hakları Derneği üyeleri Galatasaray'da toplanarak o günleri protesto ettiler. Olayların sorumlusunu DP hükümeti olarak gösteren dernek üyeleri suçlulardan hesap sorulmasını istedi (<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/09/06/haber,AFA180E4F2DB4EF79C571354DA4674CC.html>).

4. 1. 15. 1. 3 Vatan Cephesi Davası (27 NİSAN 1961 - 21 HAZİRAN 1961) : İttihatçıların ve İtilafçıların birbirlerine duydukları nefret ve birbirlerine verdikleri zararlar (sürgünler, öldürmeler vs.) Osmanlı'nın çöküşü ile sona ermedi. Bu cepheleşme, pek çok konuda olduğu gibi, Cumhuriyet'e miras kaldı. 1950 yılında CHP'nin 27 yıllık iktidarına demokratik bir seçimle son veren Demokrat Parti de, cepheleşme politikasına iktidarının son yıllarında

başladı (1958). DP, 1957 seçimlerinde önceki seçimlerde sağladığı başarıyı sağlayamadı. Ekonominin kötüye gitmesi ve muhalefetin işbirliğine yönelmesi DP'yi rahatsız etti ve baskıcı politikalara yöneltti. DP'nin baskıcı politikalarına muhalefet sert bir şekilde yanıt verdi. Bunu diğer etkenlerin yanı sıra, DP'nin iktidarı, CHP'nin de muhalefeti içine sindirememesine bağlamak da gerekir.

1957 seçimlerinde muhalefetin işbirliğini yasal yollarla engelleyen DP, 1958 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi'nin birleşmesine engel olamadı. Bu birleşmeden daha önemli bir birleşme, Hürriyet Partisi'nin CHP'ye katılmasıyla gerçekleşti. Aynı yıl içinde yaşanan bir dış gelişme, yani Irak'ta yaşanan darbe Demokrat Parti iktidarını daha da rahatsız etti. Başbakan Adnan Menderes, 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa'da yaptığı bir konuşmada halkı DP'nin oluşturduğu Vatan Cephesi saflarında toplanmaya çağırdı.

Menderes'in başlattığı Vatan Cephesi seferberliği hızlı bir şekilde yayıldı. Bir yıl içinde DP bünyesindeki cephe hareketine katılanların sayısı bir milyona ulaştı. DP'nin insanları kendi saflarında toplamak için çeşitli baskılar da uyguladığı bu kampanya sırasında Menderes ve DP ileri gelenleri; din, milliyetçilik ve antikomünizm(Sovyet tehdidi söylemlerini sık sık kullandılar. Muhalefet, "kin ve husumet cephesi", "şer (kötülük) cephesi" olarak suçlandı. CHP de DP'ye karşı 1959 baharında "Ege Taarruzu" başlattı. Muhalefetin aşağılandığı neredeyse vatan düşmanı, vatan haini olarak tanımlandığı bir ortamda demokrasiden söz etmenin imkânı yoktu (Uyar,http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=1212).

1957 seçimlerinde TBMM' ne muhalefetten 200 kadar milletvekilinin girmesine tahammül edemeyerek muhalefeti ve tarafsız kitleyi ortadan kaldırmak ve kurduğu dikta rejimini devam ettirmek için gayret eden Adnan Menderes bu amaçla Vatan Cephesi teşkilatını kurmuştu (YADK, 2006: 849). "Ehl-i Salıp" diye nitelediği karşıtlarına karşı kurulan Vatan Cephesi için Başbakan elinden geleni yapıyor, devlet görevlilerini, devlet olanaklarını ve radyosunu da bu amaç için açıkça kullanıyordu (Yıldız, 2001: 99).

Bu dönemde Radyo da Vatan Cephesi'nin propaganda aracı oldu. Vatan Cephesi'ne katılanların isimleri uzun uzun radyodan okunuyordu.

Ancak ilginç olan bu listelerde ölmüş insanların, bebeklerin ve bu cepheye katılmamış kişilerin de adlarının geçmesiydi.

Demokrat Parti yasa sakıncası yüzünden partisine alamadığı vatandaşları kurduğu Vatan Cephesi'ne toplamaya çalışıyor, böylece tarafsızlarla kendisine karşı olanlara baskı yapıyordu. Bu durumda halkı “Vatan Cephesi” ve “Karşı Cephe” olarak ikiye ayırmıştı. Parti iktidarı devletin Güvenlik kuvvetlerine de güven duymuyor, kendisinin kanun dışı istekleri için gerektiğinde kullanmak üzere Vatan Cephesi'ni silahlandırmaya çalışıyordu (Ayışığı, 2004: 37).

Vatan Cephesi'nin kurulması ve faaliyetleriyle ilgili çok farklı düşünceler var. 1960'ları yaşayan Sabah Gazetesi yazarı Ülkü Tamer'in Vatan Cephesiyle ilgili düşünceleri şöyledir:

“Vatan Cephesini hatırlıyorum. “ Bölücülük” kelimesinin gündeme girişini... Televizyon yoktu o günlerde. Bir tek radyomuz vardı. Onda da sabahın köründe Vatan Cephesi'ne katılanların adları sayılmaya başlanır, neredeyse gün boyu sürerdi bu. Çoktan ölüp gitmişlerin de adları okunurdu. Devletle ilgili herhangi bir işinizi izleyebilmek için bile bu cephenin saflarına katılmanız gerekirdi” (<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/03/05/yaz1602-10-105.html>). Vatan Cephesiyle ilgili Ülkü Tamer gibi düşünmeyenler de vardır. Bunlardan biri de Zaman Gazetesi yazarlarından Mehmed Niyazi. Niyazi “ Mutlu Bir Rastlantı” adlı yazısında şöyle demektedir:

“Menderes'e karşı olanlar 1955'ten sonra, onun demokratik çizgiden saptığını, diktatörlüğe heveslendiğini söylüyorlar. İddialarını ispatlamak için de “Vatan Cephesi”ni gösteriyorlar. Demokrat Partililerin kurdukları “Vatan Cephesi” durup dururken ortaya çıkmadı. Ondan önce Demokrat Parti'ye karşı “Güç Birliği” oluşturuldu. Muhalefetin oluşturduğu “Güç Birliği”ni göğüslemek için de Demokrat Partililer “Vatan Cephesi”ni kurdular. Bizdeki akıllılar “Vatan Cephesi”ni görürler, ama “Güç Birliği”ni görmezlikten gelirler.” (<http://arsiv.zaman.com.tr/2002/05/19/yazarlar/mehmedniyazi.html>)

Demokrat Parti Vatan Cephesi ile uğraşırken muhalefet, özellikle de CHP, iktidar aleyhine Ankara merkezli kampanyalar yürütüyordu. Ancak halk, Muhalefete fazla ilgi göstermiyordu. Bunun üzerine CHP, muhalefeti halk

Hareketi haline dönüştürmeye karar verdi. Bu çerçevede CHP, Ege illerini kapsayan ve “Büyük Taarruz” olarak adlandırdığı propaganda seferini 29 Nisan 1959’da Uşak’tan başlattı. Grup, DP İl Binası’nın önünden geçerken, iki partinin taraftarları arasında karşılıklı sataşmalarla başlayan kavgada DP İl Binası tahrip edildi. CHP kafilesini, ertesi sabah Manisa’ya hareket etmek üzere Uşak Garı’na geldiğinde bu kez DP’li bir grup kafileye saldırdı. Bu arada atılan taşlardan biri İsmet İnönü’nün başına isabet etti. Bu olayı Manisa Konuşmasında değerlendiren İnönü “...benim hayatıma kastetmek için harekete Geçmişlerdir. Muhalefet aleyhine ehli salıp isnadı ve muhalefeti karınca gibi ezmek tavsiyesi, gece sabaha kadar Ankara’da tertiplenerek tatbikata konmuştur. Azınlıkta olan iktidar, nihayet kaba kuvvetle bir dehşet idaresi kurarak, vatandaşları insan haklarından mahrum yaşatmaya karar vermiş görünüyor.” diyordu (Yücel, 2002: 20–21).

27 Nisan 1961 de başlayan Vatan Cephesi Davası 21 Haziran 1961 tarihinde sona ermiştir. Davanın Sanıkları:

Eski Başbakan Adnan Menderes ve adı geçen sanığın bu fiillerine asli suretle iştirakten sanık:

Eski başbakan Yardımcısı Medeni Berk

Eski Sanayi Bakanı Sebati Ataman

Eski Gümrük ve İnhisarlar Bakanı Hadi Hüsman

Eski TBMM Başkanı ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Refik Koraltan

Eski Bayındırlık Bakanı Tevfik İleri

Eski Konya Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Remzi Birand

Eski Edirne Milletvekili Mükerrerem Sarol

Eski Manisa Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Samed Ağaoğlu

Eski Maarif Bakanı ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Atıf Benderlioğlu

Eski Kayseri Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Kamil Güneş

Eski İçel Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Hüseyin Fırat

Eski Amasya Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Mustafa Zeren

Eski Erzurum Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Rıfki Salim Burçak

Eski İzmir Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Rauf Onursal

Eski Çanakkale Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Emin Kalafat

Eski Balıkesir Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Sıtkı Yırcalı

Eski İstanbul Milletvekili ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Celal Ramazanoğlu

Eski Ankara Valisi ve Belediye Başkanı Dilaver Argun

Eski İstanbul Belediye Başkanı ve DP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı Kemal Aygün

Eski Sümerbank Umum Müdürü ve Ankara DP İl İdare Kurulu Başkanı Mehmet Akın

Eski Etibank Umum Müdürü Burhan Ulutan' dır.

Vatan Cephesi Davası'nın açılma nedenleri; Adnan Menderes'in Vatan Cephesi'ni kurması, bu teşkilatın masraflarını devlet bütçesinden karşılaması, vatandaşların işlerini yapabilmesi veya kredi alabilmeleri için DP 'ye ya da Vatan Cephesi'ne katılmalarının mecburi tutulması, cepheye katılmalarının isimlerinin radyoda ücretsiz okutulması, halkı baskı altında tutmak, kin ve nefret duygularını arttırarak bölücülük yapmasıdır (YADK, 2006: 849- 850).

Adnan Menderes 12 Eylül 1958 ve 23 Ekim 1958'de Manisa ve Tavşanlı da yaptığı konuşmalarda ülkede mevcut olan kin ve husumete karşı bir cephenin kurulması gerekliliğinden bahsederek, tüm halkın kurulacak Vatan Cephesi'nde birleşmesini istemişti. Bu cephe milletin hizmetinde hiçbir şeyden yılmadan çalışanların karargâhı olacaktır diyen Menderes Vatan Cephesinin kurulma nedeni olarak ülkedeki kötü gidişatı göstermiştir (YADK, 2006: 851).

23 Ocak 1959 tarihinde Urfa DP İl Başkanlığı'na gönderilen yazıda Vatan Cephesi'ne katılımların 230.000'i bulunduğu anlaşılıyordu. Bunların % 95'nin muhalif partilerden katıldığı dikkate alınırsa olayın önemi daha iyi anlaşılabilirdi. Konya, Sivas, Balıkesir, Giresun, İstanbul, Kayseri, Kastamonu, Mardin, İzmir, Maraş gibi illerden gelen katılımlar DP Genel kurulunca ve Başkanlığınca son derece önemli görülmüş ve bu hususun bütün teşkilata

bildirilmesine karar verilmişti. Bu gelişmeleri memnuniyetle kayıt ederken vilayetinizin 3029 rakamıyla önde gelen vilayetlere kıyas edildiği takdirde çok geride kalmış bulunmasını üzülererek belirtmek mecburiyetindeyiz.” diyerek Vatan Cephesi'nin genişlemesine ne kadar önem verdiğinin altını çizmiş oluyordu (YADK, 2006: 852). Sanık Refik Koraltan 15 Ekim 1958 tarihinde İzmit'te bir konuşma yaparak halkı Vatan Cephesi'nde birleşmeye çağırmıştır. Vatan Cephesi'nden büyük beklentilerinin olduğunu belirten Koraltan yurdun her köşesinden cepheye katılanların sayısının 200.000'i aştığını hatıra defterinde de belirtmiştir (YADK, 2006: 853).

Sanıklardan Samed Ağaoğlu 23 Ağustos 1959 tarihinde Fatih DP İlçe Kongresinde, “Vatan Cephesi DP idealini yani kabul edenlerin cephesidir. Konya'ya gitmiş olanlar bilirler. Mevlana'nın dergâhının kapısında şöyle yazar: Müslümanlar, Protestanlar hepiniz buraya geliniz, çünkü burası ümit kapısıdır. 1946 da DP milletin ümit dergâhı olarak kuruldu ve devam ediyor. Ben bütün vatandaşlara diyorum ki bu ümit dergâhına siz de geliniz.” (Zafer, 24 Ağustos 1959: 5) diyerek tüm vatandaşları Vatan Cephesi'ne davet etmiştir.

Bunun yanında Etibank eski Umum Müdürü Burhan Ulutan, DP teşkilatına bankadan 50600 lira para yardımında bulunmuş, DP ocağında verilen akşam yemeğine ait 1.051,44 lira masrafı ve İstanbul eski Belediye Başkanı Kemal Aygün ve beraberindeki heyetin Ankara'da Etibank tesislerini gezmeleri dolayısıyla yapılan 13.714 lira masrafı da Etibank hesaplarından ödetmiştir (YADK, 2006: 854).

Ankara eski Vali ve Belediye Başkanı Dilaver Argun ise verdiği ifadede de, Londra kazasından sonra geç vakit telefonunun çaldığını ve Adnan menderes'in kendisiyle konuşmak istediğini, Menderes'in telefonda kendisine “ Bu ne münasebetsizlik, bu memlekette Başbakan sen misin, yoksa ben mi. Vatan Cephesi'nin kılıcını elinde tutan, Halk Partililere ve muhaliflere karşı kullanan ve partiye büyük hizmetleri dokunan Necip Fazıl Kısakürek'i Bolu dağlarında Garibaldi çetesine mensup bir haydut gibi yakalatmışsınız.” demiştir. Bu sözler üzerine Argun, bunun sebebini açıklamış, Necip Fazıl'ın kesinleşmiş bir mahkûmiyeti olduğunu ve hakkında yakalama emri olduğu için yakalandığını söylemiştir. Bunun üzerine Menderes “ Siz rahatsızsınız.”

Diyerek telefonu kapatmış, daha sonra tekrar arayarak Emniyet Müdürüne çıkmıştır (YADK, 2006: 854- 855).

27 Nisan'da başlayan ilk duruşmada 21 sanık bulunuyordu. 22.inci sanık Celal Ramazanoğlu sağlık durumu iyi olmadığı için duruşmaya katılamamıştı. 21 avukatın katıldığı davada Koraltan'ın avukatı kızı Ayhan Timurtaş idi (Havadis, 28 Nisan 1961:1). Kararname 66 sayfadan oluşuyordu. Kararnamede 1957 seçimlerinde Adnan Menderes'in " Allah Türk Milletine bir daha böyle bir gece göstermesin." dediği söyleniyor ve Menderes'e bu sözlerin doğru olup olmadığı soruluyordu. Menderes, bu sözleri söylediğini onaylıyor ancak nedenini de şu sözleriyle açıklıyordu:

"Evet, Reis Beyefendi, fakat burada kastedilen manada söylemedim. Aldığımız malumatta o gece yarısından sonra muhalefete mensup büyük kitlelerin birçok kasaba ve vilayetlerdeki parti merkezlerinin önünde toplandığı, adeta bir terör havası esmekte olduğu bildiriliyordu. Ankara'da bile Cebecide, Yeni doğan'da toplanan bazı halk kitlelerinin yürüyüşe geçeceklerini bildirdiler. Hakikaten seçim gecesi böyle fena bir gece geçmiştir." (Havadis, 28 Nisan 1961: 5).

Kararnamenin bir kısmı 28 Nisan da yapılan duruşmada okunmuştur. Bu duruşmaya da sanık Celal Ramazanoğlu getirilmemişti. Etibank, Sümerbank ve Çimento Sanayi Genel Müdürlükleri ile Ankara, İstanbul Belediyelerinde ve Devlet Operasında ilgililerin baskısı ile Vatan Cephesi'ne yapılan katılımlarla ilgili şahitlerin ifadeleri okundu. Başkan Başol ile Ulutan arasında geçen konuşmalarda Başkan Salim Başol'un üzerinde önemle durduğu konu Ulutan'ın siyaset ile uğraşması idi. Başkan ile Ulutan arasında geçen konuşmalar şöyle idi: Başkan: " Esas görevinizi bırakıp, siyasetle uğraşmışınız. Genel Müdürlük yetmiyor mu?"

Ulutan: " 1959 yılında bankamızın karı 93 milyon 990 bin lira idi. 1958 de ben yokken bu kar 2 milyondur. Personelin DP'ye geçmesi için bir çalışmam olmamıştır. DP Kırşehir adayı idim."

Başkan: " Mebus olmak şart mı, Genel Müdür olarak çalışsaydınız."

Ulutan: " DP'nin 1957'de kazanamayacağını bile bile Kırşehir'e aday oldu, memlekete çalışmak istiyordum."

Başkan: “ Vatan Cephesi ocak başkanlığınız?”

Ulutan: “ Bir iki gün kalmıştım.”

Başkan: “ 10.000 lira da yardım yapmışsınız.”

Ulutan: “ Enver Adakan’dan da bunu sormuştum. Mahalli DP teşkilatı müdahale ediyor. Onlarla mücadele etmek için ben de girdim demişti.”

Eski Ankara Valisi ve Belediye başkanı Dilaver Argunla ilgili iddia, belediyede çeşitli yerlerdeki şube müdürlerini Vatan Cephesi’ne üye yapmak için baskılar yapmasıydı. Bu iddia üzerine Argun: “ Belediye zabıtası partilere giremezdi. Ancak Belediye teşkilatından bir kısmı kanunen serbestti. Ben yalnızca onlara Menderes’in bana söylediklerini naklettim.”

Başkan: “ Hepsini çağırmışsınız, üç gün içinde demişsiniz.”

Argun: “ Başvekilin emri olarak tebliğ ettim. Arkasını takip etmedim.”

Başkan: “ Pek çoğunun girmiş olması alelade bir alaka olmadığını gösteriyor.”

Menderes: “Etki ile katılımların partiye bir yarar sağlayamayacağı kanaatindeydim. Dilaver Argun’un söylediği emrim şöyleydi. İktisadi Devlet Teşekküllerinin katılımlarını önleyen maddenin kaldırılmasını sorarak bu durum üzerine Belediyedeki durum nedir acaba demiştim. Bu zorlamayla olacak bir şey değildi.” (Havadis, 29 Nisan 1961: 5).

Saat 13.30’dan itibaren devam edilen duruşmada okunan kararnamede DP’li avukatlara Belediye bütçesinden fazla ücret ödendiği, Belediye Reis Muavinlerinin de DP’ye zorla girdiklerinden bahsediliyordu. Eski İstanbul Belediye Başkanı ve DP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı Kemal Aygün 1938’de belediyeye girdiğini, kendisinin seçilmesiyle partinin belediye işindeki çalışmalarının arttığını, 1958’e kadar belediyeden kimseyle bu konuda konuşmadığını, yalnızca Adnan Menderes’in aydın kimseleri partisinde görmek istediğini söylediğini, Menderes’in bu sözünü bazı müdür arkadaşlarına söylediğini ve belediyeden DP’ye yardım yaptırmadığını ifade ediyordu (Havadis, 29 Nisan 1961: 5).

Adnan Menderes ise Vatan Cephesi'ni bir propaganda olarak kullandığını söylemiş, Koraltan da duruşmaların bir gerçeği ortaya koyduğunu, Vatan Cephesi'nin ayırıcı değil toplayıcı olduğunu belirtmiştir. Bu arada Sivas ve Tunceli'den Remzi Birand'a çekilen Vatan Cephesi ile ilgili telgraflar okundu. Birand telgrafları hatırlayamadığını söylerken, Tevfik İleri de kararnamede " Vatan Cephesi kahramanlarından biri olarak gösteriliyorum fakat benim faaliyetim olmamıştır. Bu kahramanlık yakıştırmasını hak etmiyorum. Para ile adam toplamanın faydası yoktur. Bunu yapanlar partimize sabotaj yapmışlardır." demiştir. Kararnamenin okunması bittikten sonra Başkan Başol duruşma ile ilgili bazı vesikalar okuttu. Okunan vesikalara göre Vatan Cephesi'ne 973. 455 kişi kaydedilmiş, bunun içinde örtülü ödenekten çok miktarda tahsisat alınmıştır (Havadis, 29 Nisan 1961: 5).

Milliyet Gazetesi'nin 2 Mayıs tarihli Gazetesi'nde çıkan habere göre tanıklar Vatan Cephesi için Menderes'in baskı yaptığını açıklamışlardı (1961: 4). Duruşmalara çıkan ve şahit olarak dinlenen birçok kişinin bulunduğu ortak nokta da bu idi. Adnan Menderes ve partisinde bulunan üst düzey yöneticilerin vatandaşları baskı yoluyla Vatan Cephesi ya da DP'ye üye yaptırdığı iddia edilmiştir.

3 Mayıs 1961 tarihinde Vatan Cephesi Davası'na devam edilmiş ve bu duruşmada şahitlerin dinlenmesine geçilmiştir. 3 Mayıs ta yapılan duruşmada Adnan Menderes Vatan Cephesi'nin ayrı bir teşkilat olmadığını ve çeşitli illerde yaptığı konuşmaları o zamanın havasına göre yaptığını, muhalefetin hücumlarına karşı bu tarz konuşmaların çokluğundan bahsetmiştir.

Başsavcı, Tevfik İleri'nin o dönemde Opera sanatçılarına bir kokteyl verdiğini ve orda Vatan Cephesi'ne girilmesi yönünde konuşmalar yaptığını söyleyince İleri cevap olarak

"Muhterem Başkanım, eğer tetkik edilirse görülür ki benim zamanımda da benden önceki vekil Celal Yardımcı zamanında da sanatkârlara kokteyller verilmiştir. Bir baskı için böyle bir toplantı yapılmış değildir. Radyoda konuşma yapılmasından haberim yoktu. Bu kokteylden önce sanatkârlar Vatan Cephesi'ne geçmişlerdi. Daha önce de söylediğim gibi Ulus gazetesi sanatkarlara oyuncu parçası dediğinden Zafer gazetesi ile aralarında polemik

oluşmuştur. Hiçbir sanatkâr baskı ile DP'ye girmemiştir. İsterseniz tek tek çağırıp sorabilirsiniz.” demiştir (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4). Başsavcı Tefik İleri'nin Babaeski'de yaptığı konuşmada halkı Vatan Cephesi'nde birleşmeye davet ettiğini söyleyince İleri,yaptığı konuşmaların hepsini ayrıntılarıyla hatırlayamadığını ancak Vatan Cephesi'ni ayrı bir teşkilat olarak görmediğini ve vatandaşları topyekûn birliğe davet ettiğini söylemiştir.

Başsavcı Egesel iddialarını açıklamış, sanıklar kendilerini savunmuşlardır. Başsavcı Altay Ömer Egesel ile sanıklar arasında geçen konuşmaların bir kısmı şöyle idi:

Başsavcı: “Sebati Ataman Sanayi Bakanı iken bakanlığına bağlı müesseselerin bir kısım memurlarının CHP'den istifa edip DP'ye girme hususunda tesir etmiştir.”

Ataman: “Ben böyle bir tesirde bulunmuş değilim. Bu siyasi iktidarların hastalığıdır. CHP devrinde iken ben İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden maaşım bir derece indirilerek merkeze alındım. Yine aynı devirde aynı şekilde bir harekete daha maruz kaldım. Perişan edildim. Bunlar birer iftiradan ibarettir. Ve her devrin içinde böyle hadiseler rastlanır.”

Başsavcı: “ Hadi Hüsman Başkan olduğu halde bir kişi olsa dahi partiye nasıl adam kaydedebiliyor?”

Hüsman: “ Ben Bakanım diye partiden alakamı kesecek değildim. Bakandım ve partinin bir ocağına kayıtlı idim. Evimin kiracısı bana partiye girmek hususunda müracaat etmiş ve kendisini kaydettirmişimdir. Bunun particilikle ne alakası var ?”

Başsavcı: “Atif Benderlioğlu Zonguldak'ta yaptığı bir konuşmada muhalefete hücum ederek bütün vatandaşları Vatan Cephesi'ne davet etmiştir.”

Benderlioğlu: “Bu konuşmamın Vatan Cephesi'nin kararnamede tespit ettiği cephesiyle ilgisi olamaz. Kongre kapanırken kongre Başkanının ısrarı üzerine bir konuşma yapmıştım. Herhalde bu konuşmam zabıtlara tam olarak geçmiştir.”

Başsavcı: “Mehmet Akın yüzlerce Vatan Cephesi ocağı açtığı halde Vatan Cephesi ocağından haberim yok diyor. Bu konuda ne diyecek acaba?”

Akın: “Bu açılan ocaklar Vatan cephesi Ocakları değil, Demokrat Parti ocaklarıdır. Vatan Cephesi Ocakları da açılmıştır ancak bunlardan benim haberim yoktur.”

Başsavcının sorduğu sorulara sanıklar cevap verdikten sonra şahitlerin dinlenmesine geçildi. İlk şahit olaylar sırasında Sanayi Odaları Birliği Umumi Kâtibi bulunan İnkılâp Hükümeti'nin Ticaret Bakanlığı'nı yapmış ve o sırada Ankara İktisadi ve Ticari ilimler Akademisi Öğretim Üyesi olan Dr. Cihet İren idi. İren'in ifadesi şöyleydi:

“Geçen sene 8 Mart tarihinde seyahatten Ankara'ya dönüyordum. Gelir gelmez Park Otel'e telefon etmemi söylediler. O tarihlerde Vatan Cephesi meselesi olduğu için telefon etmedim. Hayri Erdoğan ile görüştüm. Başvekilin toplantısına katılmak mecburiyetinde kaldığını ve benim de katılmamı söyledi. Ertesi gün Park Otel'e gittik. Yanımızda Osman Kibar'da vardı. Erdoğan benim artık Partiye girmemin zamanının geldiğini söyledi. Ben ise Umumi Kâtip olduğum için siyasi partiye giremeyeceğimi, ancak çok ısrar edilirse istifa edeceğimi bildirdim. Daha sonra Divan Otelde durumu müzakere ettik. Yanımızda Hayrettin Erkmen de vardı. Erkmen benim çok eski ve samimi arkadaşım. O da benim partiye girmememe üzüldüğünü söyledi. Ben de partinizin tutumunu iyi görmüyorum, memleketi bir tehlikeye sürüklüyorsunuz dedim. Odalar Birliği Umumi Kâtipi partiye girmiyor diye gidin Başvekile söyleyin dedim ve istifa ederek ayrıldım. Hayri Terzi oğlu havaalanına telefon ederek gazetecilerin kendisini sıkıştırdığını ve istifamı geri almamı söyledi. Bu yüzden istifamı bir gün sonra verdim (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

Günün ikinci şahidi, Fabrikatör ve Ziraatçı Şadi Eliyeşil'di. Şahit, DP ileri gelenlerinin kendisini sık sık DP'ye girmesi için teklifte bulduklarını ve bu durumun 10 sene kadar sürdüğünü ancak kendisinin CHP'den ayrılmadığını en son 1960 yılının Mart ayında Adnan Menderes, Medeni Berk ve Hasan Polatkan'ın kendisini çağırarak partiye kaydolmasını istediklerini ve bu yüzden hiçbir işe karışmamak kaydıyla DP'ye üye olduğunu söyledi. Bunun üzerine Başkan Eliyeşil'in o dönemde krediye ihtiyaç duyduğunu

ancak CHP li olduğu için bu krediyi dahi alamadığını ve o yüzden de DP'ye girdiğini söylüyor bu sözler karşılığında Menderes, Eliyeşil'e herhangi bir yardım yapılmadığını söylüyordu. Ayrıca Medeni Berk de Şadi Eliyeşil'in 1950 den sonra CHP'li olduğu halde fabrikasını genişlettiğini ve istediği krediyi aldığını, Türkiye'nin en modern fabrikasını kurduğunu ve vergi borcunun ertelendiğini söyledi (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

Bu konuşmalardaki en önemli nokta Menderes ve Medeni Berk'in aynı konuyla ilgili tamamen iki farklı savunmalar yapmalarındadır. Adnan Menderes Şadi Eliyeşil'e hiçbir yardım yapılmadığını söylerken, Medeni Berk özellikle 1950'den sonra şahide verilen kredilerden bahsediyor. Eliyeşil'e DP'ye girmesi için ilk teklif 1950'lerde gider ve Medeni Berk'in verdiği ifadeye göre de şahit o tarihten itibaren istediği krediyi alarak fabrikasını genişletme imkânına kavuşur ve sonunda DP'ye üye olur. CHP'li olduğu dönemlerde kendisine yardım edilen Şadi Eliyeşilin de nasıl olsa işlerim hallediliyor, kredi problemim yok demeyip 10 yılın sonunda DP'ye geçmesi ilginç olan bir başka nokta.

Duruşmanın üçüncü şahidi Devlet sanatkârlarından Doğan Onat'tı. Onat ifadesinde:

“Biz Opera Sanatkârları'nın DP'ye girmesi mevzu bahis olduğu zaman bir temsil için yurtdışındaydık. Döndüğümüz zaman isimlerini burada sayamayacağım birçok arkadaşım DP'ye girmişti. Bize Opera ve Tiyatro sanatkârları muhalif olarak tanınıyorlar sadece DP'ye geçtiğinizi bildireceksiniz hepsi o kadar dediler. Ben de imzaladım. Hüsamettin isimli opera sanatkârı arkadaşımız teklifi yapıyordu. Boş bir kâğıda imza attım. Eşiniz için de bir imza atın dediler. Ferhan Onat diye bir imza daha attım. Bu tekliften de işin ciddi bir tarafı olmadığı anlaşılıyordu.” Diyen Onat ayrıca Tevfik İleri'nin kendisinin DP'ye girme konusunda bir baskı yapmadığını, ancak kendilerine opera için yardımlar yaptığını da söylemiştir (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

Daha sonra dinlenen Doğan Onat'ın eşi Ferhan Onat ifadesinde:

“DP'ye ben şahsen girmedim. İmzam yoktur. Bir bahar akşamı eve geldiğim zaman kocam DP'ye girmem için benim imzama attığını söyledi. Ben

böyle işlerle uğraşmayı sevmediğim için lüzum yoktu dedim. Birkaç gün sonra Burhan Belge geldi. Ve radyoda bir temsil şeklinde konuşma yapacağımızı bildirerek sualli cevaplı hazırladığı bir yazıyı bize okuttu. Seslerimiz tele okundu ve radyoda yayınlandı.” Diyen Onat daha sonra Başkanın sorularını yanıtladı. Başkanın girmeniz için baskı oldu mu sorusuna hayır diye yanıt veren Onat aylığından her ay 100 lira kesilmesi hakkında şunları söyledi: “ Bizim mukavelemize göre temsile çıkmayanlardan her ay yüzer lira ceza kesilir. Aylığım 2500 lira idi. Temsile gelemediğim için mukavelemizden Celal Yardımcı bu parayı kestirdi. Sonra bu düzeltildi.” (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

Kırşehir Belediye Başkanlığı yapmış olan Vehbi Demir verdiği ifadede Adnan Menderes’in beraberindeki heyetle Kırşehir’e yaptıkları ziyaretini ve bu ziyaret esnasında Fuat Adalı ile Atıf Topaloğlu’nun kendisine Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden ayrılarak DP’ye geçmesi için rica ettiklerini ve bu yüzden partiden istifa ettiğini ve Adnan Menderes’i birçok defa vilayetlerinin menfaatlerini düşünerek davet ettiklerini söyleyince Menderes de şahidin ifadesinde olduğu gibi defalarca davet edildiğini ve yaptığı seyahatten sonuç beklemediğini söyledi. Akşehirli tüccarlardan şahit Ömer Uslu da Akşehir’in il yapılması ve bazı imkânlarla kavuşabilmesi için CKMP’den ayrılarak DP’ye geçtiklerine dair imza toplandığını ve kendisinin de imza attığını söyledi (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

Diğer bir şahit okuma yazması olmayan ve değişik bir şiveyle konuşan çorlulu Hüseyin Yakarşimşek idi. Şahit kendisinin CHP’ye kayıtlı olduğunu ve DP’ye hiç geçmediğini söylüyordu. Şahit 120 arkadaşıyla birlikte adının radyoda okunduğunu ancak kendilerinin bu durumdan haberleri olmadığı belirtiliyordu. Yine Manisalı tüccarlardan şahit Mehmet Adanalı CHP’li olduğu için kendisine kredi verilmediğini, Medeni Berk’in Halk Partisinden istifa etmedikçe kredi alamayacağını, bunun üzerine partiden istifa ettiğini söyledi. Bu sözler üzerine Medeni Berk şahidin istifa etmesine kadar aldığı kredileri sorunca Adanalı bu tutarın birkaç yüz bin lira olduğunu söyledi. Ve CHP’den istifa ettikten sonra kredi durumunda bir değişiklik olmadığını söyledi (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

Dinlenen bir başka şahit Şemi Ergin ise Mehmet Adanalı'nın DP'ye geçişi konusunda tamamen farklı şeyler söylüyor, Adanalı'nın kendi arzusuyla DP'ye girdiğini, kredi konusunda sıkıntıları olduğunu bildiğini belirtiyordu. Medeni Berk de Adanalıya Şemi Ergin'in ricası üzerine kredi konusunda yardım ettiğini söyledi.

Çimento Sanayi eski Genel Müdürü ve halen Sümerbank Genel Müdürü bulunan Selahattin Akyol, Et ve Balık Kurumu memurlarından eski CKMP'li Sezai Eyüpoğlu, DP'ye girilmesi konusunda ısrarların olduğunu ancak kendilerinin tüm baskılara rağmen partiye girmediklerini söyledi. Cerrahpaşa Hastanesi doktorlarından şahit Mustafa Erdem ise verdiği ifadesinde bir gün Hilton'da Doktorları'nda hazır buldukları Menderes'in bir davetinde Mükerrerem Sarol'un politik mahiyette bir konuşma yaptığını söyleyerek Sarol'un şu cümlelerini aktardı:

“Elimizde bir cisim var. Bu cisimi iyot içine atacağız, erimezse başka deneylerden geçireceğiz, yine erimezse bu cisim ecnebidir deyip kaldırıp bir kenara atacağız.”

Şahit Erdem, Sarol'un bu sözleriyle doktorları Vatan Cephesi'ne girmeye davet ettiğini, bundan da bu anlamı çıkardığını ifade etti. Söz alan Mükerrerem Sarol ise doktor arkadaşlarını arayıp sormadığı için sitelere maruz kaldığını ve bu siteler karşısında kendisinin o günkü durumunu anlatmak için öyle konuştuğunu, şahidin konuşmadan yanlış anlam çıkardığını söyledi (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

Ankara Elektrik, otobüs, gaz işletmesi memurlarından Hüsrev Ekicioğlu ile Eşref Özarık, eski Ankara Valisi Dilaver Argun'un bir gün kendilerini makamına çağırarak DP'ye girmeleri için üç gün sürelerinin olduğunu, girmedikleri takdirde işlerinden alınacaklarını söylediğini, bu yüzden DP'ye girdiklerini söyledi. İstanbul eski Belediye Başkan yardımcısı Fuat Üst de Kemal Aygün'ün artık DP'ye girmekten başka bir yol olmadığını söylediği için DP'ye girdiğini söyleyince Aygün söz alarak şunları söyledi:

“Fuat Bey'le burada münakaşaya girecek durumda değilim. Kendisi öyle düşünüyor, öyle söylüyor. Fuat Bey benim ve Belediyenin çok sevdiği ve itimat ettiğimiz bir arkadaşımızdı. Bendeniz parti başkanı olduğum zaman

arkadaşlarım üzerinde manevi tesirim olmuştur. Kendisi bu durum karşısında partiye girmek için teklif yaptı. Hatta bir gün Eminönü İlçe Başkanı arkadaşımız bana Fuat Bey'i bizim ilçeye kaydedelim dedi. Bir gün kendisi dâhil üç Belediye Başkan Yardımcısı bendenize gelerek mademki siz parti başkanı oldunuz, bizim sizden ayrı kalmamız hem sizi hem de teşkilatınızı üzer, biz kendi aramızda görüştük ve partiye girmek istiyoruz dediler. Ben bunu Başvekile anlattığım zaman çok duygulandılar. Esasen ortaokuldan beri arkadaşım olan Fuat beye etki etmem mümkün değildi. Tamamen kendileri partiye girmeyi arzu ettiler.” (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

İstanbul Belediyesi eski Zat İşleri Müdürü ve o dönemde halen Sular İdaresi Müfettişi olan şahit Hayrettin Lokmanoğlu da Aygün parti Başkanı olduktan sonra DP'ye mensup olmayan memurlara yüz verilmediğini görerek endişelendiğini ve partiye üye olduğunu söyledi. Ayrıca Aygün'ün çok zeki olduğunu ve emirlerini aracılarla verdiğini söyledi. Bunu üzerine Aygün “ Hayri Bey'i mektepten tanırım. Hayri Bey gözbebeğim kadar sevdiğim, güvendiğim bir arkadaşım. Bu kadar sevdiğim, yakından tanıdığım bir arkadaşım partiye giriş beyannamesini ve hüviyet kartını imzaya getirdiği zaman sevincinden gözleri parlıyor, memnun ve mesut görünüyordu. Ama şimdi biz bu durumdayız o da böyle konuşuyor. Artık kendisine bir diyeceğim yok.” diyerek şahidin yalan ifade verdiğini ima etmiştir (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

Son şahit Et ve Balık Kurumu memurlarından Hikmet Bengi de dinlendikten sonra Divana gönderilen telyazıları okundu. Yazı sahipleri bu davada şahitlik yapmak istediklerini bildiriyorlardı. Bu şahitlerinde dinlenmesi için duruşma 3 Mayıs'a bırakılmasına karar verildi (Son Havadis, 3 Mayıs 1961: 4).

Eski Ankara Bahçeler Müdürü Hayri Çeçen verdiği ifade de kimsenin DP'ye girerken bir baskı yaşamadığını, müdürlüğündeki kişilerin Vatan Cephesi'ne değil doğrudan DP'ye girdiklerini ve bunda Adnan Menderes'in baskısının olmadığını söyledi. Ankara Belediyesi mensuplarından şahit Hasan Sayman dönemin Valisi Dilaver Argun'un kendisine DP'ye katılmasını tavsiye ettiğini söylerken Dilaver Argun, Sayman'ın söylediklerini reddetti. Argun, şahidin CHP'li amirini şikayet ederek partililik yaptığını öne sürdü.

Pakize Kliniği'nin sahibi Pakize Tarzı da şahit olarak dinlenen bir başka isimdi. Tarzı kendisinin herhangi bir baskı ile DP'ye girmediğini belirttiikten sonra partiye fazla faydası olmayacağını o dönemde Aygün'e söylediğini belirtti. Şahidin bu şekilde konuşmasına Başsavcı Egesel oldukça sinirlenmişti. Bunun üzerine şahidin Yüksek Soruşturma Kurulu'ndaki ifadesinin böyle olmadığını, ifadenin o an değiştiğini söyledi." Zaten başımıza ne geliyorsa bu aydınlardan geliyor." diyen Egesel'e Başkan şahidi zorlayamayacaklarını belirtti (Son Havadis, 4 Mayıs 1961: 4).

1955 senesine kadar DP'li olduğunu ve bu tarihten sonra istifa edip CHP'ye geçtiğini söyleyen şahit İsmet Yeşilel, DP'nin son zamanlardaki tutumunu anlattı. Kendisinin CHP'ye girmemesinden önce DP'ye geçmesi konusunda Kemal Aygün tarafından zorlandığını ancak bunu kabul etmediğini söyledi. Bu sözler üzerine Aygün kendisini savunarak;

"İsmet Beyi ben hiç tanımam efendim. Vilayet Meclisi Azası olduğunu bir yemekte öğrendim. İsmet Bey'in CHP'den memnun olmadığını ve teklif edilirse DP'ye geleceğini arkadaşlar söylediler. Ben de bunun için kendisine teklif ettim." Demiştir (Son Havadis, 4 Mayıs 1961: 4).

Bu sırada söz alan Başsavcı Egesel'in tavrı ve sözleri oldukça ilginçti. Başsavcı şahide, liman lokantasındaki kokteylde yemek yiyip yemediğini sorunca şahit yemek olmadığını söyledi. Bunun üzerine Egesel " Keşke yemek yeseydiniz de üzerlerine kussaydınız." dedi. Bu sözler üzerine Adnan Menderes'in avukatı Burhan Apaydın söz alarak Egesel'in şahitlere ve sanıklara takındığı tavrı eleştirerek şöyle demiştir:

"Şahitler dinlenirken tabiatıyla bizim de itiraz ve suallerimiz vardır. Ancak Divan bize sadece şahide soru sormak hakkını vermiştir. İddia Makamı eşitlik kurallarını çiğnemektedir. Şahitlere sual dışı bazı hareketler de bulunmaktadır. Hatta bu arada müvekkillerimize de hakaret etmektedir. Divan Başsavcısının bundan böyle bu gibi hareketler yapmamasına dair ihtar edilmesini ve Divanca bu konunun karar altına alınmasını rica ediyorum."

O dönemde İstanbul Belediyesi Hukuk İşleri Müdürlüğü yapan Turhan Gürsu şahit olarak dinlenmek üzere oradaydı. Gürsu, Kemal Aygün'ün kendisine Belediye avukatlarının da DP'ye kaydolmalarını söylediğini ancak

bu konuda bir baskı olmadığını belirtti. Şahit ayrıca Belediye Avukatları'nın sözleşmelerinin yapılırken partilerine göre herhangi bir ücret kısıtlaması yapılmadığını da söyledi (Son Havadis, 4 Mayıs 1961: 4). Bir başka şahit Remzi Buharalı eski Hukuk İşleri Müdürü'nün kendisinin DP'ye geçmesi için Aygün'ün konuşmasını aktardığını ayrıca Nato için protesto yürüyüşlerine katılan Belediye Avukatları'nın vatan haini olarak ilan edildiğini yine de DP'ye geçmediğini belirtti.

Et ve Balık Kurumu'nda usta olarak çalışan şahit Arif Kirazlı Zeytinburnu'nda açılan bir Vatan Cephesi ocağına girmesi için Turgut Adakaya isimli arkadaşından teklif aldığını fakat kabul etmediğini, inkılâptan sonra şefinin “ Seni işinden çıkarılman için Bumin Yamanoğlu birkaç defa daireye gelip ısrar etti. Fakat ben çıkarttırmadım.” Dediğini söyledi. Eskiden İstinye'de malzeme memuru olarak çalışan kahveci şahit Hasane Erim'in verdiği ifade şöyleydi:

“ Ben koyu Halk Partiliydim. Nihat Bozkurt adlı bir DP'li arkadaş bana Üsküdar da bir Vatan Cephesi Ocağı açmam için teklif yaptı. Ben böyle bir şeye giremem dedim. Sana istediğin kadar para vereceğiz dedi. İl Başkanı Servet Sürenkök'le konuştuk. Bana Kasım Gülek ocağının tabelasını indirip topluca Vatan Cephesi'ne geçebilir misiniz diye sordu. Ben de buna imkân yok ancak 8 kişilik idare heyeti olarak geçeriz dedim. Size 75 bin lira vereceğiz, topluca geçin dedi. Anlaştık. Kasım Gülek tabelasını indirdik, Servet Sürenkök'ten parayı istedik. Şimdi paramız yok dedi, arkadaşları nasıl inandırırım dedim. Sana 75 bin liralık bir çek veririz dedi. Verdikleri çekle bankaya gittik, hesapta sadece 13 lira 25 kuruş vardı. Bunun üzerine Orhan Birgit aracılığıyla durumu basına bildirdik.” (Son Havadis, 4 Mayıs 1961: 4).

Bundan sonra dinlenen şahitler serbest ticaretle uğraşan Zekai Kılıç ve Bankacı Faruk Gerçeker idi. İki şahitte Etiler semtinin bazı ihtiyaçlarının karşılanması için CHP'den DP'ye geçtiklerini ancak bunda herhangi bir baskı görmediklerini belirttiler.

Duruşmanın bir başka konusu kurulmak istenen şoförler kolu idi. Bu konuda dinlenen şahitler kurulmak istenen teşkilatın şoförler kolu olduğunu söylerken Başsavcı kurulacak teşkilatın Vatan Cephesi olduğu konusunda

ısrar ediyordu. Bu konuyla ilgili ilk olarak dinlenen şahit o dönemin Ankara Otomobilciler ve Şoförler Cemiyeti Başkanı Hamit Kurtoğlu idi. Kurtoğlu ifadesinde Vatan Cephesi ile herhangi bir ilgisinin olmadığını, şoförlerin menfaatlerini düşünerek parti içinde bir şoförler kolu kurulması için Ankara DP İl İdare Kurulu Başkan ve üyeleriyle görüştüğünü ancak o sırada sıkıyönetimin ilan edildiğini ve bu düşüncenin hayata geçirilmediğini söyledi. Şahidin verdiği bu ifade üzerine Başsavcı, şahidin Vatan Cephesi kurmak için Mehmet Akın'la pazarlığa giriştiğini, Vatan cephesi adı altında memleketin paralarının böyle yerlere gittiğini söylemiş ve Başsavcının bu sözleri salonda alkışlara neden olmuştur. Otomobilciler Derneği Başkanlığı yapmış olan şahit Mustafa Uslu da Hamit Kurtoğlu'nun söylediklerini onayladı.

Bundan sonra Prof. Emin Bilgiç şahit olarak dinlendi. Bilgiç bazı aydın gençlerin bir fikir dergisi çıkartmak istediklerini, bunun için de kendisinin yardım edebilmek ve ilan alabilmek amacıyla Sümerbank Genel Müdürü Mehmet Akın'ın yanına gittiğini, konuşmalarının arasında partiye kaydolmayı hiç düşünmediğini söylediğini, bunun üzerine Akın, üniversiteler kanununun partiye girme konusunda bir engel teşkil etmediğini ve girebileceğini söylediğini, kendisinin bu konuyu arkadaşlarına bildireceğini ve daha sonra tekrar görüşeceklerini söylemiş, ancak Vatan Cephesi listesinde adının geçtiğini öğrenmişti. Bunun üzerine Mehmet Akın'a telefon etmiş, Akın partiye girişleri konusunda Adnan Menderes'e bilgi verdiğini ve bu yüzden isimlerinin ilan edildiğini söylediğini belirtti (Son Havadis, 4 Mayıs 1961: 4).

Bu sözler üzerine Mehmet Akın şahit ve arkadaşlarının DP'ye girmek için Adnan Menderes'e telgraf çektiklerini, bu telgrafın radyoda okunmasını istemediklerini söylemiştir. Diğer şahit İzzet Niyazi Arkal Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü'nü yaptığı zaman Kemal Aygün'ün kendisine Belediye doktorlarının DP'ye girmesini söylediğini bildirdi. Aygün'ün bu arzusunu arkadaşlarına iletmediğini ancak kendisinin DP'ye girmediğini söyledi. Etibank'ta avukatlık yapan Mahmure Tümer adındaki şahit baskı sonucunda toplu olarak DP'ye üye olduklarını söyledi.

Bir kısım şahit DP'ye baskı altında girdiklerini söylerken bir kısmı da herhangi bir baskı olmadığını söylüyordu. Bunlardan biri de o dönemde

Etibank kısım şeflerinden biri olan Sadi Başak idi. Başak partiye katılımlarda kesinlikle baskı olmadığını belirtirken bir başka şahit sözleriyle Sadi Başak'ın söylediklerini çürütüyordu. Bu şahit Etibank İstanbul Alım Satım Şubesi Müdürü Mithat Tekin idi. Tekin, ifadesinde oldukça çelişkili cümleler kullanıyor, partiye girilmesi konusunda herhangi bir baskı olmadığını söylerken, partiye katıldıklarında beyannameleri dahi kendilerinin doldurmadığını belirtiyordu. Beyannamelerin partiye yeni üye olan kişiler tarafından doldurulmamasını Başsavcı Egesel de bir baskı örneği olarak yorumlamıştır (Son havadis, 4 Mayıs 1961: 4).

Başkan bundan sonra Hamit Kurtoğlu ve Mustafa Usluyu yeniden mikrofonu çağırarak Vatan cephesiyle ilgili birkaç soru daha sordu. Başkan bu konunun üzerine fazlasıyla düşünüyor ve Vatan Cephesiyle alakalarının olmadığını söylediklerini ancak ifadelerinin birkaç yerinde bu kelimelerin geçtiğini söylüyordu. Ancak Başkanın ısrarlı soruları üzerine iki şahidin ifadesi Vatan Cephesiyle ilgilerinin olmadığı yönündeydi.

Avukat Burhan Apaydın söz alarak şöyle dedi:

“Biraz önce Sayın Başsavcı Egesel buyurdular ki bizim bu davamız Vatan Cephesi veya DP davası değil, bu DP'ye veya siyasi teşkilata zorla adam kaydettirme, vatandaşlara baskı yapma davasıdır Dediler. Şimdiye kadar dinlenen şahitlerden sonra Sayın Başsavcı bu ifadesi ile davanın şeklini ve mahiyetini değiştirmiştir. Şayet davanın sevk maddesi ve suçun vasfı değiştirilmiş bulunuyorsa o takdirde listede mevcut şahitlerin dinlenmelerine lüzum ve imkân yoktur.” (Son havadis, 4 Mayıs 1961: 4).

Egesel bunun üzerine şunları söylemiştir:

“Bütün sanıklar da zaten Vatan Cephesi'nin DP olduğunda hemfikirdirler. Bu itibarla arkadaşımızın gayreti fazla. Vasfı değiştirmenin de yetki ve zamanı vardır. Biz bunun zamanını biliriz.”

Burhan apaydın Başsavcı'nın sözlerine cevap vermek için konuşmak istedi ancak sözü Başkan tarafından kesildi. Apaydın konuşmakta ısrar edince salonda görevli deniz astsubayı Burhan Apaydın'ı mikrofondan ayırarak yerine oturmaya mecbur etti. Bundan sonra Başkan Ferruh Adalı divanın üç maddeden oluşan ara kararını bildirdi. Karar şu şekildeydi:

1-Hamit Kurdoğlu'nun Yüksek Soruşturma Kurulu'ndaki ifadesi ile Divandaki ifadesi arasında belirli bir ayrılık bulunmuş ve duruşmada ileri srdđđ ifadeyi tüm ihtarlaraya rağmen ayrılığı uzlaştıramadığından her iki ifadesi suretlerinin hakkında gereken kanuni takibatın yapılabilmesi için Divan Başsavcılığına verilmesine ve tutuklanmasına oy çokluğuyla karar verildi.

2-Bu celsede gelmeyen şahitlerle listeden şahitlerin çağrılıp dinlenmelerine,

3-Duruşmanın 4 Mayıs 1961 Perşembe günü saat 9.30'a bırakılmasına karar verildi.

Böylece Yassıada da ilk defa bir şahit için tutuklama kararı verilmiş oluyordu (Milliyet, 3 Mayıs 1961: 1).

5 Mayısta devam edilen duruşmada Başkan Salim Başol, Selam Yrk ve Ferruh Adalı gelmedikleri için Divana yelerden Abdullah ner başkanlık etmişti.

6 Mayıstaki duruşmanın ilk şahidi Prof. Hasan Eren idi. Erende verdiği ifadede Emin Bilgiç ile yeni çıkacak olan "İlim Dergisi" ne ilan almak için Sümerbank Genel Müdürü Mehmet Akın'a gittiklerini, orada Akın'ın kendilerine DP'ye girmeleri konusunda teklif yaptığını söyledi. Eren bu konuyu arkadaşlarıyla görüştükten sonra kendisine bildireceklerini söylediklerini,  gün sonra da dergiyi çıkaracakları arkadaşlarının bir dilekçe hazırlamış olduklarını dilekçe de DP'ye geçme isteğinin yazdığını ve bu yüzden bu dilekçeye imza attığını belirtti. Fakat radyoda isimlerinin okunduğunu duyunca şaşırdığını, bunun sebebinin Adnan menderes'in isteği olduğunu söyledi (Son havadis, 6 Mayıs 1961: 4).

Başsavcı Egesel dergiye gereken ilanı almak için DP'ye girdiklerini söylediği şahitler için şu ifadeleri kullanıyordu. " Sağlam kültür ve ahlaktan bahsederler, kendilerini bir ilana satarlar." (Son havadis, 6 Mayıs 1961: 4).

Osman zyurt adındaki şahit Sümerbank Ulus mağazasında şef olarak çalıştığını ve burada DP'li Cemil Bengü Vatan Cephesi Ocağı'nın açıldığını kendisinin de diğer personelle birlikte kaydolduğunu belirtti. Diğer şahit Sümerbank Ulus mağazasında alışan Musa murat idi. şahit Vatan

Cephesi'ne baskı altında kaydolduklarını ve bu cepheye girmezsen Hakkâri'ye tayin ederler denildiğini söyledi. Günün diğer şahitleri, Sümerbank Ankara alım satım Müdürü Necati Atay, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdür müşaviri Baki Neşet Kankılıç, Sümerbank dokuma fabrikasında dizel ustası Enver Tamol, Etibank Genel Müdür Muavini Hikmet Ataman, Tahsin Yaratık, Sabahattin Aköz, Gıyaseddin Gökçay, Devlet Operası Genel Müdürü Cüneyt Gökçen, Kazım Akses, Ertuğrul İlgin, Ercüment Hikmet Basa, DP eski Ankara mebuslarından Dağıstan Binerbay, Devlet Operası eski sanatkarlarından Hüsamettin Ünder, Etibank memuru İhsan Dinçman idi. Başsavcı Egesel şahitlerden Dağıstan Binerbay'ı Bala'da hakimlik yaptığı dönemden tanıdığını, DP iktidarı sayesinde küçük bir çiftçi iken büyüdüğünü ve bu yüzden kendisinin DP'ye girdiğini söyledi (Son havadis, 6 Mayıs 1961: 4).

Dağıstan Binerbay ise Savcıyı hiç tanımadığını söylerken kendisinin memleketin en büyük çiftçisi olduğunu da sözlerine ekledi.

Vehbi Koç o tarihte İtalya'da bulunduğu Yüksek Soruşturma Kurulu'nda alınan ifadesinin okunmasına karar verildi. Vehbi Koç ifadesinde 1954'ten beri açık ve kapalı sözlerle DP'ye girmesi için ima yolu ile teklifler yapıldığını, Medeni Berk'in yaptığı tekliften sonra Menderesle görüşüp daimi baskı altında kaldığını söylediğini, bunun üzerine tekliflerin durduğunu, müracaatların başladığını ve Kemal Aygün'ün teklifi üzerine CHP'den istifa ettiğini, bu tekliflerin altında gizli bir tesir hissettiğini ancak açık bir baskı yapılmadığını belirtiyordu. Menderes bu ifade üzerine söz aldı ve herhangi bir baskının olmadığını söyledi. Şöyle devam etti: “ DP'ye girmek bugün için adeta bir suç sayılıyor ve şimdi şu tesirle girdik, bu tesirle girdik diye konuşuyorlar.” dedi (Son havadis, 6 Mayıs 1961: 4).

Bundan sonra Dilaver Argun Necip Fazıl Kısakürek'in kesinleşmiş mahkûmiyeti sebebiyle İstanbul polisi tarafından arandığını ve Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün takibi sonunda yakalanıp İstanbul'a sevk edildiğini, bunu duyan Menderes'in telefonla kendisine çıktığını, bu konuşmalar sırasında Kemal Aygün ile Atif Benderlioğlunun da Menderes'in yanında bulduklarını tahmin ettiğini ileri sürdü. Menderes bunun üzerine şunları söyledi:

“İtiraf ederim, bir hikâyenin bu kadar süslü bir şekilde anlatılması hatırımdan geçmezdi. Doğrusu hayret ettim. Henüz kurulmamış Vatan Cephesi için kılıç salladığı söylenen bir şahsın kesinleşmiş hükmüne rağmen tesir ettiğimi beraberce senelerce çalıştığımız bir arkadaşımın ağzından dinlemek hakikaten beni çok üzdü ve hayrete düşürdü. Böyle bir şeyin aslı astarı yoktur.” (Son Havadis, 6 Mayıs 1961: 4).

Benderlioğlu ve Aygün de bu konuşmadan haberleri olmadığını söylediler. Bu konuda Menderes ile Dilaver Argun arasında tartışma çıkmıştır.

Hikmet Dayıoğlu şahit olarak dinlenen bir başka isimdi. Dayıoğlu Akşehir’ de nakliyecilik yapıyordu. DP’ye geçmeden önce CKMP’ ye kayıtlı olduğunu söyleyen şahit Dayıoğlu, DP’ye geçme nedenlerinin Akşehir’in il yapılması için olduğunu söyledi. Bunun üzerine Menderes Akşehir’in önceden beri il yapılması için araştırmaların sürdüğünü, kazaların il yapılmasında herhangi bir siyasetin olmadığını, iktisadi ve coğrafi durumların göz önüne alındığını söylemiştir (Son havadis, 6 Mayıs 1961: 4).

Adnan Menderes bu arada İstimlâk Davası’nda ağır itham karşısında kaldığını, avukatı ile görüşmek istediğini bildirdi. Başkan ise avukatlarıyla sık sık görüştüğünü söyleyince Menderes sadece Çarşamba günleri görüşebildiklerini belirtti. Başkan bu isteğin yerine getirilebileceğini söyledi.

Şahit olarak ifade veren bir diğer isim Tekirdağ eski CKMP İl başkanı Hüseyin Ürgendi. Ürgen 1957 seçimlerinde iki parti arasında ezildiklerini ve yalnız başlarına bir şey yapamayacaklarını anlayınca toplu halde DP’ye geçtiklerini söyledi. Şahit ayrıca Hadi Hüsman’la görüştüğünü, bu görüşmede bazı şartlarla DP’ye girmek istediklerini belirttiğini, partiler arasında dayanışmayı sağlamak için 60 bin liralık bir kredi sağlanmasıyla bazı zaruri masrafların karşılanacağını, kredi konusunda da mevzuata uygun bir şekilde bir hal çaresi bulunabileceğini bildirdiğini ifade etti. Bundan sonra 20 bin liralık krediyi aldıklarını söyleyen şahit Ürgen 1500 kişiyle DP’ye geçtiklerini bildirdi (Son Havadis, 7 Mayıs 1961:4).

Şahidin ifadesinden sonra Başsavcı Egesel söz alarak şahidin CKMP teşkilatını para ve kredi için sattığını, bunun yanında bir de mebusluk vaadi aldığını ifade etti. Bundan sonra şahidin 20 Haziran 1960 da Tekirdağ

Cumhuriyet Savcılığı'nda alınan ifadesi okundu. Bunda Valinin "Vatan Cephesi Ocağı" açmasını kendisine teklif ettiğini ve seçimlerde mebus olma vaadi ile hareketi geçtiği yazıyordu. Şahit Ürgen okunan ifadeyi o günün şartlarında ve günlerce uykusuz kaldıktan sonra verdiğini, söylediklerini hatırlayamadığını belirtti.

İş Bankası'ndan gönderilen yazı okununca Menderes ve Berk'in siyasi baskıları altında iflas halinde olan tanığa 20 bin liralık kredi açıldığı anlaşıldı (Milliyet, 6 Mayıs 1961: 4). Medeni Berk ise kredinin tesir ile verilmediğini 60 bin liralık talebin 20 bin lira olarak karşılandığını belirtti.

9 Mayıs'taki duruşmaya Başkan Salim Başol, Selam Yörük, Abdullah Üner gelmediği için Divana üyelerden Ferruh Adalı başkanlık yapmıştır. Bu tarihte yapılan duruşmada bir şahit dinlenmiştir. Bu şahit ev hanımı Ragiba Sarıkartaldı. Şahit, girdikleri ocağın Vatan Cephesi değil DP ocağı olduğunu söyledi. Toprak Mahsulleri Ofisi memurlarından Baki Tamkılıç'ın tavsiyesiyle DP'ye girdiklerini belirten şahit, kültürel açıdan bir değişiklik istedikleri için partiye girdiklerini belirtti (Son Havadis, 10 Mayıs 1961: 5).

Şahitlerin verdikleri ifadeler doğrultusunda partiye kayıtlarda herhangi bir zorlama söz konusu değildi ancak belli ihtiyaçlar ve menfaatler kişilerin DP'ye katılmasında etkili olmuştu.

Tevfik İleri şahidin ifadesi'nden sonra şunları söylemiştir:

"Gerek bugünkü muhterem şahit gerek bundan önceki bayan şahit Baki isimli bir memurun semt ihtiyaçlarının karşılanacağını söylemesi üzerine girdiklerini söyledi. Muhterem Başkanın neden kendileri giriyorlar sorusu üzerine subay olan kocalarının işlerini yürütebilmesi için dedi. Bu ifadelerdeki ayrılığın böylece zapta geçmesi dava bakımından faydalı olur kanaatindeyim."

Bundan sonra Başkan Menderes'i mikrofonu çağırarak bazı sorulara cevap vermesini istedi.

Başkan: "Nifak Cephesi'nin hızını keselim, faaliyetlerini bertaraf edelim demişsiniz."

Menderes: “ Nifaka yönelmiş olan ve memlekette huzuru yok etmek isteyen mücadelelerin sonsuz derecede uzaması olarak mütalaa etmek lazım gelir. Bunlar arz ettiğim gibi ihtiyaçtan doğmaktaydı.” (Son Havadis, 10 Mayıs 1961: 5).

Son Havadis Gazetesi'nin 14 Mayıs tarihli haberinde Vatan Cephesi Davası'nın devam ettiğini ve tutuklu bulunan Hamit Kurdoğlu'nun tahliye edildiği yazıyordu. Davaya Selman Yörük başkanlık ediyordu (Son Havadis, 14 Mayıs 1961: 1–5).

O gün için dinlenecek olan şahit Orhan Sefercioğlu rahatsız olduğu için duruşmaya gelememişti. Bu yüzden Sefercioğlu'nun Yüksek Soruşturma Kurulu'nda verdiği ifadesi okunmuştur. Şahit ifadesinde Ziraat Bankası Zat işleri müdürü bulunduğu süre içinde hiçbir personele baskı yapılmadığını ancak o günün herkesçe bilinen baskı havasının bankada estirmek istendiğinin bir gün Genel Müdürün kendisini çağırarak DP'ye girmesinin gerekliliğinden bahsettiğini, buna karşılık kendisi için değil banka için bir gereklilik varsa emredersiniz dediğini ve bir DP Ocağı'na kaydolduğunu bildiriyordu. Sefercioğlu ifadesinde ayrıca sanıklardan Medeni Berk'in kendisini telefonla arayarak Genel Müdür Muavinleri'nin giriş beyannamelerini getirin ben imza ederim dediğini, Berk'in bu sözlerinden Genel Müdürlere baskı yapıldığını anladığını, 20 Mayıs 1960 da Medeni Berk'in kendisini tekrar aradığını bütün Ziraat Bankası memurlarının DP'ye geçmesini bildirdiğini ancak geçmeyenlerin de işten çıkarılmadığını söylemiştir (Son Havadis, 15 Mayıs 1961: 4).

Bunun üzerine Medeni Berk iddiaların doğru olmadığını belirterek, memurlara hiçbir baskı ve zorlama olmadığını söylemiştir.

Daha sonra salona yalancı şahitlikten tutuklanan Hamit Kurtoğlu salona getirildi. Şahit Yüksek Soruşturma Kurulu'nda verdiği ifadenin doğru olduğunu ve geçen sefer bir yanlışlık yaptığını söylüyordu. Bunun üzerine şahidin ifadesi okundu. Bu ifadede Ankara Şoförleri'nin girmelerini temin için Mehmet Akın'ın kendileriyle görüştüğünü, Vatan Cephesi'ne katıldıkları takdirde cemiyet kooperatifine kredi sağlanarak, şoförlerin ihtiyaçlarının karşılanacağı bildiriliyordu. Başkanın bu ifadenin doğru olup olmadığı sorması

üzerine şahit ifadesinin doğru olduğunu gerçekte bir şoförler Vatan cephesi kolu kurulmak istendiğini söyledi (Son Havadis, 15 Mayıs 1961: 4).

Bundan sonra Divana gelen yazılar okunmuştur. İlk okunan vesika Burhan Ulutan'ın imzasını taşıyor ve Etibank'tan geliyordu. Etibank İdare Meclisi'ne gönderilen yazıda DP'nin düzenlediği balo için 25 bin liralık bir yardımda bulunulması ve 1960 yılı yardımları içinde 40 bin liralık ödenek ayrılması isteniyordu. Söz alan Ulutan, o tarihte Ankara'da 'ki bütün devlet teşekküllerinde partilere bu şekilde yardımlar yapılmış olduğunu yardım kararının İdare Meclisi'nden çıktığını ileri sürdü. Opera sanatkârlarından İsmail Vildan, dilekçesinde Opera sanatkârlarının yalan beyanda bulduklarını iddia ediyor ve bu şahısların Mehmet Akın'la olan yakın münasebetlerini açıklamak için şahit olarak dinlenmesini talep ediyordu. Bir başka dilekçede de ikinci dünya savaşı sırasında ve bir kısım demir perde gerisi devletlerin de demokratik düzeni ortadan kaldırmak üzere komünist teşekküllerin Vatan Cephesi adı altında teşkilatlandıkları belirtiliyordu. Dilekçeyi yazan şahıs hukuk öğrencisi olduğunu ve Adnan Menderes'in bu isim olayını açıklamasını istiyordu. Diğer bir dilekçe sahibi de Vatan Cephesi'ne katılımlar sayı ile çoğaldıktan sonra diğer partilerin kapatılarak Menderes diktatörlüğüne gidileceği iddiasını ortaya atıyordu. Bir başka dilekçe de Saidi Nursi'den bahsediyor, Nursi'nin DP den faydalanarak doğuda bir Müslüman ve Kürt Devleti kurmaya çalıştığını iddia ediyordu (Son Havadis, 15 Mayıs 1961: 4).

Dilekçeler okunduktan sonra Başsavcı Egesel, yazılı müracaatların davayı aydınlatacak nitelikte bulunmadığını, müracaat sahiplerinin şahit olarak dinlenmesine gerek olmadığını söyledi. Duruşmada bu konu hakkında geçen konuşmalar şöyleydi:

Egesel: "Vatan Cephesi tabiri ilk defa Fransa'da komünistlerin Birinci Cihan Harbi'nden sonra idareyi ele alabilmek için ortaya attıkları bir tabirdir. Daha sonra demir perde gerisi memleketlerinde Macaristan, Polonya, Bulgaristan ve Çekoslovakya iktidarı ele geçirmek isteyen komünistler Vatan Cepheleri kurmuşlardır. Ben burada Menderes'e komünist demek istemiyorum. Fakat muhalefetin güç birliğine karşı böyle bir teşkilatın

kurulmasına niçin lüzum hissedilmiştir. Bir politikacı olarak bu faaliyetlerden haberdardır. Menderes acaba bu vatan cephesi kelimesini neden benimsemiş?”

Menderes: “Muhterem Başsavcı beyefendi şimdiye kadar yaptığı konuşmalarında ve müdahalelerinde böyle bir mevzuya temas etmediler. Bir öğrencinin yazısı üzerine hatırlamış ve sual tevcih etmiş oluyorlar kanaatindeyim. Birinci Cihan Harbi’nden sonra bir çok memleketlerde buna benzer bir çok hadiseler geçmiş olabilir. Bunu ben hatırlamıyorum. Başsavcı beyefendinin de öğrencinin kitaplardan okuyup çıkarmasından sonra hatırlamış olduğu görülüyor. Vatan Cephesi ne bir dikta rejimi kurmak için ortaya atılmıştır. Ne de Vatan Cephesi tabirini böyle bir benzerlik ve maksatla kullanmış değiliz.” (Son Havadis, 15 Mayıs 1961: 4)

Gerçekten bu konuşmada Menderes güzel bir noktaya temas ediyordu. Çünkü o zamana kadar defalarca adı geçen Vatan Cephesi’nin neden kullanıldığını sormak Başsavcı’nın aklına gelmemiştir. Ancak o gün bir öğrencinin sorusuyla bu konuyu hatırlamış ve bir nevi öğrencinin sorusunu Adnan Menderes’e yöneltmişti.

Sıtkı Yırcalı: “ Sayın Savcının sorusu üzerine ebetteki burada münakaşa olamaz. Dedikleri doğrudur. Fakat bir noktayı aydınlatmak istiyorum. Birinci Cihan Harbi’nden sonra çeşitli memleketlerde Vatan Cephesi tabiri kullanılmıştır. Birinci Cihan harbi sırasında Fransa’da vatanperverler bir vatan cephesi kurmuşlardır. Komünistler ve sosyalistler ise halk cephesi kurmuşlardır. Yine aynı tarihlerde Nazizm’e karşı da Avusturya’da Vatan Cephesi adıyla bir cephe kurulmuştur. Görülüyor ki Vatan cephesi komünistlerin kurduğu cephe değil, komünistlerin halk Cephesi’ne karşı kurulmuş milliyetçi ve vatanperver teşkilatlardır.” demiştir (Son Havadis, 15 Mayıs 1961: 4).

Bütün bu gelişmelerden sonra Başsavcı Egesel, “ Vatan Cephesi” sanıklarının idam istemiyle yargılanmalarını talep etti. Böylece Egesel, sevk maddesini değiştirmek suretiyle 22 kişinin daha idamını isteyerek, adeta kendi rekorunu kırdı (Son Havadis, 18 Mayıs 1961: 5).

Egesel bu tarihe kadar 77 idam cezası istemişti ve bunlardan 6'sı Adnan menderes'e aitti. 17 Mayıs'ta yapılan duruşmanın Başkanı Abdullah Üner idi.

17 Mayıs'ta devam eden duruşmada Egesel'in okuduğu iddianame bir saatten fazla sürüyor, Adnan Menderes için 10,5 yıldan 20 yıla kadar, diğer sanıklar için de 5,5 yıldan 10 yıla kadar hapis cezası isteniyordu. Başsavcı Egesel iddianamede DP'nin 1950 seçimlerinden sonra halkın sempatisini kaybetmek yönünde bir korkuya düştüklerini ve bu yüzden de 1951 ara seçimlerinden itibaren muhalefeti baskı altına almaya başladıklarını belirtiyordu. İddianameye göre DP 1954 den sonra daha ileri giderek CHP'nin mallarına el koymuş ve CHP'nin önüne aşılamaz engeller koymuş ve muhalefeti sindirmeye çalışarak radyoyu da kendi propaganda aleti haline getirmiştir (Son Havadis,18 Mayıs 1961: 5).

31 Mayıs'ta Vatan cephesi davasına devam edildi. Tevfik İleri sorgusu yapıldığı sırada DP propagandası yapınca Başkan tarafından salondan çıkarıldı. Tevfik İleri'nin kızı Ayşe İleri salondan çıktıktan sonra ordu mensuplarına hakaret ettiği için tutuklanarak Emniyet Birinci Şube Müdürlüğü'ne götürülmüş ve ifadesi alınmıştır. Ayşe İleri ifadesi alındıktan sonra serbest bırakılmıştır (Son Baskı, 1 Haziran 1961: 1).

2 Haziran'daki duruşmada sanıklar ve avukatları dinlendi. İlk olarak dinlenen avukat ,Adnan Menderes'in avukatı Ertuğrul Akça idi. Akça savunmasında önemli noktalara dikkat çekmiş ve Başsavcı Egeselle bir noktada birleştiğini söylemiştir. Akça'ya göre particilikte menfaat konusu hemen hemen tüm iktidar dönemlerinde yaşanan olaylardır. Yani partiye dışarıdan kandırarak adam almak veya başka partiye kaptırmamak için tavizlerin verilmesi. Avukat Akça bu konuda Başsavcı ile aynı fikirde olduğunu ancak Başsavcı'nın tek tarafı konuştuğunu söyleyerek bazı örnekler vererek bu durumun yalnızca Demokrat Partiyle sınırlı olmadığını göstermek istemiştir. Verdiği örneklerin birinde Akça Cemal Gürsel'in bir konuşmasından " 27 Mayıs'tan sonra politikacılar kendilerini düzeltmeli, millet ve vatan yolunda çalışın." sözünü naklederek DP iktidarında meydana gelen olayları muhalefet ve iktidarın çekişmesinden doğduğunu belirtmiştir. Avukat Ertuğrul Akça

ayrıca politikacıların bu son şanstan yararlanamamaları halinde DP'nin yassı adada yargılanması gibi bir başka partinin de Sivriada da yargılanmasının muhtemel olduğunu söylemiştir. Akça'dan sonra müdafaasını okuyan Burhan Apaydın, Vatan Cephesi'nin gayrimeşru bir teşekkül olmadığını, ilk defa Demokrat Parti tarafından bulunmadığı ve kullanılmadığını, demokrasi tarihi boyunca bu gibi teşekküllerin hep var olduğunu açıklamış ve diğer devletlerde meydana gelen oluşumlardan örnekler vererek durumu açıklamaya çalışmıştır (Son Havadis, 2 Haziran 1961: 4).

Apaydın ayrıca CHP, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi'nin kurmuş olduğu Güç Birliği'ne değinerek bu partilerin meydana getirdiği bu birliğin kurulması kadar Vatan Cephesi'nin de kurulmasının normal olduğunu söylemiştir. Güç Birliği ile Vatan Cephesi aynı sebepten kurulmuş birbirine benzer iki oluşumdur diyen Apaydın, güç birliği iktidarı yıkmaya çalışırken iktidar Vatan Cephesi ile ayakta kalmaya çalışmaktadır diyerek savunmasını bitirmiştir.

Apaydın sözlerini bitirdikten sonra avukat Talat Asal müdafaanı yaptı. Asal verdiği örneklerle Vatan Cephesi'nin kurulma nedenleri ve faaliyetlerini açıklamış, Cephenin iktidarın kendisini muhalefete karşı savunmasından ibaret olduğunu söylemiştir. Asal'ın son sözleri dikkat çekiciydi:

“Müdafaamın sonuna geldim. Beraat kararı istersem iddia makamı beni kınıyor. Böyle bir davada iddia makamının talepleri için de müsaadeleriyle ben kendilerine kırılıyorum. Her iki tarafta söyleyeceklerini söyledi. Siz beraati mi karar verirsiniz, yoksa T.C.K.'un bir maddesi ile tecrite mi giderseniz bilmiyorum. Yalnız bir inancım ve dileğim var. İmkân varsa sulh, fakat mutlaka Adalet Reis Beyefendi.” (Son Havadis, 2 Haziran 1961: 5).

Talat Asal müvekkili için beraat talebinde bile bulunamamıştır. Konuşmalarında bu kararı istediği takdirde iddia makamının kendisini kınayacağını söylüyordu. Bu sözler Yassıada'da yapılan duruşmaların içeriğini ve bir avukatın müvekkili için en doğal istemini bile dile getiremediğini gösteriyordu.

Avukatlar konuştuktan sonra Başkan önce Adnan Menderes'e söz vermiş, Menderes sözü uzatmayacağını belirterek savunmasına başlamıştır.

Menderes bir Vatan Cephesi teşkilatı kurulmadığını, bunun sadece bir slogan olduğunu ve bu sloganı partiden ayrılanları davet etmek veya yeni katılımları desteklemek için ortaya attıklarını söylemiştir (Son Havadis, 2 Haziran 1961: 5).

Duruşma sonunda aralarında Bayar ve Menderes'in de bulunduğu 19 sanık mahkum olurken, 3 sanık beraat etti.

4. 1. 15. 1. 4. Radyo Davası (29 KASIM 1960 – 22 ARALIK 1960) :

Yassıada 'da görülen davalardan birisi olan Radyo Davası 29 Kasım 1960'da başlamış, 22 Aralık 1960'da sona ermiş ve toplam 6 oturum yapılmıştır. Radyo Davasının sanıkları; Adnan Menderes, Devlet Bakanları Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrerem Saral, Emin Kalafatı, Celal Yardımcı, Basın - Yayın Turizm Bakan ve Vekilleri Sıtkı Yırcalı, Abdullah Aker, Haluk Şaman ve Eski Basın – Yayın Turizm Genel Müdürü Altemur Kılıç'tı.

Adı geçen sanıkların yargılanma sebepleri şunlardı:

Muhalefete mensup milletvekillerine küçültücü ve haysiyet kırıcı sözlerle tecavüzlerde bulunmak,

Muhalefetin basın toplantılarında yaptıkları konuşmaları, gazetelerde çıkan tenkitleri ve muhalefet milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine verilmiş olan soru önergelerini cevaplandırmak.

D.P. İktidarını tutan bazı gazetelerdeki muhalefete çatan ve D.P. icraatını öven makale ve yazıları aynen yayınlamak

Vatan Cephesine iltihaklara ait listeleri okutmak,

D.P.'nin propagandasını yapmak,

D.P. Grup toplantılarını ilan etmek,

Kanunen muhalefete tanınmış olan Radyoda konuşma hakkını kaldırtmak idi.

27.10.1957 tarihinde yapılan milletvekilleri seçiminde henüz oy verme müddeti bitmediği halde oylarını kullanmamış olan seçmenleri tesir altında

bırakarak oylarını D.P. lehine kullanmalarını sağlamak maksadıyla D.P.nin kazandığı bazı yerlerde sandık tasnif neticelerini ilan etmek,

Devlet Radyosunu tek taraflı kullanarak D.P.nin organı haline getirmek (YADK, 2006: 678).

D.P. Muhalefette bulunduğu sırada radyonun iktidar tarafından kullanıldığıнын altını birçok yerde yaptıkları konuşmalarla çizmişlerdir. Örneğin Celal Bayar 06.01.1948 de Adana'da bir konuşma yapmış, bu konuşmasında "Talebimiz üzerine bizimde radyodan istifade ettirebileceğimizi söylediler. Yaptıkları nedir bilir misiniz? Dört senede bir saat konuşmamıza müsaade edilecek o da hükümet tarafından kontrol edilmek şartı ile görüyorsunuz ki bu gibi meselelerden bile hep kendilerini düşünmektedirler. Bütün memleket meselelerinin mütalaasında verdikleri hal sureti kendilerinin her ne suretle olursa olsun ebedi olarak iktidarda ve ikbalde kalmalarını sağlayacak mahiyette tecelli etmektedir." demiş ve bundan sonra yaptığı tüm konuşmalarda aynı konunun üzerinde durmuştur.

Adnan Menderes 13.06.1943 tarihinde Yenipazar'daki konuşmasında "Seneler senesi C.H.P. iktidarın alelade icraatını bile gürültülü propagandalara vesile yapmıştır. Millet parası ile çalışan radyolarda bir taraflı olarak mütemadiyen kendilerini methettirmek yolunda türlü gösteriler ve gürültüler yapabilmışlerdir." demişti (YADK, 2006: 678–679).

D.P. Genel Başkan Vekili Fuat Köprülü, 28.07.1947, 20.04.1947 Kuvvet Gazetesinde "Devlet Radyosu Hükümet İnhisarı Altında" başlıklı yazıda zamanın Başbakanının, D.P. yi ilgilendiren bir konuşmasının radyoda yayınlanması üzerine Demokrat Parti'nin verdiği cevabın radyoda okunmamasını ele alarak demokratların en tabii bu taleplerinin reddedildiğini, D.P.'nin sesinin radyoda duyurmamak hususunda ısrar edildiğinde kaydettikten sonra "bütün gazeteler hükümet inhisarında olmadığı için matbuat kanununda hücumu uğrayan tarafın müdafaasını yine aynı sütunlarda yaymasını temin edecek hükümler vaaz eden hükümet, inhisarında bulunan tek radyo için bütün dünyaca kabul edilen bu prensibi kabul etmemekte neden bu kadar inat ediyor. Muhalefetin radyoda hakkı yok mudur?" demiştir (YADK, 2006: 679).

Yine D.P.'nin kurucularından Refik Koraltan'ın da iktidarın radyo üzerindeki büyük güçten bahsettiğini D.P. iktidara gelince bu prensiplerin tahakkuk ettirileceğini ilan ettikleri görülmüştür.

İşte D.P.'nin iktidara geldikten sonra radyo üzerine kurduğu baskı ve Devlet Radyosunu siyasi bir partiye alet etmeleri Yassıada duruşmalarında bir davanın konusu olmuştur. 30 Kasım 1960 tarihinde Yassıada'da sabah 09.30'dan itibaren ilk politik duruşma başladı ve 8 politikacı ile bir genel müdürden, Devlet radyosunu bir siyasi partiye alet etmenin ve hesabı sorulmaya başladı.

Duruşma Salim Başol'un Başkanlığında açıldı. Sanıklar; Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrerem Saral, Emin Kalafat, Celal Yardımcı, Sıtkı Yırcalı, Abdullah Aker, Haluk Şaman ve Altemur Kılıç idi (Akşam, 30 Kasım 1960: 1). 24 sayfalık kararname okunurken bir taraftan da sanıkların sorgulamaları yapılacaktı. Bir radyo spikeri tarafından okunan kararnamede önce Türkiye'de Radyonun ve Basın- Yayın Genel Müdürlüğü teşkilatının kuruluşu anlatılıyor, daha sonra Radyo Gazetesi'nin nasıl kurulduğu anlatılıyor ve 1954'ten sonra Radyo Gazetesi'nin kullanılış şeklinin değiştiği belirtiliyordu. Bunun yanında mahkemenin bir diğer iddiası özellikle Adnan Menderes'in Radyo Gazetesi'nin yayınlarını kontrol etmesiydi. Menderes'in bu iddiaya cevabı önemli konularda muhalefete cevap vermek amacıyla zaman zaman Radyo Gazetesi'ni kullanmış olduğuydu. Adnan Menderes Radyo Gazetesi ile ilgilenirken Devlet, Basın- Yayın ve Turizm Bakanlarının da kendileriyle beraber olduklarını ve kendileriyle hemfikirde olduklarını belirterek ortada bir suç varsa bundan Bakanlar da sorumludur diyordu (Akşam, 30 Kasım 1960: 1).

Kararnamede değinilen bir başka nokta Vatan Cephesi yayınları idi. Vatan Cephesine girenlerin radyoda yayınlanmasını 10.606.956.75 T.L ilan bedeli karşılığı olduğu belirtiliyordu. Başsavcı Egesel DP Grup toplantılarında yapılan konuşmalardan pasajlar okuyordu. Bu konuşmaların birinde Menderes "Radyodaki konuşmaları ben yapıyorum. Daima ben yazıyorum,kolay iş değil bu. Kolay iş diyenler gelsinler yapsınlar." Menderes bu konuşmasıyla Radyo'da yayınlanacak haberlerden haberi olduğunu

belirtiyor ve savunmasında da bu durumu kabul ediyordu. Duruşmanın devamında şahitlerin dinlenmesine geçildi. İlk dinlenen şahit, Eski Basın Yayın Genel Müdür yardımcısı Münir Müeyyet Berkman idi. Berkman, 20 sene kadar Radyo Gazetesi'nin hazırlanmasında çalıştığını söylüyor, 1954'e kadar iç politikadan hiç bahsedilmediğini, bu tarihten sonra ise Mükerrer Sarol'un Devlet Bakanlığı sırasında Hükümetin faaliyetlerden bahsetmeye başladığını ifade etti. İkinci şahit Spiker Nadide Köksal, radyonun parti organı haline getirilmesinin yakın şahidi olduğunu söyledi. Bir diğer şahit de radyoda spiker olan Ülkü İmset idi. Şahit, 1958'den sonra birçok nutuk okuduklarını özellikle Vatan Cephesi listelerinin okunmasında canlarının çok sıkıldığını ve bazen de bir gün önce okunan listeleri ertesi gün de okuduklarını söyledi (Akşam, 30 Kasım 1960: 5).

Devlet Radyosunun D.P. Menfaatine kullanıldığı iddiasıyla, Yüksek Adalet Divanında Açılan davanın duruşmasına saat 11.05'den itibaren devam edildi. Sanık eski Başbakan Adnan Menderes ve suç işlendiği tarihte Devlet veya Basın - Yayın Bakanlıklarında bulunanlar ile Basın Yayın eski Genel Müdürü Altemur Kılıç yerlerini aldıktan sonra Başkan Salim Başol Şahitleri davet etmeye başladı (Akşam, 6 Aralık 1960: 1).

İlk olarak Anadolu Ajansı Ankara Merkez Müdürü Rıza Atilla huzura alındı. Şahit sadece Vatan Cephesi ile ilgili konularda malumatı olduğunu söyledikten sonra Vatan Cephesine ait telgrafların Başbakanlık kanalı ile Ajansa yollandığı ve bunların, bülten haline getirildiğini, bir müddet bu şekilde hareket edildikten sonra Londra'daki uçak kazasını takiben, on beş gün bu telgrafların yayınlanmasının durdurulduğunu söyledi.

Duruşmada üzerinde durulan önemli bir konu Adnan Menderes'in muhalefet için "Haçlılar" deyip demediğiydi. Menderes muhalefet için bu kelimeyi kullanmadığı konusunda iddialıydı ancak Başkanın da elinde Menderes'in bu sözü söylediğine dair bazı deliller vardı. Bunlardan bir tanesi de 25 Kasım 1959 tarihli Zafer Gazetesi'nde Menderes'in sözleriydi. Başkan gibi Başsavcı Altay Ömer Egeselde Menderes'in muhalefete karşı bu sözü kullandığını bilen bazı Lüleburgazlıların telgraflarını Divan'a verdi.

Duruşmada dinlenen her şahidin ardından Adnan Menderes söz alıyordu. Radyo Davası'nda bazı şahitler gerekli olmadığı halde dinleniyorlardı. Anadolu Ajansı'nın haberlerini daktilo eden muhabire kadar sorgular yapıldı. Bunlardan bir tanesi Necdet Onur da hiçbir şey bilmediğini söylemek üzere İstanbul Ankara yolculuğunu iki defa yapmıştı ve yaptığı tüm masrafların mahkeme tarafından karşılanmasını istiyordu (Talu, 6 Aralık 1960: 5).

Öğleden sonra dinlenen şahitler arasında DP milletvekillerinden Remzi Birant DP'ye katılımları radyoya verirken kontrol eden şahıstı. Başkan Başol ile bir türlü anlaşamayan Birant, DP'ye katılımların olduğunu söylüyor, Başkan ise vatan cephesine katılımlardan bahsetmek istiyordu. Birant, “ Vatan Cephesine'de katılımları bildiren telgraflar da vardı. DP'ye de.” dedikçe Başkan Vatan cephesi sözünden Birantın çekindiği izlenimine katıldı. Hâlbuki Remzi Birant aradaki farkı anlamamıştı. Bundan sonra Yassıada'da tutuklu olan Bahadır Dülger, İzzet Akçal ve Hadi Hüsman şahit olarak dinlendiler. Bahadır Dülger, konu hakkında pek bir şey bilmediğini, 1954'te Mükerrer Sarol tarafından Radyoları Islah Komitesi Başkanlığı'na getirildiğini ve Radyo Gazetesi'nin iç politikadan bahsetmesini bir zorunluluk olarak gördüklerini ifade etti. Hadi Hüsman ise Radyo Gazetesi'nde çıkan konuşmaları Adnan Menderes ve Burhan Belge'nin birlikte yazdıklarını söyledi.

Devlet Radyosunun D.P. lehine kullanılması iddiasıyla açılmış olan davanın duruşmasına 8 Aralık 1960 Perşembe günü 11.35'ten itibaren devam edildi (Akşam, 9 Aralık 1960: 1). Önce Divana gelen ve iki avukat tarafından yazılmış olan yazılar okundu. Daha sonra Başsavcı Egesel kendisine gelmiş olan iki mektubu okunması talebi ile Divan Başkanlığına verdi. Bu mektuplardan biri Harp Malulü emekli Yzb. Hakkı Saygıner tarafından gönderilmişti ve C.H.P.'li olan Hakkı Saygıner bu mektubunda İnönü Zaferlerinden radyoda bahsedilmemiş olmasından duyduğu üzüntüyü belirtiyordu. Başkan Başol bir defa mektubun okunması sırasında bir defa da bittikten sonra bu mektupla davanın hiçbir ilgisi olmadığını söyledi. Bundan sonra esas hakkındaki mütalaasını söylemek üzere Egesel'e söz verdi (Akşam, 9 Aralık 1960: 5).

Egesel önce radyonun kuruluş kanununda bu kanunlarda yapılan değişiklikler hakkında bilgi verdi. Egesel Radyonun partizan maksatlara alet edilmesi yolundaki D.P. iktidarı ileri gelenlerinin faaliyet ve teşebbüslerinden bahsettikten sonra sözü radyo gazetesine getirerek, radyo gazetesi vasıtası ile muhalefete ve vatandaşlara zaman zaman hakaret edildiğini ileri sürdü.

Egesel, Radyo Gazetesi konusundaki sözlerinin sonunda radyonun birtakım mesul elemanlarının kendisine gelerek gözyaşı içinde bazı itiraflarda bulduklarını ve bazı gerçekleri açıkladıklarını ifade ile bunlarında mesul olduklarını fakat bu suçu zor altında işlediklerini belirtti. Daha sonra teker teker sanıkları ve suçlarını ele alan Egesel; Menderes hakkında T.C.K.'nun 142/2 ve Devlet Bakanı veya Basın Yayın vekili olarak vazife gören Fatin Rüştü Zorlu; Mükerrerem Sarol, Emin Kalafat, Celal Yardımcı, Sıtkı Yırcalı, Abdullah Aker, Haluk Şaman hakkında T.C.K.'nun 64. maddesi delaleti ile 142/2 maddesinin tatbikini istedi. Bu arada dinlenen şahitlerden anlaşıldığına göre; radyo neşriyatının bir hükümet politikası olarak yürütüldüğünü işaret etti. Son olarak Basın Yayın ve Turizm eski Genel Müdürü Altemur Kılıç'ın durumuna işaret eden Egesel, Kılıç'ın dinlenen şahitlerden ve vesikalardan anlaşıldığına göre, Radyo Gazetesinin neşriyatından haberdar olmadığını ve Vatan Cephesine iltihak telgraflarını "ölü saat denilen" zamana almasından dolayı suça iştirak etmediğinin sabit olduğunu bildirerek beraatını istedi (Akşam, 9 Aralık 1960: 5).

Bundan sonra bir ara kararı ile Fatin Rüştü Zorlu'nun T.B.M.M. zabıtlarının celbi, Mükerrerem Sarol'un istifa tarihinin sorulması ve Altemur Kılıç'ın tahliyesi hakkındaki talepleri reddeden Divan, Altemur Kılıç'ın müdafininin derhal müdafaa yapabileceği yolundaki müracaatını da reddetti. Nihayet radyodaki "Yassıada Saati" hakkında bilahare karar verilmesine, Müdafaaaların yapılması ve yazılı olarak Divana verilmesi için duruşmanın 15 Aralık 1960 Perşembe günü saat 10.00'a bırakılmasına oy birliği ile karar verildi.

Savcı iddianamesiyle Adnan Menderes'e 5–10 yıl, Eski Devlet Bakanları Sarol, Kalafat, Yardımcı, Yırcalı, Aker ve Şaman için de aynı cezayı 1/6 eksiği ile istemiştir (Akşam, 9 Aralık 1960: 5).

Sanık Adnan Menderes ile D.P. liderleri ve sözcüleri, muhalefette buldukları sırada radyonun Hükümet Partisinin tekeli altında tek taraflı kullanılamayacağını, muhalefete de eşit haklarla radyodan istifade imkânının sağlanmasını, radyoda muhalefete konuşma hakkı tanıyamayan bir idarenin totaliter olduğunu ve memlekette demokrasi ve hürriyetten bahsedilemeyeceğini savunarak iktidara geldiklerinde bu hakları temin edecekleri vaat etmiş oldukları ve D.P. programında da “ Milli iradenin tam tecellisini siyasi partilerin eşit hakları malik bulunmasına” bağlı bulunduğu açıklanmış, olduğu halde, D.P. 1950 seçiminde iktidara geldikten sonra savundukları ve tahakkuk ettireceklerini, taahhüt eyledikleri bu demokratik esasların tamamen aksine bir yol takip ettikleri görülmüş, seçim zamanlarında muayyen saatlerde radyoda muhalefete propaganda yapmak imkânını veren kanun hükmü bazı bahanelerle kaldırılmıştır. Devlet radyosu tek taraflı olarak kullanılmaya başlanmış, mühim bir kısmını Adnan Menderes veya Fatin Rüştü Zorlu'nun yazdıkları radyo gazetesi yayınlarında muhalefete cevaplar verilmeye başlandığı, iktidarın bazı hareketlerini tenkit eden şahıslara, gazetelere ve yazarlara ağır bir dille sataşılmış, “soğuk, harpçi, inatçı, saygısız, komünist, zorba, kara düşünceli, devlet düşkünü, ihtilalcı... V.b.” kelimelerle hakarete maruz bırakılmış, radyoda bu şekilde konuşmalar yapan D.P. li milletvekillerine Adnan Menderes tarafından örtülü ödenekten paralar verilerek himaye ve teşvik edilmiştir (YADK, 2006: 689–690).

Bunun yanında Radyodan muhalefetin de yararlanması, 1946–1950 arası Demokrat Partililerin halka seslenirken en çok kullandıkları sloganlardan birisi olmuştur.

“Radyo halkın parasıyla kurulmuştur. Tek taraflı kullanılmaması icap eder. Hâlbuki zaman zaman yalnız bir tarafın menfaatine çalışmaktadır. Bununla da kalmamakta bazen D.P. aleyhinde yazılan makaleler de okunmaktadır.” (Aksoy, 1960: 17).

D.P. bu amaçla bir kanun teklifinde bulunmuş ve gerekçesinde de muhalefet partilerinin eşit kullanma hakkının demokrasinin gereği olduğu vurgulanmıştır. Muhalefet yıllarında Adnan Menderes bu konu için şöyle demiştir:

“Seneler senesi C.H.P. iktidarın en alelade icraatını bile gürültülü propagandalara vesile yapmıştır. Millet parası ile çalışan radyolarda, bir taraflı olarak mütemadiyen kendilerini methettirmek yolu ile türlü gürültüler yapa gelmişlerdi.” (Menderes, Yenipazar 13 Haziran 1948 ve Aksoy, 1960: 19).

Adnan Menderes 1954'te muhalefet yıllarında bu konuya dikkat çekerek şöyle diyordu:

“İtirazımız radyodan kayıtsız ve şartsız kendi ulus gazeteleri gibi istifade etmeleri hususu hakkında idi. Radyoyu biz de kullanmayalım, diğer taraftan siz de kullanmayınız dedik... Fakat radyo sabahtan akşama o kadar kötü bir şekilde kullanılıyordu ki, bize dörtte bir nispetinde kullanmak hakkı veriniz talebinde bulunduk. Reddettiler ve yalnız seçim zamanına münhasır olmak üzere verdiler.” (Menderes, T.B.M.M., 30 Haziran 1954)

Adnan Menderes'in asıl savunma gerekçesi “Radyo devletin malıdır. Bizde onu hükümetin icraatını vatandaşa duyurmak amacıyla kullanıyoruz. Muhalefetin böyle bir işlevi söz konusu olamayacağı için eşit kullanmadan bahsedilemez.” şeklinde idi.

Bunun yanında radyo 1957 seçimlerinde de kullanılmıştır. Oy verme tarihinden 3 gün önce seçim propagandası yasaklanmış olmasına karşın, 1957 seçim günü oy verme sürerken saat 14.30'da radyodan D.P.'nin önde olduğu sandık sonuçları verilmeye başlanmıştır.17.05'e kadar süren bu yayın büyük tepkilere neden olmuştur. Yayın devam ederken İsmet İnönü, Fatin Rüştü Zorlu'ya telefon açmış, O da Yüksek Seçim Kuruluna başvurmasını söylemiştir (Çizmeli, 2006: 645–646).

Adnan Menderes'in Vatan Cephesi'ne katılanların isimlerinin okunmasıyla ilgili de çeşitli illerde konuşmalar yapmıştır. Adnan Menderes Balıkesir'de yaptığı bir konuşmada muhalefeti “Nifak Cephesi” diye vasıflandırarak buna karşı bir “Vatan Cephesi” adında bir cephe kurmak gayretinin baş gösterdiğini, muhalefet partisinden istifa edenler ile bu cepheye katılanların edenlerin listeleri de radyoda okunmaya başlanmıştır.

Tanıkların ifadelerine ve dosya içeriğine göre D.P. Teşkilatı tarafından gönderilen muhalefet partilerinden istifalar ve Vatan Cephelerine katılım listelerinin doğruca Başvekâlete geldiği, bu listelerin sanık Adnan Menderes'in

emriyle özel kalem müdürlüğünde toplandığı ve D.P. Genel İdare Kurulu üyelerinden Remzi Birand tarafından incelendikten sonra Anadolu Ajansına ve oradan da Radyo İdaresine gönderilerek yayınlandığı günün muhtelif saatlerinde Ajans Haberleri arasında okunan bu uzun listelerin halkı sıkmaya başladığı, sırf bu listeleri dinlememek için halkın radyoları kapattıkları ve bu yüzden birçok şikâyetler gelmeye başlaması üzerine de bu listelerin sonradan düzenlenen “Yurdun Dört Köşesinden Haber” programında yayınlanmaya başlanıldığı, bu halin 01.10.1958 tarihinden 06.04.1960 tarihine kadar bir buçuk seneden fazla bir müddet devam ettiği, D.P.’nin 11.883.800 Lira ilan ücreti, 1.775.070 Lira Belediye Harcı ve 236.676 Lira Damga Vergisi olmak üzere toplam Hazine ve Belediyenin 13.845.546 Lira zarar sokulduğu anlaşılmıştır (Çizmeli, 2006: 647).

Yapılan duruşmalara ve toplanan delillere göre Sanık Altemur Kılıç’ın durumunun diğer sanıklardan ayrı olarak mütalaası gerekmektedir denmektedir. Adı geçen sanık kendisinin Basın Yayın Genel Müdürü bulunduğu müddet içinde dava konusu fiillerin devamına mani olmasına imkân bulunmadığını, bu gibi neşriyatı önlemek için çalıştığını, muhalefet partilerinden istifalar ve Vatan Cephesine katılımlara ait listelerin okunmasını ölü bir saate aldirmaya muvaffak olduğunu ve diğer sanıkların fiillerini tasvip etmediğini bildirmiş, Şahit Refik Ahmet Sevengil sanığın bu savunmasını teyit eylemiştir (YADK, 2006: 693–694). Bu yüzden Altemur Kılıç’ın beraatına karar verilmiş, diğer sanıkların da Radyonun Parti organı olarak kullanılmasıyla Anayasayı İhlal suçuna bilerek katıldıkları açıklanmıştır.

Esasın 20 Numarasında kayıtlı Radyo Davasınının 1 Esas sayıda kayıtlı Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine 26.12.1960 tarihinde karar verilmiştir. Adnan Menderes ve Eski Bakanların bu davadaki sorumlulukları da Anayasayı İhlal Suçununun maddi vakası olarak kabul edilmiştir.

4. 1. 15. 1. 5. Demokrat İzmir Gazetesi Tahribi Davası(12 OCAK 1961- 5 MAYIS 1961) : İstibdada yönelen idarelerin, başlıca hedeflerinden birinin, basını emir kulu haline getirmek olduğu bilinen bir gerçektir. Demokrat Parti iktidarı, bu konuda bir istisna teşkil etmemişlerdir. Demokratlar, baskı

rejimine yönelişlerine koşut olarak daima basını dizginleyecek yeni tedbirler almışlardır. 1956 yılının ortalarına doğru açtıkları yeni baskı döneminde de, zaten zedelenmiş olan basın hürriyetini iyice kısmak için iki yeni kanunun kabulünü sağlamışlardır. Mart 1954'te basın aleyhine alınan tedbirleri çok ağırlaştırılan bu kanunlar, baştan aşağı antidemokratik hükümlerle doluydu. Gazetecilerin kolaylıkla hapse atıldığı bu dönemde altı aylık mahkûmiyet bu mesleklerin icrasına engel kabul edilmişti. Sorumlu müdürler, gazetelerinde imzasız olarak çıkan her yazının sahibini sorulduğu takdirde, 24 saat içinde savcıya bildirmek zorundaydı (Eroğul, 1990: 120).

Demokrat Parti, iktidarının son dönemlerinde başlangıçtaki tutumunu değiştirerek ve bazı kesimleri baskı altına alarak iktidarını korumayı düşünmekteydi. 1954 seçimlerinden sonra hem içte hem dışta yaşanan sıkıntılar başta Menderes olmak üzere Demokrat Partilileri yıpratmıştı. İktidar yorgun düşmüş, Menderes aşırı derecede sinirli ve çevresindekilere karşı kırıncı olmaya başlamıştı. İşte bu yüzden ki toplumun belli kesimlerinde görülen hoşnutsuzluk basına da yansımış bazı gazeteler sayfalarında Demokrat Parti'nin aleyhinde yazılar yazmaya başlamışlardı. Bu gazetelerden biri de Demokrat İzmir Gazetesi idi.

Adnan Düvenci'nin kurucusu olduğu Demokrat İzmir Gazetesi 1946'da yayın hayatına atılmış ve 1955 yılına kadar DP'nin yayın organı olarak iktidarı savunmuştu. Bir süre sonra iktidarın demokrasi dışı tutumlarını eleştirmeye başlayan gazetenin kimi zaman ilanları kesilmiş kimi zaman da kâğıt ve mürekkep alımlarına engel olunmuştu. Yapılan tüm kısıtlamalara rağmen gazete haberlerini tüm açıklığıyla yapmaya devam etmişti. Bu yüzden komünistlikle suçlanan gazete mensupları zaman zaman tutuklanmışlardı. Ancak iktidar tarafından tutuklanmalar ve baskılar yeterli görülmemiş, gazetenin susturulması amacıyla başka çareler düşünölmeye başlanmıştı. İşte ortaya atılan gazetenin tahrip edilerek çalışamaz duruma getirilmesi fikri bazı DP Milletvekilleri tarafından uygun görülerek hazırlıklara başlanmıştı. Plana göre gazete'ye bir saldırı düzenlenecekti. Bu saldırı için en uygun tarih İsmet İnönü'nün Ege Seyahatine çıkacağı 2 Mayıs 1959 idi.

Demokrat Partili Milletvekilleri bu tarihte polislerin çoğunun görevli olacağını düşünmüşlerdi. Bu tarihte DP'liler Konak'ta toplanmaya başlamışlar, önceden yapılan plan dâhilinde DP İzmir İl Binası'nda küçük bir dinamit lokumu patlatmışlardır. Bu dinamitin DP İl Binası'nda patlatılma sebebi ise gayet açıktır. Yapılan bu hareketle daha sonra meydana gelecek olan şüphelerden bir nebze kurtulmayı amaçlayan DP'liler bu sayede yapılacak olan gazete suikastı suçlamalarından kurtulmuş olacaklar ve herhangi bir suçlama da Binaya atılan bombayı sebep olarak göstereceklerdi (YADK, 2006: 833- 836).

Olay günü İzmir DP İl ve Belediye Başkanı Faruk Tunca “ Serbestsiniz arkadaşlar, bütün mesuliyet bana aittir. Yakın, yıkın, burası komünist gazete ve matbaasıdır.” Diyerek oradaki topluluğu gazeteye karşı harekete geçirmişti. Bunun üzerine o gece Gazete Binası'nın camları kırılmış, matbaa makineleri tahrip edilerek kâğıtlar yakılmıştır. Bu olaylar sırasında binanın üst katında toplanan matbaa personeli ve gazete mensupları durumu polise bildirmişler ancak Valiyi ne evinde ne de makamında bulamamışlardır. Bir süre sonra gelen itfaiye yangını söndürmeye çalışırken toplanan kalabalık polisin görevini yapmasına imkân tanımamıştı (YADK, 2006: 833- 836).

Kurulduğu tarihten itibaren 9 yıl boyunca DP'nin yanında yer alan, ancak bir süre sonra iktidarın tutum değiştirmesiyle bu duruma sayfalarında yer veren Demokratik İzmir Gazetesi 2 Mayıs'ta çıkarılan yangınla kendi payına düşeni almış oluyordu. İktidar basınının haber verme ve halkın haber alma özgürlüklerini kısıtlıyor, kendilerine karşı olan herkesi susturmayı görev biliyordu.

Bu olaylarla ilgili Yassıada'da görülen Davalardan biri de gazetenin tahrip edilme davası idi. 12 Ocak 1961 de başlayan dava 5 Mayıs 1961 de sona ermiş, bu iki aylık süreçte 12 oturum yapılarak 75 tanık dinlenmiştir.

Davanın sanıkları şunlardı:

Adnan Menderes

Rauf Onursal (İzmir Milletvekili)

Enver DüNDAR Başar (İzmir Milletvekili)

Sezai Akdağ (Manisa Milletvekili)
Kemal Serdaroğlu(İzmir Milletvekili)
Faruk Tunca(İzmir DP İl ve Belediye Başkanı)
Selahattin Erdönmez(DP İzmir Haysiyet Divanı Üyesi)
Dr. Mustafa Bozoklar(DP İzmir İl İdare Kurulu Üyesi)
Beliğ Beler(DP İzmir İl İdare Kurulu Üyesi)
Ömer Atavardar (DP İzmir İl İdare Kurulu ikinci Başkanı)
Enver Şenerdem(DP İzmir İl İdare Kurulu Üyesi)
İsmet Bilginer(İzmir İnhisarlar şarap Fabrikası'nda işçi)
Mehmet Özyağcı
Paşa Saka(İzmir Belediye Garajı'nda Kontrolör)
Osman Enver Gürbüz(İzmir İnhisarlar şarap Fabrikası'nda kâtip)
Abidin Atlı
İbrahim Bıyık
Fazılı Arınç(İzmir DP Karşıyaka İlçe Başkanı)
İbrahim Yıldırım(İzmir DP Haysiyet Divanı Başkanı)
Emin Gülgeze(İzmir DP Konak İlçe Başkanı)
Kemal Hadımlı(Eski İzmir Valisi)
Cemal Gökten(Eski Emniyet Genel Müdürü)
İsmail Küntay(Eski Ankara Emniyet Müdür Muavini)
Ahmet İdiz(İzmir DP İl İdare Kurulu Kâtipi)
Saim Çıkrıkçı(Esnaf kooperatifleri Başkanı)
İsmet Uç
Erbey Nallıoğlu
Muzaffer Balaban
İsmail Babayığit

Nuri Erdöl

Ahmet Mithat Şenyüzlü

Eyüp Şenöztop idi (YADK, 2006: 832).

Tüm duruşmalarda olduğu gibi Demokrat İzmir Gazetesi'nin Tahribi Davasında da önce iddianame okunuyor, sanıklar sorgulanıyor ve tanıklar dinleniyordu. Tanık olarak dinlenen Sadi Süer, olaylar sırasında İzmir Vali yardımcısı idi. Duruşmalar esnasında ise Erzincan Valisi olarak görev yapıyordu. Tanığın verdiği ifadeye göre Vali Kemal Hadımlı, Emniyet Müdürü Nevzat Emrealp'e " Demokrat İzmir'in tahribi için yapılacak gösterilere katılma." Demişti. Diğer bir tanık İzmir'de Motorlu ekip Başkanı olan Necati Akdeniz Faruk Tuncay'ı ve DP ileri gelenlerinden bir kısmını olay günü gazete Binası'nın önünde gördüğünü söylüyor ancak itirazlar üzerine yanılmış olabileceğini belirtiyordu. Olaylar sırasında İzmir Emniyet Müdürlüğü Grup Amiri olan Mustafa Yiğit de ifadesine şahsi düşüncelerini katarak ve pek de emin olamayarak olayların sorumlusunun Adnan Menderes ve Vali olduğunu söylüyordu (Ulus, 31 Ocak 1961: 5).

Sanık avukatlarından Ertuğrul Akça da o gün Divana bir dilekçe vererek olayı tertipleyenlerin başında Şeref Balkanlının bulunduğunu iddia ediyordu. Avukatın iddiasına göre Şeref Balkanlı, CHP'li Avukat Muammer Eriş'e olayları düzenleyenin kendisi olduğunu söylemişti. Tanık olarak dinlenenlerin birçoğu aynı ortak noktada birleşiyor ve gazetenin yakılmasında Demokrat Partilileri suçluyorlardı. Bu tanıklardan birisi de olay günü kahvede oturan Mehmet Akyol idi. Akyol olay günü kahveye Demokrat Partili bir grubun girdiğini ve kasaları kırarak halka dağıtmaya başladıklarını ve DP Binasına bomba atıldığını söyleyerek bu grubun halkı tahrik ettiğini söyledi. Daha sonra dinlenen bir başka tanık ta Akyol'un dediklerini onaylayarak topluluktaki bazı kişilerin yangının söndürülmemesi için itfaiyenin hortumunu kestiklerini belirtiyordu (Ulus, 14 Şubat 1961: 5).

İzmir Sabah Postası Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Nejat Türkeri olay günü Valiyi aramış ve aynı olayın kendi başlarına da gelip gelmeyeceğini sormuştu. Ancak Vali cevap vermek yerine telefonu Müdürün yüzüne

kapatmıştı. Türkeri'ye göre iktidar gibi Vali de basını sevmiyor ve bu yüzden basının üzerinde baskı kuruyordu. Duruşmada dinlenen bir başka tanık Konak Muhtarı Saki Özen idi. Özen de diğer tanıklar gibi olayları anlatıyor ve Faruk Tunca'nın " İl Binamıza bomba attılar. Ne duruyorsunuz, yakıp yıkalım." diye bağırdığını söylüyordu (Ulus, 14 Şubat 1961: 5).

Manisa Milletvekili Sezai Akdağ ise olay Gecesi'nde İzmir'de olmadığını kanıtlamak için bazı belgeleri ve dilekçesini Divana sundu. Ancak Başsavcı Egesel " İzmir'de olmak gazeteyi yakmak için bir sebep değil ise olmamak ta sebep değildir. İzmir'de olmasa da olayı hazırlamış olabilir, Adnan Mendereste İzmir'de yoktu ama itiraz etmiyor." Diyerek sanığın dilekçesinin gereksizliğini belirtiyordu.

Adnan Menderes'i bu davada en fazla sarsan olay tanık şehirlerarası telefon memuresi Ayten Aktura ile İstanbul Emniyet Müdürü Nevzat Emrealp'in yaptığı açıklamalar oldu. Ayten Aktura " Demokrat İzmir Gazetesi'ni yakmak emrini bizzat Adnan Bey'in verdiğini telefonda ben dinledim." Diyordu. Nevzat Emrealp ise " Ben Demokrat İzmir Gazetesi'ne taşlı, sopalı, gazlı, benzinli bir saldırı hazırlandığını İzmir valisi Kemal Hadımlıya duyurdum. O bu önemli ve ciddi ihbarımı hiç umursamıyor görünerek " Biliyorum, fakat sen işi gevşek tut, santimental* olma." dedi (YADK, 2006: 840- 841).

Bu ifadede adı geçen Kemal Hadımlı, 1950 seçimlerinde Diyarbakır Valisiydi. O sırada Korgeneral Abdülkadir Seven de Kolordu Komutanı olarak Diyarbakır'da bulunuyordu. Seven o dönemde Hadımlıyı uyararak Demokrat Partililerin harıl harıl çalıştıklarını ancak Halk Partilileri'nin bir rahatlık içerisinde olduğunu söyleyince Hadımlı zamanın Başbakanına, Milli Savunma Bakanına, Genelkurmay Başkanına ve üçüncü Ordu Komutanlığı'na birer yazı yazarak Abdülkadir Seven' kötülemiş ve bu yüzden Seven İstanbul'a alınmıştır. Hadımlı'nın bu hareketi Halk Partisi'ne hiçbir şey kazandırmamış ve 1950 seçimlerini yine DP'liler kazanmışlardır.

Tarık Güryay(1971: 298)'a göre Kemal Hadımlı Partizan İdare Adamlığı'nın tipik bir örneği idi. 1950 de CHP'ye yardım edenler 1959 'larda DP kundakçılığı yapıyorlardı ve tarafsız bir vali olarak Hadımlı, Nevzat

Emrealp'in ihbarını önemsememiş bulunsaydı ne Demokrat İzmir Gazetesi yakılı ne de Adnan Menderes kundakçılığın bir numaralı kışkırtıcısı sıfatı ile Yüksek Adalet Divanı'nın karşısına çıkmaz idi.

Tanıkların dinlenmesi sona erdikten sonra sanık avukatları savunmalarını yapıyorlardı. Bu savunmaların bir tanesinde Menderes'in Avukatı Ertuğrul Akça sert sözleriyle Başsavcıya çıkışıyordu. Yassıada Davaları'nın tarihe geçeceğini ve torunlarının kendisinden "Başsavcı tarafından sindirilmiş Avukat" olarak bahsettirmeyeceğini söyleyen Akça bunu göreceğine ölmeyi tercih edeceğini belirtiyordu. Akça'nın duruşmada bu konuşması Duruşmalarda Başsavcı Egesel'in sanıklara ve Avukatlarına nasıl muamele ettiğinin bir göstergesi olmuştur. "Şaşmaz Türk Adaleti'nin sembolü Yüce Divanın asil Reis ve Azaları..." şeklindeki hitabına Başsavcının kızdığını dile getiren Akça, şeref ve haysiyetler üzerinde kimsenin gezinmesine tahammül edemeyeceğini belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "Kendi zihniyetlerine uygun bir işbirliğine varmamız demek, müvekkili astırdıktan sonra 40 mevlidine kendileriyle beraber gidip, mevlit şekeri yemek demektir." (Cumhuriyet, 5 Mart 1961: 5).

Ertuğrul Akça'nın dışında Orhan Apaydın ve Talat Asal da Menderes'i savunan isimlerdi. Demokrat İzmir Gazetesi'nin tahribi ile diktatör bir rejim arasında ilişki kuran bazı görüşlere yer veren avukatlar başka ülkelerden örnekler vererek Adnan Menderes'in suçsuz olduğunu belirttiler.

Avukatlardan sonra savunma yapmak üzere sanıklar dinlenmeye başladılar. İlk olarak Adnan Menderes kendisini savunarak DP iktidarı, Atatürk dönemi ve tek parti iktidarını karşılaştırarak bir tek gazetenin tahribinin bütün basını susturmak olmayacağını söyledi. Adnan Menderes Basın Hürriyetini savunarak, Demokrat İzmir Gazetesi'nin mahalli bir gazete olduğunu söylüyor ve tahribinden sonra başka bir yerde matbaanın tekrar çalışabileceğini ve olayın Anayasa'yı ihlal olmadığını savunuyordu (Cumhuriyet, 16 Mart 1961: 5). Menderes savunmasında gazetenin tahribi hakkında da hiç bir şey bilmediğini söylerken beraatını istiyordu.

Adnan Menderes Demokrat İzmir Gazetesi için mahalli diyordu ama unuttuğu şey mahalli de olsa bir gazetenin susturulmak istenmesiydi. Bir

gazetenin yakılmak istenmesi tüm basına gözdağı vermek demektir. Bu olayın yaşanmasıyla basın sindirilmeye çalışılmış ve iktidar hakkında olumsuz yazanlara karşı bir başkaldırı herkese gösterilmek istenmiştir.

Duruşmada Ethem Menderes'in hatıra defterinden de bazı satırlar okunarak Adnan Menderes ve gazetenin tahribiyle ilgili olan kısımlar kendisine soruluyordu. Ethem Menderes Menderes'in yakın arkadaşı olmasına rağmen hatıra Defteri'ne şunları kaydetmişti:

“Demokrat İzmir Gazetesi'nin yanmasında Vali ile Başvekil arasında bir telefon konuşması olmuş, Vali tecavüzün olacağını fakat saatini bildiremeyeceğini söylemiş. Hazin teşebbüsler, utanç verici cüretler. Yıpranmaktayız, doğru değil.” (Cumhuriyet, 16 Mart 1961: 5).

Adnan menderes ise Ethem Menderes'in kendisini itham edecek kaynağı bile göstermediğini ve hatıra defterine yazdıklarının birer hayalden ibaret olduğunu söyleyerek kendini savunmuştur.

5 Mayıs'ta sona eren son duruşmada karar açıklandı. Karara göre; Beliğ Beler, Dr. Mustafa Bozoklar, İsmet Bilginer, Paşa Saka, Mehmet Özyağcı, İsmet babayiğit, Eyüp Şenöztop, Ahmet Ediz, Kemal Serdaroğlu, Cemal Göktan, İsmail Küntay serbest bırakılmış, dava Anayasa'yı İhlal Davası ile birleştirilmiştir (Milliyet, 5 Mayıs 1961: 1-5).

4. 1. 15. 1. 6. Kayseri Olayları Davası (9 OCAK 1961- 20 NİSAN 1961) :

a)Yeşilhisar Olayları: Yeşilhisar, Kayseri'ye bağlı 7000 nüfuslu bir ilçedir. 1957 seçimlerinde CHP bu ilçeden 3664, DP ise 2614 oy alabilmişti. Bunun üzerine DP Yeşilhisar ilçesini her türlü imkândan mahrum bırakarak bir nevi 1957 seçimlerinin intikamını almıştır. Yeşilhisar da DP li ve CHP li gruplar arasındaki gerginlik her geçen gün artmış, olay iki tarafın birbirlerinin evlerini taşlamaya kadar gitmişti. İlçede yaşananlar bir düzeliş bir artarken iki polis memuru bu ilçeye gönderilmişti. Necati Soyuyüce ve Abdülkadir Yücedağ isimdeki bu iki polis Kaymakamlıktan ve Cumhuriyet Savcısından emir almaktaydılar.

Olaylara karışan kişilerden DP li olanlar serbest bırakılırken CHP taraftarları günlerce tutuklu kalıyordu. Yine yaşanan bazı olaylardan sonra tutuklanan DP ve CHP taraftarlarından CHP li Mehmet Bozkurt günlerce karakolda kalmış çıktıktan sonra ceketini çıkararak “ Bakın beni bu hale getirdiler.” diyerek o dönemdeki tutumu eleştirmişti. Bunun üzerine Bozkurt’un bulunduğu yere 100- 150 kişi toplanmıştı. İlçeye gönderilen iki polis kalabalığı dağıtmak için ateş açmış ve üç kişinin yaralanmasına neden olmuşlardı. Bu olaylardan sonra 56 CHP linin tutuklanmasına rağmen hiçbir DP linin tutuklanmaması Kaymakam ve Savcının olağanüstü gayretlerinin sonucuydu.

Yeşilhisar’da meydana gelen bu olaylardan sonra ilçeye 26 Mart 1960 tarihinde bir heyet gönderilmişti. Heyette bulunanlar, Mazlum Kayalar, Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan, Nezihî Fırat, Adliye Vekâleti Müsteşarı Kevni Nedimoğlu, Aziz Ronabar ve Emniyet Genel Müdürlüğü altıncı Şube Müdürü Daver Hacışabanoğlu idi. İlçeye giden heyet olayların CHP tarafından çıkarıldığına dair görüşlerini bildirerek raporlarını hazırlamışlardır. Ayrıca olaylar Devlet Radyosu’nda da açıklanarak suçluların CHP taraftarları olduğu bildirilmişti. Yeşilhisar da meydana gelen olaylarda ateş açan polisler 500 er lira, kaymakama ise 1.000 lira ödül verilmişti (YADK, 2006: 808).

b)Kayseri Olayları: Yeşilhisar da meydana gelen olaylardan sonra herkes CHP’yi suçluyor, basın da ona göre haber yapıyordu. Bu yüzden İsmet İnönü ve bir kısım milletvekili 3 Nisan 1960’da Kayseri’de yapılacak CHP Genel Kurul Toplantısı’nda bulunmak ve olayları yerinde incelemek, gerekirse olayı TBMM’ye götürmek Kayseri’ye ve oradan da Yeşilhisar’a gitme kararı verdi (Yıldız, 2001: 104).

İsmet İnönü’nün Yeşilhisar’a gitme düşüncesi Celal Bayar ve Adnan Menderes’i telaşlandırmıştı. Celal Bayar, Adnan Menderes’e yazdığı bir mektupta CHP’nin Yeşilhisar’a gitmesini doğru bulmadığını bu yüzden Yeşilhisar ve Kayseri de örfi idare ilan etmek isteğini bildirmişti. Adnan Menderes ise Bayar’a yazdığı karşılık mektubunda örfi idare ilanının gerekliliğinden bahsederek askeriye ile idarenin

işbirliği içinde olmasının faydasını belirtmiştir. Bu mektuplaşmaların ardından Kayseri Valisi Ahmet Kınık, olması muhtemel bazı hadiselerin önüne geçilmesi amacıyla bir askeri kuvveti 2 Nisan 1960 Cumartesi günü saat sekizden itibaren hazır edeceğini haber vermiştir. Adnan Menderes ayrıca Kayseri Valisi'ne İnönü'nün Kayseri'de halk tarafından karşılanmasının sakıncalı olduğunu ve bu yüzden Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun uygulanmasını teklif etmiştir.

Celal Bayar, 2. Ordu Komutanı Korgeneral Suat Kayaş'ı köşküne çağırarak, onunla sıkıyönetim ilanı sorununa ilişkin konuşarak, gerek olup olmadığının incelenmesine karar vermiştir. Suat Kayaş Kayseri'de yaptığı inceleme sonunda sıkıyönetime gerek olmadığını bildirmiştir (Yıldız, 2001: 104).

Ahmet Kınık CHP'si İdare Heyetini makamına davet ederek İnönü'nün Kayseri'ye gelmesinin uygun olmadığını bildiriyor ayrıca aynı yazıyı İsmet İnönü'ye de gönderiyordu. Kınık CHP İl İdare Kurulu'ndan kongrenin ertelendiğine dair yazıyı imzalamalarını istiyor ancak kurul bu teklifi kabul etmiyordu. İsmet İnönü ise Ahmet Kınık'a cevap olarak Milletvekili, Parti Başkanı ve bir vatandaş olarak trenle Kayseri'ye hareket edeceğini ve olayları yerinde inceleyeceğini yazmıştır. Ayrıca böyle bir telgraf gönderilmesine çok kızan İnönü, "Maskara! Beni Saidi Kürdi zannediyor galiba." diye söylenmişti (Aydemir, 1968: 347). Bunu haber alan Ahmet Kınık, Menderesten aldığı emirlere uyararak İnönü'yü Kayseri'ye sokmamaya karar vermiştir. İnönü'nün Himmetdede istasyonunda durdurulması için ayrıca Vali Yardımcısı Aziz Ronabar ve Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan da görevlendirilmiştir.

Kayseri Valisi Ahmet Kınık, 5 inci Yurtiçi Bölge Kumandanı Kemal Çakından bir manganın Boğazköprü- Sivas- Bünyan kavşağına verilmesini istemiştir. Bunun yanında askeri tedbirler de alınmış, çevre il ve ilçelerden gelebilecek olan halkın Kayseri'ye girmemeleri için barikatlar kurulmuştur.

Bütün bu tedbirlerden sonra tren Himmetdede İstasyonuna gelmiş ve İsmet İnönü ile konuşmak için Vali Muavini Şükrü Kenanoğlu

ile Alay Kumandanı Reşat Özbarlas trene çıkmışlardır. Valinin yazısını alan İnönü yola devam etmemesi gerektiğini bildiren emre Sıkıyönetim ilan edilmedikçe uymayacağını belirtmiştir. Başbakan Yardımcısı Medeni Berk trenin ikiye bölünmesini, İnönü'nün bulunduğu kısmın geriye gönderilmesini, diğer kısmın Adana'ya bırakılmasını bildirmiş, ancak tren tek parça olduğu için bu uygulanamamıştır. 173 saat süren bekleyişten sonra Adnan Menderes'in razı olmasıyla tren Kayseri'ye bırakılmıştır (YADK, 2006: 815).

c)İncesu Olayları: İsmet İnönü ve arkadaşları Kayseri'de bir gece kaldı. Bu bir gecenin ardından Yeşilhisar'a gitmeyi düşünen İnönü'nün yolları yine Adnan Menderes tarafından kesildi. İsmet İnönü'yü Yeşilhisar'a ne pahasına olursa olsun bırakmayacağını söyleyen Ahmet Kınık, "Gerekirse İncesu üzerinde yatacağım" diyerek kararlılığını ortaya koyuyordu. Bunun üzerine Kınık, 5 inci Yurtiçi Bölge Komutanlığı'na yazı göndererek Boğazköprü ve civarının tutularak Ankara'dan ve Kayseri'den gelecek vasıta ve kimselerin İncesu'ya geçirilmemesini istiyordu. Yeşilhisar Kaymakamı da ilçe Jandarma Karakolu'na giderek Astsubay Recep Türker ile görüşerek İnönü'nün Yeşilhisar'a girmesine engel olunmasını söylemiş ve alınacak tedbirleri öğrenmek istemiş, Türker ise askerlerin tüfeklerini doldurarak herhangi bir durumda ateş açabileceklerini söylemiştir. Kaymakam Jandarmadan ayrıldıktan sonra Astsubay Türker, tüfekleri boşalttırmış, askerlere de talimatın ciddi olmadığını söylemiştir (YADK, 2006: 816-817).

İsmet İnönü Yeşilhisar'a gitmek üzere yola çıktıktan sonra yolu kesilerek geri dönmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. İnönü yaya olarak birinci barikattan geçtikten sonra karşılaştığı Binbaşı Selahattin Çetiner'e " Size ateş buyruğu verecekler, ateş edecek misiniz?" diye sormuş, o da hemen " Paşam, size ateş etmekten ve yasa dışı bir buyruğu yerine getirmektense kendimi vurmayı yeğleyecek onurlu bir subayım." Diyordu. CHP li milletvekilleri bir gün sonra Büyük Millet Meclisi açılacak olduğu, bu yüzden Ankara'ya geri dönmek zorunda

olduklarını söylemiş bunun üzerine Ürgüp ve Niğde yolu ile Ankara'ya gitmelerine izin verilmiştir (YADK, 2006: 816- 817).

11 oturum süren ve 13 sanığı olan Kayseri Olayları Davası 9 Ocak 1961 de başlamış, 20 Nisan 1961 de sona ermiştir. Davada 49 tanık dinlenmiştir. Sanıklar Celal Bayar, Adnan Menderes, DP milletvekillerinden Osman Kavuncu, Kamil Gündeş, Hakkı Kurmel, Fikri Apaydın, Ali Rıza Kılıçkale, Servet Hacıpaşaoğlu, İbrahim Kirazoğlu, Fahri Köşkeroğlu, Kayseri Valisi Ahmet Kınık, Milli Emniyet Başmüfettişi Aziz Ronabar, Kayseri Beşinci yurt içi Bölge Kumandanı General Kemal Çakın'dı. Davanın konusu, sanıkların İsmet İnönü'nün Kayseri'ye yapmak istediği geziye engel olmak istemeleri, bu sebeple İnönü'nün binmiş olduğu treni durdurtmaları, bu işle ilgili olarak askeri birlikleri kullanmaları, kanun dışı emirlerle gezi hürriyetini baskı altına almalarıydı.

Kayseri Olayları Davası başlarken basın duruşmaların bir saniyesini bile kaçırmıyor ve duruşmaların tüm ayrıntılarını sayfalarına taşıyorlardı. 14 Ocakta yapılan duruşmada sanıklar kendilerini tanıkların karşısında yeterince savunamıyorlardı. Sadece Kayseri Olaylarında başrol oyuncularından biri olan sanık Ahmet Kınık “ Ben emir kuluydum, Ankara'dan aldığım emirleri aynen yapmaya çalıştım.” diyerek suçsuzluğunu ispat etmeye çalışıyordu (Ulus,14 Ocak 1961:1).

Ali Manzapoğlu Jandarma Astsubayıydı. Olaylar sırasında Yeşilhisar Jandarma Kumandan Vekilliği yapıyordu. O gün tanık olarak dinlenen Manzapoğlu olayların İlçe Savcısı'nın DP'yi tutmasından kaynaklandığını söyleyerek ilçede huzursuzların baş gösterdiğini sözlerine ekledi. Osman Özkoçak o gün dinlenen ikinci tanıktı. Olaylar sırasında Kayseri Birinci Grup Kumandanı olarak görev yapıyordu. Verdiği ifadede Yurtiçi Bölge kumandanı General Kemal Çakın'ın İnönü'nün Kayseri'ye gelme münasebetiyle birliklere emir gönderdiğini ve tabur kumandanlarını karargâha çağırdığını, karargâha gittiklerinde Çakın'ın DP Milletvekilleriyle beraber olduğunu ve kendisinden bir emir geldiğini söylüyordu. Bu emirde CHP Kongresi'nin

iptal edildiğini ve bütün birliklerin hazır beklemesi gerektiği bildiriliyordu. Tanık ayrıca Kemal Çakın'ın ertesi sabah geldiğini, birliklerin iki jandarma kumandanının emrinde çalışıp yolları keseceklerini söylediğini belirtti. Özkoçak taburuyla istasyona gittiğinde polislerin coplarıyla ve tekme tokat halkı dağıttığını gördüğünü söylüyordu. Böyle alçakça vazife almadım diyen Özkoçak'ın ifadesinin devamı şöyleydi:

“ İstasyona ağlayarak gitmişim. Asabım bozuktuk. Çünkü Türk Subayı olarak böyle alçakça bir vazife almamışım. İç ve dış düşmana karşı duracağıma karşı yemin etmiş bir subaydım. Fakat sabahın erken saatlerinden itibaren bize yolları kestirdiler ve vatandaşa eziyet ettirdiler. 7 Nisan günü istifa etmişim fakat 8 Nisan'da tutuklama yazısını kestiler. Hastaydım. Beni derhal Ankara'ya götürmek istiyorlardı. Hastaneye naklettik. Bir gün sonra tutuklanmışım. Fakat 27 Mayıs İnkılâbı oldu ve herkes gibi ben de hürriyete kavuştum.” (Ulus, 14 Ocak 1961: 5).

Yarbay Hayrettin Dural tanık olarak dinlenen isimlerdendi. Kendisi de Yeşilhisar olaylarında görevlendirilen askerlerdendi. Duruşmada verdiği ifadesinde Dural, o günlerde kendilerine emir geldiğini, Himmetdede'ye gitmeleri için emir aldıklarını, olay yerine gittiklerinde Aziz Ronabar'ın kendilerini neden geç kaldınız diye kızarak karşıladığını söyledi. Tanık ayrıca orada bulunan ve Milli Emniyet Müfettişi olan birinin temsilci olduğunu söylediğini, yolların kesileceğini ve İnönü'nün Kayseri'ye sokulmayacağı emrini verdiğini söyledi. Tanık Dural zorla emre uymak zorunda kaldığını söylüyor ve sözlerine şöyle devam ediyordu:

“İstasyonu (U) şeklinde kapattım. Tren geldi ve durdu. Vali muavini ve Jandarma Kumandanı vagona çıktılar. Dışarıdan İnönü ile konuştuklarını, Paşanın itiraz eder olduğunu görüyordum. İstasyonda halk tezahürat yapıyordu. Bundan iki saat sonra beni vazifeden alarak emrimdeki birliği Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner'in kumandasına verdiler.” (Ulus, 14 Ocak 1961: 5).

14 Ocakta öğleden sonraki duruşmada tanıkların dinlenmesine devam edildi. Turan Feyzioğlu da bu tanıklardan biriydi. Feyzioğlunun anlattıkları da diğer tanıkların ifadeleriyle farklılık göstermemekte. CHP İl Kongresi'ne katılmak üzere Kayseri'ye gitmek istediklerini ancak Kayseri Valisi'nden bir telgraf geldiğini belirten Feyzioğlu Kayseri'ye gidilmemesi konusunda uyarıcı olan bu telgrafı İsmet İnönü'nün kaile almadığını bir vatandaş olarak oraya gitmek istediğini belirtti. İnönü'nün İncesu'ya geçerek daha önce olan olaylar hakkında halkla konuşma isteği göstermesi üzerine yolların kesildiğini ve böylece İnönü'nün Yeşilhisar'a bırakılmadığını söyledi. Bir başka tanık Daniş Yurdakul da bildiklerini uzun uzun anlatıyor, olay sırasında Valinin DP emrinde, Kemal Çakırında Valinin emrinde bir jandarma kumandanı gibi çalıştığını söylüyordu (Ulus, 14 Ocak 1961: 5).

Yurdakul'dan sonra Turgut Göle dinlendi. Göle İsmet İnönü'nün Valinin mektubu karşısında sinirlendiğini ve “ Ben itaate mecbur bir adam mıyım? Otur diyecekler oturacağım, kalk diyecekler kalkacağım. Olacak şey mi bu.”dediğini anlattı.

Duruşmanın en şaşkın ve perişan ismi eski Kayseri Valisi Ahmet Kınık ve Yurtiçi Kumandanı Kemal Çakır idi. Sanıklar, tanıkların karşısında ne diyeceğini bilmez bir halde oturuyorlardı. Olay sırasında ikinci Ordu Kumandanı olan Orgeneral Suat Kuyuş Yeşilhisar da Örfi İdarenin düşünüldüğünü ve kendisine de sorulduğunu, böyle küçük bir kazada Örfi İdare ilanını gerektirecek bir şey olmadığını belirttiğini söyledi. 14 Ocakta yapılan duruşmanın son tanığı Kayseri'de Santral memuru olarak çalışan Nazmi Ordulu idi. Ordulu, Vali, Başvekil ve Namık Gedik'in sabaha kadar konuştuklarını, konuşmalarda Valinin İçişleri Bakanına İnönü'nün gezisi için bütün tedbirlerin alındığını söylediğini, ancak İçişleri Bakanının bu yeterli değildir diyerek daha fazla kuvvet temin etmesini istediğini bildirdi (Ulus, 14 Ocak 1961: 5). 21 Aralıkta devam eden duruşmada tanıkların yanında sanıklar da dinleniyordu. Sanıklar dinlenirken Başkan Başol en ufak ayrıntıyı bile kaçırmıyor, sanık Kemal Çakır'ın emekli olmasının bile hesabını soruyordu. Kemal Çakır dinlendikten sonra 7 Nisan 1960 tarihli DP

Grup zaptı okunuyordu. Zabıtta o günkü toplantıda Adnan Menderes'in yapmış olduğu konuşma, Kayseri ve Himmetdede olaylarından bahsediliyordu. Zabıtta Adnan Menderes'in " Asıl istenilen Yeşilhisar'a gitmemesiydi ve gitmemiştir."sözüne değinen Başkan Başol, Menderes'e bu söylenenlere ne diyeceğini sorunca Menderes o sözleri sinir anında sarf ettiğini söylüyordu (Ulus, 21 Ocak 1961: 5).

O gün dinlenen şahitlerden ilki olaylar sırasında Kayseri PTT memuru olan Mehmet Erebiçi idi. Erebiçi içişleri Bakanı Namık Gedik ile Valinin telefonda bu konu ile ilgili konuştuğunu ve arada Menderes'in de telefonu aldığını söylüyordu. Tanığın ifadesine göre Menderes " Bu adamı Yeşilhisar'a bırakmayın, barikat kurun." Demiş karşılığında Vali " Barikat kurduk, gerekirse yoluna yatacağım." Demişti. Vali Ahmet Kınık şahidin sözlerini doğrularken, Adnan Menderes konuşmanın olduğunu ancak o tarz tabirlerin kullanılmadığını söyledi ve Yeşilhisar'a gönderilmeme emrinin İçişleri Bakanından verilmiş olunabileceğini söyledi. Ancak bir İçişleri Bakanının Başbakan'dan habersiz böyle bir kararı alması imkânsızdı. Bunun için Başkan Menderes'e Namık Gedik'in kendisinden habersiz böyle bir harekete kalkışmayacağını " Gedik'ten çıkan sözler sizden çıkmış demektir." diyerek belirtmeye çalışıyordu.

Duruşmanın en önemli şahitlerinden o dönemin Adliye Bakanlarından Esat Budakoğlu Namık Gedik'in kızının düğününde Gedik'in yanına geldiğini ve Başbakanın Ethem Menderes, kendisinin ve Gedik'in Kayseri'ye gitmesini istediğini bildirdiğini ancak savcının duruma el koyduğunu ve kendisinin gece yarısı askeri bir uçakla gitmesinin doğru olmayacağını söylediği için bu seyahat'in yapılmadığını söyledi. Ayrıca Budakoğlu karakterinin DP'ye uymadığını bu yüzden istifa ettiğini söyledi (Ulus, 21 Ocak 1961: 5).

Daha sonra olaylar sırasında Yeşilhisar Jandarma Karakolu'nda görevli bulunan Arif Oruç, Nihat Üçüncü, Ali Yavrutürk, Mustafa Alkan, Jandarma Astsubayı Özer İlbiş, Onbaşı Mesut Akçay, Onbaşı Yunus Topuz, Kıdemli Başçavuş Recep Türkel tanık olarak dinlendiler. Adı

geçen tanıkların hepsi İnönü'nün arabasına ateş açılması için Kaymakamın emri ile Recep Türkel'in kendilerine talimat verdiğini söylediler. Kaymakam gittikten sonra Recep Türkel askerlere tüfeklerini boşaltmalarını ve İnönü'nün arabası geçerken yolu boşaltmalarını ve hiçbir hareket yapmamalarını söylemiştir (Ulus, 21 Ocak 1961: 5).

Jandarma Erleri'nin ifadesinden sonra olaylar sırasında Ankara'dan özel olarak Yeşilhisar'a gönderilen jandarma Birliği'nin astsubayı Özer İbmiş tanık olarak dinlendi. Tanık Kaymakamın odasında şahit olayı bir olayı anlatıyor, Vali'nin Yeşilhisar da geçen olaylardan sonra Kaymakama 1000, polisler de 500'er lira gönderildiğini söylüyordu. İstasyon şefi İbrahim Çoker verdiği ifadede Milli Emniyet Başmüfettişi Aziz Ronabay'ın Himmetdede istasyonuna gelerek idareyi ele aldığını, kendilerine treni durdurulması yolunda emir verdiğini ve bu olayı kimseye anlatamamaları için namus ve şeref üzerine yemin ettirmek istediğini söyledi (Ulus, 21 Ocak 1961: 5).

Duruşma esnasında dinlenen diğer tanıklar Jandarma Onbaşı Mustafa Cesur, Himmetdede jandarma karakol kumandanı Orhan Tokur, Himmetdede istasyonu hareket memuru Ekrem Yonuakı, Âdem Yerlitaş idi. Bütün tanıkların verdiği ifadelerinde birleştiği noktalar aynıydı. Hepsi İnönü'nün binmiş olduğu trenin durdurulması için hazırlıkların yapıldığını, yaşanan olayların anlatılmaması için namus sözü verdiklerini söylüyorlardı ve ifadelerde en fazla adı geçen sanıklar Aziz Ronabay ve Kayseri Valisi Ahmet Kınık idi. Adnan Menderes'in adı ise yapılan telefon görüşmelerinde geçiyordu. Yani emri veren Adnan Menderes, tatbikçileri ise adı geçen şahıslardı.

Kayseri Barosu avukatlarından Ali Galip Sümergen ve Kayseri Emniyetinde Komiser Muavini Dursun Macit o gün yolların birlikler tarafından kapatıldığını, İnönü'nün Yeşilhisar'a gitmemesi için barikatlar kurulduğunu söyledi. Son dinlenen tanık eski Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen ise ifadesinde Menderes'in ikametgâhına gittiğini, büyük salonda Celal Bayar, Adnan Menderes, Gedik, Benderlioğlu, Akçal ve Yardımcı'nın, küçük çalışma odasında

ise eski Ankara Valisi Dilaver Argun, Medeni Berk ve Burhan Belge'nin bulunduğunu söyleyerek o gece 2 ye kadar telefon konuşmalarının sürdüğünü söyledi. Özgen, Namık Gedik'in sürekli Kayseri Valisini aradığını, İnönü'nün kesinlikle oraya sokulmamasını söylediğini belirtti. İnönü'yü büyük bir halk kitlesinin karşılayacağı haberini alan DP'liler bunu engellemek için yoğun bir uğraş içine girmişler gerekirse Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun tatbik edilmesini istiyorlardı.

Adnan Menderes trenin durdurulması için emir verdiğini kabul ediyor, “ Ancak zaman kazanmak için kısa bir süreliğine...” diyerek kendini savunuyordu.

Yassıada da bir gün içinde birden fazla davaya bakılabiliyordu. Sabah, öğlen ve hafta sonları da devam eden duruşmalarda salon hiç boş kalmayacak şekilde tıka basa doluyordu. 14 Şubatta devam edilen Kayseri Davası'nın Başkanı Abdullah Üner idi. Bu duruşmada son sanık dinlenmişti ve okunması 1 saat 25 dakika süren iddianamede Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın hariç diğer bütün sanıkların suçu beraber işledikleri ifade ediliyor, T.C.K'nun 146/1 inci maddesine gereğince ve Anayasayı zor kullanarak değiştirmeleri sebebi ile idamları isteniyordu (Ulus, 14 Şubat 1961: 1).

Duruşmada eski Kara Kuvvetleri Kumandanı ve olaylar sırasında ikinci Ordu Müfettişi olan Orgeneral Suat Kuyaş'ında en az Kemal Çakın kadar suçlu olduğu belirtiliyor ve hakkında soruşturma açılması isteniyordu. Başsavcı Egesel Esas Hakkındaki İddianamesini okudu. Egesel, parlamentoda 30 Milletvekilinin faaliyetine tahammül edemeyen düşük iktidarın seçimleri bir yıl önce yaptığına, 1954 seçimlerinden itibaren oyunu almadığı vatandaşları cezalandırma yoluna gittiğine, Yeşilhisar'ın muhalefeti destekleyen bir ilçe olması sebebiyle buraya partizan idarecilerin tayin edildiğine ve partizan idarenin kasabada bir terör havası estirdiğinden bahsetti. Bu hareketin hükümete karşı bir isyan şeklinde gösterildiğini, Celal Bayar'ın bu olaylardan faydalanarak muhalefeti sindirmeye çalıştığını, Adnan Menderesin ise diktatörlük zihniyetine zemin hazırlamak gayesini

güttüğünü, muhalefet lideri İsmet İnönü'nün büyük halk kitleleri tarafından karşılanmasını sinirlenerek Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununu çıkardıklarını söyleyen Egesel, Kayseri'nin resmen yasak bölge ilan edilerek yollarda önlem alındığını, böylece Hak ve Hürriyetlerin kısıtlandığını belirtti (Ulus, 14 Şubat 1961: 5).

Egesel'in sanıklar için istediği idam cezası doğal olarak DP Milletvekillerini şaşkına çevirmişti. Kendilerini savunan sanıkların tümü bu noktaya dikkat çekmeyi ihmal etmemişlerdi. DP milletvekillerinden Servet Hacıpaşaoğlu " Sert toprağı bulamadığı için boşluğa bina inşa etmek gayretkeşliği içinde görüyorum." diyerek Egesel'i eleştiriyor, Başsavcı ise sanıkların zihniyetlerinden ötürü yargılandıklarını belirterek, kendi hukuk anlayışı sayesinde Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı makamına getirildiğini söylüyordu (Cumhuriyet, 5 Mart 1961: 5).

15 Mart Çarşamba günü yapılan Kayseri Olayları Davası çok kısa sürüyor, Yüksek Adalet Divanı dosya üzerindeki incelemesini bitiremediği için duruşmayı 3 Nisan 1961 Pazartesi gününe bırakıyordu. 3 Nisan da yapılan duruşmada yine dosya incelenememiş ve bu yüzden kararın açıklanmasını 20 Nisan 1961 tarihine bırakılmıştı (Son Havadis, 4 Nisan 1961: 5).

Açıklanan kararla tutuklanma sebepleri ortadan kalktığı için sanık Osman Kavuncu, Kamil Gündeş, Hakkı Kurmel, Fikri Apaydın, Ali Rıza Kılıçkale, Servet Hacıpaşaoğlu, İbrahim Kirazoğlu ve Fahri Köşkeroğlu haklarında bu davadan dolayı verilmiş bulunan tutuklama kararının geri alınmasına, esasın 960/31 numarasında kayıtlı bu davanın 1 esas sayıda kayıtlı "Anayasa'yı İhlal Davası" ile birleştirilmesine karar verilmiştir (YADK, 2006: 806).

"Kayseri olayları Davası"nın hiçbir duruşmasında sanıklar kendilerini yeteri kadar savunamamıştır. Kendilerine yöneltilen suçların bir kısmını kabul eden sanıklar yaşanan olayların gerçek olduğunu ancak o dönem içinde yapılması gerekenin o olduğunu belirtiyorlardı. Adnan Menderes, yaşananlardan bakanlarını sorumlu tutuyordu.

Sonuç olarak Kayseri Olayları Davası Yüksek Adalet Divanı'nın zaferi, DP ileri gelenlerinin hezimetini olarak tarihe geçiyordu.

Kayseri Olayları sonun başlangıcını tayin eden olaylardandır. Bundan sonra olanlar artık düşeceği açık olan bir iktidarın kader anını geciktirmek için giriştiği umutsuz bir takım debelenmelerden ibarettir. Sonrada meydana gelen olaylar göstermiştir ki, iktidar Kayseri'de olanlardan sonra CHP'yi kapatmaya ve Menderes'in 21 Eylül 1958 İzmir nutkunda dile getirdiği "Yeni Tarz" demokrasiyi kurmaya karar vermişti. 7 Nisan 1960 tarihli Demokrat Parti grup Toplantısı'nda Milletvekili Bahadır Dülger yaptığı bir konuşmada Muhalefet liderinin leşini yere sermekten bahsediyordu. Bu sözler çok partili demokrasinin kesin olarak kazaya uğrayacağına alametiydi. Muhalefet Lideri'nin leşini yere sermekten bahseden bir iktidarla, Parlamenter rejimin yürümesine imkan yoktu. Nitekim de yürümedi. DP batan gemisini kurtarmak için kısa bir süre daha direnebildi. Ve bu son direnişten sonra da batıp gitti (Eroğul, 1990: 154).

4. 1. 15. 2. GÖREVİ SUİSTİMAL DAVALARI

4. 1. 15. 2. 1. Türk Parası Kıymetini Koruma Kanununa Aykırı Hareket Davası (BARBARA DAVASI) (21 KASIM 1960- 26 ARALIK 1960) : "Türk Parası Kıymetini Koruma Kanununa Aykırı Hareket Davası" 21 Kasım 1960 'da başlamış, 26 Aralık 1960'da sona ermiştir. Barbara Davası adıyla da bilinen bu davanın sanıkları; T.B.M.M Başkanı Refik Koraltan ve görevini kötüye kullanmaktan sanık Maliye Bakanı Hasan Polatkan idi.

Sanık Refik Koraltan hasta olan eşi için Almanya'dan sıhhi malzeme getirtmesi gerektiğini ve bunun için 500 dolarlık bir tahsis yapılmasını 1776 sayılı bir tezkereyle Maliye Bakanlığı'na bildirmişti. O sırada Maliye Bakanı olan Hasan Polatkan, bu tezkerenin altına " uygundur." imzasını düşmüş ve 500 dolar bu şekilde Refik Koraltan'a tahsis edilmişti. Bu tahsisten sonra Refik

Koraltan, Almanya'nın Erlangen şehrinden Türkiye'ye gelip kendisini ziyaret eden Doçent ve Asabiye Mütahassısı Dr. Turan İdil'den hasta olan karısı için bir mürebbiye bulmasını ister. Bu istek üzerine Almanya'da iş ve işçi bulma Kurumu'nda araştırmalar yapılır. 8–10 mürebbiyenin fotoğrafları Dr. Turan İtil tarafından Refik Koraltan'a gönderilir. Refik Koraltan bunlardan hasta bakıcılık kursundan mezun, otelcilik organizasyon okulundan diploma almış, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca konuşabilen ve bir avukat kızı olan matmazel Barbara Kunzkei seçer. Ayda 250 mark Almanya'da Barbara'nın göstereceği adrese gönderilecek 250 Türk lirası da Türkiye'de kendisine ödenecektir. 15 Mart 1960 tarihinden 10 Eylül 1960 tarihine kadar olan sekiz aylık tutarın 100 fazlasıyla 2100 mark Türkiye merkez Bankası aracılığıyla Dr. Turan İtil'e gönderilmiş ve Matmazel Kunzkei 13 Şubat 1960 tarihinde Türkiye'ye gelerek Refik Koraltan'ın evinde işe başlamıştır (YADK, 2006: 672).

Bu durum T.B.M.M Riyaseti Hususi Kalem Müdürü Bedri Akyüz, Ankara Kambiyo Müdürlüğü Servis Şefi Seyfettin Çelebi, Ankara Kambiyo Müdürü Niyazi Ersun, Ankara Kambiyo müdür Muavini Salih Özüdoğru ve Ankara Kambiyo Memurlarından Günay Demiray'ın şahitliklerinden Dr. Turan İtil'in 28.5.1960 tarihli mektubundan, hususi Kalem Müdürü tarafından Maliye Bakanlığı'na hitaben yazılan 11.11.1959 tarih ve 1776 sayılı tezkere, 29.12.1959 tarihli izin yazısı, Refik Koraltan'ın hatıra defterinin 14.2.1960 tarihli kısmında (Barbara dün gece geldi, Alman, İngiliz, Fransız ve İtalyan dillerini ana dili gibi konuşuyor, yaşı 25, sarışın, gülbüz, terbiyeli ve zeki. Hayırlı, uğurlu olsun.) ve 18.4.1960 tarihli kısmında ise (5000 lira Ziraat Bankası Merkez Müdürlüğündeki 18000 küsur liralık mevduattan alınarak Matmazel Barbara Kunzke'nin aylık maaşına mahsuben alınacak dövize verildi.) şeklindeki yazılarından anlaşılmıştır (YADK, 2006: 673).

Refik Koraltan'a yöneltilen suç, Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki 1567 sayılı kanunun 6258 sayılı kanunla madde 13/A'ya uygunsuz hareket etmesidir. Türk parasını kıymetini koruma hakkındaki 14 sayılı kararnamenin 18. maddesine göre; Türkiye'deki hakiki veya hükmi şahısların hizmet karşılığı veya herhangi bir şekil ve suretle döviz üzerine muamele yapmaları imkânsızdır. Refik Koraltan hasta olan karısı için sıhhi malzeme

getireceğinden bahsederek aldığı 500 doları Barbara Kunzke'ye hizmet olarak vermiş ve suç işlemiştir (YADK, 2006: 673).

Türk Parası Kıymetini Koruma hakkındaki 14 sayılı kararnameye dayanılarak çıkarılan 47 sayılı tebliğın 32'ncü maddesine göre, gayrı ticari nitelikte zat ve aile ihtiyaçları bakımından dışarıdan getirilecek ilaç, v.s gibi maddeler için Kambiyo denetleme mercilerince 30 dolara kadar döviz verilebileceği bu meblağın üzerindeki döviz tahsisleri talepleri Maliye Bakanlığı'nca araştırılıp, döviz isteyen kişilerden getirtilecek maddelerin zat ve aile ihtiyaçlarında kullanılacağına ve ticari mevzuu yapılmayacağına dair bir taahhütnamenin alınması gerekiyordu (YADK, 2006: 673).

İşte Hasan Polatkan, 47 sayılı tebliğın 34'üncü maddesinin gerektirdiği gibi davranmayıp isteği incelemeden tezkere altına " uygundur." dediği için yargılanmaktaydı.

22 Kasım 1960 tarihli Akşam Gazetesi davayı ilk sayfada ve manşetten vermişti. Verilen manşette Barbara Davası'nda Koraltan'ın suçu inkâr etmediği belirtilmişti. Ayrıca Gazete duruşmada 4 şahidin dinlendiğini ve savcının sanıklar için 1- 3 sene hapis cezası istediğini yazmıştı.

21 Kasımda başlayan duruşmada Refik Koraltan ve Hasan Polatkan yerlerine geçtiler. Sanık Refik Koraltan'ı kızı Ayhan Timurtaş ile Orhan Apaydın, Hansan Polatkan'ı Hüsamettin Cindoruk ile Saffet Nezihi Bölükbaşı müdafaa edeceklerdi. Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından okunan kararnamenin ardından Koraltan'ın ifadesinin alınmasına geçildi (Akşam, 22 Kasım 1960: 5).

17 dakika devam eden ifadesinde Koraltan eşinin 14 yıldan beri ağır bir felçten yatmakta olduğunu buna fıtığın ve göğüs kanserinin eklendiğini söyledi. Bahse konu 500 doları bu hastalıklar dolayısıyla bazı tıbbi malzeme getirtmek için aldığını ilave etti. Koraltan Almanya'da Doçent olan Dr. Turan İdil'in her gelişinde eşini muayene ettiğini son gelişinde de evinin durumunu hastanın halini hiç beğenmediğini bildirdiğini söyleyerek, hastaya bakmak için bir hemşire getirilmesini tavsiye ettiğini söyledi.

Koraltan bunun üzerine bu konuda Dr. İdil'e yetki verdiğini, 500 dolarlık dövizini Hususi Kalem Müdürü Bedri Akyüz'ün takip ettiğini ve maksat

değişmesine rağmen hastanın tedavisinde kullanılacağı için bir mahzur olmadığını bildirdiğini ve “ Titiz, mazbut, dürüst ve namuslu” bir adam olan Bedri Akyüz’e inandığını anlattı ve “ Anlaşıyor ki usule ait bir eksiklik var.” dedi (Akşam, 22 Kasım 1960: 5).

Başkan Başol, Koraltan’ a eşinin lisan bilip bilmediğini sorunca, Koraltan kendisinin Almanca bildiğini eşinin ise biraz Fransızcasının olduğunu söyledi. Ayrıca Koraltan Türk bakıcılar da bulduklarını ancak gelenlerin en fazla 15- 20 gün kaldıklarını söyledi.

Koraltan’dan sonra Hasan Polatkan’ın ifadesi alındı. Bu ifade 4 dakika sürdü. İfadesinde Polatkan müracaatın kendisine yapıldığını, Koraltan’ın eşinin yıllardır hasta olduğunu bildiği için bu isteği olumlu karşıladığını, muamelenin yanlış yapılmasındaki sebebin Bedri Akyüz’ün müracaatı Bakanlık Kambiyo Müdürlüğü’ne götüreceksen Ankara Kambiyo Müdürlüğüne götürmesinde olduğunu söyledi.

Refik Koraltan ve Hasan Polatkan dinlendikten sonra sıra şahitlerin dinlenmesine gelmişti. İlk şahit, Koraltan’ın Özel Kalem Müdürü Bedri Akyüz idi. Akyüz, sıhhi malzeme getirtmek için döviz yazılı izin belgesi aldıklarını ancak daha sonra Koraltan’ın fikrini değiştirerek Barbara Kuntzke’ye verdiklerini söyledi (Akşam, 22 Kasım 1960: 5).

Dinlenen ikinci şahit, Ankara Kambiyo Müdürlüğü’nde takdire dayalı Seyahat Dövizleri servisinde çalışan Günay Demirel idi. 21 yaşındaki şahit Demirel kendisinin bakmaması gereken bir iş olduğu halde Bakanın Uygundur demesi üzerine yazılı izin belgesini doldurduğunu, şartlı olsaydı taahhütname isteyeceğini söyledi. Aynı dairenin Müdür Muavini olan Salih Özdoğru da Demirel’in ifadesini doğruladı. Ankara Kambiyo Müdürü Niyazi Ertus’un şahitliğinden sonra gelmeyen şahit Seyfettin Çelebi’nin öğleden sonra gelebileceği Başsavcı Egesel tarafından söylenince duruşma öğleden sonraya bırakıldı.

Öğleden sonra 13.30’dan sonra başlayan duruşmada hava muhalefeti sebebiyle Seyfettin Çelebi’nin gelemediği bildirildi. Bunun üzerine Başkan Başol bu şahidin dinlenmesine gerek olmadığını bildirdi. Bu sırada Refik Koraltan’ın avukatı Orhan Apaydın müvekkilinin eşinin hasta olduğunu

kanıtlayan iki doktor raporunu Divana verdi. Apaydın bu raporların müdafaa sırasında çok işe yarayacaklarını söylüyordu.

Bundan sonra başsavcı Altay Ömer Egesel 22 dakika süren esas hakkındaki mütalaasını okudu. Hadisenin oluş tarihinde memleketin içinde bulunmuş olduğu döviz sıkıntısından, ilaç için sıhhi malzeme için çok cüz'i döviz ihtiyaçlarını bile temin edemeyen vatandaşların durumuna işaret eden Egesel: " Düşük Koraltan memleketin içinde bulunduğu döviz sıkıntısını dikkate almadan eşi Makbule Koraltan'a tahsis olunan döviz, maksat dışında gelişigüzel kullanmış ve eşine tıbbi malzeme yerine, kendisine gönül malzemesi getirmiş." Dedi. Egesel bundan sonra D.P İktidarı devrinin baştanbaşa bir keyfi idare saltanatı olduğunu belirterek Refik Koraltan'ın bu hareketi dolayısıyla 1567 sayılı kanunun 6258 sayılı kanunla değiştirilmiş 3/a maddesine göre cezalandırılmasını istedi. Bu maddelerdeki ceza bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile bin lira cezasına tekabül etmekteydi (Akşam, 22 Kasım 1960: 5). Sanık avukatlarının müdafaa için ek süre talep etmeleri üzerine duruşma 26 Kasım Cumartesi sabahı saat 9.30' a bırakıldı. 26 Kasım da sanıkların avukatları müdafaalarını yaptılar. Orhan Apaydın ve Koraltan'ın kızı Ayhan Timurtaş Başsavcı Egesel'e cevap vererek açıklamalarını yaptılar ve müvekkillerinin beraatını istediler. Timurtaş annesinin hastalığının geçirdiği evreleri anlatarak, dosyada bulunmasına rağmen Egesel'in lehine delilleri göstermemesine dikkat çekerek babasının beraatını talep etmiştir.

Koraltan'ın avukatlarından sonra Hasan Polatkan'ın avukatı Hüsametdin Cindoruk söz aldı. Cindoruk, Polatkan'ın 500 dolarlık döviz takdir hakkını kullanarak verdiğini bunun Türkiye'de takdiri döviz dolayısıyla açılmış ilk dava olduğunu bu hakkın suiistimalinin bahis konusu olamayacağını, 1928 deki Yavuz-Havuz, Ürgüplü davalarında Divan-ı Ali kararlarından örnekler vererek açıkladı. Cindoruk sözlerine şöyle devam etti: " Barbara gürbüz bir kız olmasaydı, bu dava açılmazdı." Ve sözlerini müvekkilinin beraatını isteyerek bitirdi.

Avukatlardan sonra sanıklar kendilerini müdafaa ettiler. Önce Refik Koraltan Egesel'e hücum ederek kendisinin suçsuz olduğunu söyledi. Daha sonra söz alan Hasan Polatkan hatanın Meclis Başkanlığı Hususi Kalem

Müdüründe olduğunu söyleyerek kendisinin suçsuz olduğunu belirtti. Yapılan müdafaalardan sonra duruşma 1 Aralık 1960 Perşembe günü saat 9.30'a bırakıldı (Akşam, 27 Aralık 1960: 5).

1 Aralık ta yapılan duruşma o zamana kadar yapılan duruşmaların içinde en kısa olmaz özelliği taşımişti. Çünkü duruşma sadece 1 dakika sürmüştü. Başkan Başol incelemeler bitmediği için duruşmayı 8 Aralık 1960 Perşembe gününe bırakıyordu (Akşam, 2 Aralık 1960: 1).

8 Aralıkta başlayan duruşma yine çok kısa sürüyor, dava ile ilgili raporu hazırlayan Sabih Gider'in şahit olarak dinlenmesi için 13 Aralık Salı gününe ertelenmiştir (Akşam, 9 Aralık 1960: 1).

13 Aralıkta saatler 16.45'ı gösterdiğinde Barbara Davası başlıyor ve bilirkişi şahit olarak dinleniyordu. Bilirkişi Sabih Gider Refik Koraltan'ın eşi için sıhhi malzeme getirtmek maksadıyla istediği fakat Barbara ismindeki mürebbiyeye ödediği 500 dolar için müracaatın normal olmadığını söyledi. Sabih Gider, 47 sayılı tebliğin 34 üncü maddesine göre müracaatın Hazine Umum Müdürlüğü'ne yapılması gerektiğini belirtti. Hasan Polatkan'ın da aynı tebliğe göre böyle bir ödemeyi yapma hakkı olmadığını bunun " tepeden inme bir tahsis" olduğunu belirtti. Refik Koraltan'ın usulsüz yoldan aldığı döviz başka bir yere kullandığını, mevcut kanunlara göre bir Türk vatandaşının döviz üzerine muamele yapmaya hakkı olmadığını, Koraltan'ın ise Barbara ile yaptığı sözleşmede aylığının bir kısmını döviz ile ödemeyi taahhüt ettiği, dolayısıyla Refik Koraltan'ın döviz kaçakçılığı yapmış olduğunu belirtti (Akşam, 14 Aralık 1960: 5).

Daha sonra Başsavcı Egesel " Mütalaamızda bir değişiklik yok. Sanıkların cezalandırılmalarında ısrar ediyoruz." Dedi. Başkan bu arada Koraltan'a şu soruyu sordu:

"Mukaveleye göre para dışarıda ödenecek. Bu mevzuatımıza aykırı. Bunu nasıl kabul ettiniz?"

Koraltan: " Maksat değişmiyor."

Bundan sonra duruşma 20 Aralık 1960 Salı günü saat 9.30'a bırakılmış ve 20 Aralıkta alınan karar ile bu davanın Divanın 1 esas sayısında kayıtlı

Anayasa'yı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir (YADK, 2006: 671). Ayrıca Refik Koraltan 5 ay 25 gün, Hasan Polatkan 6 ay hapis cezası almışlardır (<http://www.tumgazeteler.com/?a=814571>).

4. 1. 15. 2. 2. Örtülü Ödenek Davası (25 KASIM 1960- 02 ŞUBAT 1961): Örtülü Ödenek Davası bir diğer adıyla Tahsisat- ı Mesture Davası Yassıada Mahkemeleri'nde görülen 19 davadan biridir. Dava 25 Kasım 1960 tarihinde başlayarak 02 Şubat 1961 tarihinde sona ermiştir. Davanın sanıkları, 1950- 1960 döneminin Başvekili Adnan Menderes ve Başvekâlet Müsteşarı Ahmet Salih Korur'dur.

Devlet bütçesinden, ödenme yerleri gizli tutulmak şartıyla yapılacak harcamaların bulunduğu fasıla " Örtülü Ödenek" adı verilir. Devletin yüksek menfaatleri gereği yapılan bazı istihbarat ve temsil masrafları " Özel, Gizli" bir hesaba aktarılır ve denetlenmesine rağmen kamuoyuna açıklanmaz. İşte bu tür hesaplardan biri de, Başbakanların emrinde bulunurdu. Başbakanlıktaki özel bir kasa ve bir banka hesabından ibaret olan bu bütçe faslı Örtülü Ödenek adını alır. Örtülü Ödenek Başbakanın ve ailesinin kişisel harcamaları ile siyasi partilerin idare, propaganda ve seçim ihtiyaçlarında kullanılamaz.

Yassıada Mahkemeleri'ndeki iddia Örtülü Ödenek'in maksat dışı kullanıldığı ve suiistimalidir. Adnan Menderes'in 10 yıllık Başbakanlığı döneminde emrine tahsis edilmiş olan Örtülü Ödenekten 24 milyon 545 bin 713 liralık kısmın hesabı gündeme getiriliyor, bu hesaptan 212 bin 8 liralık bir bölümünün harcama yeri tespit edilemediği iddia olunuyordu.

Örtülü Ödenek Davası ile ilgili kararnamede, Başbakan Menderes'in 10 yıllık iktidarı döneminde 25 milyon liraya yakın Örtülü Ödenek'i şahsi işlerinde ve DP'nin emrinde kullandığı, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korurun da Başbakan adına bu harcamaları yaparken, 350 bin lirasını zimmetine geçirdiği iddia olunuyordu (Turgut, 1988: 70).

Örtülü Ödenek, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, Başbakanlık makamının gerektirdiği ağırlama masrafları için de kullanılmıştı. Başbakan ailesinin mutfak masraflarını kendi aile bütçesinden ödemiş ancak resmi davetler için yapılan harcamaların bir kısmı örtülü ödenekten karşılanmıştı.

Örtülü Ödenekten yapılan harcamalar arasında bir de cımbız vardı, mutfakta tavuk tüyü temizlemek için alınmıştı. Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol ve başsavcı Altay Ömer Egesel, Menderes'i aşağılamak ve küçük düşürmek için cımbız konusunu ele almış ve kullanmışlardı. Bu sebeple, Örtülü Ödenek Davası'na basın " Cımbız Davası" adını takmıştı. Cımbız Davası kamu nezdinde mahkemeyi küçük düşürmüştü. Vatani satmak gibi vahim iddiaları inceleyeceği farz edilen Yüce Divan, " Köpek" ve " Bebek" davalarından sonra, bula bula bir cımbızla uğraşılıyor denilmişti (Naskali, 2005: 8).

Erdal Şen(2007: 65)'in bir fiyasko olarak nitelediği Örtülü Ödenek Davası'nda Başkan Başol, Başbakanlık kabul davetlerini gereksiz bir israf olarak görmüş ve " İngiltere'de İşçi Partisi lideri Başvekil olunca karısının pazara çıkıp ucuza mal etmek için çekişe çekişe pazarlık yaptığını her zaman okuyoruz. Başvekâlet köşkünde oturmayıp da bir barakada otursanız." Şeklinde abes mülahazalarda bulunmuştur.

Menderes Başvekil olduğunda, Müsteşar İsmail Hakkı Ülkümen Menderes'e içinde 3500 lira bulunan bir zarf getirmiştir. Menderes, bunun ne olduğunu sorduğunda, Müsteşar da kendisinden önce Başbakan olan Şemsettin Günaltay'a, "Örtülü Ödenek"ten her ay yapılan mutat aylık ödeme olduğunu söylemiş ancak Menderes böyle bir şeyi şahsı için kabul edemeyeceğini bildirip parayı iade etmişti. Belki de, Menderes tek parti döneminin geleneklerini devam ettirmiş olsaydı 10 yılın sonunda kendisinden hesabı sorulan paradan fazlasını şahsi masrafları için almış olacaktı. Örtülü Ödenek'in hesabının tutulmaması ve evrakın imha edilmesi gerekirdi. Hâlbuki 10 yılın hesabı bavulların içinde Başbakanlık konutunun çatı katında muhafaza edilmişti. Bu pusulaları bir gün sorulursa hesabını veririz düşüncesiyle Menderes muhafaza ettirmişti. Bu pusulalar saklanmamış olsaydı niçin saklanmadığı sorulmayacağı gibi böyle bir dava da söz konusu olmayacaktı. CHP dönemi Başvekillerinden Şükrü Saraçoğlu ve Recep Peker, Hariciye Köşkü'nü Başvekâlet konutu olarak kullanmışlardı. Hasan Saka kendi evindeki masraflar için bütçeden para tahsis ettirmesine rağmen Menderes Başvekil olunca, bir süre kendi imkânlarıyla kendi evinde oturduktan sonra Başvekâlet konutu olarak Çamlı köşke taşınmıştı. Çamlı

köşkte Atatürk zamanında kız kardeşi Makbule Hanım oturmuş, Atatürk'ün ölümünden sonra Makbule hanım buradan çıkarılarak, Günaltay tarafından köşk tamire alınmıştı. Celal Bayar'ın torunu Emine Gürsoy Naskali(2005: 8-9)'ye göre, bu konutların masrafı amme masrafı telakki edilmeyecekse CHP dönemi için de benzer mahkemeler kurularak, soruşturmalar yapılmalı ve davalar açılmalıydı.

Yine dava seyrinde satır aralarında ısrarla söylenen, ancak üzerinde durulmamış bir başka konu da, Müsteşar Ahmet Salih Korurun ortaya attığı bir iddia olmuştur. İddiaya göre darbeciler kadrosunda bulunan Alparslan Türkeş darbenin hemen ertesinde, Başvekâlet Müsteşarı göreviyle 27 Mayıs veya 29 Mayıs günü, Ankara'da Harp Okulu'na giderek Ahmet Salih Korur'dan Başvekâlet kasesinin şifresini almış, bundan sonra kasadaki 270 bin dolar ve 250 bin Türk lirasının yok olmasıdır.

Ahmet Salih Korur duruşmalar sırasında Başkan Salim Başol'un sorduğu bir soru üzerine Başbakanlık Müsteşarı sıfatıyla kendisinin Örtülü Ödenek için kullandığı kasada 270 bin dolar olduğunu, Albay Alparslan Türkeş'in kendisinden şifreyi istediğini, bu olayların 28 veya 29 Mayıs tarihlerinde olduğunu söylüyordu. Ahmet Salih Korurun bu iddiasına ek olarak eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın eşi Mutahhare Polatkan da aynı kasada 350 adet beşibiryerde altın olduğunu söylüyor, Fatih Rüştu Zorlu'nun kızı Sevin Zorlu Özen de babasının Dışişleri makam odasındaki kasada bulunan şahsına ait 80 bin liranın yine o günlerde yok olduğunu ileri sürüyordu (Turgut, 1988: 311).

Oysa 1 Haziran 1960 tarihini taşıyan tutanakta, bu miktarlarda para ve daha sonra, kasada olduğu iddia edilen altınlar konusu yer almıyordu. Mahkemede bu açıklamanın yapıldığı tarihte, eski MHP'nin lideri ve 27 Mayıs İhtilali'nin kudretli albayı, Alparslan Türkeş, Milli Birlik Komitesi'nde yapılan bir iç darbe sonucu, gece yarısı Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'ye sürülüyor ve kendisine o günden bu yana tek bir soru sorulmuyordu. Türkeş, 1987 yılında Hürriyete yaptığı açıklamada, iddiaların hayal ürünü olduğunu, kasaların anahtar ve şifresini Ahmet Salih Korur'dan aldığını, ancak bunları tanık huzurunda, hâkimlere verdiğini söylüyordu. Türkeş, ayrıca kasanın şifresinin

tutmaması üzerine açılmadığını, “MİT”ten şifre uzmanı getirttiklerini onunda kasayı açamaması üzerine, oksijenle kasanın açıldığını söylüyor ancak yıllarca kasayı kullanan ve o sırada elinin altında tutuklu bulunan Ahmet Salih Korur’u getirerek kolay yoldan kasayı neden açtırmamış olmadığını açıklayamıyordu.

Bunun yanında o dönemde çıkan bir başka söylenti, Milli Emniyet Teşkilatı’na yabancıların özellikle de Amerikalıların hâkim olduğuydu. Menderes de işin esasını ve mali cephesini tahkik etmesi için Ahmet Salih Korur’u altı aylığına Milli Emniyet Reisi tayin etmiş ve İstanbul’a göndermişti. Örtülü Ödenek Davası’nda iki gizli oturum yapılmış, Ahmet Salih Korur ve Adnan Menderes milli istihbarat teşkilatına yabancı servislerin yaptığı doğrudan maaş ödemesine nasıl son verdiklerini açıklamışlardır (Naskali, 2005: 9).

Ahmet Salih Korur’da yabancıların istihbarat örgütümüze sızdıklarını kabul etmiş hatta Yeşilköy’deki bir soruşturma grubunun paralarını ödediklerini kabul etmişti. İhtilali’nin içinden Kitabı’nın yazarı Ahmet Yıldız(2001: 97), DP Hükümeti’nin Türkiye’nin eğitimini, ordusunu, istihbaratını ve emniyetini Amerika’ya teslim ederek, Park Otelde sürdürdükleri lüks ve eğlenceli yaşamdan bahsediyor ve şöyle diyor: “ TC’nin nasıl yönetildiğini, en iyi bileceklerin sözlerinde betimlenen durumunu, uygulanan rejimi bilmesi gerekenlerden, hala da o döneme gerçek demokrasi diyebilenlere, anımsatmalar yaparak, daha sağlıklı düşüncelerine yardımcı olmak istiyorum.”

25 Kasım 1960’da 9 Şubat 1961’de sona eren Örtülü Ödenek Davası’nda 13 Oturum yapılmış ve 47 tanık dinlenmiştir. Dinlenen şahitler arasında Peyami Safa, Orhan Seyfi Orhon, Necip Fazıl Kısakürek, Mithat Perin, Etem İzzet Benice, Kazım Nami Duru, Necdet Rüştü Efe, Burhan Belge gibi o dönemin yazarları da bulunmaktaydı. Celal Bayar, Refik Koraltan, Medeni Berk, Burhan Belge, Basri Aktaş, Remzi Birand, Celal Ramazanoğlu, Kemal Aygün, Abidin Potuoğlu, Kenan Akmanlar, Münip Özer, Cemal Tüzün, Atif Topaloğlu, Nazlı Tıbar, Nuriye Pınar, Mükerrerem Sarol, Tefik İleri’de Yassıada’da tutuklu bulunan şahitlerdir. Adnan Menderes’in avukatlığını

Burhan Apaydın ve Talat Asal, Ahmet Salih Korur'un ise Orhan Özenç yapmışlardır.

Yüksek Adalet Divanı 25 Kasım'da saat 9.30'dan itibaren Örtülü Ödeneğin sarf şekli ile ilgili olarak açılan davaya bakmaya başlıyor ve iki celse halinde devam eden duruşmada kararname okunurken sorgular yapılıyordu. Menderes'in Avukatı Burhan Apaydın, davanın Divan-ı Muhasebat yani Sayıştayın kararından sonra açılabileceğini söylüyor, Adnan Menderes'i Yüksek Adalet Divanına sevk eden Yüksek Soruşturma Kurulu kararnamesinin Anayasa'nın 100. maddesini ve Divan-ı Muhasebat kanunu hükümlerini ihlal ettiğini söylüyor ve Divanın " Vazifesizlik kararı" vermesini talep ediyordu. Ancak Apaydının talebi yerinde görülmediğinden Divan tarafından reddediliyordu. Kararname okunurken bir taraftan sanıklara sorular soruluyordu. Adnan Menderes söz aldığı anda öncelikle kendi masraflarını kendi kazancından yaptığını belirterek, Başbakan olduktan sonra 2- 3 sene kadar kendi evinde oturduğunu, artan münasebetler yüzünden Çamlı köşke taşındığını söyledi. Ayrıca Menderes kendisinden önceki Başbakanlardan hiç birinin örtülü ödeneğin kullanılış şekliyle ilgili vesika bırakmadığını söyleyerek kendisinin müsteşarına kendisine ait her türlü masrafın ayrıca yazılmasını söylediğini belirtti. Menderes 30 ya da 100 kişilik büyük toplantıların örtülü ödenekten karşılandığını belirtince Başkan Başol bu davetlerin eğlence düşkünlüğü için ve gereksiz olduğunu belirtti. Yani Başkan Başol'a göre yapılan davetler ve verilen yemekler de gereksiz birer harcama idi (Peremeci, Akşam, 26 Kasım 1960: 5).

Kararnamenin ikinci kısmında Menderes'in yakınlarına ve DP'ye yapılan ödemelerden bahsediliyordu. Adnan Menderes özellikle parti için yapılmış olan ödeneklerin yapıldığını kabul ederek, bunların partinin parası bulunmadığı tarihlerde yapıldığını söylüyor, Korur ise birkaç defa Emin Kalafat'ın kendisinden elli bin lira aldığını, birkaç gün sonra iade ettiğini, yapılan bu ödemelerin kayıtlarda bulunmadığını ve bunun da yanlışlıkla yazılmamış olabileceğini belirtiyordu. Kararnamede ayrıca örtülü ödenekten gazetecilere ödenen paranın 723. 800 lira olduğu belirtiliyor ve en çok parayı alanın da Necip Fazıl Kısakürek olduğu iddia ediliyordu. Menderes bu

paraların abone bedeli olabileceğini, Korur ise ödenen paraların yanında abone bedellerinin değersiz bulunduğunu söyledi (Akşam, 26 Kasım 1960: 5).

Cumhurbaşkanlığı ve Büyük Millet Meclisi Başkanlığı için yapılan ödemelerden sonra Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korurun kendisi ve ailesi için yapılan harcamalar da kararnamede yer almıştı. Korur yurt içi seyahatleri için on yıl içinde bir tek santim harcırah almadığını ve bu masrafları örtülü ödenekten karşıladığını açıklıyordu. Kızı Binhan Fıratlı'ya yapılan ödemeler konusunda da bilgi veren Korur, damadı Ali Fıratlı öldükten sonra kızını Menderes'in tavsiyesi üzerine Almanya'ya gönderdiğini ve bu tavsiyeden masrafları örtülü ödenekten ödemesi anlamını çıkardığını söyledi. Adnan Menderes ise bu namla gelecek bir cümle sarf ettiğini hatırlamadığını belirtti (Akşam, 26 Kasım 1960: 5).

Başsavcının sorularına cevap veren Menderes, herhangi bir suiistimleri veya zimmetleri olması halinde ellerinde imkân varken bütün vesikaları imha edebileceklerini, 10 yıllık vesikaları saklamalarının ise samimiyetlerinin göstergesi olduğunu söylüyor ancak Başkan bu görüşe katılmayarak " Böyle olacağını bilmediğiniz için olacak." Sözleriyle görüşünü dile getiriyordu.

Dinlenen şahitlerin içinde üç eski DP Milletvekili Dr. Mükerrer Sarol, Nuriye Pınar ve Nazlı Tıbar ile birlikte Necip Fazıl Kısakürek, Mithat Perin, Burhan Belge ve Etem İzzet Benice örtülü ödenekten çeşitli sebeplerle para aldıklarını açıklıyorlardı.

5 Aralık'ta devam eden duruşmada 7 şahit dinleniyordu. Davada şahit olarak dinlenen tüm isimler örtülü ödenekten para aldıklarını söylüyorlardı. Bunlardan birisi de Peyami Safa idi. Peyami Safa " Türk Düşüncesi" isimli dergisi için 25 bin lira para almıştı. Safa, verdiği ifadede almış olduğu parayı yüksek aydın sınıfının ihtiyaç duyduğu bir dergiyi çıkartmakta kullandığını belirterek, bunun başka bir amaca hizmet etmediğini vurgulamak istemiştir (Talu, Akşam, 6 Aralık 1960: 5).

Bundan sonra DP iktidarı zamanında Sular idaresi Müdürü olan Bülent Danişment'in dinlenmesine geçildi. Şahit 1950'nin son aylarında Samet Ağaoğlu'nun kendisini çağırdığını, fonksiyonunu kaybeden Anadolu Ajansı

yerine anonim şirket halinde bir başka ajansın kurulmasını teklif ettiğini, sonra da kendisine tesis masrafı olarak 10 bin lira verildiğini söyledi. Necip Fazıl Kısakürek'in eşi Neslihan Kısakürek ise verdiği ifadede örtülü ödenek kelimesini ilk defa Recep Peker'in kocasına yaptığı 100 bin liralık teklif sırasında duyduğunu, ayrıca 3 bin lira aldıklarını da belirtti (Talu, Akşam, 6 Aralık 1960: 5). Menderes'in kendisi için aldığı pardösüler ve süveterler şahitlerden soruluyor ve şahitler de yapılan ödemelerin örtülü ödenekten olduğunu onaylıyorlardı. Menderes ise kişisel harcamaları için harcanan tutarların kendisine bildirilmesini söylediğini, yapılan yanlışlığın sorumlusunun Özel Kalem Müdürü olduğunu belirtiyordu (Talu, Akşam, 6 Aralık 1960: 5).

Ahmet Salih Korur 8 Aralık'ta devam eden duruşmada ihtilal gecesini kasasında 260 bin dolar, bir torba Reşat altını, Rus paraları ve daha birçok devlete ait paralar olduğunu belirtmişti. Ayrıca yine ihtilal gecesini kasada bulunan sarı bir zarfın da bulunmasını istiyordu. Aynı gün devam eden duruşmada bilirkişi Cafer Tayyar Sadıklar dinleniyordu. Sadıklar, 10 yıl süreyle Başbakanlık yapan Adnan Menderes'in her ay düzenli olarak Başbakanlık tahsisatını aldığını, bu paraların miktarının 108.884 TL tuttuğunu, menderes'in Başbakanlıktan 1951 senesinde istifa ederek emekli olduğunu, bundan sonra tekrar Başbakan seçilmesine rağmen emekli maaşını 10 yıl boyunca aldığını, bunların dışında yurt dışına gittiğinde harcırah ve yol masrafı olarak 292. 121 TL sini aldığını, iç seyahatlerde alınan paraları da belirten Bilirkişi menderes'in 1951'den sonraki tüm harcamalarını örtülü ödenekten yaptığını söylemiş, Menderes ise bunların tümünü kabul ederek, hepsinin kanuni hakkı olduğunu söylemiştir (Akşam, 9 Aralık 1960: 5).

Bundan sonra Divana gelen ihbar mektupları okunmaya başladı. Mektuplarda Ahmet Salih Korur'un birlikte olduğu bir kadına da örtülü ödenekten para verdiği iddia ediliyordu. 19 Aralıktaki duruşmada ise Ahmet Salih Korurun avukatı Orhan Özenç müvekkilini savunuyordu. Özenç'e göre müvekkilinin suçu yoktu. Çünkü Korur DP iktidara geldikten 2 ay sonra müsteşarlığa tayin edilmişti. Korurun Ankara'da olmadığı zamanlar harcanan paralar, korur Paris'te iken Dışişleri bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya örtülü ödenekten verilen 45 bin lira da avukat Özenç'inin savunmasında yer alıyordu. Bu savunmanın karşılığında bilirkişi Cafer Tayyar Sadıklar, Zorlu'ya

verilen 45 bin liranın, Samet Ağaoğlu'na parti hesabına verilen paraların ve korurun Ankara'da olmadığı zamanlarda harcanan paraların hesapta mevcut olduğunu söyledi (Akşam, 20 Aralık 1960: 5).

Bilirkişi, Sadıklar'ın öne sürdüğü ithamlar Menderes'in avukatı Talat Asal'ı kızdırıyor ve bilirkişiyi yanlı olmakla suçluyordu. Yeniden bilirkişi teşkilatının kurulmasını isteyen Asal, dosyanın yeni kurulacak heyete verilerek yeniden incelenmesini istiyordu. Ancak avukatın bu talebi reddedildi. 3 Ocak'ta devam eden duruşmalarda Milli Emniyet hizmetleri mensupları Başsavcı Egeselin isteği üzerine gizli celsede dinlenmişlerdir. Gizli celse sona erdikten sonra açık olarak devam eden duruşmada Başsavcı Egesel, esas hakkındaki mütalaasını okumaya başladı. Başsavcı Egesel, örtülü ödenekten yapılan usulsüz sarfiyat üzerinde durarak, ve hasta olan eşine ilaç alabilmek için hırsızlık yapan bir devlet memurunun yargılanması ve mahkûmiyetini örnek vererek, sanıkları ağır bir şekilde itham ediyordu (Ulus, 4 Ocak 1961: 1).

Adnan Menderes'in şahsi işleri için örtülü ödenekten para aldığını belirten Başsavcı, tarihten örnekler vererek, Enver ve Talat Paşaların devlet hazinesinden kendi işleri için para almadıklarını ifade etti. Egesel, ayrıca Menderes'in sıkıştığı zamanlarda olayları hatırlamamasının bir bahane olduğunu da söyledikten sonra örtülü ödenekten çocuklarının cep harçlığına kadar ödendiğini iddia etti. Demokrat Partiyi destekleyen gazeteler de örtülü ödenekten para almışlardı. Başsavcının çıkardığı hesaba göre Adnan Menderes'in gazetelere yaptığı yardım, 1 milyon 986 bin 223 lira, yakınlarına ve ailesine ödenen para, 219.500.82 lira, park otele yapılan ödemeler 802 bin 675 lira, eski Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu'nun kumar paralarıyla birlikte Adnan Menderesin zimmetindeki para 3 milyon 125 küsur lirayı buluyordu.

Başsavcı sonuç olarak Adnan Menderes'in 3.125.859 lira 29 kuruşu zimmetine geçirdiğini, ayrıca 10.336.389 lira 91 kuruşu usulsüz sarf ettiğini, sanık Ahmet Salih Korur'un ise 505 bin 562 lira 23 kuruşu zimmetine geçirdiğini ve bu yüzden Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 77'inci(Bu maddede örtülü ödeneğin hangi hallerde kullanılması gerektiği

açıklanmaktadır.) maddesine aykırı hareket ettiğini, her iki sanığın Türk Ceza Kanununun 202, 80, 227/2, 240 ve 71 inci maddelerine göre cezalandırılmalarını talep ediyordu (Tekinliğ, Havadis, 4 Ocak 1961: 5). Bu maddelere göre Başsavcı Egesel sanıkların 5 ila 10 yıl arasında cezalandırılmalarını istemiş oluyordu.

11 Ocak'ta devam eden duruşmada avukatlar müvekkillerini savundular. Menderes'in avukatı savunması hem mevcut olan kanunların açıklamasını yaparak hem de dünyanın sayılı hukukçularının görüşlerinden yola çıkarak yapıyordu. Avukat Menderes'in en ufak harcamalarını bile kayıt altına aldırmasının suçtan değil suçsuzluktan olduğunu ileri sürüyor ve hesaplar tutulmasa müvekkilim şu an karşınızda hesap vermiyor olacaktı diyordu. Ayrıca avukat, Başsavcı Egeselin sanıkların suiistimal ettikleri Muhasebe-ı Umumiye Kanunu'nun 77'inci maddesini okuyordu. Bu maddeye göre;

“Başvekâlet Bütçesi'nin mesture tertibiyle, Gümrük İnhisarlar(Tekel) Vekâleti, Emniyet ve Orman Umum Müdürlükleri bütçelerinin istihbarat tertiplerine ait ita ve tediye(ödeme) emirleri, mesul vekil ile Maliye Vekili ve Başvekil tarafından müştereken imza edilmiş bir kararnameye dayanılarak tanzim olunur. Bu ita ve tediye emirleri gereğince tediye yapılması ancak imza eden vekillerin mevkilerini muhafaza etmelerine bağlıdır.” (Havadis, 12 Ocak 1961: 5).

Başsavcının üzerinde önemle durduğu bu maddeden de görülebileceği gibi kanun, Başbakanlık Bütçesi'nin örtülü ödeneğin düzenlenmesiyle ilgili bir ima da dahi bulunmamıştır. Buna karşılık Gümrük İnhisarlar(Tekel) Vekâleti ile Emniyet ve Orman Umum Müdürlükleri mesturelerin istihbarat amacıyla konulduğu açıkça belirtilmektedir. Buna göre adı geçen bu iki kuruluş, örtülü ödeneği istihbarat işlerinde kullanacaklar, fakat bu parayı kime, ne sebeple verdiklerini açıklamaya mecbur olmayacaklardı. Bu maddede açık olan belirtildiği gibi, Başbakanlık örtülü ödeneğinden yalnızca örtülü ödenek demek suretiyle ne gaye, ne amaç belirtilmemiştir.

Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, sorgulanması sırasında, örtülü ödeneği harcama yetkisini Başbakan Menderes'ten aldığını açıklıyor ve

bu işin hesabını bakkal defteri usulü ile tuttuğunu ifade ediyordu. Korur, tuttuğu hesap kâğıtlarının bulunması halinde yeterli bilgiyi verebileceğini söylüyor, bazı masrafların Başbakanlık ikametgâhı için yapıldığını söylüyordu. Adnan Menderes'te maaş ve kira gelirlerinin Özel Kalem'de toplanıp, harcamaların örtülü ödenekten karşılanması için herhangi bir emir ve talimatı bulunmadığını açıklıyordu. Menderes yoğun işleri sebebiyle kendisinin kişisel harcamalarına dahi zaman ayıramadığını, her türlü masrafın özel kalemden karşılandığını, ev masraflarını ise eşi Berin Menderes'in yürüttüğünü, kişisel masrafları için maaşının dışında üç apartman kirasının tahsis edildiğini söylüyor, Başbakanlıktaki hesapları Arap saçına çeviren Ahmet Salih Korur ise bütün ödemeleri Başbakanın emri ile yaptığını üzerine basa basa söylüyordu (Turgut, 1988: 70- 71).

Bu ilginç dava sonunda eski Başbakan Adnan Menderes 11 yıl, 2 ay ağır hapis ve ayrıca 3 yıl hapis cezası alıyordu. Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur ise 5 yıl, 10 ay ağır hapse mahkûm oluyor, cezası yarıya indirilerek 2 yıl 11 ay olarak tespit ediliyordu.

4.1.15.2.3. İstimlak Yolsuzluğu Davası (17 NİSAN 1961- 21 HAZİRAN 1961) :İstimlâk kelime anlamıyla “ *Kamulaştırmak*” demektir. İstimlâk, imar planında gösterilen yol, park, çocuk bahçesi, okul, hastane gibi kamunun kullanacağı arazilerin mülkiyet hakkı özel kişilerin elinde olduğu durumlarda, sahiplerinin rızası alınmaksızın kamuya aktarılmasıdır. Kamulaştırmanın yapılabilmesi için;

Kamu yararı bulunmalıdır.

Kamulaştırma kararı yetkili mercilere verilmelidir ve onaylanmalıdır.

Kamulaştırılan taşınmazın bedeli peşin ödenmelidir.

Kamulaştırılan taşınmaz amacıyla kullanılmalıdır.

Kamulaştırılan taşınmaz özel kişilere ait olmalıdır.

Demokrat Parti iktidarda olduğu dönemlerde İstanbul'da Anayasa'yı, İstimlâk Kanununu ve vatandaşın hakkını çiğneyerek İstanbul Belediyesi'nin mali gücünün çok üzerinde İstimlaklar yaptığı iddiasıyla Yüksek Adalet

Divanında 17 Nisan'da yargılanmaya başlamışlardır. Davanın sanıkları; Adnan Menderes, Dilaver Argun, Kemal Hadımlı, Mümtaz Tarhan, Kemal Aygün, Ethem Yetkiner, Emin Kalafat, Hayrettin Erkmen, Haluk Şaman ve Medeni Berk idi.

İddiaya göre Adnan Menderes iktidarda olduğu dönemde istimlâk işlerinin yavaş gittiğini görerek 1956 yılının sonlarına doğru bir basın toplantısı düzenlemiş ve konuyu hükümet işi olarak ele aldığını açıklamıştır. Bundan sonra imar ve istimlâk işlerini kanunen hiçbir yetki ve vazifesi olmamasına rağmen ele alan Menderes para ihtiyacını bir an önce karşılayabilmek için o tarihlerde Emlak ve Kredi Bankası Genel Müdürü Medeni Berk'i görevlendirmiştir.

Menderes, Belediye'nin 40 milyon civarındaki bütçesini karşılıksız ve hayali ödenekler koydurarak başlangıçta 100 milyona daha sonra 500- 600 milyona çıkarmış, bu hayali rakamlardan meydana gelmiş bütçe ile alınmış ödeneği tamamen imar ve istimlâk işlerine vermiştir (YADK, 2006: 874- 878). Bunun dışında bazı arsaların satışından para temin edilemeyince hayali bütçeyi gerçekleştirmek için metrekaresi 40 ila 200 liradan istimlâk edilen arsaları metrekaresini 2500 ile 4000 liradan bazı müesseselere zorla satmıştır (YADK, 2006: 874- 878).

İddiaya bakılırsa, İstimlâk işleri genişleyince bu işler için Adnan Menderes Belediye kadrolarına kendi elemanlarını getirmiştir. Bazı vatandaşların mülkleri ellerinden zorla alınmış, kimi de mülkünün satıldığını sonradan öğrenmiştir. Bir diğer iddiada ise hükümetin İstanbul'daki evleri kısa süre içinde yıkarak on binlerce insanı sokakta bıraktığı idi. Evsiz kalan vatandaşların ev bulamaması üzerine kiralar yükselmiş ve birbiri ardına gelen bu olaylarla gayrimenkul spekülasyonu ortaya çıkmıştır. Bu geniş imar ve istimlâk sonucunda İstanbul Belediyesi çok ağır borçların altına girerek memurlarına maaşlarını dahi veremeyecek duruma gelmiştir.

Yapılan istimlaklarda Anayasa ile istimlâk kanunu ve diğer mevzuat hükümleri ihlal edilmiştir. Yolların yapım masrafları inşaatı yapılan bankalara ödetilmiş, mülk sahiplerine istimlâk bedelleri ödenmemiştir. Bu davanın

açılmasının bir diğer nedeni de Mülkiyet müessesesinin de zedelenmesidir. İstimlâk Davası dört ayrı grupta incelenmiştir.

BİRİNCİ GRUP: İstanbul'da Anayasa'nın dolayısıyla ferdin temel haklarını ihlal etmek, Belediye'nin karşılayamayacağı genişlikte yapılan istimlaklara ait yolsuzluklar

İKİNCİ GRUP: İstimlaklar dolayısıyla ortaya çıkan arsaların bir kısmının İşçi Sigortaları Kurumu'nca satın alınması, bu kurumdan avans para temini. Buna bağlı olarak Eminönü, Balık Pazarındaki arsaların İşçi Sigortaları Kurumuna satın aldirılması ve bu iş için İstanbul Belediyesi'ne 23.456.256,00 lira avans verilmesi.

Vatan Caddesindeki birinci grup arsaların satın alınması ve bu amaçla İstanbul Belediyesi'ne 23,5 milyon lira avans verilmesi.

Vatan Caddesindeki ikinci grup arsaların satın alınması için İstanbul Belediyesi'ne 29.809.370 liradan bakiye 10 milyon liranın karşılıksız bırakılması ve Genel Müdür Cemal Kiper'in avans miktarını 10 milyon civarında tutturması. İstanbul'da Tozkoparan, Çatma Mescit, Refik Caddesi, Âşıklar mezarlığı arsalarının İşçi Sigortaları Kurumu'na aldirılması ve bu nedenle İstanbul Belediyesi'ne 5 milyondan başlayıp 25.171.000 lira avans verilmesi.

İstanbul'da Atatürk Bulvarı üzerinde İşçi Sigortaları Kurumuna satılan blok apartmanlar ve arsalar işindeki yolsuzluklar.

ÜÇÜNCÜ GRUP: Zirai Donatım Kurumu'na ait Beşiktaş'taki binaların yıktırılması ve istimlâk işi

DÖRDÜNCÜ GRUP: Emlak Kredi Bankası tarafından İstanbul'da yapılan Ataköy sahil Sitesi'ndeki yola ait güzergâhı tayin nedeniyle yapılan yolsuzluk (Havadis, 17 Nisan 1961: 5).

17 Nisan 1961 tarihinde başlayan davada ilk dinlenen isim Adnan Menderes idi. Menderes İstanbul'un imarı konusunda kendisine yakıştırılan "Baş mimar" ya da " İstanbul'un ikinci Fatihi" gibi unvanları hiç duymadığını belirterek söze başlıyordu. İstimlâk işlerinin hükümet işi olarak ele alınmasının

önemli olmadığını defalarca vurgulayan Başol Menderes'in kanun dışında yapmış olduğu bazı işlerden bahsediyordu.

Adnan Menderes kararnamede yazan bazı noktalara değinerek yanlış olanları düzeltmeye çalışırken İstanbul'da o dönemde imar işlerinden bahsetmenin mümkün olmadığını belirterek şunları söylüyordu:

“Kararnamede belirtildiği gibi belediye bütçesine konan imar ve istimplâk bedeli 2 ila 4 milyon arasında gösteriliyor. İstanbul'un nüfusunun artışı senelerce imar olunmayışı neticesinde bu iki ila 4 milyon lira istimplâk ve imar faaliyetlerini mümkün kılmasına ihtimal yoktur. Mesela Beyazıt'tan türbeye giden yolun üzerinde bir harap bina var, yeni baştan yapılmaz, imar planına göre yıkılması lazım, tamir edilmez bu harabenin yıkılması bir milyon liradır. Geriye kalan 3 milyon lirada bütün imar işlerine kalıyor. İstimlâksiz imar bahis mevzuu değildir.” Diyen Menderes İstimlâk ile imar işlerinin beraber yürütülmüş olduğunu vurguluyordu (Son Havadis, 18 Nisan 1961: 4).

Adnan Menderes kendisini bu şekilde savunduktan sonra Başkan Başol, davanın konusunun kanun çerçevesi içinde yapılan istimplâklerin değil ancak usulsüz yapılanların olduğunu belirterek bir istimplâkın kanun çerçevesinde nasıl yapıldığından bahsetti. Bu arada konuşmak isteyen Adnan Menderes'in sözü iki defa Salim Başol tarafından kesilerek Kararnamenin okunmasına devam edildi.

Kararnamede o dönemin Başbakan yardımcısı Emin Kalafat'ın da imar işleriyle ilgili bir toplantı yaptığı yer alıyordu. Bunun üzerine söz alan Kalafat 12 Eylül 1955 tarihinde görevinden ayrıldığını ve 4 Eylül 1958'e kadar Devlet vekili olarak kaldığının altını çizerek kendisine yöneltilecek suçlardan kurtulmanın yollarını arıyordu (Son Havadis, 18 Nisan 1961: 4).

Dilaver Argun, Kararnamede adı geçen bir başka kişiydi. Argun, İstanbul'a gönderildiğini ancak görevinin geçici olduğunu söylüyordu. 317 gayrimenkul istimplâk muameleleri tamamlanmadan, ihbarı yapılmadan, parası ödenmeden kanunsuz olarak yıkılmıştı. Adnan Menderes bedelleri ödenmeyen istimplâklardan haberi olmadığını söylerken “İstanbul'un imara ihtiyacı vardı.” diyerek kendini savunuyordu. Dilaver Argun ise parası ödenmeden olan istimplâklardan haberi olduğunu ancak kendisine bu konuda

hiçbir şikâyetin gelmediğini belirtiyordu. Ancak o dönemde arsa sahipleri “ İtiraz ederseniz daha fazla beklersiniz.” şeklindeki tehditlere rağmen mahkemelere başvurarak haklarını aramışlardır (Son Havadis, 18 Nisan 1961: 4).

Kemal Hadımlı ise Dâhiliye vekilinin emriyle İstanbul’a gittiğinde bir çok yerin yıkılmış, yolların ihalesinin yapılmış olduğunu gördüğünü söyledi.

Kemal Aygün ifadesinde: “Ben başladığım zaman imar kısmı başlamıştı. Yollar ihale sahasında idi. Sabahın altısından gece yarısına kadar inşaatın yapılmasına ve para bulmaya çalışırdım. Mülk sahipleri yapılacak işin güzelliği karşısında paralarını sonradan almaya razı olmuşlardı. Bazı yollardaki mülklerin üzerinden sahiplerinin hukuki durumu karışık olduğu için nasıl olsa razı olurlar diyerek rızaları alınmadan geçilmiştir.” diyerek bazı istimlakların şahıslara para ödenmeden yapıldığını kabul etmiş oluyordu (Havadis, 18 Nisan 1961: 5).

Duruşmanın ilerleyen saatlerinde Başkan Başol, Adnan Menderes’i bedeli ödenmeyen istimlâkler konusunda sıkıştırmaya çalışıyor ancak Menderesten yine o ünlü kelimesini duyuyordu. “ Hatırlamıyorum.” Adnan Menderes gerçekten olayları hatırlamıyor muydu yoksa köşeye sıkıştığı zaman mı böyle davranıyordu bilinmez ama Yassıada Komutanı Tarık Güryay(1971: 293)’a göre Adnan Menderes çocukluğundan itibaren yalnız bir adamdı. Adada kaldığı süre içinde Tarık Güryay’la konuşmak için sürekli istekte bulunan Menderes’in en büyük korkusu yalnızlıktı. Belki de Menderes’in çektiği bu yalnızlık bazı olayları hatırlayamamasına neden oluyordu. Ve Adnan Menderes her celsede biraz daha yıkılmış bu yüzden konuşma melekesini dahi kaybetmiş ve bu tutukluk diline bile yansımıştı. Hatta Adnan Menderes’in duruşmalarda sürekli kullandığı “ Hatırlamıyorum” sözü Tarık Güryay’ında ilgisini çekmiş ve bununla ilgili olarak adada Adnan Menderes’e şaka bile yapmıştı. Menderes ailesiyle görüştüreceği sözünü kumandan Güryay’a hatırlatmış bunun üzerine Güryay Menderes’in duruşmalardaki sesini taklit ederek “ Hatırlamıyorum Beyefendi” demiş ve her ikisi de bu şakaya gülmüşlerdi.

Dinlenen bir başka sanık Emin Kalafat “ Ben Gökay’ın bulunduğu bir toplantıda hazır bulunuyordum. Devlet vekilliğim sırasında vilayetteki bu toplantılarda bulunmadım, vazife almadım.” derken Menderes sinirlenerek arsaların müesseselere satılması durumlarını Kalafat’ın kendisine aksettirdiğini söyleyerek “ Toplantılarda bulunmadık demesinde ne kadar doğru olabileceğini takdirinize bırakıyorum.” diyordu (Havadis, 18 Nisan 1961: 5).

Duruşma boyunca Başkan Salim Başol sürekli kanunlardan ve kanunların çığnendiğinden bahsediyor, Menderes ise suçlamaları kabul etmiyordu. En sonunda Başkan “ Kararnamenin 26’ncı sayfasına geldik, siz hala kanun yok diyorsunuz. Kanun bu tarafta, siz bu tarafta.” diyerek duruşmaya ara veriyordu (Havadis, 18 Nisan 1961: 5).

Kemal Aygün kendi zamanında da istimplâkler olduğunu, yolların bir an önce açılması için vatandaşların sabırsızlandıklarını, bu yüzden bazı hatalı hareketlerin olabildiğini söyledi. Ayrıca Nato Toplantısı’nın başlayacak olmasının da işleri çabuklaştırmanın bir başka nedeni olduğunu söyleyen Aygün, paralarını alamayıp zor durumda kalanların kendisine geldiklerini ancak azar azar bu paraların ödendiğini belirtti.

Ancak o dönemde kanunun 74. maddesine göre hiçbir gayrimenkul parası ödenmeden istimplâk edilemez ibaresi yer alıyordu. DP bu konuda hukuk müşavirleri ile uzun süren görüşmeler yaparak fikirlerini almıştı. Buna göre rıza ile vazgeçildiği takdirde arada sadece alacak verecek konusu kalıyordu. Ancak Kararname bu konuda rıza ile satışların varlığından değil baskı ile yapıldığını iddia ediyordu. Ekrem Yetkiner ise kendi zamanında istimplâk yapılmadığını, istimplâk işleriyle Sedat Erkoğlu ve Fahri Paksoy’un ilgilendiklerini söylüyordu. Kararnamede 30 milyon liralık bir istimplâk yolsuzluğuna dair Hamdi Öner ve Fethi Çelikbaş’ın Meclise Tahkikat Önergesi verdikleri fakat bu durumun örtbas edildiği belirtiliyordu. Adnan Menderes bu konudan da haberdar olmadığını belirtti.

Kararnamede okunan Adnan Menderes’in ifadesinde İstanbul’da imarın zorunlu olduğunu, bunun hükümet tarafından finanse edildiğini söylüyor ve bunu duruşma salonunda da kabul ediyordu. Duruşmada dikkat çekilen bir

diğer nokta vatandaşların paralarını istemekten korkmaları idi. Öncelikle Adnan Menderes bu durumu kesinlikle kabullenmeyeceğini belirtmiştir. Adnan Menderes işlerin hepsinin Belediye bütçesiyle yapılmadığını, böyle yapılması durumunda İstanbul'un nefes dahi alamayacağını söylemiştir. Bir şahidin Menderes işe girdi her şey yolundan çıktı sözlerine karşılık olarak 1957 ve 59 yıllarına bakılırsa hangisinin doğru olacağını anlaşılacağını söyledi (Son Havadis, 19 Nisan 1961: 4).

Belediyenin malı olmayan arsaların bazı kuruluşlara satılması yönündeki suçlamalara Adnan Menderes, satılan arsaların plan dâhilinde istimlâki karar altına alınmış arsalar olduğunu ve hayali olmadıklarını belirtti. Bundan sonra Belediye'nin İşçi sigortaları ile diğer kurum ve bankalara arsa satması üzerinde ileri sürülen iddialar soruldu ve cevaplandırıldı. Adnan Menderes “ Bütün bunlar Belediye'nin ve kurumun Hukuk Müşavirleri'nin kararları sonucunda alınmış kararlardır.”derken Başkan bu kuruluşlara ve kişilere Adnan Menderes'in etki ettiği konusunda ısrar ediyordu. Mümtaz Tarhan ise verdiği ifadede 1956 yılına kadar İşçi Sigortaları Kurumu'nun şahıslardan arsa aldığını, müdürün bu yüzden mahkemeye verildiğini, bu yüzden Kurumun Belediye'ye başvurarak münasip arsaların kendilerine satılması yönünde teklifte bulduklarını ve kurumun bu işten çok kar elde ettiğini belirtiyordu. İşçi Sigortaları Kurumu böylece Vişnezade de ve Balık Pazarında ki arsalara sahip olmuştu. Verilen ifadelerde sanıklar Kuruma arsa satışı için baskı yapmadıklarını aksine teklifin Kurumdan geldiği yönünde hemfikirdiler.

Bundan sonra dinlenen şahitlerden Adnan Çiftçi olaylar sırasında Zirai Donatım Genel Müdürü idi. Çiftçi, verdiği ifadede Beşiktaş'ta kurumlarına ait tesislerinin olduğunu, Tarım Bakanının kendisine bu sahanın yıkılarak yapılacak olan meydana verileceğini, bu emri Başvekinden aldığını söylediğini belirtti. Ayrıca Sedat Erkoğlunun da arsalarını bedelsiz olarak istediğini söyleyen şahit çeşitli yerlerdeki arsalardan hiç birine Zirai Donatım Tesisi kuramayacaklarını da ekledi.

Avukat Sabri Barlas da şahit olarak dinlenmek üzere o gün orada bulunuyordu. Barlas ifadesinde, dükkânının kendisinden habersiz yıkıldığını

karşılığında 25 bin lira verileceğini öğrendiğini ve bu yüzden itiraz ederek bu fiyatı 39 bine çıkarttığını söyledi. Avukat Barlas'a göre bu işlerin tüm suçlusu Adnan Menderes idi. Bir başka şahit Vakıflar Genel Müdürü Orhan Çapçı idi. Çapçı bedeli verilmeden bazı mülklerin istimlâk edildiğinin doğru olduğunu söyleyerek söze başladı ve bazı arsaların alınmasında da baskıların olduğunu belirtti (Havadis, 22 Nisan 1961: 5).

Bundan sonra söz alan Dilaver Argun Adnan Menderes'i itham ederek bütün suçun Mendereste olduğunu belirtiyor ve sözlerine şöyle devam ediyordu: “ Bence şahit dinlenmesine lüzum yok. Duruşmanın başlangıcından beri teessürle takip ediyorum. Dikkat ettim. Burada tanık olarak dinlenenlerden Sedat Erkoğlu ve bazıları çekinerek konuştular, böyle olmaması lazımdı. Hâlbuki mazurdular, serbest irade ile çalışmamışlardı. Biz de mazurduk. Bir taşıma bir yerden başka bir yere koymak yetkisi olmayan bir devirde bütün bu işleri yapan zamanın Başbakanı buradan kalkarak bu emri veren zat olarak işin şerefini veya günahını burada kabul etmesi lazımdı. Tarih huzurunda ve Adalet yüzleşmesinde efkâr-ı umumiye ye karşı da bunu kabul ederek söylemeliydi.” (Havadis, 22 Nisan 1961: 5).

Dilaver Argun'un bu şekilde Menderes'i yargılaması ve suçlu ilan etmesi ne kadar doğrudur bilinmez ama bilinen ve duruşmaların birçoğunda görülen şudur ki iktidardayken Menderesin yanında bulunanlar ve her yaptığı işi alkışlayanlar, duruşmalarda neredeyse kendisini tanımadıklarını söyleyecek duruma gelmişlerdi. Çünkü o dönemde DP'liyim demek bile adeta suç haline gelmişti. Argun'un bu sözlerine ve suçlamalarına karşılık Adnan Menderes, işi ele aldığını baştan itibaren söylediğini ancak kanuni işlemlerin yapılıp yapılmadığını bilmediğini söyledi.

Adnan Menderes'in avukatı Burhan Apaydın iki şahit daha dinlenilmesini, istimlâk ile ilgili bazı resmi evrakın getirtilmesini istiyordu (Havadis, 23 Nisan 1961: 5).

Divana gelen yazılar içinde yüksek Mimar Tahir Kafadan'ın da iddiaları vardı. Kafadan, gönderdiği yazıda parası ödenmeden istimlâkler yapıldığını, binalar yıkıldıktan sonra kıymet takdiri yoluna gidildiğini, Gökay zamanında kanunsuz istimlâkler yapıldığını ileri sürüyordu. Kafadan'ın dışında

öğretmeninden doktoruna birçok kişi aynı noktalarda birleşen yazılar göndermişler ve şahit olarak dinlenmelerini talep ediyorlardı. Bu talep doğrultusunda başvurulardan Sıtkı Şefkatlioğlu, Tahir Kafadar, Karabet İlhan, Mithat Niyazi Resnelioğlu'nun dinlenmesine karar veriliyordu (Son Havadis, 1 Mayıs 1961: 4).

Dinlenmesine karar verilen şahitlerden Mimar Tahsin Kafadar, duruşmada kanunsuz istimlâkler yapıldığını ileri sürerek 317 gayrimenkulün rıza alınmadan ve istimlâk muamelesi yapılmadan yıkıldığını söyledi. Tahsin Kafadar'a göre kanunsuz istimlâk işlerinin tüm suçlusu Adnan Menderes idi. Yine aynı gün dinlenen şahit Karabet İlkkan, habersiz olarak binası yıkılanlar arasındaydı (Son Havadis, 6 Mayıs 1961: 4).

5 Mayıs'ta devam eden duruşmada Başsavcı Egesel, Adnan Menderes dâhil altı sanığın idamını isterken Mümtaz Tarhan ağlıyordu. Adnan Menderes için istenen idam cezası sayısı bu davayla birlikte beş'e çıkıyordu. İdamı istenen diğer sanıklar; Mümtaz Tarhan, Kemal Hadımlı, Ethem Yetkiner, Dilaver Argun ve Kemal Aygün idi. Başsavcı Egesel, esas hakkındaki mütalaasında kanunsuz yapılan istimlâklerden, vatandaşların rızası dışında alınan ve bedelleri ödenmeyen mülklerden bahsediyor, "Adnan Menderes bastonu ile gösterdiği yerleri hiçbir fikre dayanmadan yıktırıştır."diyerek Anayasa'nın teminat altına aldığı mülk emniyetinin yok edildiğini belirtiyordu (Milliyet, 6 Mayıs 1961: 5).

Sözlerine İstanbul'un tarihi güzellikleri hiçe sayılarak istimlâk yapıldı diyerek devam eden Egesel İstanbul'un imarının geçmişi kısa şehirler gibi ele alınamayacağını belirtti. Bundan sonra plansız hareketlerle İstanbul'un 3-4 senede harabe yığını haline geldiğini, Adnan Menderes'in bu işler için İstanbul Park Otelde kaldığı süre içinde de masraflarını örtülü ödenekten yaptığını söyledi. Yapılan bu yıkım işlerinde hiç kimsenin gayrimenkulünün değer pahası peşin olarak verilmedikçe elinden alınıp yıkılamayacağına dikkat çeken Başsavcı, bu suretle DP'nin Anayasayı ihlal ettiğinin altını çizmiş bulunuyordu. Sözlerine devam eden Egesel Parasını alamayan ve mecburen rıza en ferağ'ı (çekilmeye razı olma) kabul eden halkı zor durumda bırakarak, bu mülkleri ya da arsaları zengin iktisadi devlet teşekküllerine satmakla

suçlanan iktidarın vatandaşı düşünmeyerek halkı zor duruma soktuğunu söyledi (Son Havadis, 7 Mayıs 1961: 4).

Başsavcı'nın esas hakkındaki mütalaasını okumasından sonra bir sonraki duruşmada avukatlar müvekkillerini savundular. İlk olarak söz alan Adnan Menderes'in avukatı Ertuğrul Akça idi. Akça sözlerine Adnan Menderes'e yöneltilen suçlamaları sıralamakla başladı. Bundan sonra davanın esas konusu olan ve sürekli dile getirilen yolsuz ve bedeli ödenmeyen istimlâkler konusuna değinen Akça bedellerin bir kısmının ödenmiş ve bir kısmının da ödenecek olmasından bahsetti. İstimlâk konusunda bazı profesörlerin görüşlerine değinen Akça, istimlâklerde kişinin rızasının aranmasının konu olmadığını, bedelin ödenme konusunda bir vade konulabileceğinin altını çiziyordu. Akça'nın savunmasına göre istimlâk işlerinde herhangi bir yolsuzluk yapılmamış oluyordu. Yine bir başka Profesör Hıfzı Veldetle Galip Esmer'in " Gayrimenkul Tasarrufları ve Tapu Sicili Tatbikatı" kitabının bir pasajından örnek veriliyordu. Buna göre " İstimlâkten doğan neticeler gerek ferdi mülkiyet hakkı ve gerek sair aynı haklar bakımından oldukça ağırdır. Bununla beraber birçok hallerde genel menfaatin temini kişisel menfaatlerin ikinci plana bırakılması ile mümkündür. Bu böyle olmazsa amme namına hiçbir imar ve işletme teşebbüsüne girişmenin imkânı kalmazdı." (Son Havadis, 10 Mayıs, 1961: 4).

İşte bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi ülke menfaati için kişilerin haklarının ikinci plana atılmasında bir zarar olmadığı ortaya koyulmuş oluyordu. Akça bu sözlerle kişi haklarının gasp edilmediğini açıklamaya çalışıyordu. Avukatın değindiği bir başka konu İstanbul'un tarihi güzelliklerinin hasara uğratılmasıydı. Bu konuda açılan yolların stratejik önemini vurgulayan Akçaya göre imar ve istimlâk işleri İstanbul'un güzelliklerini öldürmemiş aksine ortaya çıkarmıştır. Savunmasının devamında Akça tarihsel kişiliklere de yer vererek bunlardan Bursa'nın imarı için çalışan Ahmet Vefik Paşa'yı Menderes'e benzetmiştir. Buna göre Adnan Mendereste İstanbul'un imarı için gece gündüz çalışmış ve hiçbir şeyden kaçınmamıştır (Son Havadis, 10 Mayıs, 1961: 4). Ertuğrul Akça, istimlâklerin yapılmasında vatandaşa verilmeyen paralar üzerinde fazlasıyla durarak bu durumun gerçeği yansıtmadığını, bedellerin sadece vadeye bağlandığını belirtiyordu.

Akçadan sonra söz alan avukat Burhan Apaydın, öncelikle savcının iddianamesini tenkit ediyor ve yazılanların hiç düşünülmeden, çalakalem yazıldığını belirtiyordu. Daha sonra Menderes'in İstanbul'u güzelleştirmek için nasıl canla başla çalıştığını ve neler yaptığını anlatan Apaydın istenen idam cezasını da çok ağır bulduğunu sözlerine ekliyordu. İmar işlerinin nasıl yapılması gerektiğini dile getiren Apaydın yapılan işlerin çoğunun ihtiyaçtan doğduğunu belirtiyordu. Menderes İstanbul'u imar etmiştir. Birer çöplük haline gelen alanları yaşanılabilir yerler haline getirmiştir. Profesör Sıdk Sami Onar'ın " İdare Hukuku'nun Umumi Esasları" isimli eserinden alıntı yaparak sözlerine devam eden Apaydın Başsavcı Egeseli de ağır bir dille eleştirmekten geri kalmıyordu (Son Havadis, 10 Mayıs, 1961: 4). İstanbul'un nazım planı yoktur şeklindeki eleştirilere imar için nazım planı şart değildir diyerek cevap veren Apaydın sözlerine şöyle devam ederek müvekkilini savunmuştur.

"Yıllarca ve yıllarca İstanbul' da imar adına ne yapılmıştır. Hep Beyoğlu semtine yığılmış ve bu semtin vitrininde gösterilmek istenmiştir. Taksim böyledir. Açıkhava Tiyatrosu böyledir, Taksim-Harbiye Caddesi, Opera Binası, Radyo Evi, Mithatpaşa stadyumu hep aynı semtin vitrinine doldurulan imar parçalarıdır. Yüzyıllardan beri ilk defa Beyoğlu'na karşı İstanbul, asıl büyük halk çoğunluğunun yaşadığı,çilesini çektiği, mahrumiyetlerine katlandığı İstanbul ele alınmış, vatan ve Millet Caddeleri, Kemer altı yolu açılmış, Sirkeci- Florya sahil yolu açılarak vitrin fikri terk edilmiştir. Kumkapı gibi, Aksaray gibi halk mahallelerinde kurulan parklar, stadyumlar, açılan ana caddeler ve bunlara kavuşan ikinci derecedeki yollar medeniyeti halk kitlelerine taşıyan modern zihniyetin eseridir. Beyoğlu'na karşı bütün bir İstanbul. İstanbul imarı fikirsizdir diyenler, acaba sabırlı, mütevekkil ve iyi yürekli İstanbul halkına uzanan bu medeniyet elini bu koskoca ve derin kökleri olan fikri görmemişler midir? Medeni şehircilik anlayışı içerisinde istimplâkler yapmak, bu istimplâklerden arta kalan yol bakiyelerini bu kurumların almasına aracı olmak suç değil olsa olsa bir hizmet, hemde iyi bir devlet hizmetidir. Bence asıl suç mesuliyet endişesi içinde mesela Balıkpazarı gibi manzarasıyla utanç verici bir semtin karşısında ellerini, kollarını bağlayıp oturmaktır.

Ayrıca şunu da ilave edeyim ki memlekette herhangi bir amme hizmetinin Başvekil tarafından önemle ele alınması için hükümet meselesi yapılması ve olmasına da lüzum yoktur. Nitekim daha eski yıllarda İstanbul'un kömür Davası da bir Başvekil meselesi değildi. Fakat o zamanın Başvekili Refik Saydam İstanbul'un kömür Davası'nı bizzat ve şahsen ele almış ve bu maksatla İstanbul'a gelerek tatbikatını takip ve tanzim etmiştir. Sayın Ord. Prof. Sıddık Sami Onar yine idare hukukunun umumi esasları adlı Eseri'nde Başvekil için " başbakan esas itibariyle muayyen bir amme hizmetiyle işgal etmeyip, bütün hizmetlerin nazımıdır." demektedir. Sayın Başsavcı Egesel'in mütalanamesinde cevabını almak istediği sorunun karşılığını bu eserde bulmasının mümkün olduğuna bu suretle işaret etmek isteriz." (Son Havadis, 11 Mayıs 1961: 4).

Burhan Apaydın savunmasında davanın konusunu en ince ayrıntılarına kadar açıklayarak Adnan Menderes'in imar işlerini nasıl yaptığını anlatmış ve tarihten bile örnekler vererek olayın yolsuzlukla değil, tüm kanunlara uygun bir şekilde yapıldığını ve Anayasa'yı ihlal çerçevesinde bir suçun kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.

Adnan Menderes'in savunmasını yapan isim Talat Asal'dı. Asal söze istimlakini mevcut kanunlara göre açıklamasını yapmakla başlıyor ve daha sonra İstanbul'un imarının gerekliliği üzerinde duruyordu. Tarihten örnekler veren Asal, Eugeen Hausmann'ın Paris'in imarı için yaptıklarını ve bu yüzden büyük borçlar altına girdiğini, borçları sebebiyle istifa edip yurttan uzaklaştırıldığını ancak bir süre sonra yaptıklarının anlaşılıp adının sokaklara verilip, heykellerinin dikildiğinden bahsediyordu. Asal'ın verdiği bu tarihi kişilik Adnan Menderesle ilişkilendiriliyordu. Adnan Menderes'in üç avukatı savunmalarını tamamladıktan sonra söz Adnan Menderes'e verildi ancak Menderes müdafaasını hazırlayamadığı için ek süre istedi, bu istek Divan tarafından kabul edilmiştir (Son Havadis, 11 Mayıs 1961: 4).

Bu davada şahit olarak dinlenen Genel müdüre soru sormak isterken Başkan tarafından dışarı atılan Talat Asal, yaşadığı o günleri şöyle anlatıyordu:

“İmar Davası sırasında şahit olarak gelen Umum Müdürü bir konuşma yapıyordu. Soru sormama müsaade etmedi Başol. Soracağım, sormayacaksın tartışmasından sonra beni dışarı attı Mahkeme Başkanı. Sonra da ertesi gün beni askerlik yapmadım diye askere aldılar. Halbuki böyle bir durum yok. Ben askerliğimi 31. Piyade Alayı’nda yedek subay olarak yapmıştım. İşte hep böyle komediydi burası.” (Şen, 2007: 97).

Dilaver Argun’un avukatı Hakkı Demirel de müdafaasını yaptıktan sonra müvekkilinin beraatını istedi. Argun kendisini savunurken imar işlerinde geçici görev aldığı, işinin sadece Başbakanın emirlerini ilgililere iletmek ve çalışmalar hakkında raporlar vermek olduğunu belirterek suçsuz olduğunu ispata çalıştı. Argun’dan sonra söz alan diğer bir sanık Mümtaz Tarhan idi. Kendisinin zamanında yapılan istimlâklerin bedellerinin ödendiğini, borçlardan dolayı istimlâkleri durdurmak için Adnan Menderes’e başvurduğunu ancak Menderes’in “ Borç bizi dinamizme götürür. Borçtan korkma, arkanızda ben varım, hükümet var.” Dediğini belirtti. “Ben Adnan Menderesin mağduruyum.” diyen Tarhan da diğer DP ileri gelenleri gibi her şeyin sorumlusunun Menderes olduğunu söylüyordu (Son Havadis, 11 Mayıs 1961: 4).

Sanık Kemal Aygün’ün üç avukatı da müvekkillerinin suçsuz olduğunu belirterek beraatını istediler. Daha sonra kendisini savunan Kemal Aygün ne arsa satışı için yaptığı söylenen baskıları ne de istimlâk paralarının ödenmemiş olmasını kabul etmiyor ve elinden gelenin en iyisini hizmet için yaptığını belirtiyordu. Bunun dışında Kemal Aygün sürekli mahkemenin onu darağacına göndermeyeceğine olan inancından bahsediyordu. Ethem Yetkiner savunmasında Menderes’i suçluyor, avukatı Naim Yener “ Keşke bugün de bir o kadar yol yapılsa da İstanbul arzu edilen imara kavuşmuş olsa.” Diyordu. Emin Kalafat ve avukatı Suat Ziya Kent müdafaalarının sonunda suçun Fahrettin Kerim Gökay’a ait olduğunu söylüyorlardı (Son Havadis, 11 Mayıs 1961: 4).

Savunmalarda DP ileri gelenlerinden çoğu kaçış yolu olarak hep Adnan Menderes’i görüyor ve zor durumda kaldıklarında her şeyin suçlusunun Menderes olduğunu söylemekten çekinmiyorlardı.

Eğer bir iktidar vurguncuların çıkarlarını desteklemenin sorumluluğunu üzerine almazsa, dalavere kombinezonları kolay kurulamaz ve talancılık oyunları rahatça gelişemezmiş. Bu yüzden vurguncular, talancılar başlarına kendi çıkarlarını destekleyecek bir iktidar getirirler ve onun başına da sorumlulukları sonuna kadar üzerine alacak bir baş oturturlarmış. İşte DP İktidarı'nın sorumluluğunu üstüne alacak isim Adnan Menderes idi. Adnan Menderes adada tutuklu olduğu günlerde bile kendi aleyhine konuşmaların olabileceğine inanmamış ve arkadaşlarına güvenmekte devam etmişti.

Medeni Berk'in avukatı Feyzi Çığırın, müvekkilini savundu. Bu duruşmadan önceki duruşmada Başsavcı Medeni Berk'in suç işlediği yolunda bir delile rastlanılmadığından beraat etmesini önermişti. Aynı şeyi tekrarlayan avukat Çığırın, Berk'in beraatını istedi. Haluk Şamanın avukatı Hüsamettin Cindoruk müdafaasında Şamanın Çalışma Vekâleti Vekilliğine 4 Eylül 1958 tarihinde başladığını, yapılan anlaşmaların bu tarihten önce olduğunu, arsa satışlarının kararlarının yönetim kurulu toplantılarında alındığını, ancak müvekkilinin bu toplantılara bile katılmadığını söylemiş ve beraatını istemiştir (Son Havadis, 17 Mayıs 1961: 5).

İstimlâk Davası Duruşmaları'nda dinlenen şahitler; Fahri Paksoy(İstanbul Belediyesi Emlak ve İstimlâk Müdürü), Kemal Erpat(İstanbul Belediyesi Emlak ve İstimlâk Müdür yardımcısı), Sadık Sever(Belediye İmar Müdürü), İsmail Tamçelik(Belediye Hesap İşleri Müdürü), Ragıp Turgay(1 inci ordu istihkâm Başkanı) , Muzaffer Gümüştayak(Askeri Yıkma Birliği Kumandanı), Akif Göksel(Belediye Fen İşleri Müdür Muavini), Kani Çinel, Fuad Ust (Belediye Reis Muavini), Hayrettin Lokmanoğlu(Belediye Müfettişi), Fahri Cintel(Belediye Reis Muavini), Mümtaz Naymen, Sedat Erkoğlu(Belediye Reis muavini), Fahrettin Kerim Gökay(Vali ve Belediye Reisi), Hamdi Öner(Eski Adana Milletvekili), Şakir sabit Üstel, âli Şahin, Ahmet Vasfi Başaran, Sabri Barlas, Selçuk Minkari, Sıdkı Şefkati Şefkatlioğlu, Tahir Kafadar, Karabet İlkhan, Mithat Niyazi Resnelioğlu idi (YADK, 2007: 884-894).

Şahitlerden Fahri Paksoy istimlâk bedellerinin ödenemez durumuna geldiğini, Belediyelerin emlak ve arsaları paralı müesseselere satmaya

başladığını, yıkım işlerinde askeri vasıtalarla yararlandığını, bu hususları Adnan Menderes'in bildiğinden bahsediyordu. Adı geçen diğer şahitlerin de ifadeleri de hemen hemen Paksoy'un verdiği ifadeye benziyordu.

Dava sonucunda tutuklanmalarını gerektirecek sebepler ortadan kalktığı için sanıklardan Mümtaz Tarhan, Kemal Hadımlı, Ethem Yetkiner, Emin Kalafat, Medeni Berk, Hayrettin Erkmen ve Haluk Şaman haklarında bu davadan dolayı verilmiş olan tutuklama Kararları'nın alınmasına ve 961/8 Esas numarada kayıtlı bu davanın 960/1 sayılı Anayasayı İhlal Davasıyla birleştirilmesine karar verildi.

4. 1. 15. 2. 4. Arsa Satışı Yolsuzluğu Davası (11 KASIM 1960- 26 KASIM 1960) : Arsa Satışı Yolsuzluğu Davası 11 Kasım 1960'da başlamış 3 oturum sürerek 26 Kasım 1960 tarihinde sona ermiştir. Davanın sanığı o dönemin Tarım Bakanı Nedim Ökmen'di. Davanın konusu; Nedim Ökmen'in eşi Nezih Ökmen'e ait Pendik'te bulunan bir arsayı Bakanlık sıfatını ve nüfuzunu suiistimal ederek manevi zor neticesinde satması ve haksız menfaat temin etmesiydi (Akşam, 12 Kasım 1960: 1). Kararnamede belirtildiğine göre, Nedim Ökmen bir gün bütün hisseleri İş Bankası'nın bulunan Şişe ve Cam Fabrikaları'nın inşası için hazineye ait ve Zirai Donatım Kuruluna teklif edilen bir arsayı 1.212.560 liraya hazineden satın almış yarım milyon lira karla 1.712.560 liraya İş Bankası'na sattırılmıştır. Ancak bu arada karısının Pendik'teki arsasının da alınmasını şart koşturmuştu. Kendi arsası satın alınmadığı takdirde Zirai Donatım Kurulu'nun sattığı arsa için Ökmen ayrıca 4 milyon kar isteyeceğini bildirmişti. Aynı zamanda Ökmen'in arsasına sadece 382.160 lira fiyat biçildiği halde baskı ve ısrar sonucunda arsa İş Bankası tarafından daha yüksek bir fiyata satın alınmıştır (Akşam, 12 Kasım 1960: 5).

11 Kasım 1960 'da başlayan duruşmada Kararname okundu, 7 şahit dinlendi, Kararnamenin okunması 10 dakika sürdü. Kararname okunduktan sonra Nedim Ökmen kendisine yöneltilen suçları kabul etmedi. Karısına ait arsayı Fabrika için satılan arsanın muamelesinden daha sonra İş Bankası'na teklif ettiğini söyledi. Ökmen, İş Bankası Umum Müdürü Üzeyir Avunduk'a "

Refikama ait bir arsa var. İş Bankası ikramiyelerde evler, arsalar dağıtıyor. Arsayı size devredeyim diye teklif ettim. Avunduk kıymet biçirdi ve 40 bin liraya yakın bir fiyat teklif etti. Ben bunu az buldum ve pazarlık ettik. Neticede 450 bin liraya anlaştık.” dedi.

Ayrıca Avunduk’un kendi arsasını, fabrika arsasının muamelesinden 3-4 ay sonra sattığını söyledi. Bu sözler üzerine Başkan Başol Kararnamedeki tarihlere baktı ve iki satışın arasında 2,5 aylık bir ara olduğu anlaşıldı.

Duruşmada Başkan Başol birçok teferruatla ilgilenmek zorunda kaldı. Kararnamedeki yanlışlıkları düzeltti. Nedim Ökmen’in konuşması net olmayınca Başkan, kabahati Ökmen’in telaffuzunda veya dışlerinde buldu. Bunun üzerine de Nedim Ökmen mikrofonda bir acayiplik olduğunu belirtti (Talu, Akşam, 12 Kasım 1960: 5).

Ökmen sorgusu sırasında en büyük şansızlığının Üzeyir Avunduk’un hayatta olmayışı olduğunu söyledi. Ökmen’in her tanığın ifadesinde Avunduk’un ismini sık sık söylemesi ve bu meselede tek tanığın Avunduk’un olabileceğini iddia etmesi üzerine bazı dinleyiciler Avunduk’un yattığı yerden kalkıp gelebilmesini temenni ettiler (Talu, Akşam, 12 Kasım 1960: 5).

Başkan Başol “ Kararnamede izah edilen İrtikab suçundan başka kendi menfaatin uğruna Donatım Kurumunu 4 milyon liralık kardan mahrum ettiğin için ayrıca suçlu olduğun belirtiliyor.” dedi. Sorgudan sonra delil teşkil eden yazılar okundu. İş Bankası tarafından yazılmış ve dava dosyasına ek bulunan yazıda Nedim Ökmen’in arsa satışından elde ettiği para ile İstanbul’da Nişantaşı’nda Eser Apartmanının iki dairesel katını satın aldığı belirtiliyordu.

Bundan sonra şahitlerin dinlenmesine geçilmiştir. İlk şahit eski Başbakan Yardımcısı Medeni Berk idi. Diğer sanıkların ayaklarını sürüklercesine yürümesi gibi yürümüyordu. Her yemin edişinde dimdik ve hazır ol vaziyetine geçiyordu (Talu, Akşam, 12 Kasım 1960: 5). Berk, Sinop Milletvekili Ömer Özen’in kendisine bu olaydan bahsettiğini ve Ökmen’in arsasını yolsuz olarak İş Bankası’na satışını DP grubuna getireceğini söylediğini belirtti. Ayrıca eski İş Bankası Genel Müdür Muavini Ahmet Dallının da bir gün kendisini ziyaret ettiğini arsa satışıyla ilgili “ Böyle

olmaması lazımdı. Sizin mevkilerinizde bulunanlar böyle yapmamalı” demiş olduğunu söyledi (Akşam, 12 Kasım 1960: 5).

İkinci şahit Ömer Özen 19 Mayıs 1919 da Sinop'ta doğmuştu. Yüksek Orman Mühendisi olan Özen Ormancılar Derneği Genel Sekreteri olarak çalışmıştı. Milletvekilliği sırasında Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürü Adnan Çiftçi den arsa satışı meselesini duyduğunu ve meraklanarak araştırmaya başladığını söylemiştir. Ayrıca Nedim Ökmen'in Donatım Kurumu parasıyla bir otomobil aldığını bu arabayı şahsına kullanarak masraflarını da Devlet Bütçesinden gördüğünü söyledi. Özen bu durumu DP grubuna getirdiğini ancak netice alamayınca işin peşini bıraktığını söyledi. Ayrıca Medeni Berkinde kendisine bu konuda “ maalesef söyledikleriniz doğru” dediğini söylemiştir. Berk yeniden çağrılarak bu sözü sorulmuş, ancak Berk konuşmayı hatırladığını ancak bu sözünü hatırlayamadığını söyledi (Akşam, 12 Kasım 1960: 5). Bu ithamlar üzerine Nedim Ökmen, Özenin kendisini sürekli takip ettiğini ve bütçesini sürekli eleştirdiğini, kendisiyle harbiye ye getirilinceye kadar görüşmediğini belirtmiştir (Akşam, 12 Kasım 1960: 5).

Akşam gazetesinde, Yassıada'dan Notlar adı altında o dönemdeki duruşmaların eleştirisini yapan Esin Talu(12 Kasım 1960: 5)'ya göre Özen doğru bildiğini yapmış, doğru bildiğini söylemişti. Özen sayesinde Türk Halkı önemli bir noktayı daha görmüş oluyordu: sanıklar birbirlerini tutacakmış gibi dedikoduların gerçek olmadığını. Özen kimseye iftira atmamış, kimseyi kasten kötülememişti. Sanığı korumak gibi bir yola girmemişti.

Üçüncü şahit İş Bankası Genel Müdürü Ahmet Dallı Ökmen'in 1957 yılında Pendik 'teki arsayı bankaya satmayı teklif ettiğini, ancak kabul etmediklerini anlattı. Kendisinin o sırada İsviçre'de bulunduğunu ve arsanın satışını öğrenince geldiğini söyledi (Akşam, 12 Kasım 1960: 5).

Dördüncü şahit İş Bankası Genel Müdür Muavini Ahmet Bülent Osma idi. Osma, Nedim Ökmen'in önce 500 bin lira karla satmaya karar vermişken bundan vazgeçerek 4 milyon kar istediğini ve sonra kendisi arsasını bankaya satınca, fabrika arsasını ilk fiyata vermeye razı olduğunu ifade etti.

Zirai Donatım Kurumu Eski Genel Müdürü Adnan Çiftçi de dinlenen şahitler arasındaydı. Çiftçi de Ökmen'i itham edici sözler söyleyince Ökmen

söz alarak Çiftçi'yi işinden uzaklaştırdığı için kendisine kin ve husumet beslediğini, bu yüzden kendisini itham ettiğini söyledi ve sözlerine itibar edilmemesini ima etmeye çalıştı (Akşam, 12 Kasım 1960: 5).

Ökmen'in ifadesine göre Çiftçi Adnan Menderes'e bir mektup yazmış ve bu mektubunda ben DP'yi çok bağıyım ancak Nedim Ökmen beni sevmiyor demişti. Bunun üzerine Çiftçi yerinden kalkarak "Yalan" diye bağırmıştır (Akşam, 12 Kasım 1960: 5).

Altıncı Şahit eski Toprak ve İskân Genel Müdürü Fuat Adalı da Nedim Ökmen'i itham edenlerden biriydi. Adalı olayı Ankara'da duyduğunu ve arkadaşı Milletvekili Ömer Özen'e yardım etmek için bilgi topladığını ve olayın doğru olduğunu belirtti. İş Bankası İştirakler Müdürü Hayri Tokay son şahit olarak dinlenmiş ve o da Ahmet Bülent Osma'dan duyduğu olayları aynen nakletmiştir.

Öğleden sonraki celse saat 13.30 da başladı. Başsavcı Egesel tarafından okunan iddianamede, Nedim Ökmen'in Maliye Müfettişliği sırasında çok dürüst olduğunu fakat DP'ye geçtikten sonra bu durumun değiştiğini ve kendi çıkarları için çalışmaya başladığını ve DP'nin her mahallede bir milyoner yaratma politikasına ayak uydurduğunu alışverişin ihaleye çıkarılması gerekirken işin içine hile karıştırıldığı, hazineden 4424 liraya Ökmen tarafından alınmış olan arsanın vekillik pozisyonu kullanılarak İş Bankası'na 450 bin liraya satıldığı, 4 Ağustos kararlarından sonra arsa fiyatları düşmüş olduğu halde bu arsanın yüksek ve peşin fiyatla satın alınmış olduğu ve bu yüzden sanığın durumunun Türk Ceza Kanunu'nun 209 uncu maddesine uygun olduğu ve T.C.K' nun 220'nci maddesinin ikinci bendinin uygulanması isteniyordu.(220 ve 209. maddelerine göre Nedim Ökmen için istenen ceza 5 yıldan az olmamak üzere ağır hapis ve 5000 liraya kadar para cezasıdır (Talu, Akşam, 12 Kasım 1960: 5).

Ökmen'in avukatı müdafaa için ek süre isteyince Adalet Divanı müdafaanın hazırlanabilmesi ve müdafaayı yazılı olarak vermesi için duruşmayı 16 Kasım 1960 saat 11'e bırakılmasına karar vermiştir.

16 Kasım'da görülen dava Nedim Ökmen'in avukatları Bülent Uçer ve Emin Abdullah Özerol'un birlikte hazırladıkları 26 sayfalık müdafaalarını

okumalarıyla başladı. İlk olarak Emin Abdullah Özerol söz alarak “ Huzurunuzda çıkarılan sanık, bir fani olduğuna göre her insan gibi hata yapan ve kusurları olabilecek bir insandır.” dedi. İddiaların bir tahminden ibaret olduğunu şahitlerden Fuat Adalı, Adnan Çiftçi ve Ömer Özen’in Nedim Ökmen’e husumet duydukları için bu iddiaları ortaya attığını söyledi. İddianın yanlışlıklar üzerine inşa edildiğini belirten Özerol, Ökmen’in “ Ya benim de arsamı alırsınız ya da 4 milyon kar isterim.” Sözüne kanıtlayacak tek bir şahidin olmadığını belirtti. Müdafaanın bundan sonraki kısmını ise Bülent Üçer yapmıştır (Akşam, 17 Kasım 1960: 5)

Üçer’in savunması şu şekilde: “ İddiada müvekkilimizin manevi cebrinden de bahsedilmektedir. Müvekkilimiz o tarihte Tarım Bakanı’dır. Ne İş Bankası ne de Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Anonim Şirketi ile ilgisi vardır. O halde manevi zor iddiası da asılsız kalmaktadır. Hadisenin en canlı, hakiki şahit ve muhatabı olan şahsın(Üzeyir Avunduk) un ölümü sebebi ile bu davada müvekkilimizin uğradığı bahtsızlığı sizin adil ve hassas görüş ve tetkiklerinize terk ediyoruz.” dedi ve Ökmen’in beraatını istedi (Akşam, 17 Kasım 1960: 5)

Bunun üzerine Başkan Salim Başol Ökmen’e bir diyeceği olup olmadığını sordu ve hayır cevabını alınca Yüksek Adalet Divanı Başkanı dosyayı inceleyip karar vermek üzere duruşmayı 26 Kasım 1960 Cumartesi günü saat 10.00 ‘a bıraktı.

26 Kasım’da yapılan duruşmada Başkan kararı açıkladı. Divanın 5 esas sayıda kayıtlı Arsa Davası’nın 1 esas sayıda kayıtlı “ Anayasayı İhlal” davasıyla birleştirilmesine karar verildi (Akşam, 27 Kasım 1960: 5).

4. 1. 15. 2. 5. Köpek Davası (İrtikab Davası) (14 EKİM 1960- 24 EKİM 1960) : İrtikab davası da denilen Köpek Davası 14 Ekim 1960 günü başlamış , 24 Ekim 1960 günü sona ermiştir. Davada sanık olarak eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Ziraat Vekili Nedim Ökmen bulunmuşlardır. Köpek davası Yassıada Mahkemeleri’nin eleştirilmesi yönünden önemli bir davadır. Kimilerine göre bu davanın açılma nedeni halk tarafından sevilen ve saygı duyulan bir iktidarı küçük düşürme çabası ve Yassıada’nın basitliğini gösteren

bir belge (Şen, 2007: 59), kimilerine göre de Demokrat Parti'nin önde gelen isimlerinin şahsi işleriyle devlet işlerini nasıl birbirlerine karıştırdıklarını açıkça gösteren bir örnektir (Hayat, 1960: 12).

Yassıada Duruşmaları'nın ikinci gününde Köpek Davası görüleceği için salona fazla davetli gelmemişti. Salonu dolduranların çoğu basın mensuplarıydı. Celal Bayar, duruşmayı beklerken elleriyle ne yapacağını bilemez bir şekilde, ellerini önce dizine koyuyor sonra kollarını kavuşturuyor, bundan da sıkılarak ellerini önde birleştirerek sinirli bir şekilde parmaklarını ovuşturuyordu (Akşam, 1960: 1).

Yassıada Mahkemelerine damgasını vuran ve çok konuşulan bu davanın konusu kısaca şu şekildeydi:

Celal Bayar, Afgan kralını Afganistan'da ziyareti sırasında bahçede bir köpek görmüş ve sevmişti. Bunun üzerine adı "Bastı" olan bu köpek kral tarafından Celal Bayar'a hediye edilmişti. Türkiye'ye getirilen bu köpek bir süre Cumhurbaşkanlığı sarayı bahçesinde muhafaza edilmiş ancak bir süre sonra Gazi Orman Çiftliği hayvanat bahçesine gönderilmişti. Ancak, Orman Çiftliği, 9 ay boyunca köpeğe bakmış bir süre sonra Celal Bayar köpeği Çiftliğe satmak istemiş ve bu isteğini Nedim Ökmen'e bildirmiştir. Ökmen, çiftliğe durumu bildirmiş hatta baskı yapmıştır. Çiftlik Müdürü memurların maaşını dahi ödeyemeyecek durumda olmasına karşın Cumhurbaşkanının isteğini geri çevirmemek adına 1000–1500 lira ödeyerek köpeği satın alabileceklerini bildirmiştir. Celal Bayar ise köpeğin değerli olduğunu ve 20.000'nin altında satılamayacağını söylemiş (YADK, 2006: 402), bunun üzerine çiftlik 200 damızlık kıvırcık koyununu satmak mecburiyetinde kalmıştır (Hayat, 1960: 12).

Celal Bayar'ın bu köpeği değerinden fazla bir fiyata neden satmak istemişti? Bu sorunun cevabı Bayar'ın Ödemiş'e bağlı, İstiklal Mücadelesinde yararlılıkları görülmüş hatta bu senelerde saklanmış olduğu Mursallı köyüne bir çeşme yaptırmak istemesi ve tutacak mali tutarı bu şekilde ödemek istemesidir.

Köpek Davası'nın o döneme yansımalarını 15 Ekim tarihli Akşam gazetesinden öğreniyoruz. Gazetenin manşetinde verilen haberde Celal

Bayar'ın bir sözünden alıntı yapılmıştı. Bayar, kendisini, Bu para ile çeşme yaptıracaktım diyerek savunuyordu. Ayrıca Bayar, avukat temin edemediğini ve kendisine bir avukat temin edilmesini istiyordu (Akşam, 15 Ekim1960: 1).

Saat 9.30'da açılan duruşmada ilk şahit Atatürk Orman Çiftliği Ticaret Şefi Fatih Utku idi. Utku, 20.000 liraya bir köpek almayı akıllarına bile getirmediğini ancak mecburiyetten satın aldıklarını söyleyerek şu şekilde devam etmiştir: “ bir gün o zaman ki müdür Tarık Rona'nın yanında bulunuyordum. Biri ile konuştuktan sonra telefonu kapadı ve bana dönerek “ maaş için para bulamıyoruz. Reiscumhurun köpeğini satın almalıymışız. Artık dayanacak takatimiz kalmadı. Bu parayı bulmaya mecburuz” dedi (Akşam, 16 Ekim 1960: 1).

İkinci şahit, Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesi Amiri Haki Semsettinoğlu idi. Şemsettinoğlu bir köpek için bu kadar yüksek fiyat verilmesinin anlamsız olduğunu ve o parayla daha farklı bir hayvan alınabileceğini söyledi. Bu sırada Nedim Ökmen'in avukatı Bülent Üçer müvekkilini korumak istedi ancak Başkan tarafından sözü kesildi.

Duruşmanın üçüncü şahidi veteriner Hadi Olcay da aynı şeyleri söylemiştir. Bundan sonra Çiftliğin Müdürü Tarık Rona da, alacak maddi durumlarının olmamasına rağmen köpeği 200 koyun satarak aldıklarını belirtmiştir (Akşam,16 Ekim 1960: 5). Tarık Rona Köpek Davası'nın en önemli şahitlerindendi. Rona o kadar heyecanlıydı ki konuşurken kekeleyor, kekeledikçe dili karışıyordu. Kelimeleri şaşırıyor, tekrarlıyordu. Ellerin de titrediği açıkça belli oluyordu (Akşam, 1960: 1).

Duruşma sırasında Bayar, kamburlaşarak ve ayaklarını çaprazlayarak şahitleri dikkatle dinliyor, önüne bakmakla yetiniyordu. Nedim Ökmen ise, şahitleri dikkatle dinlemekle beraber ara sıra kaçamak bakışlarla gazetecilerin oturduğu tarafa ve muhafızlara bakıyordu (Akşam, 1960: 1).

Nihayet Şahitler dinlendikten sonra Başsavcı iddianamesini okumaya başlamıştı. İddianameye göre Celal Bayar Mursallı köyünde yaptıracığı çeşme için cebinden para ödemek istemediği için hayvanat bahçesini zor duruma sokarak köpeği zorla sattırmıştı. Başsavcı Egesel'e göre Nedim

Ökmen, emrindeki memurlara baskı yaptığı, Celal Bayar ise devlet hazinesinden para kullandığı için suçluydu.

Başsavcı Altay Ömer Egesel iki sanığında cezalandırılmasını istiyor ve Başsavcı Celal Bayar'ı Milli Mücadeleden kaçmakla suçluyordu. Sonuçta duruşma 20 Ekim 1960 Perşembe günü saat 9.30'a bırakıldı.

20 Ekim'deki duruşma saat 9.20 de başladı. Celal Bayar ve Nedim Ökmen muhafızlar nezaretinde salona alındılar. Kapıda Celal Bayar durarak, ada kumandanı Yarbay Tarık Güryay'a bir şeyler söyledi. Bayar her zamanki gibi lacivert, Ökmen ise koyu mavi elbiselerini giymişti. Sanıklar yerlerine oturduktan sonra birbirleriyle hiç konuşmadılar hatta selamlaşmadılar. Celal Bayar bir gün öncesine göre sakinken Nedim Ökmen ise üzgün duruyordu. Yüksek Adalet Başkanı Salim Başol bu duruşmada oldukça sertti. Ökmen'in avukatlarını birkaç kez azarladı. Sözü kısa kesmeleri için ihtarda bulundu. Avukatlar arasında en fazla konuşan, Nedim Ökmen'in avukatı Emin Abdullah Özerol oldu. Müdafaası 22 dakika sürdü. Bayar'ın avukatı Nail Taner 17, Ökmen'in diğer avukatı Bülent Üçer ise 13 dakika süren savunma yaptılar (Akşam, 21 Ekim 1960: 1).

20 Ekim'de devam eden duruşmada Nedim Ökmen vekilleri tahkikatın genişletilmesini istemişler ancak bu istek reddedilmiştir. Celal Bayar " kararın leh veya aleyhte oluşu mühim değil, ancak samimiyetimin kabulü kafi" demiştir. Bunun üzerine duruşma karara bağlanmak üzere 24 Ekim'e bırakılmıştır (Akşam, 21 Ekim 1960: 1).

Duruşma sonunda sanıklar salondan çıkarılırken, Nedim Ökmen'in belli etmeden ağladığı görüldü. Gözlüğünün camları arkasında birkaç yaş damlası fark ediliyordu. Ayrıca dört günden beri Yassıada'ya gelen gazeteciler, yeni bir emniyet tedbiri alındığını görmüşlerdir. İlk günler yemekte verilen çatal ve bıçak kaldırılmış, kendilerine sadece birer kaşık verilmiştir. Et dâhil her şey kaşıkla yenilecekti (Akşam, 21 Ekim 1960: 1).

24 Ekim'deki duruşmada karar okunmuştur. Karara göre: Yüksek Adalet Divanı'nın esas 2 numarada kayıtlı bu davanın esas 1 numarada kayıtlı Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verildi. Böylece

kafaları karıştıran, hakkında birçok eleştiri yapılan bir dava da sona ermiş oluyordu.

4. 1. 15. 2. 6. Zimmet Ve İrtikab Davası (8 KASIM 1960- 03 ARALIK 1960) : Zimmet ve İrtikab Davası, 8 Kasım 1960- 03 Aralık 1960 tarihleri arasında sürmüştü ve toplam 5 oturum yapılmıştır. Davanın Sanıkları; Eski Muğla Milletvekili ve Ticaret Bakanı Zeyyat Mandalinci, Eski Giresun Milletvekili ve Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen'dir. Mandalinci 1915, Erkmen ise 1331 doğumludur.

1956 yılında Milletlerarası Para Fonu İmar Kalkınma Bankası'nın Washington da ki Governörler Meclis Toplantısı'na Eski Ticaret Bakanı Zeyyat Mandalinci başkanlığında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Umum Müdürü Hasan Nail Gidel, Maliye Bakanlığı Hazine Umum Müdürlüğü Müşavirlerinden Ziyaettin Müezzinoğlu, Dışişleri Bakanlığı Ticaret ve Ticari Anlaşmalar Dairesi Umum Müdürü Hasan Esat Işık gönderilmiştir. Bu heyetin yolluk ve diğer masraflarının Merkez Bankasınca karşılanması uygun görülerek bu durum bankaya 17 Eylül 1956'da bir yazı ile bildirilmiştir.

Merkez Bankası bu yazıya 18 Eylül 1956'da karşılık vermiş ve bankanın geri ödenmesi koşuluyla avans verebileceği bildirilmiştir. Bunun üzerine 19.050 lira bankadan avans alınmıştır. Heyetin bütün üyeleri yurda döndükten sonra almış oldukları parayı bankaya ödemişler bunların içinden sadece Zeyyat Mandalinci borcununun 6947,74 lirasını çek ile ödemiş ancak geriye kalan 12102,26 lirayı ödemişlerdir. Bu durum üzerine banka Mandalinci'ye iki defa uyarı yazısı göndermiş ancak bir sonuç alamayınca durumu Hayrettin Erkmen'e bildirmişlerdir (YADK, 2006: 615–616).

Hayrettin Erkmen ise Bakanlık sıfatını kötüye kullanarak Zeyyat Mandalinci'nin avans bakiyesinin bir kısmını Toprak Mahsulleri Ofisine bir kısmını da Petrol Ofisine ödeterek Mandalinci'ye menfaat sağlamış ve bu hareketi İrtikab(Rüşvet Yemek, Bir Makamı alet ederek, hakkı olmayan para veya malı hile ile almak) niteliğinde görülmüştür (YADK, 2006: 615).

Zeyyat Mandalinci ve Hayrettin Erkmen aleyhine açılmış olan zimmetine para geçirmek ve İrtikab davasına 8 Kasım 1960 günü sabah saat

9. 30' da başladı. Kararname okunduktan sonra sanıkların sorgusu yapılarak 9 şahit dinlendi (Akşam, 9 Kasım 1960: 1).

Akşam Gazetesi'nde Yassıda Duruşmalarını kaleme alan Esin Talu gözlemlediklerini "Ah Keşke" başlıklı yazısında şu şekilde anlatıyor:

"Mahkeme Salonu yine aynı, ama sanıklar ve avukatlar değişik. Daha sanıklar getirilmemiş, ilk defa Yassıda'ya gelen dört avukat etrafı tetkik ediyor. Hayrettin Erkmen'in üç avukatı da hazır. Münir Sever, İsmet Haktanı ve kayınbiraderi Orhan Babaoğlu. Zeyyat Mandalinci'nin ise bir tek avukatı var Osman Ulusoy, diğeri Rıza Karakaya gelmemiş.

Sanıklar getiriliyor. Önde Hayrettin Erkmen, arkada Zeyyat Mandalinci, zayıflamış ve solmuş, yüzünün beyazlığını en arka sırada oturanlar bile fark edebiliyor. Sandalyelere oturtuluyorlar, sonra tekrar yer değiştiriliyorlar. Mandalinci yutkunuyor, gülümsüyor, tekrar yutkunuyor (1960: 1).

"Tuhaf bir dava bu. Zeyyat Mandalinci avans almış, tahakkukun eksik yapıldığını iddia ederek parayı ödemiyor. " Bu bir Prensip meselesi, evvela onun halledilmesi lazım" diyor. Öte yandan borcu ödemek için bahçesini satmak istiyor. Hem şahitleri de var. Bütün Muğla milletvekilleri. Ama bahçe satılamıyor bir türlü. Para Toprak Mahsulleri ve Petrol Ofisi'nden ödeniyor. Zeyyat Mandalinci'nin bundan haberi yok. Dünkü duruşmada Başkan Başol mükemmel bir hesap uzmanı idi. Ticaret Vekilliği ve Maliye Vekilliği yapmış Mandalinci rakamların içinden çıkamıyor, Başkan bunun izahını yapma lüzumunu hissediyordu." (9 Kasım 1960: 1).

Duruşma başladı ve ilk olarak Zeyyat Mandalinci'nin sorgusuna başlandı. Mandalinci, Washington'daki Para Fonu Dünya Bankası Toplantısına Maliye Bakanı adına katıldığını ve çıkarılan kararname gereğince harcırahının Bakan ve Heyet Başkanı sıfatıyla tahakkuk ettirilmesinin kararlaştırıldığını, memlekete döndükten sonra Bakanlıktan istifa ettiğini, doldurulan beyannamede yevmiye kısmının açık bırakıldığını ve hesapların karnameye göre yapılmasını, beyannameyi dolduran Merkez Bankası Memuru ile kararlaştırdıklarını söyledi ve ifadesine devam ederek şöyle dedi:

“Merkez Bankası kendisini Anonim Şirket olarak yetkili görmeyince, Başbakanı müracaat ettim. Bakanlıktan ayrıldım bir nevi cezaya mı çarptırıldım diye sordum. Başbakan böyle şey olmaz, kararname çıkar nasıl tasdik edilmez dedi. Özel Kalem Müdürüne emir verdi. Yalnız verilen emirde Zeyyat Mandalinci'ye şu meblağ ödensin denmemiş, fakat kararname hükümlerinin tasdiki istenmiş. Ortada bahis konusu mesele, bir hukuki ihtilaf ve muhasebe meselesidir. Meselenin ikinci safhasına gelince; bu paranın Ofisler tarafından sonradan ödenmesinden katiyen bilgim yok. Bana bu konuda ne yazılı ne de sözlü hiçbir tebliğ yapılmamıştır. İfademde geçen “ Bu benim borcumdur, bu parayı ödemek için bahçe satmak istedim.” sözlerime gelince, ben Başbakanı yaptığım müracaatta “Şayet kararname yerine getirilmezse mülkümü satacağım.” dedim. Hatta bahçemi satılığa çıkardım. Bunu bütün Muğla Milletvekilleri bilir. Şahsıma bir zimmet suçu yüklenmesini mümkün görmemekteyim. Bu itibarla suçsuzum.” dedi (Akşam, 9 Kasım 1960: 5).

Bundan sonra Harcırah tahakkuku ile ilgili Bakanlar Kurulu kararnamesi okundu. Kararnameye göre: “ 1956 Bütçe Kanunu'nun “H” cetveline göre en yüksek misilden yevmiye verilmesi ve heyetin taşıt ve muhabere masraflarının kabulü” öngörülüyordu. Başkan Başol ve Mandalinci arasında geçen konuşmalar Akşam Gazetesi'ne şu şekilde yansiyordu:

Başkan: “Size göre bu kararnamenin hangi hükümleri tatbik edilmemiştir?”

Mandalinci: “Dışarıya çıkan Bakanlar 180 lira yevmiye ve Heyet Başkanları da 40 lira yevmiye alırlar. Bu nokta dikkate alınmamıştır.”

Başkan: “Bu bahsettiğiniz yevmiyeler işittiğinize göre mi yoksa bildiğinize göre mi ?”

Mandalinci: “Sordum.”

Başkan: “Ne kadarını aldınız ?”

Mandalinci: “ Zannederim 90 lira.”

Başkan: “ Zanla olmaz ki bakanlık yaptınız. Bakanlığınız gitse bile Milletvekilliğiniz var. Ben olsam, elime kalemi alırım şöyle bir hesap yaparım. Başkanlık için tahakkuk etmemiş ki.”

Mandalinci: “Hayır”

Başkan: “ Koyduraydınız. 1956 da avans çekilmiş. İki yıl geçmiş, belli müddet zarfında avans kapatılmaz ise kendisinden tahsil ettirilir. Bunu en küçük memur dahi bilir. O zaman ki havayı biliyorsunuz. Merkez Bankası Başbakanın yakını, Bakanlık yapmış bir şahsın karşısında görevini yapabilir miydi? Merkez Bankası maddi hata yaparak 6 bin lira yerine 4 bin lira isteseydi dahi siz farkı verecek, ondan sonra hakkınızı arayacaktınız. Anlaşıldığına göre idarei maslahat kabilinden bu para kapatılmış. Hayrettin Erkmen arkadaşınız, bunu bilmemenize imkân yok.”

Mandalinci: “ Haberim yok, suçsuzluğum şurası ile sabittir ki varlık beyannamesinin borç hanesinde bu açıktaki kalan kısmı kaydettirmiştim.”

Başkan: “ Bunu bilseniz ne çıkar, bilmeseniz ne çıkar. Arsa satıp ödeyecekmışsınız. Satsaydınız. Peki, 180 ve 40 lira üzerinden yevmiyeler tahakkuk ettirilseydi, avans kapanıyor muydu?”

Mandalinci: “ Bilmiyorum.”

Başkan: Kapanmasa yine borçlu olursunuz. Niye hesap ettirmediniz?”

Mandalinci: “ Prensip meselesini halletmeden hesaba geçmek istemedim.”

Başkan: “ Bundan şu çıkar, nasıl olsa bu parayı alacaklar. Peki, şimdi ödediniz mi? Cezanız o vakit hafifler.”

Mandalinci: ödemedim. Zira işi prensipçe halletmek lazımdı.” (Akşam, 9 Kasım 1960: 5).

Zeyyat Mandalinci'nin sorgusundan sonra Hayrettin Erkmen dinlenmek üzere mikrofona çağrıldı. Hayrettin Erkmen durumu o tarihlerdeki Merkez Bankası Genel Müdürü Nail Gidel den öğrendiğini, Gidel'in bu paranın üç yol ile ödenebileceğini söyledi. Bu yollardan ilki Mandalinci hakkında Merkez Bankası'nın tatbikata geçmesi idi. İkincisi önce bu parayı banka

muhasebecisine ödetip onun Mandalinci'ye rücu etmesi idi. Son yol Ticaret Bakanlığı'nın parayı ödemesi ve daha sonra Mandalinci ile Bakanlığın hesaplaşması idi. Hayrettin Erkmen konuyu Müsteşarı Ahmet Cemil Conk ile görüştüğünü böyle bir muamelenin yapılmasında kanuni bir mahsur görmeyerek tasdik ettiklerini söyledi. Hayrettin Erkmen'in bu konuda savunması şöyle: “ Ben bu muamele yapılırken nerelerden para alındığını bilmiyorum. Zaten biz Bakanlık olarak bize bağlı olan yerlerle bu şekilde muameleler yapar, paramız kalmadığı zaman oralardan iştirak hissesi falan adı altında para alır, sonra oralara öderdik. Bu defa da müsteşarımla öyle anlaşmıştık.”

Başkan Başol, bundan sonra bu konu ile ilgili olarak bilirkişi tetkik raporunu okuttu. Bilirkişi raporunda Mandalinci ile Erkmen'den başka Ticaret Bakanlığı Müsteşarı, Ofis genel Müdürleri ve Merkez Bankası idarecileri de mesul görülüyor ve haklarında tatbikata geçilmesi isteniyordu. Raporda ayrıca, İhtilalden sonra Mandalinci'nin kardeşinin Merkez Bankasına müracaat ederek bu hesabı kapatmak istediği de bildiriliyordu (Akşam, 9 Kasım 1960: 5).

Bundan sonra Merkez Bankası eski Genel Müdürü Nail Gidel şahitlik yapmak üzere çağrıldı. Nail Gidel, bu meseleyi Hayrettin Erkmen'e açtığı zaman, eski Ticaret Bakanı'nın müteessir olduğunu söyleyerek aralarında geçen konuşmayı nakletti.

Öğleden sonraki celsede Merkez Bankası Muhasebe Müdürü şahit Ekrem Sungar salona alındı. Ekrem Sungar, mahsupla bir ilgisi olmadığını, Zeyyat Mandalinci'nin uyarılara rağmen parayı ödemediğini, aynı seyahate katılan diğer şahısların parayı ödediklerini belirtti. Mandalinci şahide gelen yazılara hiç mi itiraz etmediğini sorunca, Sungar Hayır cevabını verdi (Akşam, 9 Kasım 1960: 5).

Duruşmada dinlenen şahitlerden bir diğeri de Toprak Ofis Genel Muhasebe Müdürü Avnullah Senker idi. Senker, Ofis o sırada Para Fonundan dokuz milyon dolar kredi aldığı için, onun masrafı olarak mütalaa ettiğini söyledi. Ayrıca Başkanın ısrarlı sualleri üzerine avans şahsen verilmiş olduğu için bunu kendilerinin ödemesine imkân olmadığını söyledi.

Semim Sargın ve Bülent Bengisu isimlerindeki şahitlerde avansın Zeyyat Mandalinci'ye ait olduğunu bilmediklerini, bunu bilselerdi bu ödemeyi yapmalarına imkân bulunmayacağını belirttiler.

Başkan Başol, bu durum karşısında iki neticenin belirttiğini, bunlardan birine göre, Ofislerin bu parayı ödemelerine imkân olmadığını, ikincisine göre de ofislerin bu parayı tahsil edemeyeceklerinin şahit beyanlarından anlaşılmiş olduğunu belirtti (Akşam, 9 Kasım 1960: 5).

Bundan sonra salona Ticaret Bakanlığı eski Müsteşarı Ahmet Cemil Conk alındı. Şahit ifadesinde paranın ödeme şeklini Yüksek Soruşturma Kurulundan öğrendiğini, Hayrettin Erkmen'in bu paranın Zeyyat Mandalinci'nin borcuna karşılık verileceğine dair kendisine bir şey söylemediğini, ancak Para Fonu Toplantısı'na giden Heyetin masraflarını karşılamak üzere Ofislere telefon etmesini emrettiğini söyledi. Başkan bu meseleyi beraber konuşmuşsunuz deyince şahit inkâr etti. Bunun üzerine Hayrettin Erkmen söz aldı ve : “ Hayretimi gizleyemeyeceğim. Müsteşarımın hadiseleri bu kadar ilgisiz bir şekilde takip ettiğine hayret ediyorum ve Müsteşarımı yanlış seçmiş olduğumu anlıyorum. Konuyu beraber tetkik ettiğimiz delili, kendisinin bu hususta icraata geçmiş olmasıdır.” Dedi, ve bitkin bir halde yerine oturdu.

Bundan sonra şahitler salondan çıkarıldı. Sadece şahit Nail Gidel salonda bırakıldı. Başkan, Mandalinci ve Gidel arasında şu konuşmalar geçti:

Başkan: “ bu toplantıya siz de iştirak ettiniz mi, ne kadar kaldınız, ne kadar ve nereden harcırah aldınız ?”

Nail Gidel: “ Para Fonundan 12 bin lira aldım.”

Başkan: (Zeyyat Mandalinci'ye dönerek) Siz Para Fonundan almadınız mı?”

Mandalinci: “ Oradan biletimizi ve on dolar yevmiye verdiler. Bunu hesabımızda gösterdik. Ve altı bin liranın devir muamelesi içinde bu da vardır. Dört günlük aldık. 23 gün kaldık.

Başkan: “Üst tarafını kimden aldınız ?”

Mandalinci: “ Türk Hükümeti gönderdiği vazifelilerin oradan aldıkları parayı tenzil eder ve bunlar paranın üst tarafını burada alırlar.” (Akşam, 9 Kasım 1960: 5).

Bu sırada Hayrettin Erkmen söz alarak Nail Gidel’e görüşmeler esnasında Cemil Conk’un bulunup bulunmadığını sordu. Nail Gidel bu soruya “Hayır” cevabını verince Erkmen hayret kızgınlıkla yerine oturdu.

Bundan sonra Başkan Başol Mandalinci’ye bazı sorular daha sordu. Başkan Salim Başol ve Zeyyat Mandalinci arasında geçen konuşmalar Akşam Gazetesi’ne şöyle yansımıştı:

Başkan: “Uçak parasını kim verdi?”

Mandalinci: “ Evvela ben verdim. Sonra Para Fonundan bunu alınca Bankaya iade ettim.”

Başkan: “Oradaki masrafları kim öder?”

Mandalinci: “Böyle toplantılarda adet fiili toplantı günlerinin yevmiyelerini o teşekkülün vermesidir.”

Başkan: “ Fiili toplantı kaç gün sürdü?”

Mandalinci: “ Beş veya altı gün.”

Başkan: “ Vazife de o kadar değil mi? Sonra bir kısmı çift alınmış olmuyor mu ?”

Mandalinci: “ Hayır efendim. Bu müddetin dışında kalan zaman içinde Hükümetimin verdiği bazı vazifeler vardı. Washington da 12 gün kaldım. Birleşmiş Milletlerdeki delegemiz Selim Sarper, Newyork’ ta bazı temaslar düzenlemişti. Seyahat 21 veya 23 gün sürdü.”

Bu konuşmaların ardından Yüksek Adalet Divanı kararı tebliğ edildi. Bu karara göre; Toplantının ve seyahat süresinin tespiti, seyahatle ilgili evrakın getirilmesi, bilirkişinin tekrar dinlenmesi için duruşma 12 Kasım 1960 Cumartesi saat 10.00 ‘ a bırakıldı (Akşam, 9 Kasım 1960: 5).

12 Kasım da saat 10:00 da başlayan duruşmada Maliye Müfettişi bilirkişi Sabih Gider raporunu açıkladı. Divanın Mandalinci’nin aldığı paraları döviz olarak mı, Türk lirası olarak mı ödenmesi gerektiği konusundaki

sorusuna cevap veren Bilirkişi o tarihteki mevzuatın bu bakımdan açık olduğunu ve T.L olarak ödenmesi halinde bir suç işlenmiş olmayacağı kanaatinde bulunduğunu ilave etti. Başsavcı Ömer Egesel bu paraların Ofisler tarafından Mandalinci' den alınmasının mümkün olup olmadığını sordu. Sabih Gider bunun mümkün olmadığını belirtti (Akşam, 13 Kasım 1960: 5).

Bundan sonra Başsavcı ve Avukatlar soruşturmanın genişletilmesi yolunda bir talepleri olmadığını belirttiler ve Başsavcı iddianamenin yenilenmesi için biraz süre istedi. Divan bu talebi kabul etti ve kısa bir ara verildikten sonra iddianamenin okunmasına geçildi. Başsavcı Egesel tarafından okunan iddianamede “ Düşük iktidarın iki vekilinin zimmete para geçirme ve İrtikab suçlarından yargılandığını, ele geçirdiği parayı cebine indiren bir iktidarın bu tutumu yüzünden 14 Mayıs zaferinden 27 Mayıs hezimetine düştüğünün, bu düşüklerin Yassıda'da tam bir gül bahçesi içerisinde buldukları ve bu arada bu bahçenin iki nadidesinin huzurda bulunduğu ve bunların koklanamayacak güller olduğunu, böyle bir Vekiller kadrosunun artık memleketin ufkuna hâkim olmaması için Türk Milleti'nin yapamayacağı şeyin olmadığını” belirtti (Akşam, 13 Kasım 1960: 5).

Duruşma 16 Kasım Çarşamba günü saat 13.30' a bırakıldı.

16 Kasım'da yapılan duruşma o günün son davasıydı. Zimmet Davası'ndan önce Vinylex Davası ve 6–7 Eylül Davaları da görülmüştü. Zimmet Davası 17 Kasım tarihli Akşam Gazetesi'ne Hayrettin Erkmen'in duruşması olarak yansımıştı. Bunun nedeni ise Erkmen'in Başsavcıya sözlü hücumu ile güne damgasını vurmasındandı. Başkan Başol davanın müdafaa aşamasına geldiğini belirterek sözü sanıkların avukatlarına verdi.

İlk olarak Zeyyat Mandalinci'nin avukatları Osman Nuri Ulusay ile Rıza Karakaya'nın beraber hazırladıkları müdafaa Ulusay tarafından okundu. Yapılan müdafaa Zeyyat Mandalinci'nin zimmetine para geçirmediği ve suçlu olmadığını altı çizilirken beraati talep ediliyordu (Akşam, 17 Kasım 1960: 5).

Bundan sonra Başkan Başol sözü Davanın iki numaralı sanığı Hayrettin Erkmen'in avukatı Orhan Babaoğlu'na verdi. Babaoğlu iki saatten fazla süren konuşmasının sonunda “ İstedğim şudur, ortada suçlu yok. Sonuç

olarak sanığın beraatını istiyorum. Adaletinize sığındım.” deyince salonda gülüşmeler oldu. Bunun üzerine Babaoğlu “ İsteyenler istedikleri kadar gülebilir ama ortada bir suç yok.” dedi (Akşam, 17 Kasım 1960: 5).

Hayrettin Erkmen’in ikinci avukatı Münir Belen de müvekkili hakkındaki suçu reddederek Hayrettin Erkmen’in Bakanlığın prestijini bir banka önünde korumak için ödeme emri verdiğini Erkmen’in 10 yıllık siyasi hayatı boyunca son derece namuslu olduğunu ve bu yüzden müvekkilinin beraat etmesini istedi.

Erkmen’in üçüncü avukatı İsmet Haktanır ise davada asıl suçlu olanların Bakanlık Müsteşarı Ahmet Cemil Conk ile Merkez Bankası Müdürü Nail Gidel olduğunu ileri sürdü.

Avukatların müdafaalarından sonra Zeyyat Mandalinci kendisini savundu ve “ Benimle çocuklarımın haysiyeti sizin vereceğiniz karara bağlıdır.” dedi (Akşam, 17 Kasım 1960: 5).

Yassıada duruşmalarının ilk muhaberesini veren Hayrettin Erkmen oldu. Zeyyat Mandalinci den sonra müdafaasını yaparken Başsavcı Egesel o kadar sert hücum etti ki, Egesel oturduğu yerde sapsarı oldu (Duru, Akşam, 17 Kasım 1960: 5).

Hayrettin Erkmen önce Başsavcı Egeselin esas hakkındaki mütalaasının başındaki siyasi kısma cevap verdi ve Egesel’in Yassıada’yı dikensiz bir gül bahçesi olarak göstermesi konusuna temasla dedi ki: “ Eğer muhterem Başsavcı, çok arzu ettikleri gibi 1954’de Balıkesir’den Demokrat Parti listesine girebilip mebus olsaydı, bugün bizim aramızda ve sizin karşınızda olacaktı dedi.” (Duru, Akşam, 17 Kasım 1960: 5).

Bu sözlere karşılık Egesel: Kendisinin 1954 seçimlerinde bir memleket vazifesi görmek üzere hizmet aşkı ile D.P listesine girmek istediğini fakat 15 DP’li milletvekilinin kendisini aralarına almadıklarını söyledi ve “ Bu dahi sabıkların nasıl bir anlayış içinde olduklarını ortaya koyar .” dedi (Duru, Akşam, 17 Kasım 1960: 5).

Hayrettin Erkmen'in savunmasının devamı şu şekildeydi:

“Başsavcı unuttuylorlar ki, burada kendileri taraflardan biridir ve Türk Milleti adına hükmü Yüce Divanınız verecektir. Gene Başsavcının unutmaması lazımdır ki, buradaki Yüksek Mahkemeden başka bir de Tarihin Mahkemesi ve onun hükümleri vardır. Ne kadar gayret sarf ederse etsin, beni arkadaşının zimmetini kapattıran bir vekil olarak tarihe kaydettiremeyecekler. Ama belki kendisi iddialarını ve suçlamalarını kolaylıkla yapan bir savcı durumuna düşürecektir.”

Hayrettin Erkmen'in burada Başkan tarafından sözü kesilmiş ve diğer sözlerine geçmesi istenmiştir. Erkmen bundan sonraki suçla ilgili olarak savunmasını yapmış ve beraatını istemiştir. Hayrettin Erkmen'in konuşması gerçekten tüm açıklığı ve cesaretiyle yapılmış bir konuşmadır ki o zamana gelene kadar kimse bu denli açık bir konuşmayı yapmayı göze alamamıştır.

26 Kasım'a bırakılan davada Yüksek Adalet Divanının son kararının bildirilmesi bekleniyordu. Ancak sanıklar salona getirildikten sonra Başkan Başol:“ Hayrettin Erkmen'e bildirildi.” diyerek sanık Erkmen'i mikrofonu çağırdı ve sizin hakkınızda tatbik edilmesi istenen T.C.K'nun 210, 227 maddeleri İrtikab suçu içindir. Ancak biz sizin T.C.K'nun 240.maddesine göre suçlandırılabileniz düşüncesindeyiz. Bu yüzden bir diyeceğiniz var mı?” dedi. Bunun üzerine Erkmen ve avukatı müdafaa için süre isteyince duruşma 29 Kasım Salı günü saat 13.30'a bırakıldı (Akşam, 27 Kasım 1960: 5).

29 Kasım'da görülen davada da Hayrettin Erkmen'in avukatları müvekkillerini ikinci defa savunmuşlar ve beraatini istemişlerdir (Akşam, 30 Kasım 1960: 1). Müdafaa safhası bittikten sonra Başkan Hayrettin Erkmen'e bir diyeceği olup olmadığını sordu ve Erkmen bu soruya “ Adaletinizden eminim.” şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine dosyanın tetkik edilmesi ve kararın verilmesi için duruşma 3 Aralık 1960 Cumartesi saat 9.30'a bırakıldı (Akşam, 30 Kasım 1960: 1).

3 Aralıkta yapılan Zimmet ve İrtikab Davası'nın son duruşmasında karar okunuyordu. Deliller tahlil edilmiş ve tartışılmıştı. Buna göre Zeyyat Mandalıncı'nın hareketinin Türk Ceza Kanunu'nun 202 'inci maddesine uyup uymadığını tetkik için Merkez Bankasınca kendisine verilen paranın hangi

esaslara göre verildiğinin tespit edilmesi gerektiği, bu paranın Harcırah avansı olarak verilmiş olduğunun anlaşılması bulunulduğunu ve Harcırah Kanununa göre de Mandalinci'nin bu hareketinin zimmete girmediği anlaşılmıştır. Bu yüzden Zeyyat Mandalinci Zimmet suçundan beraat etmiştir (<http://www.nedir.cc/hukuk/yassiyada-davalari.html>).

Zeyyat Mandalinci'nin zimmet suçu sabit görülmedi ancak Hayrettin Erkmen'in adı geçen borcu Toprak Mahsulleri Ofisi ve Petrol Ofisi'ne yarı yarıya ödettiği anlaşılmış ve bu yüzden Erkmen suçlu bulunmuştu. 3 Aralık 1960 tarihinde davanın, Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verildi (YADK, 2006: 614–619).

4. 1. 15. 2. 7. Vinylex Davası (4 KASIM 1960- 16 KASIM 1960) :

Vinylex Ortaklığı Yolsuzluğu Davası, Yassiyada Mahkemeleri'nin 5 nci davasıdır. Duruşmalar 4 Kasım 1960 Cuma günü başlamış, 16 Kasım 1960 Çarşamba günü sona ermiştir. Bu davada toplam 5 oturum yapılmıştır. Sanıklar; rüşvet almak ve rüşvet vaadi kabul eylemekten Hasan Polatkan, rüşvet vermek ve rüşvet vaat eylemekten Ragıp Sipahi, Hüseyin Altan ve Necati Dölay'dı.

KURULAN ORTAKLIKLAR

a) Vinylex Ortaklığı : Vinylex ortaklığı 9 Haziran 1952'de 20.000 lira sermaye ile limited ortaklığı olarak kurulmuştu. Çalışma konusu sun'i deri imal etmektir. Sermayesi 26 Aralık 1955'e kadar 3 milyon liraya yükselmişti. Sermayenin 735.000 lirası sanık Hüseyin Altan ve 750.000 lirası sanık Necati Dölay'ın geri kalanı da dava dışı öbür dört ortağındı.

b) Standart Ortaklığı : Standart Ortaklığı 21 Ocak 1958 gününde 500.000 lira sermaye ile anonim ortaklığı olarak kurulmuştu. Çalışma konusu Vinylex ortaklığı mamullerini satma her çeşit ithalat ve ihracat ve alım satım mümessillik işidir. Sermayesi 500' er liralık bin paya bölünmüştü (YADK, 2006: 621).

Sanık Hasan Polatkan 'ın evinde ve makam odasında yapılan aramalarda bazı notlar ve mektuplar bulunmuştu. Sanık Ragıp sipahi'nin Hasan Polatkan'a yazdığı bu mektuplar duruşmalarda haklarında delil olarak kullanılmıştı.

Bu mektupların birinde sanık Ragıp Sipahi "acele yapılması gereken işlerimiz" başlığı altında bir yazı ile İş Bankasındaki kredinin arttırılmasını ve bilhassa bu bankadan 500.000 liralık açık kredi sağlanmasını Sanık Hasan Polatkan'dan istemişti. Hasan Polatkan Vinylex Ortaklığı'nın kredisinin mümkün ve durumu uygun ise arttırılması yolunda İş Bankasına iki defa telefon ettiğini söylemişti. Sanık, Ragıp Sipahi, Sanık Hasan Polatkan'ın İş Bankası genel müdürü Ahmet Dallı'ya telefon ederek krediyi arttırdığını bildirmişti (YADK, 2006: 623).

Bu davada 14 kişi tanık olarak dinlenmiştir. İş Bankası genel müdürü Ahmet Dallı, İş Bankası krediler müdürü İzzet Cintav, Genel müdür yardımcısı Ahmet Bülent Osma, Yapı ve Kredi Bankası Genel Müdürü Tacettin Baykal, Sanayi Kalkınma Bankası Genel Müdürü Reşit Eğeli, Osmanlı Bankası Genel Müdürü Reşat Aksan, Vakıflar Bankası Genel Müdürü Sebahattin Tolga, Sümerbank Genel Müdürü Mehmet Akın, İstanbul Sanayi Odasında memur Kazım Bozkır bu konuda şahit olarak dinlendiler.

4 Kasım 1960 tarihinde duruşmalara devam olundu. 12,5 milyonluk rüşvet Davası'nın duruşmasında Polatkan'a yazılan 13 tavsiye mektubu okundu. Sanıkların sorgusu yapıldı ve sanıklar suçlamaları reddettiler. Sanıklar salona alındıktan sonra sanık yerlerine getirildiler. İlk olarak Maliye Bakanlığı hesap uzmanlarından Kenan Onat tarafından hazırlanan rapor okundu. Rapor vinylex Şirketi'nin 1952'de 20.000 lira sermaye ile kurulduğunu, bundan sonra sık sık sermaye arttırması yaptığını bildiriyordu. Rapora göre; Vinylex sermayesini 1953 başında 400.000 ve Aralık 1955 'de de 3.000.000 liraya çıkarmıştı. Şirketin sermayedarları şunlardı: Hüseyin Altan: 735.000, Yaşar Altan(eşi):735.000, Necati Dölay:750.000, Nesrin Dölay(eşi):750.000, Semiz Lagay(Hüseyin Altan'ın kızı):15.000, Yusuf Lagay(Hüseyin Altan'ın damadı):15.000

Kenan Onat'ın raporu banka kredileri ile ilgili bazı bilgileri de içeriyordu ve bu kredilerin temini işiyle Ragıp Sipahi'nin meşgul olduğu kaydediliyordu (Akşam, 5 Kasım 1960: 1).

Duruşma Mahkeme Başkanı Salim Başol'un Ragıp Sipahi'nin sıfatını sormasıyla başladı ve Hüseyin Altan ile aralarında şu konuşmalar geçti:

Başkan: "Ragıp Sipahi'nin durumu nedir? "

Hüseyin Altan: "Hiç bir sıfatı yoktur."

Başkan: " Ama Polatkan'a mektuplar yazmış"

Hüseyin Altan: "Bunlardan biz haberdar değiliz"

Başkan: "Krediler çok,20 bin lira sermayeli küçük bir şirkete bu kadar kredi verilir mi?"

Dölay: " Şirketin sermayesi bahsedilen krediler alındı zaman 3 milyona çıkmıştı."

Bu konuşmanın ardından başkan Ragıp sipahiye sorular yöneltmiş ve ona vinylex şirketiyle ilgisini sormuştur. Sipahi bu şirkette resmi bir sıfatının olmadığını ancak işleri takip ettiğini belirtmiştir. Bu sırada söz alan Dölay işleri çok gelişmekte olduğu için bankaların kendilerine kredi verme yarışına girdiğini söylemiştir. Bundan sonra Başkan ve Necati Dölay arasında geçen konuşma şu şekilde idi:

Başkan: "Bankalar yarıştaydı da neden Ragıp Sipahi Polatkan'a o mektupları yazdı?"

Dölay: " Biz Polatkan'a o mektupların yazıldığından asla haberdar değildik."

Başkan:" Size Polatkan'a mektuplar yazdığından hiç bahsetmedi mi?"

Dölay:" Hayır, bahsetmedi."

Bunun üzerine Başkan Ragıp Sipahiye bu mektuplardan Necati Dölay'a ve Hüseyin Altan'a bahsedip bahsetmediğini sorunca Sipahi hatırlamadığını, Altan'ın toplantılarda pek bulunmadığını ancak fabrikadaki toplantılarda ikisine de bahsetmiş olabileceğini söyledi. Ancak Dölay ve Altan

haberlerinin olmadığını yineleyerek mahkemeye getiriliş nedenlerini de kararname okununca anlayacağını belirtti.

Hesap uzmanının verdiği raporda Ragıp Sipahiye verilen komisyonların 1957 yılında 54.000, 1954 yılında 230.000, 1959 yılında ise 200.000 lira olduğu açıklanıyordu. Bu satırlar okunduktan sonra Başkan işleri sadece takip için bu komisyon fazladır. Ancak Polatkan'la iş yapıyorsanız değildir.”

Dölay:” Hayır efendim, fazla değildir. Biz bunları sene sonunda o yıl ki hizmetlerine göre tespit ederdik.”

Başkan:”Ragıp Sipahiye bu paralar verilmiş ama neden verildiğine ait faturalarda bir kayıt yokmuş. Öyle diyor rapor”

Dölay: “Ben nasıl fatura kesildiğini bilmem, ben mühendisim”

Başkan: “Ne mühendisi”

Dölay: “ Elektrik, makine ve plastik mühendisiyim.”

Altan: “ Ben de inşaat mühendisiyim.”

Sipahi: “ Yılsonlarında bir fatura çıkarırdım. Sene içinde makbuzlarla aldığım paralara karşılık.”

Başkan: “ Fazla değil mi? Faturaların hiçbir müstenidatı yok mu?”

Dölay: “ Fazla değil efendim. O senelerin bilançoları tetkik edilirse görülecektir ki, yılda bir buçuk iki milyon kar edilmiştir. Ayrıca Ragıp Sipahi ortağım Hüseyin Altan'ın memleketlisidir. Altan'a Türkiye'ye geldiği zaman yardım etmiş, mühendis mektebinde okutmuş son zamanlarda kendisinin işleri bozulmuştu. Belki bu yüzden biraz bonkör davranılmış olabilir” (Akşam, 5 Kasım 1960: 5).

Bu konuşmaların ardından ikinci rapor okunmaya başlandı. Rapor Maliye Bakanlığı hesap uzmanlarından Hikmet Bilim tarafından hazırlanmıştı. Bu raporda da Ragıp Sipahi tarafından Hasan Polatkan'a yazılan mektuplar ve kredi meseleleriyle ilgili noktalar vardı. İlk mektubunda Sipahi Sanayi Kalkınma Bankası ile Osmanlı Bankasından üçer milyon lira kredi istiyordu. Sipahi mektubu yazdığını Sanayi Kalkınma Bankasından hiçbir şey temin edilmediğini fakat Osmanlı Bankasında zaten Vinylexin kredisi olduğu için

temin edilebildiğini söyledi. Bunun üzerine Başkan, Polatkan'ı çağırarak sordu. Polatkan, Düşük Maliye Bakanı N.Dölay ile H.Altan'ı 1957 yılında tanıdığını Ragıp Sipahiye ise 20 yıldır tanıdığını söyledikten sonra Sipahiden kaç mektup aldığını hatırlamadığını zaten bu mektupların gizli saklı olmadığını, mektupları atmamasının nedeninin ise sadece bir alışkanlıktan ileri geldiğini söyledi. Bunun üzerine Başkan, istenilenlerin yerine getirildiğini hatırlatınca Polatkan yapılanların da olduğunu, Osmanlı Bankasına ise özel olarak telefon açmadığını bankanın genel müdürlerinden Reşat bey'in arkadaşı olduğunu ve bir telefon görüşmesi arasında söylemiş olabileceğini belirtti. Konuşmalar şu şekilde gelişti:

Başkan: “ Mektuplardaki ifade adeta bir ortağa yazılmış gibi, sanki birlikte çalışıyormuş gibi, ilk mektubu aldıktan sonra bunu nede kendisine söylemedin?”

Polatkan:” Maliye Bakanlığında kredi isteyen sadece vinylex değildi. Birçok firmaların kredi yükseltmeleri için müracaatları vardı. Sipahi'nin mektuplarındaki dil yakın arkadaş olmamızdan kaynaklanıyor olabilir.”

Başkan: “ Şirketin bütün işlerini size yaptırıyorlar. Hatta bu arada başka rakip firmalar için güçlük çıkarma ricalarını da size yazmışlar.”

Polatkan:” Derby için hiç söz söylenmemiştir. Güçlük çıkarılsın diye. Bakanlığın teftiş kadrosu ortada. İsterseniz sorun.”

Başkan: “Ya diğer bankalarla olan kredi arttırma talepleri?”

Polatkan: “ Bazıları için konuşmuşumdur, fakat hiçbir zaman mektup gelir gelmez telefon etmiyordum. Fırsat olunca söylemişimdir.” (Akşam, 5 Kasım 1960: 5).

Öğleden sonraki celse saat 13.30 da başladı. Bu celsede de raporlar okunmuş, başkan tarafından sanıklara sorular sorulmuştur. İş Bankası genel müdürü Ahmet Dallının imzasının yanında Hasan Polatkan'ın adının yazılmış olduğu söylenince başkan bu konuda bir diyeceği olup olmadığını sormuş bunun üzerine Polatkan her kredi artışının kendi teşebbüsünün olmadığını, Ahmet dallıyla bu konuda bir iki defa görüştüğünü, 4 Ağustos kararlarından sonra bankalarla vardıkları mutakabatın genel kredi işleriyle ilgili olduğunu ve

her bankanın kendi limitleri dâhilinde müşterilerinin kredilerinin arttırdığını veya eksilttiğini belirtti (Akşam, 5 Kasım 1960: 5).

Duruşmada bu konuyla ilgili geçen konuşmalar 5 Kasım tarihli akşam gazetesine şu şekilde yansımıştı:

Başkan: “ Bunları size yaptırarak menfaat temin etmişler. Yani rüşvet. Siz yapmasaydınız başka bir müstahak bulacaklardır.”

Polatkan: “Benim ne Ragıp Sipahiden, ne de diğer iki şirketin ortaklarından bir santim menfaatim olmadı.

Sipahi: “ Benim kendileriyle 20 senelik arkadaşlığım var. Kendisine hiçbir şey verilmedi. Bir kravat dahi hediye etmiş değilim.

Başkan: “ Hisse senetleri?”

Sipahi: “ Onu sırası gelince anlatacağım” (Akşam, 5 Kasım 1960: 5).

Bundan sonra hammadde tahsisleriyle ilgili konulara geçildi. Polatkan bu konuda Maliye Bakanının elinde hiçbir yetki olmadığını, Ragıp Sipahi'nin bilmediği için bu konuda kendisine mektuplar yazdığını, döviz tahsisleriyle ilgili komitenin bu tahsisleri şu ya da bu firma adına değil global ve anonim olarak yaptığını söyledi. Bu sırada söz alan sanık Necati Dölay da firmasına usulsüz olarak bir dolar dahi tahsis yapılamadığını söyledi.

Türkiye’ de plastik hammaddesi imal eden bir kimyevi fabrikanın kurulması konusunda da Ragıp Sipahi Hasan Polatkan’a mektup yazmış ve hatta arkadaşlarıyla görüşüğünü ve “hanımefendi ile Hüseyin biraderinizin” kurucular arasında yer almasına karar verdiklerini bildirmişti. Sipahi bu fabrika için İtalyan firmalarıyla görüşmeden önce hukuk müşaviri ile birlikte Ankara ya giderek bakan ile konuşmak istediklerini yazmıştı. Başkan bu müşavirin kim olduğunu sormuş ancak bu soru üzerine Sipahi tereddüt ederek ismi gizlemeye çalışmış ve bilmiyorum demiştir. Başkanın hanımefendi ve biraderin kim olduğunu sorması üzerine de sipahi Polatkanın eşi ve kardeşi olduğunu söylemiştir. Bu kişilerin ortak olmalarına karar verildiğini ancak İtalyada ki firmalarla anlaşamadığı için fabrikanın kuruluşunun geri kaldığını belirtmiştir (Akşam, 5 Kasım 1960: 5).

Bu durum daha sonra Polatkan'a sorulduğunda Polatkan kendisini şu şekilde savunuyordu:

“1957 senesinin başında N.Dölay ve Hüseyin Altan plastik ham madde sanayi kurmak istediklerini ve yabancı sermayeyi teşvik kanununun bazı hükümleri hakkında bilgi istediler. Onlara istedikleri bilgi verildi. Bu teşebbüsü ben de teşvik ettim. Çünkü o zamana kadar bu kadar büyük yabancı ve ciddi bir sermaye Türkiye ye gelmemişti. Ondan sonra gittiler ve onları bir daha görmedim. Sipahi'nin yazdığı mektup Milano da o heyecan içinde yazılmış olacak. Ortaklık için ikisi bana bir şey söylemediler.

Bundan sonra Ragıp Sipahi'nin başka bir mektubu okundu. Bu mektupta da “ bu bize ve çocuklarımıza da faydalı olacaktır “deniliyordu.

Vinylex şirketi, Devlet Malzeme Ofisine Türk bezi satabilmek için de Ragıp Sipahiye mektup yazdırmıştır. Ragıp Sipahi ayrıca ihtiyaç duydukları 0165 ton demir tahsisinin yapılması için de Polatkan'a müracaat etmişti. Başkan, Polatkanın Vinylex Şirketinin ihtiyaç duydukları her konuda yardım ettiklerini her fırsatta dile getirmiş, Polatkan ise tüm bu suçlamaları reddetti.

Saat 15.00 de kararnamede geçen mektupların okunması bitmişti. Vinylex şirketine ait vergilerin yolsuz olarak taksitle ödenmesi ile ilgili dosyanın okunmasına geçildi. Vergi raporlarının kenarında Polatkan'ın dört taksitle veya beş taksitle ödenmesi uygundur” şeklinde notları ve imzası bulunuyordu. Polatkan bu imzaları kabul etti.

Polatkanın bu işlere karşılık temin ettiği menfaatler bilirkişi raporunda şöyle sıralanmıştı.

Standardın % 22 hissesi

Kurulması düşünülen Vinylex Anonim Şirketinden %5 hisse değeri iki buçuk milyon

Kimyevi maddeler fabrikasının %10 hissesi- değeri on milyon lira

Polatkan bunun üzerine “Ortak olma yolunda şirketin iki sahibinden de hiçbir talep almadım. Kendilerinden aldığım tek hediye eğer rüşvet denebilirse, evimdeki masamın üzerinde yayılı üç metrelik mamullerdir. Ben

bütün sanayicilere yardım ettim. Hatta Vehbi Koçu da sanayiye atılmaya ben teşvik ettim.” demiştir.

Necati Dölay ve Hüseyin Altan da Polatkan ‘a böyle hisse tahsisi yapılmadığını belirtti. Bundan sonra dokuz şahidin dinlenmesi için duruşma 7 Kasım 1960 Pazartesi sabah saat 9.30’a ertelendi (Akşam, 5 Kasım 1960: 5).

16 Kasım 1960 Çarşamba saat 9.30 dan itibaren Vinylex Davası’na devam edilmiş ve sanık avukatları Yüksek Adalet Divanı önünde savunmalarını yapmışlardır. Duruşmada ilk olarak sanık Hasan Polatkanın avukatı Hüsametdin Cindoruk söz aldı ve 33 dk süren savunmasını okudu (Akşam, 17 Kasım 1960: 1).

Cindoruk’un savunmasını şu şekildeydi:

“Önce Türk Ceza Kanununun hakkımızdaki tatbiki istenen 219/2 fıkrasını tetkik ile konuya girmek istiyoruz. Pek silik çizgilerle bir rüşvet ithamının krokisi çizilmek niyeti gözüküyor. Rüşvet kanunumuzun ve doktrincilerin tarif ettikleri bir hukuki müessesedir.” dedi ve rüşvetin tarifini yaptıktan sonra iddianameyi ele alarak çürütmeye çalıştı (Akşam, 17 Kasım 1960: 1).

Cindoruk, Sipahinin mektuplarındaki her talebi mahkemenin bir rüşvet olarak gördüğüne değinerek bu konuda iddia makamının peşin hükümlü olduğunu belirtti. Daha sonra suçun maddi unsurlarını ele alan Cindoruk, rüşvet konusunda somut bir delil olmadığını mektuplarda bunun en ufak bir imasının dahi olmadığını belirterek Polatka’nın beraatını istedi.

Bundan sonra Altan ve Dölay’ın avukatı Hamdi Öge söz alarak savunmasını yaptı. Öge ilk olarak Vinylex Şirketinin hızla gelişmesinin memleket yararına olduğunu, Ragıp Sipahi’nin yazdığı mektuplardan müvekkillerinin haberi olmadığını belirterek müvekkillerinin beraatını istedi.

Ragıp Sipahi’nin avukatı Faruk Oralbi aynı şekilde müvekkilini savunarak mektupların suç delili sayılamayacağını ve beraat talep etti.

Avukatların savunmalarının ardından Başka Salim Başol sanıklara bir diyecekleri olup olmadığını sordu. Hasan Polatkan 46 sayfa tutan savunmasını okudu, ardından Necati Dölay da 14 sayfalık savunmasını ve 11

vesikayı divana takdim etti. Ragıp Sipahi de Galata Maliye Tahsil Şubesi'nden tasdikli bir beyannameyi Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına verdi (Akşam, 17 Kasım 1960: 5).

Duruşma 26 Kasım 1960 Cumartesi saat 9.30'a bırakıldı.

26 Kasım'da yapılan son duruşmayla Vinylex Davası bitmiş oluyor ve Divanın 1960/11 sayısında kayıtlı bu davanın divanın 1 no lu dosyasında kayıtlı Anayasayı İhlal davası ile birleştirilmesine oy birliği ile karar veriliyordu (Akşam, 27 Kasım 1960: 1-5).

4. 1. 15. 2. 8. Değirmen Davası(18 Kasım 1960- 3 Aralık 1960) :

Yasıada'daki davalar genellikle adını, kapsadıkları konulardan alıyordu. Bunlardan 9 numaralı da, Toprak Mahsulleri Ofisi'ne ait bir un değirmeninin, Yayla Makarna Fabrikası'na kiraya verilme olayı olduğu için adına " Değirmen Davası" denilmişti. 18 Kasım 1960 tarihinde başlayan dava 5 oturum sürmüştü ve 5 tanık dinlenmiştir.

Davanın sanıkları, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı, Yayla Makarna Fabrikası Sahibi Şemsi Demirkan idi. Yüksek Soruşturma Kurulu Kararnamesindeki iddiaya göre; bir dış kredi ile Türkiye'ye getirilen ve Toprak Mahsulleri Ofisi'ne mal edilen iki un değirmeninden 85 ton kapasiteli olanı, usulsüz şekilde Ekonomi ve Ticaret Bakanı tarafından, Yayla Makarna Fabrikası'na tahsis ediliyor, aynı değirmen fabrikanın sahibi Şemsi Demirkan tarafından, bir üçüncü şahsa, karla devir oluyordu.

Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanı Öztin Akgüç ise bilirkişi uzmanı olarak duruşmada hazır bulunuyordu. Başsavcı " zaman aşımı" nedeniyle davanın düşmesini istiyordu. Ankara'nın ünlü terzilerinden Kemal Milaslı, Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Munis Faik Ozansoy ve bazı bürokratların tanık olarak dinlendiği davada, sanık Yırcalı, olayın zaman aşımına uğradığını söyleyip, davanın düşmesini istedi. Eski Bakan Yırcalı, İngilizlerle yapılan bir kredi anlaşmasının ürünü olan söz konusu iki değirmenin, özel sektöre devrinin mümkün olduğunu, Şemsi Demirkan'ın yazılı müracaatı üzerine, Bakanlığın bu devir işine olur verdiğini açıklıyordu.

Demokrat Parti eski Ankara İl Başkanı ve Buğday Bankası ortağı olan Şemsi Demirkan, değirmen konusunun kendisine, Kemal Milaslı tarafından getirildiğini açıklıyor: “ Dilekçe ile müracaat ettim. Şartlarım uygun görüldü, 7 Mart 1955 tarihinde de bakanlık izin verdi. Ancak, makineleri iki yıl sonra teslim aldım. Bir süre sonra değirmen zarar etti. Bunu, ortağı olduğum Buğday Bankası'na devrettim.” diyordu (Turgut, 1988: 64).

Başsavcı Altay Ömer Egesel'in ve sanıkların talebine uyan mahkeme, 5 yıllık zaman aşımı nedeniyle söz konusu davanın düştüğüne karar veriyordu. Sanık Şemsi Demirkan tahliye edilirken, Anayasa'yı İhlal Davası ile birleştirilmeyen tek Yassıada Davası, Değirmen Davası oluyordu.

4. 1. 15. 2. 9. İpar Transport Şirketi Döviz Kaçakçılığı Davası(Gemi Davası)(15 KASIM 1960- 19 OCAK 1961) :Yassıada Mahkemeleri'nde görülen bir başka Görevi Kötüye Kullanma Davası da Gemi Davası adı ile bilinen İpar Transport Şirketi Döviz Kaçakçılığı Davası idi. 1950'li yıllardan beri çeşitli nedenlerle kamuoyunda gündeme gelen eski armatörlerden Ali İpar aleyhine açılan davada DP hükümetinden Başbakan ve birçok Bakanda ünlü işadamına suç ortağı gösteriliyordu. Sanıklar iki grupta toplanıyordu:

1- *Görevi Kötüye kullandığı iddia olunanlar:* Başbakan Adnan Menderes, Koordinasyon Eski Bakanı Sebati Ataman, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Başbakan Yardımcısı Medeni Berk, Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen

2- *Gemi alımında döviz kaçakçılığı yaptığı iddia olunanlar:* Armatör Ali İpar, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Dışişleri Memuru Nihat Ali Üçüncü idi.

13 oturum devam eden duruşmalarda 7 tanık dinleniyordu. İddianamede, Fatin Rüştü Zorlu'nun, Adnan Menderes vasıtasıyla Koordinasyon Kurulu'na baskı yaptığı, “Gemi İthal Rejimi”ni değiştirttiği, bundan faydalanan Ali İpar'ın, tahsis rejimine aykırı bir şekilde üç gemiyi, kredi alınmış gibi göstererek ve sahte fatura düzenleyerek yurtdışına 210 bin sterlin kaçırdığı ileri sürülüyordu (Hayat, Ekim 1960: 4). İddia kararnamesinin bir yerinde, gemiler daha satın alınmadan, satın alınmış gibi gösterildiği, gemiler

Amerika'da iken bayrak çekilerek Et ve Balık Kurumu'nun Amerika'dan aldığı yağların fazla fiyatla ve tercihen bu gemilerle yurda getirildiği ileri sürülüyordu.

Sanıkları bu davada kalabalık bir avukatlar topluluğu savunuyordu. Menderes'in avukatları: Talat Asal ve Burhan Apaydın, Medeni Berk'in avukatları:Hüsamettin Cindoruk ve Fevzi Çığırkan, Hasan Polatkan'ın avukatları: Saffet Nezihi Bölükbaşı, Bedri Köker(Yargıtay Eski Başkanı) ve Hüsamettin Cindoruk, Hayrettin Erkmen'in avukatları: Orhan Babaoğlu, Münir Belen ve İsmail Haktanır, Sebati Ataman'ın avukatları: Saffet Nezihi Bölükbaşı, Fatin Rüştü Zorlu'nun avukatları: Hamdi Üge, Orhan Cemal Fersoy, Ertuğrul Akça, Ali İpar'ın avukatları: Necdet Çobanlı ve Hamdi Üge idi.

Yüksek Adalet Divanı'nın ele aldığı sekizinci dava olan Gemi Davası 15 Kasım 1960 Çarşamba günü başladı. Duruşmanın ilk günü Amerika'da bulunan Nihat Ali Üçüncü yurda dönmediği için sanıklar 7 kişi olarak salona alınmışlardı. Nihat Ali Üçüncü'nün ilk tahkikat sırasında ifadesi alınmadığı dikkate alınarak hakkındaki takibatın muvakkaten tatiline karar verildi. Davada 1 numaralı sanık Ali İpar olduğu için sorgulamada ilk sıra İpar'a verildi. Başkan Başol'a, sanık armatör tartışmalı bir havada sorgulamaya girdiler. Mikrofon başına gelen İpar, iddiaların tümünü reddettiğini, üç gemiyi bir Amerikan firması ile beraber aldığını, Amerikan firmasının finansman kendisinin ise navlun* temin edeceğini söyledi. Ali İpar'ın sorgusu sırasında Başkan Başol sık sık sanığın sözünü kesiyor, İpar ise sorgu usulünü bilmediğini ileri sürüyordu. Ali İpar ile Başkan arasında geçen konuşmaların bir bölümü şöyle idi:

Başkan: "Sanık Ali İpar, Amerika'dan aldığınız üç gemi dolayısıyla, dövizin yurt dışına çıkarılmasında yolsuzluklar yapılmış. Bu yolsuzlukları, Ali Nihat Üçüncü ve Fatin Rüştü Zorlu ile yapmışsınız. Bu hususları anlatınız."

İpar: " Bana, 3 sual sordunuz. Birincisi, yurt dışına döviz çıkarmaktı. Bunu, katiyen reddediyorum. Navlun meselesine gelince."

Başkan: "Navlunu bırak şimdi! Gemilere bakalım. Gemileri nasıl aldın?"

İpar: "Burada iki muamele vardır. Birisi, almak; ikincisi, bayrak çekmek."

Başkan: “ Bayrağı bırak! Gemileri nasıl aldın?”

İpar: “ Evvela, İpar Transport adıyla bir şirket kurmuştuk.”

Başkan: “ Senin dışarıda dövizin varmış.”

İpar: “ Katiyen, bunu reddederim efendim.”

Başkan: “ Anlatın.”

İpar: “Gemilerin mubayaasından mı, yoksa navlundan mı bahsedeyim?”

Başkan: “ Önce mubayaadan bahset. Navluna sonra sıra gelsin.”

İpar: “ Biz evvela, bir Amerikan şirketi ile anlaşmıştık.”

Başkan: “Canım siz basın toplantıları da yaptınız. Masum olduğunuzu söylediniz. Bu hususlarla birtakım bilgileriniz olmalı. İşi yanıltmaya getirmeyin. Boyuna kaçamak cevaplar veriyorsunuz. Açıkça anlatsanıza şunu!”

İpar: “ Şaşırıyorum efendim.” (Turgut, 1988: 61- 62).

Ali İpar'ın anlattıklarına bakılırsa, İpar transport bir Amerikan firması ile anlaşarak, üç gemi almıştı. Ancak bu gemiler Amerikan firmasının malı değildi. Onlar daha önce bu gemileri başka yerlerden temin etmişlerdi. İpar, gemileri Amerikan firmasının kaça aldığını bilmiyordu. Gemileri hiç para vermeden navlun kontratlarını ve o sırada Amerika'da bulunan bir şilebini de karşılık göstererek almıştı. Kararnamede söylendiği gibi “ Tecrübeli bir armatör” değildi. Gemilerin ilk fiyatlarından pahalı olmasında bir kasıt aranamazdı. Zira gemi bedelleri durur haldeki fiyatlarıydı. Halbuki kendi gemileri için ayrıca bazı masraflar da yapmıştı ve fiyatlar bu yüzden yükselmişti (Akşam, 16 Kasım 1960: 5).

Yargılama usulünde ilk defa bir değişikliğe rastlandı. Başkan, bilirkişiyi çağırdı. Dosyasını yanına verdi. Bilirkişi Nejat Gülen Ali İpar'ın söylediklerine cevap verdikten sonra anlatmaya başladı:

“Ali İpar, Haran şilebini alıp armatörlüğe başladıktan sonra Et ve Balık Kurumu'nun Amerika'dan getireceği yağlar ortaya çıkmıştı. Kurum, firmalara müracaat ederek alınacak olan 92 bin ton yağın yarısı olan 46 bin tonluk parti için Türkiye'den armatör aramaya başlamıştı. Bu arada Denizcilik Bankası bu

miktarın sadece 20 bin tonunu taşıyabileceğini söyleyince geri kalan 26 bin ton için üç armatörle anlaşmıştı. İpar bu üç armatör arasındaydı ve Haran gemisiyle 11 bin ton taşımaya razı olmuştu. Fakat daha sonra kurumun sıkıştığını görünce, Haran ile iki sefer ve satın alacağı diğer gemilerle daha çok yağ taşıyabileceğini bildirdi. sonra da Amerika'daki döviz ile bu gemileri satın aldı. Bu sırada bedelsiz ithal kararnamesi çıkmıştı. Ancak bu muvakkat rejimden istifade için 30 Eylül 1959 tarihine kadar müracaat etmek gerekiyordu. İpar bu sırada Zorlu ile temas ederek Gemi Seçme Heyeti'nin kaldırılmasını temin etti ve müddet sona erer ermez müracaatını yaptı.” (Akşam, Yassıada'dan Notlar, 16 Kasım 1960: 5).

İkinci sanık Fatin Rüştü Zorlu, kararnamenin bir gerçeğin aranması için değil, bir kimsenin suçlandırılması şeklinde hazırlandığını ve bir suçlu bulma gayreti içinde olduğunu söyledi. Dosyayı tetkik etme imkanı olmadığını söyleyen Zorlu, avukatlarıyla 10 metre mesafeden bağırarak konuşabildiklerini ifade etti. Gemi alımı ile ilgili prensip kararından haberi olduğunu ancak navlun konusunun bilgisi ve yetkisi dışında bulunduğunu ifade ediyordu. Ali İpar ile hiçbir mali ilgisi olmadığını söyleyen Zorlu Türkiye'nin ekonomik sisteminin İpar'ın üç gemisi için değiştirilmediğini sözlerine ekliyordu.

Fatin Rüştü Zorlu'dan sonra dönemin Koordinasyon Heyeti Başkanı Sebati atamanın sorgusuna başlandı. Ataman, Gemi Alma Talimatnamesinin değiştirilmesini anlattı ve “ Gemi satın almak için beş milyon dolarlık bir kota tahsis edilmişti. Gemi seçme heyeti otomatik olarak tahsis yapıyordu. Bu arada Bakanlar Kurulu'nda yapılan bir müzakere sırasında çok gemiye ihtiyacımız bulunduğu, gemi piyasasındaki mevcut krizden istifade edebileceğimiz ve eldeki mevcut dolarlarla kredi yoluyla daha fazla gemi alınması görüşüldü ve peşin usulünün kaldırılarak kredili ithalat yapılmasına dair bir karar alındı.” dedi (Akşam, 16 Kasım, 1960: 5).

Ali İpar'dan haberdar olmadığını söyleyen Ataman, mevcut az para ile daha fazla gemi satın alınabilmesi için oyunu kullandığını açıkladı.

Öğleden sonraki celsede Hayrettin Erkmen, Hasan Polatkan ve Medeni Berk ifade verdiler. Bu üç isim de ithalatın kredili yapılmasının ve yetkinin

Gemi Satın alma Heyetinden Koordinasyon Heyetine geçirilmesinin memleketin çıkarına olduğunu söylediler (Akşam, 16 Kasım, 1960: 5).

17 Kasım tarihinde devam eden duruşmada Başkan Başol'un sorduğu sorulara göre İpar ve Zorlu dışında sanık mevkiinde bulunanların masum olduğu düşünülüyordu. Koordinasyon Heyetinde bulunan diğer bakanların bir rolleri olmadığı kanaatine varılmıştı sanki. Başkan Başol'un soruları şu noktalarda toplanıyordu:

1) *Kredi ile Gemi satın alınmasının memleket menfaatine aykırı bir tarafı var mıdır?*

2) *Gemi Seçme Heyeti'nin yetkilerinin Koordinasyon Heyetine verilmesi doğru mudur?*

Yüksek Adalet Divanı aynı dava içerisine sokulan iki ayrı meseleyi ayırmak istiyordu. Bunlardan birincisi, Koordinasyon Heyeti'nin Gemi Seçme Heyeti'nden bazı yetkileri alınmasının ve rejimi değiştirmesinin sebebi. İkincisi ise, Ali İpar'ın gemilerinin alınış tarzı ile ilgili olan kısım idi (Talu, Akşam, 18 Kasım 1960: 1).

Başkan Salim Başol'un bilirkişiye ilk sorusu gemilerin kredi ile alınmasının memleket menfaatlerine aykırı olup olmadığı idi. Bilirkişi bu soruya aykırı bir durum olmadığı şeklinde cevap verdi. İkinci soru ise gemi ithali işinin Gemi Seçme Heyeti'nden alınıp Koordinasyon Heyetine verilmesiyle ilgiliydi. Bilirkişi bu durumla ilgili eski sistemde de Gemi Seçme Heyetinin, kredili gemi alması usulünün mevcut olduğunu söyledi, kısacası bilirkişiye göre yetkinin başka bir yeri devredilmesinin hiçbir anlamı yoktu. Bu düşünceye karşılık ise Sebati Ataman ileriki yıllarda şamil borçlara girmek yetkisinin Gemi Seçme Heyeti'nde olamayacağı için, Gemi Seçme işinin Koordinasyon Heyetine verildiğini söyledi (Akşam, 18 Kasım 1960: 1).

Aynı tarihte devam eden duruşmada şahitlerin dinlenmesine geçiliyor ilk şahit gelmediği için ikinci şahit Maliye Bakanlığı Müsteşarı Naci Ergin dinleniyordu. Ergin Koordinasyon Heyeti çalışmalarında bu konu görüşülürken Zorlu'nun telkinlerde bulunduğunu hissettiğini söyledi. Salonda kimi zaman yaşanan bazı olaylar sanıkların moralini bozuyordu ki bunlardan bir tanesini de bu duruşma sırasında Fatin Rüştü Zorlu yaşadı. Salonun bir sözüne

gölmesi üzerine dayanamayan Zorlu, peşin hüküm verildiğini belirtiyordu. Başsavcı Egesel'in ise öğrenmek istediği bir konu vardı. Başsavcının öğrenmek istediği şey Gemi Tahsis Rejiminin değişmesinde sanık Fatin Rüştü Zorlu'nun bir rolü olup olmadığıydı.

Olay sırasında Gemi Seçme Heyeti üyesi bulunan Kemal Sibel verdiği ifadeye Zorlu hariç bütün bakanların İpar işinde Gemi Seçme Heyetinin çıkardığı güçlüklerle menun olduklarını ve Eylül ayından itibaren Koordinasyon Heyeti toplantılarında Zorlu'nun reaksiyonlarının başladığını belirtti. Zorlu'nun reaksiyonları iki noktada toplanıyordu. Bunlar, hurda gemi alınıp paranın ziyan edilmesi ve peşin para ile gemi alarak fazla para ödenmesi idi. Zorlu'nun telkinleri ile Başbakan Adnan Menderes'in duruma müdahale ettiğini söyleyen şahit bundan sonra da kararnamenin değiştirildiğini söyledi (Peremeci, Akşam, 23 Kasım 1960: 5).

Dinlenen bir başka şahit Necdettin Es, ise Et ve Balık Kurumunun üretim sahasından alacağı yağların nakli meselesini uzun uzun anlattı. Bu arada kurumun Washington'daki Ekonomik Heyete yağların 30 Eylül'den önce New-York'a gelecek ilk Türk Gemisine yüklenmesi konusunda emir verdiğini, Koordinasyon Heyeti toplantılarının birinde Sebati Ataman'ın Erkmen'e " Fatin herifin avukatı mı birader?" dediğini işittiğini söyledi.

22 Kasım'da duruşmalar devam ediyor ve Fatin Rüştü Zorlu'nun olay tarihinde nerede bulunduğunu ortaya çıkaracak olan Dışişlerinden gelen yazı okunuyordu. Buna göre Zorlu, 30 Ağustos- 6 Eylül 1959 tarihlerinde NATO toplantısına katılmış, 19 Eylül- 18 Ekim 1959 tarihleri arasında da Birleşmiş Milletler toplantısına katılmak üzere Amerika'ya gitmiş idi. Zorlu, 1959 sonuna kadar dış seyahatlerinin neler olduğunun sorulmasını isterken Zorlu'nun avukatı Orhan Cemal Fersoy da vize işleri ile uğraşan Orhan Kutlu'nun dinlenmesini istiyordu (Peremeci, Akşam, 23 Kasım 1960: 5).

19 Ocak 1961 tarihinde Gemi Davası sona eriyor ve kararlar açıklanıyordu. Başkan Salim Başol bu son duruşmada 4 Eylül 1954 tarihli bir noter senedi örneğini okutuyor, Ali İpar'ın yazıhanesinde ele geçirilen bu senette yolsuzluk olayına sebep teşkil eden İpar şirketine ait üç gemiden birisinin 255 bin nakden ödenerek satın alındığı bildiriliyordu. Halbuki sanık Ali

İpar, bundan önceki celselerde gemilerin bedelinin yurda geldikten sonra ödendiğinde ve bir miktar da borçları bulunduğunda ısrar etmişti. Ali İpar bir basın toplantısında “ Navlundan önce gemiler buraya gelmeden önce bedelleri ödenmişti.” Sözlerini de kabul etmiyor ve adı geçen Derginin yanlış yazdığını iddia ediyordu (Ulus, 20 Ocak 1961: 5).

Daha sonra Başol sanıklardan Fatin Rüştü Zorlu hakkında alınan bir ara kararı açıkladı. Bu kararda sanıklardan Zorlu'nun suçunun sübutu halinde T.C Kanunu'nun 240ncı maddesine uyduğunu, Usul Kanunu'nun 258 inci maddesi gereğince savunmasının alınması gerektiği bildiriliyordu. Bu duruma göre Zorlu'nun suçu Döviz Kaçakçılığından çıkıp Vazifeyi Suiistimale giriyordu. Söz alan Zorlu, gemilerin parasının daha önceden yani yurt dışında ödenmiş olacağından haberleri olmasına imkan bulunmadığını söyleyerek suçsuz olduğunun altını çizdi.

Yüksek Adalet Divanı son duruşmada Gemi Davası ile ilgili kararını açıklıyordu. Bu karara göre:

1) Sanık Ali İpar'dan gayri şirketin diğer ortaklarının hisselerindeki haciz ve ihtiyati tedbirlerin kaldırılmasına

2) Sanık Sebati Ataman, Hasan Polatkan ve Hayrettin Erkmen'in tevkif tarihlerine nazaran bu suçtan dolayı tevkif müzekkerelerinin geri alınmasına

3) Esasın 13 numarasında kayıtlı bulunan bu davanın, 1 Esas numarada kayıtlı Anayasa'yı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar verildi (Ulus, 20 Ocak 1961: 5).

Bu karara göre, sanıklardan Ataman, Erkmen ve Polatkan da dahil olmak üzere bütün sanıkların mahkum edildikleri, ancak adı geçen bu üç sanık hakkında verilen cezanın tutuklu buldukları günden fazla olmaması sebebiyle haklarındaki tevkif müzekkeresinin kaldırıldığı, diğer sanıkların da muhtelif cezalara çarptırıldığı anlaşılmaktaydı.

4. 1. 15. 3. CİNAYET, AYAKLANMAYA AZMETTİRME, CANA VE MALA ZARAR VERME FİİLLERİNİ KAPSAYAN DAVALAR

4. 1. 15. 3. 1. İstanbul- Ankara Olayları Davası (02 ŞUBAT 1961- 27 TEMMUZ 1961): 2 Şubat 1961 tarihinde başlayan ve 27 Temmuz 1961 tarihinde sona eren İstanbul- Ankara Olayları Davası, 54 oturumu, 118 sanığı ve 395 tanığı ile Yassıada'da görülen bu önemli dava Yassıada Mahkemeleri'nin en önemli davalarındandır. O dönemde yaşanan olaylar üzerine Demokrat Parti iktidarının yargılandığı bu davanın konusu, 27 Mayıs 1960 darbesinden bir ay önce, İstanbul ve Ankara Üniversiteleri'nde iktidarı protesto etmek için başlayan olaylardır. Yaşanan bu olayların suçlusu olarak Demokrat Parti'nin kanun dışı hareketleri görülmüştür.

1. İSTANBUL- ANKARA OLAYLARI DAVASI

27 Nisan 1960'da T.B.M.M Tahkikat komisyonunun görev ve yetkileri hakkındaki kanunu kabul etmiş ve bu yüzden Mecliste muhalefet ve iktidar milletvekilleri arasında kavgalar meydana gelmişti. Aynı gün Bakanlar Kurulu, Meclis Binası'nda Başbakan Adnan Menderes'in başkanlığında toplanıp muhtemel olayları düşünerek sıkıyönetim ilanını kararlaştırmış, ilan tarihini ve saatini Başbakana bırakmışlardı. Aynı gece İstanbul'da Şale köşkünde Pakistan Cumhurbaşkanı'na ziyafet vermekte olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar da telefonla bu karardan haberdar edilmiş ve misafirini bırakarak gece Ankara'ya gelen Bayar'ın bu konudaki görüşü alınmıştı (YADK, 2006: 446).

Meclis Tahkikat Komisyonu'na olağanüstü yetkiler veren kanunun kabul edilmesi üzerine İstanbul Üniversitesi gençliğinin hükümetin istifasını isteyen ve uygulamaları protesto eden gösteriler patlak verdi. İstanbul Üniversitesi'nde başlayan olaylar Beyazıt meydanına kadar sıçrayacaktı.

a- İstanbul Üniversitesi Bahçesinde Yaşanan Olaylar : 28 Nisan 1960'da İstanbul Üniversitesi bahçesinde Üniversite Öğrencileri'nin protesto yapacağını haber alan İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay ve İstanbul

Valisi Ethem Yetkiner'in onayı ile üniversite özerkliğini hiçe sayarak olayları bastırmaya karar vermişler ve bu yüzden 6.30'da verilen emirler gereğince sanıklardan polis memuru Hakkı Yayıntaş ile nevzat Yalçın ve sanık olarak gösterilmeyen 6 polis memuru ağaçlar arkasına gizlenmişlerdi. Bunun yanında İstanbul Emniyeti'nin 349 numaralı jeep'i ile Komiser Muzaffer Tunçbilek kumandasındaki Komiser Muavini Muzaffer Külçeli, Komiser muavini Şevket Tahtacı, Komiser Muavini Mehmet Bal, Polis memuru Bumin Yamanoğlu ve jeep şoförü Tahsin Cinemre ekibi de aynı yere gelmişlerdi. Ayrıca 50 kişiden oluşan atlı polis ekibi de Beyazıt Meydanında Dişçi Okulu önünde üslenmişlerdi. Öğrenciler kendilerine taarruz edileceğini bilmeden İstiklal Marşı'nı söylemeye başlamışlar bu sırada polis jeepi gelerek birçok öğrencinin yaralanmasına neden olmuştur. Birçok öğrenci de zorla jeepe bindirilmeye çalışılmış, bu sırada sanık Bumin Yamanoğlu etrafa ateş ederek İktisat Fakültesi öğrencisi Osman Çetintaşın yaralanmasına neden olmuştu (Yüksek YADK, 2006: 449).

Üniversite Rektörü Sıdık Sami Onar da Emniyet Müdürü'nün emri ile otomobili durdurulmuş ve arabadan indirilmişti. Onar, yaşına ve kalp hastalığına rağmen merdivenlerden tırmandırılarak 4. kattaki birinci şubeye çıkarılmış, “ Bu kadar işkence kâfi, artık beni öldürün.” demesine rağmen dinlenmemiş ve vilayete sevk edilmişti.

O dönemde Üniversitede öğrenci olan ve Beyazıt'ta koşuşan gençlerden biri olan Mehmet Barlas yıllar sonra o günleri değerlendirirken o dönemde hatalı bir çizgi içinde olduklarını kabul ederek şunları söylüyordu:

“28 Nisan sabahını hatırlıyorum, üniversiteye gitmiştim. Hukuk Fakültesi birinci sınıftaydım. Sıdık Sami Onar geldi, Rektördü, ben koluna girdim. Bir gözü üzerinde kocaman bir bant vardı, dayak yemişti. Koca Rektör,71 yaşındaki Ord. Prof. Dr. Sıdık Sami Onar, dayak yemişti polisten. Koluna girdim, rektörlük odasına çıkardım. Hüngür hüngür ağlıyorduk. Çünkü polis göz yaşartıcı bomba kullanmıştı. CHP Gençlik Kolları çok etkiliydi. Ama DP'de çok insafsızdı. Tahkikat Komisyonları kurulmuş, Meclis'ten milletvekilleri dışarı atılıyor. Basında boş sütunlar çıkıyor, kötü bir baskı havası vardı yani. Adnan Menderes iyi bir adamdı. Türkiye'ye demokrasi

getirdi. 1960'da Menderes ve arkadaşları çok yanlış yoldaydılar. Önü de doğru yolda değildi. O da devletçiydi." (Dursun, 2000: 43).

b- Beyazıt Meydanında Gelişen Olaylar : Üniversiteden sonra gençler ellerinde bayraklar ve Atatürk resimleriyle Beyazıt Meydanı'na ilerledi. Burada da polis ve öğrenciler arasında çatışma çıkmış, bazı polisler atlarından düşüp yaralanırken, Komiser Zeki Şahinin açtığı ateş sonucunda Üniversite öğrencisi Turan Emeksiz hayatını kaybederken, öğrencilerden Hüseyin Onur, Hüseyin Irmak, Cengiz Ballıkaya ve Vedat Boy ağır yaralanmışlardı. Beyazıt Meydanında yaşanan bu akıl almaz olaylarda Komutan Fahri Özdilek öğrenciler arasına girerek sıkıyönetimin ilan edilmiş olduğunu ve kendilerine yardımcı olmalarını ve dağılmalarını isteyince öğrenciler de uyum göstererek dağılmaya başladılar ancak Komiser Zeki Şahinin bulunduğu polis grubu ateşli saldırıya geçerek, tutukladıkları gençleri karakola götürmüşlerdi (Yıldız, 2001: 126).

İstanbul Teknik Üniversitesi'nde öğrenciler bayrağı yarıya indirerek olayları sessizce protesto ederlerken 29 ve 30 Mayıs günlerinde de öğrenci olayları devam etmiştir (Çizmeli, 2007: 706).

29 Nisan'da İstanbul Üniversitesi'nde geceleyen gençlere subay ve erler yardım ederken İstanbul Valisi Ethem Yetkiner, subaylara bağırarak " Sabahtan beri bu öğrenciler Menderes, istifa diye bağırıyorsunuz, siz hala bunlara gereken cevabı vermiyorsunuz. Nezaket ve terbiyeyi bir kenara bırakın, sert davranın, ateş açın, süngüleyin." diyecekti. 30 Nisan günü bir grup öğrenci Kumkapı Karakolu'na ilerleyerek, polislerden sessizce geçebilmek için izin istemişler, Komiser Erol Kirli, bu isteği kabul etmiş ancak daha sonra İhsan Çilekeş, Baş komiser İsmail Çetin, polis memurları Cemil Mutlu, Ceyhan Ertoprak, Behçet Korkut, Ramiz Ablaş öğrencilere arkadan saldırmışlardı. 30 Nisan gününün en önemli olayı 29 Nisan gecesini Üniversite Bahçesi'nde geçiren 3- 4 bin kadar öğrencinin Davutpaşa kışlasına naklidir. Nakil bittiği zaman Genelkurmay Başkanı Rüştu Erdelhun Adnan Menderes'e naklin gerçekleştiğine dair telgraf çekmiştir. Bu öğrencilerden elliye yakını Davutpaşa'ya nakledilirken geri kalan kısmı yolda askerler tarafından serbest bırakılmıştı (YADK, 2006: 454).

O dönemde olayları yaşayan ve MBK üyesi olan Ahmet Yıldız, öğrencilerin 80 kamyonla yola çıktığını ancak sadece 50 öğrencinin Davutpaşa'da bulunduğunu gören Rüştü Erdelhunun bu duruma epeyce sinirlendiğini belirtiyor ve suçluları mahkemeye vereceğinden söz ettiğini de sözlerine ekliyordu.

2. ANKARA OLAYLARI

a- Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri Olayları : İstanbul Üniversitesi'nde meydana gelen olayları protesto etmek isteyen Ankara Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri hükümetin Anayasa'yı ihlal ve kanun dışı faaliyetlerini durdurmak, iktidarın tutumunu protesto etmek için 29 Nisan 1960'da fakültede toplandılar. Bu toplantıyı haber almış bulunan Sıkıyönetim Kumandanı General Namık Argüç öğrencilere mani olabilmek için gerekli önlemleri almış ve gerekli yerlere yazılar yazmıştı. Ankara Olaylarında da öğrenciler ile polis arasında çatışmalar yaşanmış, öğrenciler polisleri taş, kömür, vb ile saldırırken polisler de öğrencilere silahlarla karşılık vermişlerdi.

28 Nisan'da saat 21'de Merkez Komutanı, topladığı subaylara " Topluluklara önce 3 kez dağılın" denmesini, dağılmazlarsa atlarla üzerlerine yürünmesini, o da yetmezse havaya ve sonra üzerlerine ateş açılmasını söyler ve görev yapılmadığı takdirde kendisinin bile tutuklanacağını belirtir. Öğrenciler Fakülte binasına ve dersliklere sığınırken, Sıkıyönetim Komutanı, Bölük Komutanına ateş açılmasını emretmiş ancak Komutan, emri sadece Grup komutanından alabileceğini söyleyerek bu emri yerine getirmemiştir. DP iktidarını eleştiren ve bu eleştirilerini hatıra defterine geçiren DP'nin eski Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin Ankara ve İstanbul'da meydana gelen olayları tasvip etmediğini ve üzerlerine ateş açılan öğrencilerin Türk Genci olduklarını belirtmişti (Yıldız, 2001: 130).

b- K555 Olayları: 28- 29 Nisan 1960'da İstanbul ve Ankara'da yaşanan üzücü olaylardan ve Sıkıyönetimden sonra geçler iktidarı protesto etmek için " 555K" parolasıyla (5. ayın 5'de saat 5'de Kızılay'da) toplanmışlardı. Bu sırada Millet Meclisi'nden dönmekte olan Celal Bayar ve Adnan Menderes, Refik Koraltan bir arabada, Namık Gedik ve diğerleri başka

bir arabada olmak üzere Orduevi önüne yaklaştıkları sırada trafik yolu kapamış olduğu için arabadan inerek yollarına yaya olarak devam etmek istemişler ancak kızgın gençler tarafından tartaklanmışlardı. Başbakanlık binasına giden Celal Bayarın, Özel Kalem Müdürlüğü'nde bulunan Namık Gedik'e " Şimdi Kızılay'a gideceksin, megafonla bağıracaksın. Nümayişçiler bir tarafa, halk bir tarafa ayrıldıktan sonra nümayişçilere ateş açtıracaksın." dediği de o dönemde Yassıada Mahkemesi'nde iddia olarak DP iktidarının karşısına çıkmıştı. Celal Bayar ise suçlamaları mahkemede reddetmiştir.

28- 29 Nisan öğrenci olaylarını yaşayan canlı tarih Emekli Kıdemli Başçavuş Hamdi İnanç şunları söylemektedir:

29 Nisan günü oğlum Günel hastaydı. Sabah saat 9 sıralarında ilaç almak için İçcebeci Eczanesi'ne doğru askeri araçla hareket ettim. Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin önünden geçerken fakülteler bahçesinde binlerce talebenin biriktiğini gördüm. İlaçları alıp eve gittim. Saat 12 ile 13 arasıydı. Dışarıdan yayılım ateşi sesleri geldi. Dışarı fırladım. Fakülteler evime çok yakındı. Silah sesleri 15–20 dakika sürdü. Ne olduğunu anlamadım. Biraz sonra talebelerin, 'Hürriyet, hürriyet, istifa, istifa' sloganları attıklarını ve Plevne Marşı okuduklarını duydum. Fakültelere doğru insanlar koşuyor. Eşim ve komşumuz Feri Hanım da içlerinde. Eşim yarım saat sonra ağlayarak, 'Talebelere ateş açtılar. İnsafsızlar' dedi. Komşumuzun oğlu Hukuk talebesi Şemsi Yıldırımkaya elinden yaralanmış. Cam kırıkları kesmiş elini. Yarasını sardık. Sırtında cop izleri. Birkaç gün bizde kaldı. O akşam radyodan 'Taşralı üniversiteliler memleketlerine dönmelidirler. Bütün yurt ve pansiyonlar kapatılmıştır' denildi. Ertesi gün kışlaya gittiğimde subayları gergin gördüm."

(<http://www.yenisafak.com.tr/diziler/27mayis/27mayis7.html>)

Olaylar 5 Mayıs'ta yapılan protestolarla kalmadı. O dönemin sol örgütlerinden biri Samsun'dan yola çıkmışlar ve yürüyüşlerini 19 Mayıs'ta Anıtkabir'de sona erdireceklerini bildirmişlerdi. Bu örgüt iktidarı Atatürk'e şikâyet edecekti. Yürüyüşlerini bu yüzden Anıtkabir'de noktalamak istiyorlardı. Ancak Demokrat Parti bu duruma izin vermediği için 19 Mayıs'ta da olaylar çıkmış, polis olaylara müdahale ederek bir çık kişiyi yerlerde sürükleyerek yaralanmalarına neden olmuştu. "1960'ları, 1970'lere bağlayan dönemdeydik.

Tüm toplum gibi, gençlik de "sağcı" ve "solcu" diye ikiye bölünmüştü. Demirel'in, "Bana sağcılar suç işledi dedirtemezsiniz" dediği yıllardı onlar." diyen Mehmet Barlas (<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2000/mayis/19/mbarlas.html>), polis gençleri coplarken, örgütün başkanının o sırada Anıtkabir defterine "Atam, senin polisin, senin gençliğini dövüyor!" diye yazdığını belirtiyordu.

Dönemin Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Temsilcisi Mehmet Altınsoy, öğrencilerin basının tahrikiyle harekete geçtiğini, olaylarda CHP'nin fikir babası olduğunu söylerken, gazeteci Bedii Faik, İktisatçı ve Yazar Mahir Kaynak ve Siyasetçi Nevzat Yalçıntaş olayların arkasında CHP olduğunu öne sürüyordu (Dursun, 2000: 42, 43, 44).

20 Mayıs 1960 tarihinde Hindistan Başbakanı Nehru Türkiye'ye gelmiş bu yüzden bir karşılama töreni yapılmıştı. Kortejin son arabası geçerken gençler öfkelerini yine attıkları sloganlarla göstermek istemişler ancak polisler tarafından dövülmüşlerdi. Bu olaylardan hemen bir gün sonra yani 21 Mayıs 1960 Cumartesi günü Harp Okulu öğrencileri Orduevinden Bakanlıklara ve oradan da Kızılay'a sessiz bir yürüyüş yaptılar. Bu yürüyüş ordunun iktidara son ikazı gibiydi. Bu yürüyüşü haber alan dönemin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun öğrencilerin dağıtılması için Etimesgut'taki Zırhlı Eğitim Tugayı Kumandanına emir verdi. Aynı gece Çankaya Köşkü'nde Rüştü Erdelhun, Adnan Menderes, Etem Menderes, Namık Argüç, Suat Kuyaş, Dilaver Argun, Fatin Rüştü Zorlu, Cemal Gökten ve Celal Karasapanın katılımıyla sabah saat 4.30'a kadar süren bir toplantı yapılmış, Rüştü Erdelhunun " Bu gibi olayların bir daha tekrarlanmayacağını, tekrarlanması halinde öğrencilerin Ankara'dan uzaklaştırılacağını ve gerekirse ateş açılacağını" bildirmesini Celal Bayar uygun buluyordu. Eski Bakanlardan Şemi Ergin ve Abdullah Aker'in defterindeki notlara göre, Bayar, Bakanlar Kurulu'nda Harp okulu öğrencilerinin şiddetle cezalandırılmalarını istemiştir (YADK, 2006: 463- 464).

Demokrat Parti'nin baş danışmanı durumundaki Ali Fuat Başgil, İktidarı uyararak soruşturma Komisyonundaki aykırılıkları anlatarak, hükümetin

çekilmesini ve daha ılımlı bir hükümet kurulmasını teklif etmiş ancak sözünü dinletememiştir.

2 Temmuz 1961 Perşembe günü başlayan bu önemli davada Cumhurbaşkanı'dan Başbakan'a, Bakanlardan Emniyet Genel Müdürlerine kadar birçok kişi yargılanmış, 117 sanıktan 13'ü hakkında idam cezası istenmiştir. Sanıklara yöneltilen suçlar, adam öldürmeye azmetmek, iştirak, görevi kötüye kullanmak gibi çok çeşitli idi. Perşembe günü başlayan duruşmalara polisten dayak yiyerek yaralanan üniversite gençleri de "Şeref Misafiri" olarak katılacaktı (Öztep, Cumhuriyet, 2 Şubat 1961: 1- 5). 27 Mayıs ihtilalını hazırlayan sebeplerin başında gelen bu önemli davayı takip edebilmek için yabancı basında mahkemede hazır bulunuyordu. Aynı gün okunmasına başlanan kararnameyle birlikte sanıklarında sorgusuna geçildi. Sanıklardan polis memuru Bumin Yamanoğlu salona girerken salondakiler tarafından yuhalandı. Halkın bu davranışı yaşanan olaylara karşı nasıl kin ve nefretle dolu olduğunun bir göstergesi idi. Sorgu sırasında sanık polisler, üniversite bahçesinde gençliğin üzerine ateş açmalarını bir nefsi müdafaa olarak göstermek istedilerse de Başkanın soruları üzerine kısa sürede birbirlerini suçlamaya başladılar.

Sanıkların sorgulamaları sırasında Başkan Vali Ethem Yetkiner'i de mikrofona çağırdı ve polisin olaylarda silah kullanmasının doğru olup olmadığını sordu. Bu soruya evet cevabını veren Yetkiner'e sinirlenen Başkan Başol kızarak ve bu kızgınlığını gizlemeyerek "Üniversite, Mahkeme, Mabet. Üçü bir, otur yerine ." diyecekti. Olaylar sırasında Ferit Gündoğan adında bir öğrenci polis jipinden dışarı sarkık olarak metrelerce sürüklenmişti. Öğrencinin bu şekilde hırpalanmasını sağlayan polis memuru Bumin Yamanoğlu idi. Yamanoğlu, duruşma sırasında resimlerle de belgelenen bu olayı inkâra yöneliyordu. Yamanoğlu, Öğrenci Gündoğan'ı değil başka bir polis arkadaşını tutmak istediğini, ikisinde de saç olmadığı için karıştırdığını söylüyordu. Bu Yamanoğlu'nun ilk yalanı değildi. Yamanoğlu, Ada Kumandanı Tarık Güray'a önemli açıklamalarda bulunmuş, kendisini yakanları onun da yakacağını belirtmişti. Ancak Soruşturma Kurulu karşısında tüm iddiaları yalanlamışlardı (Güray, 1971: 147- 148). Bu komik savunma, Yamanoğlu'nun arkadaşı Mehmet Bal tarafından da yalanlanıyordu. Emniyet

Amiri Zeki Şahin ise kararnamenin yazılış tarzına itiraz ediyor “ Ben hazır kuvvet şefi değildim.” diyordu. Hazır kuvvet ekibine hiçbir sanığın sahip çıkmadığı görülüyor, kimse o gün kumandanın kendisinde olduğunu üzerine almak istemiyordu. Üzerinde durulan bir başka konu da Fakülte Binası'nın içine atılan gaz bombalarıydı. Gaz bombalarının atılması konusunda da sanıklar birbirlerini suçluyorlardı (Çetinel ve Yetkiner, Ulus, 3 Şubat 1961: 5).

Başkan Başol, polisin üniversiteye Rektöre haber vermeden girilmesinin doğru olup olmayacağını tüm sanıklara soruyordu. Adnan Menderes ve Kemal Aygün polisin Rektöre sormadan üniversiteye girmesinin yanlış olduğu konusunda birleşiyorlardı. Rektör Sıdık Sami Onar olay günü gömleği kanlı halde Vali Ethem Yetkiner'in yanına götürülmüştü. Kemal Aygün, rektörün gömleğini değiştirebilmesi için evden kendi gömleğini getirtmişti. Mahkeme rektörün gömleğinin değiştirilmesinin bile hesabını soruyor bu durumu rektörün dövüldüğünün saklanmak istediği şeklinde yorumluyordu. Duruşmanın renkli simalarından biri hiç şüphesiz sürekli adının geçmesini eleştiren Zeki Şahin idi. Şahin Başkana hitaben “ Efendim, sanki bütün şeyleri ben yapmışım gibi hep ismim geçiyor. Öyle zannediyorum ki asıldıktan sonra bile ahrete tutuklama kararı gönderecekler.” diyerek durumunu anlatmaya çalışıyor ancak Başkan tarafından azarlanarak yerine oturtuluyordu (Ulus, 3 Şubat 1961: 5).

10 Şubat tarihinde duruşma devam ediyor ve sanıkların dinlenmesine devam ediyordu. Aynı gün yapılan duruşmada Kızılay Olayları, 19 Mayıs'ta yaşanan gelişmeler ve Hindistan Başbakanı Nehru'nun Türkiye'ye gelişi söz konusu ediliyordu. Kızılay'da aleyhine tezahürat yapılmasına rağmen Adnan Menderes arabadan inerek kalabalığın içine karışmıştı. Polis Memurları'nın ikazlarını dahi dinlemeden kalabalığın arasına karışarak ne olduğunu anlamaya çalışmıştı. Adnan Menderes'in darbeden 22 gün önce bu şekilde umutlu olması onun gerçekten “ Ben, Türk ordusuna darbe yapacak diyerek iftira atamam.” sözlerini doğrular niteliktedir. Adnan Menderes, çevresindekilere de söylediği gibi Türkiye'de yaşanan olayları hep bir heyecan olarak nitelemiş ve sona ereceğine inanmıştı.

Harp okulu öğrencilerinin yürüyüşüne engel olduğu için dönemin Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun da sorgulanıyordu. Erdelhun, Hindistan Başbakanının Türkiye’de bulunduğu bir dönemde öğrencilerin yapacakları gösterinin ülkenin prestijini sarsacağını düşündüğünü söyleyerek iddiaları reddetmedi. Celal Bayar ise ordunun siyasete karışmaması gerektiğini belirtti. Şemi Ergin’in hatıra defterlerine yer verilen duruşmada Celal Bayar, Ali Fuat Başgille görüşüğünü ancak Başgilin hükümetle ilgili her şeyin tam olduğunu söylediğini belirtti (Tekinliğ ve Balcı, Havadis, 11 Şubat 1961: 1- 5).

Rüştü Erdelhun, çevresi tarafından entelektüel bir asker olarak biliniyordu. İngilizce, Fransızca ve Japonca konuşabiliyordu. Demokrasiye inanan bir asker olarak Erdelhun da 27 Mayıs Darbesi’nin ardından gözaltına alındı. Evindeki ve makamındaki tüm evraklara el konuldu. Erdelhun Paşa’nın kendi el yazısıyla tuttuğu notlarda üzerinde durduğu en önemli konu ordunun, askerinin siyasete karışmaması idi. Erdelhun Paşa İstanbul- Ankara Olayları Davası’nda göstericilere taarruz emri verdiği gerekçesiyle yargılanmış ve idamı istenmişti (Şen, 2007: 69- 70).

14 Şubat tarihinde devam eden duruşmada kararname okunuyor ancak “Vatan Cephesi”, Basına baskı, 39’ncu madde ile Hâkimlerin emekliye sevkleri gibi konulara da değiniliyordu. İstanbul ve Ankara’da yaşanan olaylarda DP iktidarı tarafından polise yardım etmek üzere para karşılığında tutulmuş bazı kişilerin varlığından bahsedilmiş ve bu iddia Menderes’e sorulmuştu. Menderes, bazı kişilerin ayarlandığını ancak bu kişilerin propagandaları önlemek için tutulduğunu belirtti. Aynı gün öğleden sonra devam eden duruşmada 22 Mayıs 1960 tarihli Kabine Toplantısı’nda Bakanların yapmış olduğu notlar okundu. Ancak adı geçen Bakanlar notların yanlış tutulduğunu ifade ederek suçlamaları reddettiler. Bunun yanında gösterilerde görev alan polis ve zabıta memurlarına da belli bir para yardımı yapılmıştı ki, kimine 250 kimine 200 lira ödenmiş ve toplam ödenen paranın miktarı beş bin lirayı bulmuştu (Çetinel, Ulus, 15 Şubat 1961: 5)

Duruşmada darbeden 24 gün önce Cemal Gürsel’in Kara Kuvvetleri Komutanı iken Milli Savunma Bakanı Etem Menderes’ e gönderdiği mektup okundu. Mektup bugün ve dün ile iki döneme ayırıyordu. Yani mektubun iki

şekli vardı; sansürlü ve sansürsüz hali. Yassıada Belgelerinin üzerindeki “Gizli” damgası 46 yıl sonra kaldırılınca Cemal Gürsel’in yazdığı mektubun orijinal hali de ortaya çıktı ve büyük tartışmalar yarattı. Çünkü bugüne kadar ki resmi bilgilere göre mektupta sadece ülkedeki gelişmelerle ilgili olarak Başbakan Adnan Menderes’in uyarıldığı yazıyordu. İşte mektup bu sansürlü haliyle Yassıada Mahkemeleri’nde ve Resmi Gazetede yayımlandı. Ancak mektubun orijinalinde sadece hükümet uyarılmıyor, Gürsel, bir öneride bulunuyordu. Gürselin önerisi, halk tarafından çok sevilen bir şahıs olan Adnan Menderes’in Cumhurbaşkanlığına getirilmesi mecburiyeti idi. Ancak mektubun yazılmasının üzerinden bir ay dahi geçmeden darbe olunca Menderes’in Cumhurbaşkanlığına önerildiği kısım herkesten gizlendi. Darbeden sonra ihtilalin meşru göstermek için yayınlar yapılıyor, MBK ihtilali meşru göstermek için Gürsel’in yazdığı mektubu gündeme getiriyordu ancak sansürlü olarak. İşte 46 yıl boyunca kapalı bir zarfın içinde muhafaza edilen bu mektup Yassıada Mahkemelerinde delil olarak kullanıldı. Başkan Başol, Menderes’e bu denli önemli bir mektubu önemsemeyişinin sebebini sorarken, Adnan Menderes mektubu görmediğini söyleyecekti. Adnan Menderes’in avukatı Talat Asalın da dediği gibi Cemal Gürsel’in Menderes’e Cumhurbaşkanı olmayı yakıştırdığı mektup Yassıada Mahkemeleri’nde orijinal haliyle okunsaydı onu idamla yargılayabilirler miydi?

Yassıada Belgeleri’nin gizliliğinin kaldırılmasıyla bazı gerçekler de gün yüzüne çıkmış oluyordu. İdam edilen Eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan’ın Yassıada Duruşmaları’nda avukatlığını yapan ve eski Meclis Başkanlarından Hüsamettin Cindoruk belgelerin Yassıada’nın demokrasiye verdiği zararlardan bahsederken Adnan Menderes’in oğlu Aydın Menderes 27 Mayıs’tan sonra babasının hedef tahtası haline getirildiğini belirtiyordu (Şen, 2007: 178- 179).

18 Şubat 1961 tarihinde İstanbul- Ankara Olayları Davası’na devam edildi ve karamamenin Bakanlarla ilgili olan kısmı okundu. Eski Bakanlardan Etem Menderes, Medeni berk, İzzet Akçal, Celal Yardımcı’dan sonra Fatin Rüştü Zorlu dinlendi. Zorlu, 28- 29 Nisan’da yaşanan olaylarla bir ilgisi bulunmadığını, olaylar sırasında yurtdışında bulunduğunu söyledi. Hasan Polatkan da Zorlu gibi alınan kararlardan haberi olmadığını söyledi.

Duruşmada en cesur konuşan Bakan Tevfik İleri idi. İleri Sıkıyönetimin ilan edilmesinin nedeninin İsmet İnönü'nün yapmış olduğu konuşmalar olduğunu belirtiyordu. 10 sene memlekete köleler gibi hizmet ettiklerini söyleyen İleri, diktatörlüğe gitmeyi düşünmediklerini de sözlerine ekledi. Eski sağlık Bakanı Lütfi Kırdar ise ifadesini verirken kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti. Kırdar ifadesinde ihtilal yapıldığında kendisinin Bakanlıktan istifa etmiş olduğunu açıkladı (Çetinel, Ulus, 18 Şubat 1961: 5).

Duruşmalar 21 Şubatta devam etti. Başlangıçta 118 sanığı bulunan bu davada Lütfi Kırdar ve eski Emniyet Müdürü Faruk Oktayın ölmesiyle 116 sanık kalmıştı. Bu duruşmada eski Bakanların dinlenmesine devam edildi. Eski Tarım Bakanı Nedim Ökmen, Cemal Gürselin mektubunu öven sözler söyledikten sonra mektubu kendilerini uçurumdan kurtarabilecek bir can simidi olarak gördüğünü söyledi. Daha sonrası söz alan Şemi Ergin, Adnan Menderes'le baskı tedbirlerinden vazgeçmesi için konuştuğunu ve arkadaşlarıyla Menderes kabinesini düşürmek için bir plan hazırladıklarını belirtti (Çetinel, Ulus, 21 Şubat 1961: 5). İstanbul ve Ankara'da yaşanan olaylar sırasında polisler Fakültelerin içine gaz bombası atmışlardı. Mahkeme atılan gaz bombalarıyla ilgili Fen Fakültesi Sınai Kimya Enstitüsünden bir rapor almıştı. Rapora göre gaz bombaları havadaki yoğunluklara göre ve belli bir miktarı aştığı zaman öldürücü olabilmekteydi. Sorgusu yapılan Emniyet Amiri Zeki Şahin bu bilgileri bilmediğini söyledi (Öztep, Cumhuriyet, 22 Şubat 1961: 5).

Zeki Şahin mahkeme de hiçbir şeyi bilmediğini söylüyordu. Ancak ada Kumandanı Tarık Güryay(1971: 147)'a anlattıkları bambaşka şeylerdi. Şahin, 6- 7 Eylül ve 29 Nisan olaylarının da bir tertip olduğunu, Celal Bayar'ın " Olmadı, hiçbir şey istediğim gibi olmadı. Bakın bugün İstanbul bahar kokuyor, hâlbuki ben barut kokmasını isterdim." dediğini söylüyordu. Kendisinin de emir kulu olduğunu ve verilen emirleri yerine getirdiğini de sözlerine ekliyordu.

Aynı gün devam eden duruşmada eski Emniyet Müdür Yardımcılarından Ferit Sözen dinleniyordu. Sözen sırası gelmediği halde İstanbul Emniyet Müdür yardımcısı olmuştu ve Etem Menderes'in hatıra defterinde de Adnan Menderes'in bir bayanla yaşadığı ilişkinin skandal

yaratabileceği yazıyordu. Başkan Başol, Bebek Davası görülürken Adnan Menderes'in Ayhan Aydan'dan ayrılmasının nedeninin başka bir bayan olduğu açıklamasını unutmamıştı ve bu bayanın adını Menderes'e soruyordu. Adnan Menderes kendisine sorulan bu soruyu yere bakarak cevaplıyor ve hatıra defterinde adı geçen bayanın Ferit Sözenin eşi Suzan Sözen olduğunu açıklıyordu. İddiaya göre Suzan Sözen, eşinin yükselebilmesi için Adnan Menderesle birlikte olmuş ve Ferit Sözen bulunduğu mevkiye bu şekilde gelmişti.

Daha sonra sırasıyla olaylarda öğrencilere ateş ettiği iddia edilen polisler ve atlarını topluluk üzerine süren süvari polislerin sorguları yapıldı. Bunlardan bir kısmı kendilerine gösterilen fotoğraflardakilerinin kendileri olduğunu söylerken bir kısmı da reddediyordu. Yaşanan olaylardan 555K Olaylarına da değiniliyor ve sanık eski Birinci Şube Müdürü Niyazi Bicioğlu dinleniyordu. Bicioğlu'nun ifadesine göre Adnan Menderes halka " Ne istiyorsunuz namussuzlar." diyerek bağırması ve Menderes Bicioğlu tarafından bir arabaya bindirilerek olay yerinden uzaklaştırılmıştır. Ankara Olayları sanıklarının da dinlenmesi bitiyordu. Sanık Kemal Aygün'ün sık sık soluması üzerine Başsavcı Egesel ve yardımcıları Aygün'e su gönderiyorlar ve bu durumu Cumhuriyet Gazetesi, Yassıada idarecilerinin ve Yüksek Adalet Divanının insanca hislerle hareket ettiklerinin bir göstergesi olarak açıklıyorlardı (Öztep, Cumhuriyet, 1 Mart 1961: 5).

Tanıkların dinlenmesine geçildiğinde tüm dinleyenleri etkileyen bir tanık İstanbul olayları sırasında bacağını kaybederek takma bacak kullanan Hüseyin Onur idi. Genç yaşta bacağını kaybetmesi Başsavcı da dâhil olmak üzere herkesi derinden etkilemişti ancak Cumhuriyet Gazetesine göre Onur'u merak etmeyip bakmayan tek kişi Adnan Menderesti ve Gazetenin haberine göre Menderes, Hüseyin Onur salona girerken istifini dahi bozmamıştı.

Olaylar sırasında polisler tarafından yerlerde sürüklendiği iddia edilen tanık Ferit Gündoğdu, olay gününü anlattı ve gerekirse parçalanmış elbisesini delil olarak getireceğini söyledi. Her davada özellikle tanıklara hangi partiden olduklarını soran Başsavcı Egesel bu davada değişmişti. Tanıklara hangi partiden olduklarının sorulmasını isteyen bir avukatın bu isteğini yersiz

bulmuş ve gerekli olmadığını söylemişti. Ancak her davada gerekli olan bu sorunun görülen bu davada sorulmaması kafalarda soru işareti bırakıyordu. “ Hürriyet Gazisi” olarak ifade edilen Hüseyin Onur da kendilerine saldıran polisleri teşhis etmiş, Bumin Yamanoğlu'nun kendisine arkadaşım diye hitap etmesi salonu kahkahalara boğmuştu (Öztep, Cumhuriyet, 7 Mart 1961: 5).

Polis copu ile koluna vurulduğu için felç olan Mevlüt Kudumoğlu, polis kurşunu ile yaralanan 16 yaşındaki Vedat Boy, tankın altında kalarak ağır yaralanan 22 yaşındaki Hukuk Fakültesi öğrencisi Kenan Ötsen de tanıklar arasındaydı. Tüm tanıkların anlattığı neredeyse aynı yöneydi. Polis, olay günü silahını ve copunu kullanmaktan çekinmemiş, ülkede akıl almaz bir kaos yaratmıştı.

27 Mart 1961 Salı günü duruşma devam etti. Osman Gazi Gül adındaki polis memurunun Genel Müdür Cemal Gökten'ı itham etmesi üzerine sanıklar birbirlerini suçlamaya başladılar. Duruşmada Saidi Nursi'nin Türkiye'ye gelmesi konusu üzerinde duruldu ve başkan Başol, Adnan Menderes'i “ Din istismarcılığıyla suçladı. Bu suçlamalar karşısında Menderes, Nursi'nin Türkiye seyahatini sınırlandırmaya çalıştığını söyledi. Üniversite öğretim üyeleri de olayları anlattılar ve polis tarafından öğrencilere karşı yapılan hareketlerin çok ağır ve önceden planlamış olduğunu belirttiler (Öztep, Cumhuriyet, 28 Mart 1961: 5).

6 Nisan'da devam edilen duruşmalarda o dönemde Harp Okulu Kumandanı, Milli Birlik Komitesi Üyesi ve Devlet bakanı Tuğgeneral Sıtkı Ulay ve Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Kumandanı Kurmay Osman Köksal dinlendi. Ulay, Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşünden Davutpaşa kışlasına nakillerine kadar birçok olayı anlattı. Öğrencilerin sınavlarının bir an önce yapılıp Ankara'dan uzaklaştırılmaları isteniyordu. Bu yüzden kamp yeri olarak İzmir seçilmişti. Bu kamp eğitim amaçlı değil dinlenme amaçlı olacaktı. Ulay'a göre Rüştü Erdelhun'un da bu olaylardan haberi vardı. Ancak Erdelhun nakil ve kamp düşüncelerinden haberi olmadığı konusunda ısrarcıydı (Son Havadis, 7 Nisan 1961: 5).

Üsteğmen Fikret Ünlüsoy ve Yüzbaşı Fikret Kutan 21 Mayıs Harp Okulu yürüyüşünde kendilerine verilen görevi anlattılar. Her iki tanık General,

Yusuf Demirdağın Genelkurmay Başkanlığı'nın emri olarak “ Hazır kuvvet birlikleri ile Harp okulu öğrencilerini saracaksınız. Gerekirse dipçik kullanmak suretiyle öğrencileri okula sokacaksınız.” dediğini söylediler (Özkoçak, Milliyet, 8 Nisan 1961: 5). 23 şahidin dinlendiği duruşmada Refik Koraltan da dinleniyor sanık Hamit Fendoğlu'nun Adnan Menderes ve Celal Bayar'ı öven sözleri salonda aleyhte tezahüratlara neden oluyordu.

Duruşmalar sırasında Celal Bayar'ın haksız olarak elde ettiği 103 milyonundan bahsediliyordu. Böyle bir kazancı olmadığını mahkemede sık sık vurgulayan Bayar kesin konuşuyor, “ Bu kazanç ispatlanırsa beni asın.” diyordu. Bayar bu konuyu sadece Mahkemede değil aradan 10 yıl geçtikten sonra arkadaşlarına da anlatacaktı. Celal Bayar doğduğu yer olan Bursa'nın Gemlik ilçesine bağlı Umurbey Beldesi'nde müze ve kütüphane kurmak istemiş Yassıada Mahkemeleri'nde sık sık konusu geçen 103 milyonu 1964-1967 yılları arasında Umurbey Belde Belediye Başkanlığı yapan Rifat Somer'e bahsetmiştir. Somer o günlerle ilgili şu anısını anlatıyor: “ Bir gün Beyefendi bana ‘ 27 Mayıs'ta 103 milyonun var dediler. 103 milyonun 3 milyonu benim olsaydı da şu projeyi rahat bitirebilseydim.” Bu meşhur 103 milyon aslında 1954 yılında belediyelik olan köyde açılan Yapı Kredi Bankası'na Bayar'ın açılıştaki yatırdığı 100 liradır (Pehlivan, 2006: 25).

Dinlenen tanıklar arasında CHP'li olanlar da vardı ve dinlenen tüm tanıkların birleştiği nokta yurttaki bir terör havası estirildiği idi. Jandarma Yüzbaşı Ali Filiz adındaki şahit de Sıkıyönetim Kumandanı Namık Argüç'ü itham ediyordu. Hindistan Cumhurbaşkanı Nehru'nun ziyareti sırasında Adnan Menderes lehine fabrikalardan adamlar toplanmış ve gösterilere katılanlara para verileceği söylenmişti. Şahitlerin bu yönde konuşmasının ardından sanıklar iddiaları yalanladılar.

10 Nisan 1961 tarihinde devam eden duruşmaya Salim Başol başkanlık ediyordu ve bu önemli davada şahitlerin dinlenmesi henüz sona ermemişti. Duruşmada Ankara Temizlik İşleri Müdürü Kazım Güder, Kızılay Olayları'nda Demokrat Parti'nin temizlik işlerinden işçi istediklerini ve 30- 40 kadar memur ve işçinin Kızılay'a götürüldüğünü söyledi. Şahitlerin verdikleri ifadelerle göre DP sahte polis kimlikleri bastırarak bu görevle hiçbir ilgisi

olmayan şahıslara dağıtmışlardı. Gösterilerde polisin yanında bu sahte kimliklerle kendilerini polis olarak tanıtan şahıslar da vardı (Son Havadis, 11 Nisan 1961: 5). Gösteriler sırasında bu kişiler halka haksız muamele yapmışlar ve suçu olmayan kadınları bile tartaklamışlardı. Şahitlerin çoğu öğrencilerin üzerine ateş açılması emrini veren kişinin Ankara Sıkıyönetim Kumandanı Namık Argüç olduğu konusunda hemfikirler. Ancak Argüç dinlenen o kadar tanığın aksine hala kendini savunuyor ve iddiaları reddediyordu (Son Havadis, 12 Nisan 1961: 5). Olayların düzenlenmesi konusunda adı geçen bir başka sanık da eski Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten idi. bazı şahitlere göre olayların idarecisi Cemal Gökten Namık Argüçü maşa olarak kullanmıştı. Gökten da diğer sanıklar gibi iddiaları reddederken bazı şahitlerin yalan ifade verdiğini belirtiyordu.

12 Nisan tarihli duruşmada kendisine yöneltilen emirlerin Şale Köşkü'nden geldiğini söyleyen bir şahidin bu iddiasını cevaplamak üzere mikrofon başına gelen Celal Bayar o tarihte Ankara'da olduğunu söylüyor buna cevaben Başkan Başol “ Siz de Ankara Olayları'nda İstanbul'da, İstanbul Olayları'nda Ankara'da oluyorsunuz.”diyordu. Başkanın bu şekilde konuşması Bayar'ı hem üzüyor hem de sınırlendiriyordu. Gençlerin doldurularak mahkemeye getirildiklerini, kendilerinin ise hakir görülmemelerini rica ediyor ve küsmüş bir çocuk edasıyla sanık sandalyesine geri dönüyordu (Son Havadis, 13 Nisan 1961: 5). Kara Kuvvetleri Harekât Emir Subayı Yarbay Yaşar Başaran, olaylar sırasında Belediye Zabıta Müdür Yardımcısı Tarık Binat, İstanbul Atatürk Kız Lisesi Müdürü de ifadelerinde olayları ayrıntılarıyla anlattılar ve DP'yi suçladılar (Hünalp, Havadis, 14 Nisan 1961: 5).

Olaylar sırasında olay yerinde bulunanlar, Üniversite hocaları, subaylar gibi daha birçok tanık bildiklerini anlatıyorlardı. Olay günü öğrencilerin üzerine ateş açılmıştı ama bu emri kim vermişti bu sorunun cevabını verebilen henüz olmamıştı. Bir kısım şahit Namık Argüç adını verirken bir kısmı da Argüçün öğrencilerin üzerine değil havaya ateş emrini verdiğini söylüyordu. Mahkeme de bu ayrıntının üzerinde önemle duruyor ve gelen her tanığa bu soruyu yöneltiyordu.

Olayların gidişatına ve yaşananlara bakacak olursak İstanbul ve Ankara'da öğrenci hareketlerine karşı DP birçok önlem almış ancak alınan bu önlemler yerinde kullanılmamıştı. Sahte polis yaratarak olayları önlemeye çalışan DP baskıyı arttırarak bir öğrencinin de hayatını kaybetmesine neden olmuştu. Olaylar sırasında öğrenciler hırpalanmış, tartaklanmış, yerlerde sürüklenmiştir ancak öğrencilerin üzerine bilerek ve isteyerek ateş edildiği konusunda şahitler de aynı düşünce içerisinde değillerdi.

Soruşturmanın genişletilmesini ve Cemal Gürsel'in mektubunun okunmasını isteyen Adnan Menderes'in avukatı Burhan Apaydın, mahkemeye bununla ilgili bir dilekçe verdi. Ancak Adnan Menderes Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in adının davada geçmesini istemediğini ve bu yüzden avukatının talebinin geri alınmasını istiyordu. 21 Nisanda yapılan bu duruşmada 13 sanık tahliye edilmiş ve Menderes'in Avukatının talebinin geri alınması isteği kabul edilmiştir (Hünalp, Havadis, 22 Nisan 1961: 5).

İstanbul- Ankara Olayları Davası'nda 13 Mayıs 1961'de artık sanıkların sorgulamaları sona ermiş ve Savcının iddianamesini hazırlaması bekleniyordu. Başsavcının 110 sayfalık iddianamesini okuması 4,5 saat sürdü. Eski harflerle yazılmış olan iddianamede Savcı, 44 sanık için idam, 9 kişi için beraat, diğer sanıkların da 10 ila 20 sene arasında cezalandırılmalarını istiyordu (Son Havadis, 21 Mayıs 1961: 1).

Egesel'in idam talep ettiği sanıklar şunlardı: Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu, Etem Menderes, Şemi Ergin, Abdullah Aker, Haluk Şaman, Celal Yardımcı, İzzet Akçal, Medeni Berk, Sebati Ataman, Hayrettin Erkmen, Hasan Polatkan, Atif Benderlioğlu, Tevfik İleri, Nedim Ökmen, Hadi Hüsman, Kemal Aygün, Dilaver Argun, Kemal Binatlı, Rüştü Erdelhun, Cemal Göktan, Namık Argünç, Avni Karaca, Hamit Fendoğlu, Gazi Avşar, Ferit Sözen, Zeki Şahin, Bumin Yamanoğlu, Ethem Yetkiner, Muzaffer Tunçbilek, Şevket Tahtacı, Mehmet Bal, Ezalettin Yağan, İhsan Çilekeş, İsmail Çetin, İsmail Küntay, Kemal Yılmaz, Eşref Yalçın, Davut Sipahioğlu, Ahmet Bilge, Mehmet Akın.

İddianame, Türk Milleti'nin İstiklal mücadelesini anlatan sözlerle başlıyordu. Atatürk'ün memleketin geleceğini Türk Gençlerine bıraktığını ve

gençlere güvendiğini söyleyen Başsavcı Egesel, çok partili hayattan ve Türk Gençliğinin Türk polisinden gördüğü hareketlerden bahsetti. 28 Nisan Olayları'nın tahlilinin yapan Başsavcı, olaylar karşısında iktidarın takındığı tavrı da eleştirdi. Kızılay Olayları üzerinde duran Egesel, Adnan Menderes'in dikta rejimini canlandırma girişimlerinden, muhalefeti yok etmeye yönelik girişimlerinden, Tahkikat Komisyonundan ve Yetki Kanunundan bahsetti. Türk Gençleri'nin Atatürk ilkelerine ve demokrasiye ne kadar bağlı olduğunu anlatan Başsavcı, polisin ihtar etmeden gençlere ateş açtığını belirtti (Son Havadis, 22 Mayıs 1961: 4).

Başsavcının iddianamesinin okunması bittikten sonra 10 Haziran'da yapılan duruşmada Adnan Menderes'in avukatı müvekkilinin olaylarla bir ilgisi olmadığını söyleyerek Menderes'i savunuyordu. Olayların yaşanmasında Menderes'in herhangi bir talimatı olmadığını söyleyen Apaydın, polisin de o anki ruh durumlarına ve kanunun uygulanmasına göre hareket ettiklerini belirtiyordu. Sıkıyönetimin ilanını da o dönemde meydana gelen olayları önleyebilmek için bir tedbir olarak ilan edildiğini sözlerine ekleyen Apaydın, Menderes'in göstericilere ateş açılması için emir verdiği iddiasının asılsız olduğunu söyledi (Son Havadis, 11 Haziran 1961: 5). Celal Bayar ve Etem Menderes ise savunmalarını yazılı olarak mahkemeye sundular. Sanık Bumin Yamanoğlu'nu ise babası Arif Hikmet Yamanoğlu savunuyordu. Yamanoğlu, oğlunun zor şartlarda büyüdüğünü ve polis olduğunu, kararnamenin kendisi hakkında yazılan kısımlarının hayal ürünü olduğunu savundu. Ayrıca Yamanoğlu'na göre oğlu polis vazife ve yetki kanununa aykırı hareket etmişse bunun cezası idam değil, Türk Ceza Kanununun 245'nci maddesi olmalıydı.

Devam eden duruşmalarda sanık polisler de müdafaalarını yaptılar. Polislerin Avukatları ortada öğrencilerin üzerine ateş etme durumunun olmadığını anlatmaya çalıştılar. Olaylarda bir kişi hayatını kaybetmişti. Polisler öğrencilere ateş etmiş olsalardı binlerce kişiyi öldürebilirdi. İşte bu çıkarımla da müvekkillerini savunan avukatlar Türk Polisini uzun uzun methediyordu. Savunmalarını yapan polisler olaylar da vazifelerini yaptıklarını ve şahsi davranmadıklarını söylediler. Savunmaları sırasında olaylara karışan tüm polisler suçsuz olduklarını söylemişler ve beraatlarını istemişlerdir (Son Havadis, 30 Haziran 1961: 5).

Olaylar sırasında bazı polisler sadece görevlerini yaparken bir kısmı da DP lehine çalışmışlar ve kargaşa ortamını alevlendirmişlerdi. Bunun yanında polis olmayan ve kim olduğu bilinmeyen bazı şahıslara da polis kimliği verilmişti. Bunların olay yerine gönderilmesi olayları içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. İstanbul- Ankara olayları demokratik bir ülkede meydana gelmesi zor bir durumdur. Çünkü demokratik ülkelerde vatandaş sesini ve rahatsız olduğu konuları iktidara duyurma hakkına sahiptir. Bundan yaklaşık 50 yıl önce yaşanan bu olayların aynısı olmasa da benzerlerini hala günümüzde yaşıyoruz. Her ülkede görülebilen bu tarz olaylarda polis elbette karışıklığa meydan vermemek için görevini yapmak zorundaydı. Ancak polise verilen görev anormal bir durum olmadıkça halka ateş etmek olmamalıdır. Demokrat Parti, polise sadece önlem alma görevini verseydi ve bazı şahıslar duygularına yenik düşmeselerdi bir öğrenci hayata veda etmez ve DP iktidarı da böyle bir olaydan dolayı Yassıada'da yargılanmamış olurdu.

Temmuz ayına girildiğinde Ankara- İstanbul Olayları Davası devam ediyor ve sanıkların müdafaaları devam ediyordu. 4 Temmuz'da devam eden duruşmalarda Aydın Nabi Ediz, Mehmet Tosun, Tefik Tiryaki, Âdem Gündoğmuş, İsmail Damar, Ömer Lütfü Kesimal, Osan Gazi Gölcü, Davud Sipahioğlu, Ahmet Bilge, Gazi Avşar, Ali Düzenli, Osman Yıldırım, Besim Aksoy, Abdullah Bozkurt, Ali Kesiciler yazılı olarak müdafaalarını yaptılar ve suçsuz olduklarını belirterek beraatlarını istediler. Aynı gün saat 16.00'da Ankara- İstanbul olayları davası sanıklarının savunmaları bitmiş oluyordu ve aylardan beri devam eden bu önemli dava kararın verilmesi için 20 Temmuz 1961 tarihine bırakıldı (Savcı, Yeni Sabah, 5 Temmuz 1961: 5). 20 Temmuz'da yapılan duruşma ise dosyanın incelenmesi tamamlanamadığı için sadece üç dakika sürdü. Bu durum sanık sandalyesinde oturanların yakınlarının canlarını oldukça sıktı. Çünkü sanık yakınları sanıkların ancak duruşma salonuna giriş ve çıkışlarını görebildikleri için bu üç dakikaya baya kızmışlardı (Payzın, Hürriyet, 21 Temmuz 1961: 1).

27 Temmuz 1961 Perşembe gününe gelindiğinde Yüksek Adalet Divanı aylardan beri süren İstanbul- Ankara Olayları Davası'nın kararını açıklıyordu. Verilen kararda 35 beraat bulunuyordu. Bunların içinde Başsavcı Egesel'in idam cezası istediği Kemal Aygün ve Ferit Sözen de bulunuyordu.

Bu davadan beraat edenler; Kemal Aygün, İsmail Küntay, Ferit Sözen, Nevzat Yalçın, Hakkı Yayıntaş, Mehmet Ali Atacan, Esat Erözbek, Ali Kutsal, Alpaslan Bilginer, Cahit Akbaş, Mehmet Baş, Fehmi Bıçak, Cemalettin Çağlı, Turgut Engindeniz, Erol Işık, Hasan Erdal, Osman Oğuz, Osman Tozlu, Tevkif Tüzüner, Ali Ülgen, Naci Yaman, Mustafa Ögenç, Hilmi Elmas, Tahsin Cinemre, Mehmet Dinçer, Cemal Tarakçioğlu, İbrahim Çubuk, Orhan Andaç, Ömer Lütfü Kesimel, Mehmet Eren, Hidayet Başbuğ, Gazi Avşar, Ali Düzenli, Osman Yıldırım, Besim Aksoy, Muzaffer Külçeli idi. 960/ 4 esasta kayıtlı bu dava 860/1 esas sayıda kayıtlı Anayasayı İhlal Davası ile birleştiriliyordu (Tekinliğ, Son Havadis, 28 Temmuz 1961: 5).

4. 1. 15. 3. 2. Çanakkale İskele ve Geyikli 31'nci Kilometre Olayları Davası (27 ARALIK 1960- 10 MART 1961) : Davanın sanıkları; Adnan menderes, Çanakkale eski Milletvekili Nuri Togay, Çanakkale eski Milletvekili Servet Sezgin, Çanakkale eski Milletvekili Ahmet Hamdi Sezen idi. Çanakkale ve Geyikli adıyla bilinen bu davanın konusu şu şekilde kayıtlara geçmişti:

Cumhuriyet Halk Partisi kuruluşunun 36'ncı yıldönümü için yurdun her yerinde kutlama törenleri düzenlenmişti. Çanakkale'de de düzenlenen bu törenlere 9 Eylül 1959 tarihinde CHP Milletvekillerinden Kasım Gülek, Esat Mahmut Karakurt ve arkadaşları katılmış ve büyük tezahüratla karşılanmışlardı. DP'liler bu sempatiyi gölgelemek için fırsat kollamaya başlamışlardı. Törende Esat Mahmut Karakurt'a " CHP seçimi kazansa bile DP iktidarı vermeyecekmiş." sorusu sorulmuş bu soru üzerine Karakurt " O zaman gayrimeşru hale gelirler." cevabını vermişti. Bu sözü " Esat Mahmut Karakurt bize gayrimeşru dedi, piç dedi." olarak değiştiren DP'liler 11 Eylül 1959 da Karakurt ve arkadaşlarına bir saldırı düzenlenmişlerdi. Bu tarihte bu grup Ezine'ye gittikleri sırada elleri sopalı, sarhoş DP'liler önlerini keserek arabayı taşlamışlar ve olayları görüntülemek isteyen gazetecileri döverek fotoğraf makinelerini de kırmışlardı (YADK, 2006: 782).

C.H.P Merkez İdare Kurulu ve Meclis Kurulu bu olayın araştırılmasına karar vermişlerdi. Eski bir hâkim ve o dönemde Ankara Milletvekili olan

İbrahim Saffet Omay ve eski bir idareci olan Vali, yine o tarihte Tokat Milletvekili olan Daniş Yurdakul bu iş için görevlendirilmişlerdi. Alınan bu karar Parti Genel Başkanı İsmet İnönü tarafından İstanbul'da bulunan İbrahim Saffet Omay'a bildirilmiştir (YADK, 2006: 782).

C.H.P. nin bu kararı Anadolu Ajansı tarafından 16 Eylül 1959 tarihinde İstanbul'da Park Otel'de kalan Adnan Menderes'e bildirilmiş, Menderes önce bu haberle ilgilenmemişse de “ Ne halleri varsa görsünler.” demiştir. Ancak daha sonra yanına gelen İçişleri Bakanı Namık Gedik Halk Partisi İdarecilerini kastederek “ Bu adamlar kendilerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde görüyorlar. Meclisin salahiyetlerine tecavüz ediyorlar. Adli ve idari makamların el koydukları bir hadiseyi tahkik etmek için kurdukları komisyon üyelerini yeni olaylar çıkarmak amacıyla Geyikliye gönderiyorlar. Bu hususta ellerinden geleni yapmaktadırlar.” diyerek Adnan Menderes'i etkilemiştir. Bunun üzerine Menderes “ O komisyon oraya zor gider. Mani olacaksınız.” diyerek emir vermiştir (YADK, 2006: 782- 783).

Adnan Menderes'ten aldığı emir üzerine Namık Gedik Çanakkale Valisini telefonla arayarak “ Halk Partisi Tahkik Heyeti Çanakkale'ye gelecektir. Şimdiden tedbir alın, hiçbir şeyden çekinmeyin. Bunlar Çanakkale'ye çıkarılmayacak, aynı vapur ile döneceklerdir.” şeklinde emir vermiştir. Bundan sonra Namık Gedik Çanakkale D.P İl Başkanı Müjdat Bingöl'e açtığı telefonda, partililerin harekete geçirilmesini, CHP tahkik heyetinin Çanakkale'ye girmesinin engellenmesini istedi (YADK, 2006: 783).

Çanakkale'ye gidecek olan C.H.P Milletvekilleri Çanakkale Başkanlığını aramışlar ve ikinci başkan İmadettin Elmas'tan oradaki siyasi atmosferi ve durumu sormuşlardır. İmadettin Elmas D.P Milletvekillerinin orada bulunduğunu ve Tahkik Heyeti'nin gelmesini men etmek istediklerini söylemiştir. Bunun üzerine Milletvekilleri 18 Eylül 1959 tarihinde basına bir demeç vermişlerdir. Verilen demeçte Geyikli olaylarının araştırılması için Çanakkale'ye gidileceği belirtilmiş ve hiçbir baskı ya da zorlamanın onları yollarından alıkoyamayacağını altı çizilmiştir (YADK, 2006: 783).

Bu demeçten sonra Milletvekilleri kendilerine 19 Eylül 1959 tarihinde katılan C.H.P İl Başkanı İzzet Melih Dilmaç, Cumhuriyet gazetesi muhabiri

Mazhar Kunt, Dünya gazetesi muhabiri Orhan Peksayar, KİM dergisi muhabiri Müfit Duru ile birlikte Ayvalık Vapuru ile hareket etmişlerdir. C.H.P Milletvekillerinin yolculuğu Gelibolu'ya kadar olaysız geçmiş, vapur Gelibolu'ya yaklaştığında Bolayır Belediye Başkanı Nuri Eren ile arkadaşları C.H.P Milletvekillerinin bulunduğu salona gelmişler ve sözle sataşmaya başlamışlardır. C.H.P Milletvekilleri herhangi bir olaya meydan vermemek için karşılık vermemişler ve Çanakkale'ye bu şekilde ulaşmışlardır. Milletvekilleri vapurdan inecekleri sırada vapura Vali Fahrettin Akkutlu, D.P İl Başkanı Müjdat Bingöl, İdare Heyetinden Arif Erensoy, sanıklardan Nuri Togay, C.H.P İl sekreteri İmadettin Elmas, İdare Heyetinden Rıfat Gökhan ve Hilmi Öztürk gelmiş ve gazetecilerin kabul edilmediği bir kamarada Vali Milletvekillerine “ Yanımda Demokrat Partili ve Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlar var. Kendileri ile size dışarıya çıkmamanız için ricaya geldik. Dışarıda halk galeyana halindedir. Müessif hadiseler çıkabilir.” demiştir (YADK, 2006: 784).

Ancak Milletvekilleri iskeleye çıkmışlar ve iskeleye çıktıklarında başlarında Nuri Togay'ın bulunduğu bir toplulukla karşılaşmışlardı. Topluluk, milletvekillerine “ İskele'yi biz yaptık, Çanakkale'ye çıkamazsınız.” diyerek tehdit etmişlerdir. Gelen Emniyet Mensupları bile herhangi bir şey yapamamıştır. Bunun üzerine Milletvekilleri önce iskelede bulunan araba vapuruna sonrada geldikleri yolcu vapuruna geçerek canlarını kurtarabilmişlerdi. Gemi yolcularını bile almadan hareket etmek zorunda kalmıştır. Nuri Togay iskelede bulunan kalabalığa “ Gemi gitti, iş bitti. Zafer bizimdir. Dağılın.” demişti. Bundan sonra topluluk Togay'ı omuzlarına alarak D.P İl Binasına götürmüştü. C.H.P Milletvekilleri ise geceyi gemide geçirmişler ve sabah Halk Partisi binasına gitmişlerdi (YADK, 2006: 785).

Aynı gece Adnan Menderes, Namık Gedik ile yemek yediği sırada Özel Kalem Müdüründen heyet hakkında bilgi istemiş o da telefonla validen bilgi almıştır. Vali “ Vapur Çanakkale'ye geldi, halk iskeleyi doldurmuş vaziyette idi. Hadise çıkmaması için tedbir aldım. Vapura giderek mebuslara halkın heyecanlı olduğunu, vapurdan çıktıkları takdirde vahim hadiseler meydana geleceğini söyledim. Mebuslar çıkmakta ısrar ettiler. Neticede çıkamadılar.” demiş ve bunu duyan Adnan Menderes “ Biz ona hadise çıkmaması için emir vermedik. Çanakkale'ye çıkmasınlar diye emir verdik. Valinin vapurda ne işi

varmış, adamların ayağına gitmiş, bir komiser muavini göndererek aynı şeyi tebliğ etmeyi akıl edememiş.” demiştir. Bundan sonra vali ikinci bir haber göndermiştir. Bu haberde iki Milletvekilinin sabah Çanakkale’ye çıktığı ve parti binasına gittikleri bildiriliyordu. Bu haberi alan Adnan Menderes sinirlenerek “ Hani çıkmamaları için tedbir ve tertibat alınmış idi? Bu kadar gürültü ve patırtı üzerine ellerini, kollarını sallaya sallaya vapurdan çıkıyorlar. Vali hala hadise olmadığından bahsediyor. Valiyi merkeze çağırın.” demiştir. Valinin merkeze alınmasına dair emir Namık Gedik tarafından yerine getirilmemiştir. Ancak valiye telefon ederek “ Nasıl oldu da Mebusları şehre bıraktınız? Size talimat verilmişti. Başvekil çok sinirlendi. Onları kat’i surette Geyikliye göndermeyeceksiniz. Her çareye başvurulacak. Anlıyor musunuz? Bana da malumat vereceksiniz.” şeklinde emir vermiştir (YADK, 2006: 785- 786).

Bundan sonra C.H.P Milletvekillerinin Geyikli’ye gitmelerine mani olacak tedbir alınmış, kaldıkları otel ve her türlü hareketleri polis tarafından denetlenmişti. Bu olaylar devam ederken Emniyet Genel Müdürü, Cemal Gökta’nın vilayete geliş sebebi gazetecilerle öğrenilmek istenmiş ancak vali konuşacak bir konunun olmadığını bildirince gazeteciler valiye Mebuslar neden Geyikliye gidemiyorlar, sorusunu yöneltmişti. Vali ise böyle bir durumun söz konusu olmadığını ve Milletvekilleri ne zaman isterlerse gidebileceklerini söylemişti. Bu açıklamalar üzerine Milletvekilleri valiyi telefonla aramışlar ve bu konuda bilgi almak istemişlerdi. Vali ise yolların açık olduğu, ancak en fazla iki araba ile gidilmesine müsaade edildiğini söylemişti.

Valinin bu cevabı üzerine 23 Eylül 1959 da Milletvekilleri üç taksi ile yola çıkmışlardı. Çanakkale C.H.P teşkilatından Rifat Gökhan’ın idaresindeki birinci arabada İzzet Melih Dilmaç, Mehmet Ak, İbrahim Saffet Omay, Daniş Yurdakul ve Gelibolu İlçe Başkanı Aziz Şengün, ikinci arabada İmadettin Elmas, Hilmi Aksoy, Şahap, Şerafettin ve üçüncü arabada Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Mazhar Kunt, Milliyet gazetesinden Hasan Pulus, Dünya gazetesinden Orhan Peksayar, Akşam gazetesini muhabiri Müfit Duru bulunuyordu. Ezine şosesi üzerinde 31 inci kilometredeki köprü civarına geldikleri sırada yolda çapraz olarak bırakılan bir kamyon yüzünden devam edememişler ve durmak zorunda kalmışlardı. Bu sırada şosenin sağ ve solundaki hendeklerden elleri sopalı ve taşlı 60- 70 kadar sarhoş D.P li

çıkmiştir. Bu topluluğun başında bulunan İl Başkanı Müjdat Bingöl ve ikinci Başkanı Arif Erensoy “ Vurun... Öldürün bu namussuzları. Sağ çevirmeyin.” diye emir vermişlerdir. Arabanın camları kırılmış, direksiyondaki Rifat Gökhan, koluna vurulan sopa ile yaralanmış, “KİM” dergisi muhabiri Müfit Duru'nun fotoğraf makinesi alınarak tahrip edilmiş, arabadan indirilerek dövülen Aziz Şengün tabancasını çekip havaya iki el ateş ederek, canını zor kurtarmıştı (YADK, 2006: 789).

Buraya kadar anlatılan olaylar o sırada tanık olan şahısların ifadeleridir. Çanakkale ve Geyikli davası gazetelere de yansımış 27 Aralıkta başlayan dava Akşam Gazetesi'nde 28 Aralıkta bahis konusu olmuştur.

Akşam gazetesinde yazan ve Çanakkale olaylarının içinde olan Müfit Duru(1960: 1), 28 Aralık tarihli Akşam gazetesinde şunları dile getiriyordu:

“Bu olayları iskelede olanlar hariç içinde yaşamıştım. CHP Milletvekilleri vapurdan inmeden 6- 7 saat önce bir gece yarısı Edremit'ten otomobille Çanakkale ye gelmiştim. Uykusuz ve yorgundum. Taa İzmir'den geliyordum. Araba beni iskelenin önünde bırakırken 8- 10 kişi şoföre “ Bizi Kumkale'ye götür .” dediler. Sonra pazarlık başladı. Edremit'ten Çanakkale ile telefonla görüştüğümden iskelede olanları biliyordum. Konuşmaları biraz dinledim. Pazarlık kısa sürdü. Nasıl olsa bizden para çıkmayacak deyip arabaya bindiler. Benim 31 inci kilometre olayları ile ilgim böyle başladı. Elimdeki fotoğraf makinesinin kırılması ile sona erdi.”

Yüksek Soruşturma Kurulu sanıklardan eski Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan hakkında men'i muhakeme kararı vermiş ve Namık Gedik intihar ettiği için hakkındaki dava düşmüştü. Menderes Hükümetlerinin etkin ismi İçişleri Bakanı Namık Gedik'in intihar olayı hala aydınlanamamıştı. Onunla birlikte tutuklu bulunan Ethem Menderes'in ifadesinde, “ Ya Allah” diyerek kendisini pencereden attığı ileri sürülen Dr. Namık Gedik'in ölümünde bazı sırlar olduğu iddia edilmekteydi. Namık Gedik'in kızı Ayla Sepici sonraları yakınlarına babasının tabutunu kendisine teslim ettiklerinde kişisel eşyası olarak sigarasına kadar her şeyini verdiklerini ama ceket ve gömleğini göstermedikleri gibi tabutun açılmasına müsaade edilmediğini söylemiştir (Dr Hüsnü Dedekargınoğlu'nun arşivinden, Gizli Bant Kayıtlarından(Dr. Hüsnü

Dedekargınoğlu DP Çorum Milletvekili Ali Dedekargınoğlu'nun amcasının oğludur.)

Salim Başol'un başkanlığında celse ağıldıktan sonra kararname okunmaya ve sorgu yapılmaya başlandı. Kararname CHP eski Milletvekillerinden İbrahim Saffet Omay ile Daniş Yurdakul'un Kasım Gülek'in Çanakkale gezisi sırasında meydana gelen Geyikli olaylarını yerinde tespit etmek üzere gidecekleri haberi üzerine, devrin İçişleri Bakanının işi büyüterek bu seyahate mani olmak istediğini kaydediyordu. Kararnameye göre, Menderes de " O komisyon oraya zor gider. Mani olacaksınız." demişti. Başkan Başol bu konuda ne diyeceğini sorduğu zaman Menderes, Namık Gedik'in kendisine kararnamedeki ifadeye mealen uyar söylediğini, kendisinin bu konuşma sırasında kararnamede bahsedilen şekilde ifade kullanmadığını, zaten mahalli CHP lilerin de milletvekillerinin oraya gelmesini tasvip etmediklerini söyledi. Bu olayların CHP'nin parti mücadelesi taktiği olduğunu ekledi ve Başkan ile Menderes arasında şu konuşmalar geçti:

Başkan: "Gitsin, ne olur?"

Menderes: " Günün şartları içinde böyle hareket icabediyordu. Orada bir olay cereyan etmişti. Tekrar gidilmesi ile tahrik edilmiş olacaktı."

Başkan: " Böyle bir tahkikat yapılamaz mı?"

Menderes: "Kanunen bir mahsur yok. Ama idari ve adil tahkikat devam etmekte olduğuna göre, ayrıca bir tahkikata lüzum yoktu kanaatindeyim."

Başkan: " Ama o devirde bir baskının hüküm sürdüğu muhakkak." (Akşam, 28 Aralık 1960: 5).

Başkanın bu sözünden sonra Menderes ile Salim Başol arasında hâkimlerin teminatı konusunda bir tartışma başladı. Başol Adliye üzerine de baskı yapıldığını, istenmeyen şekilde kararlar veren hâkimler için emeklilik kanununun 39. maddesinin tatbik edildiğini söylüyordu.

Bunun üzerine Menderes dedi ki:

"Emeklilik kanununun 39. maddesinin her zaman tatbik edildiği söylenemez. Emeklilik süresinin 30 dan 25 e indirilmesi, üzerinde durulacak

bir nokta değildir. Bu müddet zaman içerisinde değiştirilmiştir. Bir ara 35 idi. Sonra 25'e indirildi. Sonra 30 oldu.

Bakın bir misal vereyim. Milletvekili Osman Bölükbaşı TBMM'ni aşağılayan sözlerinden dolayı mahkemeye sevk edildi. Bölükbaşı'nın bu sözlerinden dolayı açılan dava 3 yıl devam etti. Buna rağmen bu hâkimlerden hiç biri hakkında herhangi bir tedbir, tahkikat yapılmadı."

Başkan: " Var, var... Ben de bir misal vereyim. Mesela Keskin hâkimi Sırrı Kalayoğlu, tahliye kararı verdiği için 35 yılı doldurmadığından emekliye sevk edilemedi. Ama aynı gece zamanın Adliye Vekili Hâkime hücum eden bir konuşma yaptı ve Kalayoğlu 35 yılı doldurur doldurmaz 39.maddenin tatbikatına tabi tutuldu.

Menderes: " Bunlar münferit olaylardır. Bir başka misal vereyim. 1951 senesinde hükümete bir sual soruldu. İktidarda geçen 14 ay zarfında kaç hâkim ve savcı yer değiştirdi, denildi. Yapılan tetkiklere göre CHP'nin son dokuz ayında bu kabil nakiller 1200, 2000'ı bulmakta iken 14 ay zarfında bunun çok altındadır." (Akşam, 28 Aralık 1960: 5).

Başkan: " Bu söylediğiniz ilk zamanlara aittir. Sonra bozuldu."

Menderes: " Hayır Efendim, sonraki yıllarda da nispet hep aynı kalmıştır."

Başkan: " Biz içindeyiz, daha iyi biliriz. Bunlar yıldırım için oluyordu. On seneyi hep birden yaşadık."

Menderes: " Evet Efendim. On seneyi de ondan öncesini de yaşadık. İnsan hayatındaki irsiyet gibi cemiyetlerin adet ve ananelerinden de cemiyetlere intikaller oluyor." (Akşam, 28 Aralık 1960: 5).

"Eski Başbakan adeta Sosyoloji dersi veriyordu. Söyledikleri bir bakıma doğruydum ancak iyi lider bu alışkanlıklardan kurtulabilen adamdır." diyor Akşam Gazetesi yazarı Müfit Duru (28 Aralık 1960: 5).

Eski DP Çanakkale milletvekillerinden Nuri Togay Çanakkale iskelesinde iki CHP milletvekilini bekleyen DP lilerin ellerinde taş ve sopa olmadığını, bağırıklarını duymadığını ve oradaki kalabalığı kendisinin toplamadığını belirtti.

Servet Sezgin olayın olduğu günlerde kendisinin tedavi amacıyla Almanya'da olduğunu oradan dönüşte bazı köy ve kasabaları ziyaret ettiğini söyleyerek kararnamede yanlışlık olduğunu olayın 18 Eylül değil 19 Eylül de olduğunu söyledi.

Ahmet Hamdi Sezer de olayların olduğu gün Biga'da bulunduğunu ve olaylarla bir ilgisi olmadığını söyledi. Bundan sonra kararnamenin okunmasına devam edildi. Kararnamenin okunması bittikten sonra şahitler dinlenmeye başlandı. İlk şahit İbrahim Saffet Omay idi. Eski Ankara milletvekili Omay kendilerinin bir tahkik heyeti olarak Çanakkale'ye gitmelerine sebep olan Geyikli olaylarından başlayarak kendilerine nasıl talimat verildiğini, Çanakkale ye hareketlerini, yolda karşılaştıkları muameleleri, Çanakkale iskelesinde vali ve DP milletvekilleri ile CHP ve DP temsilcileri ile yaptıkları konuşmaları uzun uzun anlattıktan sonra, Çanakkale ye çıkışlarını ve meydana gelen olayları açıkladı (Akşam, 28 Aralık 1960: 5).

Eski Tokat Milletvekili olan şahit Daniş Yurdakul, Kasım Gülek'in Geyikli ziyareti sırasında meydana gelen hadiseler üzerine İsmet İnönü'nün kendisini parti merkezine çağırarak görev verdiğini, İbrahim Saffet Omay la İstanbul'da buluşarak Çanakkale'ye hareket ettiklerini söyledi ve “Maksadımız sessiz sedasız gitmekti. Fakat hareketimizden önce zamanın içişleri Bakanı Gedik gazetelere bir beyanat vererek hareketimizi adeta tahrik etti. Buna rağmen biz İstanbul'da bir basın toplantısı yaparak hükümet tahkiki ile ilgimiz olmadığını sadece parti adına araştırma yapacağımızı bildirdik ve 19 Eylül 1959 tarihinde Çanakkale'ye hareket ettik. Gelibolu'da bir CHP heyeti bize nezaket ziyareti yaptı. Vapur kalkacağı sırada salona 10- 15 kadar yeni yolcu geldi. İçki içmeye ve bize laf atmaya başladılar. Biz hadise çıkarmamak için onlarla konuştuk. Sonradan öğrendik ki bu grubu Bolayır Belediye Başkanı Nuri idare ediyordu. Çanakkale'ye saat 21 sıralarında vardık. İskele gerisindeki meydanda halk vardı. Karmakarışık bir durum vardı. Vapurdan çıkacağımız sırada Çanakkale valisi Fahrettin Akkutlu, Milletvekili Nuri Togay ve bazı DP'lilerle CHP'liler geldiler, bir kamaraya çıktık.

Vali Çanakkale'ye çıkmamamızı istedi. Biz ise seyahat hürriyetimiz olduğunu söyleyerek çıkmak istedik. Bunun üzerine vali Emniyet tedbiri

alacağını söyleyerek gitti. Biz vapurdan çıktık. İskelede çok az bir ışık vardı ve kalabalık aleyhimize bağırıyordu. Bu sırada sivil polis olduğunu söyleyen bir şahıs yanımıza gelerek, “ Aman beyim, geri dönün vaziyet çok tehlikeli.” dedi. Kalabalıktan taşlar atılmaya başlayınca vapura döndük. O sırada Nuri Togay koşarak geldi ve kaptana bağırarak şöyle dedi: “Evvelce konuştuğumuz gibi, hadi Kaptan.” Ve ne olduğunu anlamadan vapur kalktı. İmroz’a gidiyoruz zannettik. Sabah saat 7 sıralarında CHP İl Başkanı vapurun yine Çanakkale’ye geldiğini söyledi. Şaşırdık. Fırsat bu fırsattır diyerek vapur rıhtıma yanaşınca Çanakkale’ye çıktık. Doğru Parti merkezi’ne gittik. Bundan sonra bulunduğumuz otelde ve parti merkezi’nde adeta birer polis merkezi kuruldu.” dedi (Akşam, 28 Aralık 1960: 5).

Bundan sonra olay sırasında Çanakkale valiliği yapan, duruşmalar sırasında ise Mülkiye Müfettişi olarak görev yapan Fahrettin Akkutlu şahit olarak dinlenmeye alındı. Akkutlu Çanakkale’de meydana gelen olayların üçe ayrılabileceğini bunlardan birinin Geyikli olayları, ikincisinin İskele olayları, üçüncüsünün de 31 inci kilometre olayları olduğunu söyledi. Ayrıca İçişleri Bakanı Namık Gedik’in kendisini arayarak Çanakkale’ye CHP lilerin çıkarılmaması için emir verdiğini bildirdi. Bu emrin hukuk anlayışına uymadığını ve gerekirse istifa edeceğini söyledi. Aynı zamanda Adnan Menderes’in de özel kalem müdürü vasıtasıyla kendisinden sürekli malumat istediğini açıkladı. Ertesi gün iki CHP milletvekilinin Çanakkale’ye çıkması üzerine Başbakanlık özel Kalem Müdürlüğü’nden telefon edilerek beceriksizliğinden bahsedildiğini bildirdi. Menderes’e buraya kadar ne diyeceği sorulduğunda Menderes bunların özel konuşmalar sırasında söylenmiş olabileceğini, hatırlayamadığını söyledi (Akşam, 28 Aralık 1960: 5).

Diğer bir şahit Arif Özgen de Adnan Menderes ve Namık Gedik’in olaylarla yakından ilgilendiğini ve Adnan Menderes’in Milletvekillerinin karaya çıktığını öğrendiğinde sinirlenerek “ Valiyi merkeze alın.” dediğini söylemiştir. Bu konuda Menderes ve Başkan arasında geçen konuşmalar şöyleydi:

Menderes: “Şahit yanlış hatırlıyor. Veya ağzıma gelmiş öyle söylemişim. Bu hemen merkeze alınmasına işaret etmez.”

Başkan: “ Ama bu sizin ağzınızdan çıkıyor. Hiç tatbik edilmez olur mu? Gelişi güzel biri değil. İfadeye ne diyorsunuz?”

Menderes: “Arif Özge'nin ifadesi vakıalara uyuyor. Ancak sözler kelimesi kelimesine aynı değil.”

Başkan: “ Teyp değil ki bu. Gayet tabi biraz farklı olacak.”

Daha sonra söz alan Başsavcı Egesel 23 Eylül de CHP milletvekilleri tarafından Gedik'e çekilen telgraf hakkında şahidin bir bilgisi olup olmadığını sordu.

Arif Özgen: “Telgraf Namık Gedik'e geldi. Gedik telgrafı Başbakan'a okudu. Cevabını Başbakan dikte etti. Namık Gedik yazdı. Bir nüshası da radyoya gönderildi.”

Menderes bu sözler üzerine sararak mikrofon başına geldi ve şöyle dedi: “ Bu noktayı arif bey yanlış hatırlıyorlar. Şimdi ben sanık. O tanık, istediği gibi söyleyebilir.” dedi (Akşam, 28 Aralık 1960: 5).

6 Ocak'ta devam eden duruşmada tanık olarak dinlenenler; Cumhuriyet gazetesi muhabiri Mazhar Kunt, Dünya gazetesi muhabiri Orhan Peksayara, Akşam gazetesi muhabiri Müfit Duru, CHP Gelibolu İl İdare kurulu üyesi Aziz Şengül, CHP Çanakkale İl Başkanı İzzet Dilmaç, Rifat Gökhan, Mesut Saraçoğlu ve öğrenci Hilmi Aksu idi. Tanıkların hepsi CHP Milletvekilleri İbrahim Saffet Omay ve Daniş Yurdakul'un Çanakkale'ye çıkarılmak istenmeyişinin ve 32. kilometre olaylarının başta Çanakkale Milletvekili Nuri Togay ve Servet Sezgin olmak üzere DP'liler tarafından tertiplendiğini söylediler. Bu arada CHP milletvekillerini Geyikliye götürmekte olan arabayı kullanan Çanakkale CHP İl İdare Kurulu üyesi Rifat Gökhan ifadesinde valinin o günlerde çok üzgün olduğunu söyleyerek şu sözleri dile getirmiştir:

“Vali perişandı, vali ağlıyordu. Vali intihar etmeyi düşünüyordu. Bize, haydutlar idaresindeyiz. Memleketi çeteler idare ediyor, diyordu.” (Ulus, 6 Ocak 1961: 5).

Gökhan, ifadesinin devamında iki parti idarecilerinin gemiden kol kola çıkmaları teklifini Nuri Togay'ın kabul etmediğini ve parmağını gözüne

götürerek Pişt diyerek “ Biz çıkarız, yoksa bu durumu bizimkilere nasıl açıklarız.” dediğini söyledi. Ayrıca Pazartesi'den itibaren Çanakkale valisinin elinden idareyi servet Sezgin almıştı. Ayrıca olaydan bir gün önce Zafer Gazetesi muhabiri Fahir Ersin'in Çanakkale'ye 85 bin lira getirdiğini daha sonra da 31 inci kilometre saldırganlarının adına Nuri Togay, Servet Sezgin ve Emin Kalafat'ın yardımıyla para toplanarak bir şirket kurdurularak ödüllendirildiklerini söyledi (Ulus, 6 Ocak 1961: 5).

Daha sonra öğrenci Hilmi Aksu dinlenmiş ve onun da ifadesinden tertipçilerin Nuri Togay ve Servet Sezgin oldukları anlaşılmıştır. Aksu'nun ifadesinde iskelede bulunan kalabalığın Adnan Menderes'i görmeye geldiklerini, DP flamalı kamyonların ellerinde rakı şişeleri bulunan köylüleri iskeleye taşıdığını, gemi gittikten sonra da Nuri Togay'ın yüksek bir yere çıkarak “ Arkadaşlar, gemi gitti, dava bitti artık biz de gidelim.” dediğini ve bundan sonra da omuzlar üzerinde il binasına götürüldüğünü ve balkondan yeniden “ Arkadaşlar, gemi açılmıştır. Ama biz dağılırsak iskeleye dönerek içindekileri karaya çıkaracaktır. Sakın dağılmayalım, yoksa yaptıklarımız boşuna gider.” şeklinde sözler söyleyerek halkı tahrik ettiğini söyledi.

31 inci kilometre olaylarında başından ağır bir şekilde yaralanarak komaya giren tanık Aziz Şengül'ün ifadesi şöyle idi:

“Yol kesilecekti. Taş ve sopalarla arabaya saldırılacak, sonra araba devrilip hendeğe yuvarlanacak, üzerine benzin dökülüp içerisindekilerle birlikte yakılacak ve buna bir trafik kazası süsü verilecekti.” (Ulus, 6 Ocak 1961: 5).

6 Ocak ta dinlenen tüm sanıkların ifadeleri ortaktı. Hepsi yolların kesildiğini, taş ve sopalarla kendilerine saldırıldığını söylüyordu. Ayrıca DP li Kör İbrahim adında birinin arabayı tutarak “ Devirin şu namussuzları.” dediği de söylenmiştir.

Tüm bu konuşmalar hakkında Adnan Menderes ve Başkan Başol arasında geçen konuşmalar şu şekilde idi:

Başkan: “ Bu suretle halk birbirine düşürülmüş olmuyor mu?”

Menderes: “ Günün şartları içinde vuku bulan bir hadisedir Reis Beyefendi. Onlar Çanakkale’ye çıktuktan sonra alakadar olmadım.”

Başkan: “ Bilakis Valiye, DP İl Başkanına emirler vererek iki Mebusun seyahatine engel olmuşsunuz. Geyikli’ye gitselerdi ne olurdu?”

Menderes: “ Dâhiliye Vekilimden aldığım malumata göre gitmeleri tehlikeli ve mahzurlu olacaktı.”

Başkan: “ Ne mahzuru? Demokratlar bu istikamete yöneldikleri halde hadise çıkmadı. Hiç dokunulmasaydı belki Çanakkale’nin yarısı bile duymayacaktı. Sonra bu iki milletvekili Geyikliye hadiseleri tahkik için gidiyorlar, siz bırakmıyorsunuz. Bu da haksızlığınızı ortaya koymaz mı?”

Menderes: “Ben zannediyorum ki Geyiklide ilk hadisede tahrikçiler karşıdakilerdir.”

Başkan: “Öyle de olsa iki milletvekiline mani olmayacaktınız. Bırakmadığınıza göre suçlu sayılmanız gerekmez mi?”

Menderes: “Hadisenin içinde mebuslar vardı. Onlar daha etraflı anlatacaklardır.”

Başkan: “Mebuslarınız da yalan söylüyor. Karaya ak, aka kara diyorlar. Doğru değil, hiç doğru değil. Adaletten bu kadar ayrılırsa işte böyle olur.”

Bu konuşmadan Adnan Menderes bitkin bir hale gelmişti. Duruşmanın olduğu gün Kurucu Meclis’in de açılışına denk geldiğinden duruşmanın öğleden sonraki celsesi yapılamamıştır (Ulus, 6 Ocak 1961: 5).

20 Ocak’ta yapılan duruşmada Safaattin Karanakça olaylardan sonra bir gün Çanakkale Milletvekili sanık Nuri Togay’ın o zaman Etibank İdare Meclisi Başkanı olan Safa Yalçuk’un odasında, tertiplerin nasıl hazırlandığını anlattığını ve CHP Milletvekilleri İbrahim Saffet Omay ile Daniş Yurdakul’un Çanakkale’ye çıkartılmamaları için devlet ricalinin telefonla emir verdiklerini söylediğini açıkladı. Tanık olarak dinlenen Safa Yalçuk ise pek fazla bir şey hatırlayamadığını söyledi. O dönemde hala stajyer avukat olduğunu söyleyen Yalçuk’un gazetelere yansıyan ifadesi şu şekilde idi:

“Ben Etibank İdare Meclisi Başkanlığını yaptığım sırada, zannedersem bir sonbahar günü Safaattin Karanakça, Burhan Ulutan, Yusuf Gürata ve Nuri Togay ziyaretime geldiler. Konuşmalar sırasında Çanakkale olaylarına temas edildi. Nuri Togay bu konuda bir şeyler anlattı. Fakat mahiyetini hatırlamıyorum.” Dedi. Bundan sonra tanık ile Başkan arasında şu konuşmalar geçti:

Başkan: “ Ee başka, bu kadar mı?”

Tanık: “Maalesef Beyefendi, benim hatırladıklarım bu kadar. Mevzu daha ziyade Safaattin Karanakça ile Nuri Togay arasında konuşuldu. Onlar daha iyi bilgi verirler.”

Başkan: “Evet ama şimdi siz de aynı odada bulunduğunuza göre işitmeniz gerekmez mi” ?

Tanık: “Hayır Efendim, ben sadece Çanakkale olaylarına temas edildiğini duydum. Mahiyetini bilmiyorum.”

Başsavcı Ömer Egesel ise bu sözlerin karşılığında şunları söyledi:

“Geyikli ve Çanakkale olayları gibi memleketin yüz karası olan bir konu konuşulurken Safa Yalçuk’un ilgi göstermemesini esefle karşılıyorum.” (Ulus, 20 Ocak 1961: 5).

Bunun üzerine Yalçuk odasındaki işlerinin dışında başka bir işle meşgul olmadığını söyleyince Başkan, mesai saatinde dört misafiri olduğunu ve o sırada onlarla ilgilendiğini söyledi. Safaattin Karanakça, Nuri Togay’ın tertiplemiş bulunduğu hareketlerden Celal Bayar’ın çok memnun kaldığını hatta “Nuri komitacı çocuktur. O orda bulunduğu sırada o milletvekilleri oraya çıkamaz.” dediğini söyleyince Nuri Togay tüm bu söylenenleri reddetmişti. Servet Sezgin ise Safaattin Karanakça ile arasında bir husumet olduğu için tanığın böyle konuştuğunu söyledi.

Daha sonra Ahmet Hamdi Sezen, “Nuri Bey böyle bir şeyi söylemiş bile Karanakça bunlara inanmış mı lütfen sorulsun demesi üzerine Başkan “ Bunda inanıp inanmayacak ne var yani. Yapamayacağınız şey mi bu sizin” dediği için tüm salon tarafından alkışlanmıştır. Bundan sonra Başkan

Karanakça ve Safa Yalçuk'u yüzleştirmek için çağırıştır. Arada geçen konuşmalar gerçekten ilgi çekici idi:

Başkan: "Siz söyleyin Karanakça... Safa Yalçuk bu konuşmayı işitmediğini söylüyor. İşitmemiş olabilir mi?"

Karanakça: " Benim tahminime göre duymuş olması lazım efendim."

Yalçuk: " Bunu hatırlamıyorum. Burada yemin ettim. Bildiklerimden fazlasını söyleyemem. Emredersiniz söyleyeyim."

Başkan: " Bu usuldendir. Bu da lazım. Yüzleştirmek lazım. Emir yok. Emir olsa " Emrediyorum." derim (Ulus, 20 Ocak 1961: 5).

Bundan sonra dinlenen Etibank Genel Müdürü Burhan Ulutan, Nuri Togay'ın "Biz Çanakkale'ye sokmadık, giremediler." dediğini söyledi. Kömür işletmelerinde Müşavir olan tanık Yusuf Gürata ise konuşmalarında Togay'ın CHP milletvekillerinin Geyikli'ye gitmelerine mani olacak her türlü tedbiri aldığını, Adnan Menderes'in ise olayları telefonla takip ettiğini söylediğini belirtti. Başkan bu tanığa da Safa Yalçuk 'un bu konuşmaları duyup duymadığını sorunca, tanık duymuş olması gerektiğini çünkü Togay'ın yüksek sesle konuştuğunu söyledi. Bunun üzerine Başkan yeniden Safa Yalçuk'u çağırdı. Safa Yalçuk konuşmaları duyduğunu ancak pasajları kaybettiğini söyleyince Başkan pasajları değil hepsini kaybetmişiniz dedi. Başkanın bu sözleri ve Safa Yalçuk'un hali salonda yeniden gülüşmelere yol açtı (Ulus, 20 Ocak 1961: 5).

Necmeddin Şenay, Cemalettin Aksoy, Zafer Yolcu ve diğer tanıklar da dinlenenler arasındaydı ve hepsi olayın tertip olduğunu söylediler. Öğleden sonra ise tanık olarak kahveci Hayri Ünlü dinlendi. Ünlünün kahvesi olayın olduğu yere yakındı ve o da kalabalığın camları kırmasından korktuğu için dükkânını kapatıp gitmişti. Polis Fikret Ak, seyyar fotoğrafçı Mehmet Tacer, arzuhalci Hamit Doğan da ifade verenler arasındaydı.

Çanakkale Emniyet Müdürlüğü'nde 1 inci Şube Şefliği yapan İsmail Meriç, ifadesinde CHP tahkik heyetinin gelişinden iki üç gün önce üç sanık milletvekilinin şehre geldiklerini ve farklı yerlere dağıldıklarını, Ahmet Hamdi Sezen'in Biga'ya, Nuri Togay ve Servet Sezgin'in Ezine'ye Bayramiç ve Ayvacık' a gittiklerini tahkik heyetinin geleceği gün ise oralardan topladıkları

DP lilerin aleyhte bir gösteri düzenleyeceklerinin öğrenildiğini bildirdi. Vilayete iki dilekçe verildiğini söyleyen tanık dilekçeleri okudu. DP'nin dilekçesinde CHP'nin tahkikat yapmaya yetkili olmadığı ve Çanakkale'de heyecanın son noktaya geldiği yazıyordu. CHP'nin dilekçesinde ise iki milletvekilinin geleceği ve Geyikliye giderek olay yerinde inceleme yapacağı, herhangi bir olayın çıkmaması için tedbir alınması talep ediliyordu. Tanık bu olayları anlattıktan sonra ifadesine devam etti.

“O gün iskele meydanında toplanan DP'lilere sordum. Dediler ki: “ bunlar bizim hükümete gayrimeşru dediler. Bu iskeleyi biz yaptık. Onlar gelip nasıl çıkabilirler?” ceplerinde rakı ve şarap şişeleri vardı. Togay da kalabalığın arasında dolaşiyor, emniyet mensuplarına da “ siz karışmayın, bırakın çocuklar geçsin.” diyordu. Hatta bu yüzden Yüzbaşı İhsan Beyle münakaşa ettiler. Togay askerlerini çek dedi. Yüzbaşı “ Sen bana karışamazsın, bana ancak amirim emreder.” dedi. Bir ara CHP'den İmadettin Elmas geldi. Togay'a “ Nuri Bey isterseniz bu halkı durdurabilirsiniz, milletvekillerimizde rahatça çıkarlar.” dedi. Togay'da “ Kardeşim ben ne yapayım. Millet galeyana gelmiş, siz bizim hükümete gayrimeşru demişsiniz. Benim elimde bir şey yok.” diye cevap verdi. Vapur hareket ettikten sonra bazı DP'liler iskeleye tekrar geldiler, milletvekillerinin araba vapurunda ya da iskelede saklanmış olabileceklerini ve bu yüzden aramak istediklerini söylediler. İzin verdim. Ayrıca Ezine'nin Bergaz köyünde de ağaçlara ve çeşmelere DP yazılmış.” dedi (Ulus, 20 Ocak 1961: 5).

Bunun üzerine Başkan, “Demek taşı toprağı demokrat” deyince İsmail Meriç “ Evet efendim, taşı, toprağı hatta ağaçları bile demokratmış.” dedi.

Ulus, Dünya, Akşam gazetelerinin Çanakkale muhabiri Merkez İlçe Başkanı Mehmet Cantürk, Yaşar Yavuz, Cemal İnkaya, Çanakkale Jandarma Merkez Karakolu kumandanı Astsubay Fahri Aydın da tanık olarak dinlenmişlerdi.

Başsavcının iddianamesini hazırlaması için duruşma 24 Ocak 1961 Salı gününe bırakıldı.

24 Ocakta yapılan duruşmada ilk defa idam talebinde bulunuldu. Başsavcı Altay Ömer Egesel, iki CHP milletvekilinin Çanakkale ve Geyikli'ye

girmelerine engel olmakla Anayasa ile teminat altına alınan seyahat hürriyetinin baltalandığını, dolayısıyla davanın Anayasayı İhlal karakteri taşıdığını iddia ederek sanıkların T.C.K un 146'ncı maddesinin birinci fıkrasına göre idamlarını istedi (Ulus, 25 Ocak 1961: 1).

Yüksek Soruşturma Kurulu'nun sevk kararnamesinde ise sanıkların T.C.K. un 188.İnci maddesinin 4 üncü fıkrasına göre cezalandırılmalarını yani 5 yıl ağır hapse ve 5 yıl Emniyeti Umumiye Nezareti'nde bulundurulmaları talep ediliyordu. Duruşma lodos etkisiyle 20 dk. geç başlamıştı. Duruşmaya sadece Nuri Togay'ın avukatı gelmişti. Merkez Soruşturma Kurulu ile Çanakkale Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığı tarafından Divana gönderilen yazılar okundu. Çanakkale'de Ağır Ceza Mahkemesi'nin yazısında Yüksek Adalet Divanında duruşması yapılan Çanakkale iskele ve Geyikli 31 inci kilometre olayları davası ile aynı mahiyette olan ve Çanakkale Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davanın birleştirilmesi istenmekteydi. Yine aynı mahkemece alınan ve Divana gönderilen bir ara kararında ise Yüksek Adalet Divanında bakılan Çanakkale iskele ve Geyikli 31 inci kilometre davasının sonucu alınincaya kadar davanın tatil edildiği bildiriliyordu. Başsavcı Egesel davaların birleştirilmesine gerek olmadığını, Nuri Togay'ın avukatı ise birleştirilmesini istiyordu. Nihayet Yüksek Adalet Divanı davaların birleştirilmesine gerek olmadığını kararına vardı (Ulus, 25 Ocak 1961: 5).

Bundan sonra başsavcı Altay Egesel iddianamesini okumaya başladı. İddianamenin tam metni şöyleydi: (Ulus, 25 Ocak 1961: 1-5)

Yüksek Adalet Divanının Sayın Başkan ve üyeleri.

“ Yassıada Davaları tek tek nazara alındıkları takdirde şüphesiz birer maddi olayın oluşmasını izaha yararlar. Fakat bu davalar birbiri ardına ve yan yana dizildikleri takdirde meydana gelecek portre büsbütün başka bir manzara arz etmekte ve mana taşımaktadır. Bir İpar davası düşük iktidarın memleketin iktisadi hayatını ne gibi küçük düşüncelerle ve hangi istikametle, yüksek menfaatlerin ne gibi bayağı menfaatler ve şahsi ihtiraslarla ihmal edildiğini göstermeye yarayabilir. Adına Köpek Davası denilen bir dava düşük iktidarın en yüksek mevkii işgal eden insanların düşük karakterlerine aynalık edebilir. Ama bu davalar birlikte mütalaa edilince geçmiş devrin düşük ve

iğrenç portresi bütün çirkin hatları ile gözümüzün önüne serilir. Geyikli ve Çanakkale davası denilmiş olmasına rağmen netice itibariyle artık ana hatları ile çizilmiş olan bu portrenin kuvvetli bir karakter çizgisini sizlere açıklamış olacaktır. Memleketin varlığı ile yokluğunun münakaşası mevzu olduğu bir devirde hazırlanmış olan Türk Anayasası vatandaşın kanun nazarında eşitliği prensibini bütün unsurları ile tespit eylediği gibi vatandaşın hürriyet ve dokunulmazlığını da aynı suretle teminat altına almış bulunmaktadır.

İkinci Cihan Harbinden sonra memleketin demokratik gidişatında yeni bir merhaleye ulaşmak çok partili ve denetlenmiş bir devlet idaresine ulaşmak amacı ile kurulan Demokrat Parti az zamanda bütün memlekete Türk geleneklerine ve siyasi olgunluğuna tam uygun olarak gelişme imkânı bulmuştur.

Demokrat Parti liderlerinin muhalefet yıllarında bütün memleketi bir miting meydanına döndürerek gördükleri her tümsekte vatandaşa hitap imkânını elde edip demokrasi prensiplerinden, vatandaşın kanun karşısındaki eşitliğinden, muhalefetin teminat altında bulunmasının halk idaresinin temel taşıını teşkil eylediğinden bol bol bahse imkân buldukları ve ancak böyle bir imkân ve propaganda neticesindedir ki demokrasi aşığı olan Türk Milletinin gerçek reyi ile iktidara ulaştıkları tarihi bir gerçektir.

Yukarıda da bir nebze söylediğimiz gibi Türk Milletini bir iktidar değişikliğine sevk eden başlıca amil demokrasi ve hürriyetti. Halk kitlelerinin bu inanış ve arzusunu inkişaf ettirmesi gayet tabii bir netice sayılmak icap ederdi. Nitekim Adnan Menderes iktidarının ilk senelerindeki bazı icraatlarında bu prensibe sık sık iltifat edilmiş, fakat koltuğuna rahatça yerleştikten sonra artık burada devam etmesinin tek şartının halka hizmet değil, halkı kandırmak şeklinde bir delalete düşmüştür. Söz buraya gelince bir noktayı işaret etmeden geçemeyeceğiz. Şimdi huzurunuzda bu davanın sanığı olarak dört kişi bulunuyor. Tıpkı bir madalyonun iki yüzü gibi, Çanakkale ve Geyikli olayları da iki yüzü ihtiva etmektedir. Birinci yüzünde Adnan Menderes, Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen gibi dört sanık görünüyor. Öteki yüzünde şimdi Çanakkale Ağır Ceza Mahkemesi huzurunda bekleyen 184 sanık bulunmaktadır. Ama gerçek sanıklar bu

huzurunuzdakilerden ibarettir. Çanakkale’de davaları görülen şahıslar huzurunuzdakilerin birer maşasıdır. Nasıl Çanakkale ve Geyikli olaylarında da vaziyet aynıdır. Bir tarafta kaderin sevki ile kendisini devlet en yüksek mevkiinde görüveren bazı bedbahtlar, öte yanda bu bedbahtların buldukları yerlerde tutunabilmeleri için güvendikleri tek kuvvet. Kaba kuvvet.

Anayasamız “ Hâkimiyet Milletindir.” Ana prensibini benimsemiştir. “ Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir.” Bu hâkimiyetini onun adına serbest seçim ile teşkil sahibi olabilmenin tek yolu bu prensibe dört elle sarılmaktır. Ama gel gelelim Menderes ve destekçileri iktidarlarının başından beri daima bu prensipten korkmuşlardır. Sebebi gayet basit çünkü kendi kabiliyet ve faaliyetleri onlara vatandaş reyini tekrar temine kâfi olmadığı inancındadırlar. Bu sebeple orada tutunabilmek için halkın iradesini bozmak ve seçim neticelerini kendi lehlerine çevirebilmek için mütemadiyen çareler aramaktadırlar. Nasıl iktidara gelmenin tek yolu halkın oyu ise kalmanın tek yolu da halkın serbest irade gösterdiği oy olması gerektiği prensibi bunlar için korkulu bir rüyadır. Çünkü muhalefetin teminatı demek olan demokratik hayatta kendilerinin kötü icraatını kusurlu hareketlerini daima tenkit etmek durumunda olan bir muhalefet bu tenkitleri sayesinde emin adımlarla iktidara doğru ilerlemektedir.

1954 de Adnan Menderes Halk Partisi’nin mallarını müsadere ederek onarı kurşun kaleme dahi muhtaç edecek bir duruma sokmuş ve böylelikle dört senelik bir zaman kazanmıştır. 1957 de vaktinden bir sene önce yaptığı ikinci bir seçimde tamamıyla Anayasaya aykırı tertiplerle muhalefetin birleşmesine vatandaşın samimi iradesini açıklayacağı bir seçimden kaçarak Seçim Kanununa koyduğu çirkin sınırlamalarla sahte bir başarıya ulaşmış fakat dikensiz gül bahçesine ulaşma amacıyla hareket ettiği halde tıkayamadığı aralıklardan meclise 180 küsur muhalefet milletvekili girivermiştir. Şimdi Menderes bunlardan, bunların faaliyetlerinden muzdariptir. İster ki her yerde onun iktidarını, icraatını öven mebusları bulunsun. Ama evdeki Pazar çarşıya uymaz. İşte günün birinde Çanakkale’ye bu muhalefet mebuslarından bir zümre gelmiştir.

Dosyadaki mesajla, huzurda dinlenen şahitlerin birbirini tamamlayan açık ve seçik beyanları, intihar eden Gedik'in imzasın taşıyan ve radyoda neşredilmiş bulunan cevabi telgraf hadisenin bu Anayasa İhlalini kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu itibarla biz sanık düşük Başvekil Adnan Menderes ve arkadaşlarının Çanakkale ve Geyikli olaylarıyla adi bir suç değil bir Anayasa İhlali hareketine teşebbüs eylediklerini kabul ve iddia ediyoruz. Sanıklar bu hareketlerinde zor unsuruna da müracaat etmiş durumdadırlar.”

Egesel uzun iddianameyi okurken sanıkların dördü de başlarını önlerine eğmiş, ellerindeki kâğıtlara bazı notlar alıyorlardı. Sadece Menderes arada bir anlamsız bakışlarla Başsavcıyı ve Yüksek Adalet Divanı üyelerini süzüyordu. İddianamenin sonunda Başsavcı tatbiki istenilen kanun maddesini okurken Togay, Sezgin ve Sezen hukukçu olmalarına rağmen talep edilen cezanın farkında değillermiş gibi davranıyorlardı. Düşük Başbakan ise Anayasa İhlali kelimelerinden sonra pür dikkat kesilmişti. Çünkü sanıklar hakkında istenen 146. maddenin son fıkrası idam cezasını içermekteydi (Ulus, 25 Ocak 1961: 5).

Egeselin iddianamesini okunmasından sonra Adnan Menderes söz alarak mikrofona geldi. Yüzü oldukça sararmıştı. Bir iki defa yutkunduktan ve elleriyle anlaşılmaz bazı hareketler yaptıktan sonra ek süre istedi. Başkan Başol, diğer sanıklara da sordu ancak onlar yine istenilen cezadan habersiz görünüyorlardı. Kayıtsız bir tarzda ve başlarıyla işaret ederek ek süre talebine katıldılar. Başol her davanın sonunda olduğu gibi bu defa da sanıklara müdafaa sırasında avukatların söylediklerini tekrar etmemelerini, aksi halde sözlerini keseceğini, müdafaalarını ona göre hazırlamaları gerektiğini hatırlattı. Menderes söz alarak ve gayet kısık bir sesle:

“Tekrarla hiçbir surette vaktinizi almak niyetinde değilim. Sadece istirahat ediyorum, avukatlarımın dosyayı tetkiki için müsaade edilsin, imkân verilsin, avukatlarımla temasa geçebileyim.”

Savcı da bu ek süre talebine katıldı. Yüksek Adalet Divanı avukatların ve sanıkların müdafaalarını hazırlamaları ve yazılı olarak Yüksek Adalet Divanına verebilmeleri için duruşmayı 30 Ocak 1961 Pazartesi günü saat 9.30 a bıraktığını açıklamıştır.

30 Ocakta yapılan duruşmada sanık Menderes'in avukatları Ertuğrul Akça ve Talat Asal savunmaları sırasında, idam talebinde bulunan Başsavcıya şiddetli hücumlarda ve taşlamalarda bulundular. Diğer sanıklardan Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen de müdafaalarının sonunda ağladılar. Menderes'in avukatı Ertuğrul Akça: " Şu davada 146'ncı maddenin tatbikini istemek için insanın hukuk ve bilhassa ceza ilminden bihaber olması gerekir ki Sayın Egeseli bizce inkâr edilemez kıymeti dolayısıyla bu sıfattan tenzih ederiz. Akla gelen ikinci şık ise Muhterem Başsavcının şaka ettiği'dir." diyerek istenen cezanın görülen davayla bir ilgisi olmadığını anlatmaya çalıştı.

"Büyük Reisim" diye söze başlayan diğer avukat Talat Asal ise iddia makamının divana takdim ettiği anahtar ile mevzuatın kapısının açılmasına imkan olmadığını söyledi ve " İtalyan Ceza Kanununun 118 inci maddesine tekabül eden T.C.K. un 146'ncı maddesinin bu davada tatbik edilemeyeceğini ileri süren Asal bir de örnek verdi. " Mesela iki vatandaş arasındaki telefon konuşmasının dinlenmesinin de Anayasa ile bağlı olan muhabere hürriyetini ihlal manası taşıyacağından bu hallerde de 146'ncı maddeye göre idam edilmesi gerekir." diyerek bu maddenin tatbik edilemeyeceğinde ısrar etti (Ulus, 31 Ocak 1961: 5).

Nuri Togay'ın avukatı Tuğrul Vidin, müvekkilinin suçsuz olduğunu, olayları Togay'ın değil DP teşkilatının hazırladığını ileri sürdü. Daha sonra söz alan sanıklardan Adnan Menderes, avukatlarının söylediklerinden farklı bir şey söylemeyeceğini, ancak çok aşağı derecede bir suç işleme kastını gütmeyeceğini söyledi. Nuri Togay ise konuşurken sürekli Hâkim Beyler diyor, Adnan Menderesten ve Namık Gedikten emir almadığını ve kimseyi suça azmettirmedeğini söylüyordu. Servet Sezgin otuz sayfa tutan savunmasında masum olduğunu, tanıkların iftirasına uğradığını, savcının iddianamesinin teknik hatalarla dolu olduğunu söyledi. Bu arada milletvekilliği sırasında ispat hakkı tasarısına imza attığını, dördüncü Menderes kabinesine güvenoyu vermediğini, meclis tahkikat komisyonuna karşı olduğunu belirterek beraatını istedi (Ulus, 31 Ocak 1961: 5).

Ahmet Hamdi Sezen de Menderes'ten emir almamak için milletvekili olmadığını ve kendisiyle sıkı bir ilişkisinin olmadığını, hatta Başbakanın kendisini tanımadığını ve suçsuz olduğunu söyleyerek beraatını istedi.

Başkan ise bu söylenenler hakkında Menderes'e bir diyeceği olup olmadığını sorunca Menderes, söylenenlerin doğru olabileceğini ancak bu olayların üzerinde durmadığını ve Servet Sezginle arkadaşlıklarının devam ettiğini söyledi. Dosyanın incelenip, gereken kararın hazırlanması için duruşma ileri bir tarihe bırakıldı (Ulus, 31 Ocak 1961: 5).

24 Şubat tarihine gelindiğinde artık davayla ilgili tüm şahitler dinlenmiş, sorgular yapılmış, esas hakkındaki iddianame okunmuştu ve dava karara kalmıştı. Ancak Yüksek Adalet Divanı karanlıkta kalmış bazı noktaların aydınlatılabilmesi için yeniden şahit dinlenilmesine ve bazı şahitlerin yüzleştirilmelerine karar verdi. Bu yüzden dinlenen şahit CHP Milletvekillerini Çanakkale'ye götüren Ayvalık Vapuru'nun kaptanıydı. Kaptan, havanın kötü olmasından ötürü iskeleye demir atmadığını ve döndüğünü söylerken diğer tanıklar havanın o gün güzel olduğunu belirtiyorlardı (Cumhuriyet, 24 Şubat 1961: 5).

Çanakkale ve Geyikli davalarıyla ilgili son duruşma 10 Mart 1961 tarihinde yapılmıştır. Dönemin Cumhuriyet gazetesinin manşetine dava 4 sanığın da mahkûm olduğu şeklinde yansımıştır. Cumhuriyet Gazetesi(11 Mart 1961: 1)'nin duruşma ile ilgili yorumları diğer gazetelerden biraz farklıdır. Gazete manşetine bakılırsa, Menderes muhafızları arasında salona getirilinceye kadar normaldi. Fakat salona adımını attığında, bir karakter artisti gibi hemen durumunu değiştirdi. Ağlamaklı bir ifade takınarak rol yaptı

Adnan Menderes'in arkasında düşük Çanakkale Milletvekillerinden Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen bulunuyordu. Sanıklar yerlerine oturduktan sonra Abdullah Üner'in başkanlığındaki Yüksek Adalet Divanı ve onu takiben de Egesel ve yardımcıları Yassıada'daki tarihi duruşma salonuna geldiler. Abdullah Üner davanın sona erdiğini ve esasın 30 sayısında kayıtlı "Çanakkale iskele ve Geyikli 32 inci kilometre olayları" davasının Anayasayı İhlal Davası ile birleştirildiğini açıkladı. Böylece dört sanığın da mahkûm

oldukları anlaşıldı. Karar açıklandıktan sonra özellikle Ahmet Hamdi Sezen şaşkına uğradı. Sağına soluna baktıktan sonra diğer iki sanıkla muhafızların nezareti arasında salondan dışarıya çıkarıldı (Cumhuriyet, 11 Mart 1961: 5).

Yine Cumhuriyet gazetesinde(28 Mart 1961: 1- 5) çıkan bir haberde bir süredir Türkiye’de bulunan Nato’ya mensup gazeteciler Yassıada duruşmalarını izlemişler ve görüşlerini Cumhuriyet gazetesi mensuplarıyla paylaşmışlardır. Buna göre ekonomist muhabiri Miss Hinda “ Hemen şu kısa zamanda herhangi bir şey söylemeye imkân yoktur.” demiş, Figaro gazetesi muhabiri ise her şeyin normal cereyan ettiğini, divanda cevap verme hürriyetini tam olarak gözlemlediklerini, ihtiraslı ve sinirli bir hava olmadığını, düşüklerin fena muamele gördüklerini ve manevi baskı altında bulduklarına dair en küçük bir işaret olmadığını söylüyorlardı.

Sonuç olarak 27 Aralık ta başlayan dava, 10 Martta sona ermiş ve Yüksek Adalet Divanı bir davayı daha Anayasayı İhlal Davası ile birleştirmişti.

4. 1. 15. 3. 3. Topkapı Olayları Davası (02 ARALIK 1960 – 17 NİSAN 1961) : Yassıada’da görülmüş davalardan en önemlilerden biri de Topkapı Olayları Davası’dır. Yassıada Mahkemeleri’nde 60 sanığa yüklenen suç muhalefet Partisi lideri İsmet İnönü’yü 4 Mayıs 1959’da öldürme girişimidir.

Olayın özeti şöyleydi: İsmet İnönü Ege Gezisi’nden dönerken Topkapı’da kalabalık bir grup tarafından yolu kesilir. Tuğla yüklü bir kamyon kalabalığın yanına gelerek tuğla ve sopaları orada bulunanlara dağıtır. Grup ellerindeki bu taş ve sopalarla İsmet İnönü’nün arabasına saldırırlar.

Olaylar sırasında İsmet İnönü’nün arabasının üzerine çıkanların ellerindeki pankartlarda “ Paşa hayatın Palavra.” yazıyor ve arabanın kapıları öfkeli grup tarafından açılmaya çalışılıyordu. Sultanahmet’te CHP İl Merkezi’ne giden yol kapatılmış, parti merkezine gitmek isteyen CHP taraftarları gaz bombaları ile dağıtılmıştı (Hayat, 9 Aralık 1960: 4- 5).

Yapılan saldırılara polis müdahale etmemiş, kalabalık grup askeri birlik tarafından dağıtılmıştı. Anayasanın güvencesi altında bulunan yurttaş hak ve özgürlüklerini çiğneme ve hatta yok etmeye yönelik maksat ve niyetlerini türlü yasama ve yürütme yaptırımlarıyla açığa vuran DP iktidarının tutumu karşısında, ana muhalefet partisi CHP'nin gerçeklerden yurttaşları haberli kılmak için sahip olduğu tek olanak kendi parti Örgütü'nün kongrelerinde hazır bulunarak konuşmaktan ibaretti. Yurt içinde düzenlenen gezilerde türlü saldırılar olmaktadır. "Topkapı Olayı"da o saldırılardan biriydi (Yıldız, 2001: 100).

İsmet İnönü 4 Mayıs 1959'da İstanbul'a gelecekti. Bu nedenler liderlerini karşılamaya giden CHP'liler karşısına kalabalık bir DP kitlesi çıkararak oluşan kargaşalıkta kimin neyi ne biçimde yapacağı saptanamayacaktı. Olayların tertipçisi Adnan Menderes ve Kemal Aygün gösterilmiştir. Menderes, Park Oteldeki dairesine 3 Mayıs 1959 günü çağırdığı İl Başkanı ile konuyu görüşmüşlerdi. Bütün partililere bu amacın gerçekleştirilmesi için talimatlar verilmiş, Aygün kendisini uyardığı halde Menderes bu tutumunda ısrarcı davranmıştır. İşin ciddiyetini anlayan Aygün, Vali Ethem Yetkiner'i aramış, Şale köşkünde bulunan Celal Bayar'a durumu ileterek Menderes'in eylemden vazgeçirilmesini istemiş ancak sonuç alamamıştır (Yıldız, 2001: 101).

Topkapı Olayları Davası Basın tarafından en ince ayrıntısına kadar takip edilmiş, Dava'nın gidişatı 3 Aralık'ta gazetelerde yerini almaya başlamıştı. Mikrofonu davet edilen ilk isim Ethem Yetkinerdi. Yetkiner kararnamenin başında İnönü'nün İstanbul'a geldiği gün alınan askeri tedbirlerden bahsediyor, askeri birliklerin miktarının ordu tarafından tespit edildiğini belirtiyordu. İkinci sırada dinlenen sanık Kemal Aygün İnönü'ye karşı düzenlenecek gösteriyi kendisinin kabul etmediğini ve karşı çıktığını ancak Adnan Menderes'in bu konuda ısrarcı davrandığını söylüyordu. Aygün ayrıca Menderes'i kararından vazgeçirmek için Celal Bayar'a başvurmuştu. Ancak Celal Bayar bu konuda bir şey hatırlamıyor, böyle bir konuşmanın geçmiş olabileceğini söylüyordu (Akşam, 3 Aralık 1960: 5).

Olay günü İsmet İnönü'yü karşılamaya gidecek olan kalabalık bir CHP grubunun yapacağı gösteri iktidara göre Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı idi. Bu yüzden Vali Ethem Yetkiner CHP İl İdare Kurulu Başkanlığı'na bir yazı göndererek yapılacak olan gösteriden vazgeçmelerini istedi. CHP İl İdare Kurulu Başkanlığı ise İnönü'ye karşı Topkapı'da bir suikast hazırlanmakta olduğu haberini aldıklarından İnönü'yü kurtarmak için tedbir almaya başlamış ve olay yerine hareket etmişlerdi.

CHP İl Yönetimi yerel yönetimlerinden düzenlenmenin niteliğini ve amacını öğrendiğinden valiliğin yazısını yanıtlamakla birlikte durumu açıklamak için olay sabahı Valilik makamında ziyaret etmişlerdi. Avni Doğan, Bülent Ecevit ve Fehmi Ataçtan oluşan kurul, DP'lilerin belli amaçla İnönü'ye bir suikast düzenleneceğini ve bunun için tedbir alınmasını istediler. Ancak isteklerine olumlu karşılık alamadılar. Topkapı'da meydana gelen karışıklıktan Askeri Birlikler tarafından kurtulan İnönü önce Sultan Ahmet'teki Parti binasına oradan Taşlıktaki evine gitmişti.

Topkapı Olayları'ndan sonra Türkiye'deki hava da değişmeye başladı. Sanki memleket işgal altındaydı. Gazeteler büyük, beyaz boşluklarla çıkıyordu. Bunun gerisinde en önemli olan sağlam kuvvetlerin hepsinde heyecan ve tepki son haddine varmıştı. İsmet Paşa Ankara'ya döndüğünde, sadece gençlik örgütlerinin temsilcileri veya kişileri adına üniversiteliler değil üniformalı subaylar eve gelip geçmiş olsun demişlerdi. İsmet Paşa bir gün olaylarla ilgili olarak şunları anlatmıştı:

“Geliyorlar, olanlardan üzüntülerini söylüyorlar. Gözlerinin yaşlandığını, hırs içinde olduklarını fark ediyorum. Biraz cesaret versem, beraber ihtilal yapmayı teklif edecekler. Lafı değiştiriyorum, işi şakaya vuruyorum. Ödüm patlıyor, bana bir sır söyleyecekler diye. Zira söyleyecekleri sırrın ne olduğunu biliyorum.” (Toker, 1991b: 234).

İsmet İnönü'nün bir başka endişesi, bu subaylardan birinin kafasının kızması ve emrindeki birliklere “ Yürüyün” emrini vermesiydi. Topkapı Olaylarında'da bir an 61. Tümenin toptan harekete geçmesi tehlikesi belirmiş, sonra duruma hâkim olunarak küçük bir kıta vasıtasıyla DP'liler dağıtılmıştır.

İsmet İnönü 7 Mayıs 1959'da Ankara'ya döndükten sonra da yine büyük bir kitle tarafından karşılanmış ve yine polisle çatışmalar yaşanmıştı. Büyük taarruz topu topu 9 gün sürmüştü. Fakat Türkiye Demokrasi Tarihi'nde yeni bir sayfa açılmıştı. Partiler arasındaki husumetin halk kitlelerine olanca hıncıyla mal olduğu anlaşılmıştı. Ayrıca olaylar büyüyünce hükümetin ipin ucunu kaçıracağı belli olmuştu. DP İktidarı her basiretli idarenin başvurması gerekli yatıştırma tedbirlerinden habersiz görünüyordu. İktidar adeta mahalle kavgası zihniyeti içinde, her olaya yeni bir olayla cevap veriyordu. Hukuk Devleti kavramı, gitgide yerini Tevrat'ın " Kısasa Kısas" kanununa bırakıyordu (Eroğul, 1990: 150).

2 Aralık'ta başlayan bu önemli davada 22 oturum yapılarak 166 tanık dinlendi. Davanın sanıkları şunlardı:

Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar

Eski Başbakan Adnan Menderes

Eski İstanbul Valisi Ethem Yetkiner

Eski İstanbul Belediye Reisi Kemal Aygün

Eski Trafik Şubesi Müdürü Celal Kosova

Dr. Faruk Sargut

Selahattin Genç

Mehmet Çolakoğlu

Ali Rıza Günçer

Salih Taşer

Ziya Sevginer

Ziya Kabakçı

Hasan Keşkek

Seyfi Ak

Üzeyir Arıcı

Süleyman Baştımur

Kadriye Caymaz

İbrahim Dizdaroğlu

Mehmet Horoz

Saffet Işık

Süleyman Kordon

İhsan Doğançay

Demir Ersoy

Servet Erginalp

Fikret Görem

Seyfi Kubat

Mevlut Karakaya

Hasan Hüseyin Mökükçü

Hasan Polat

Ferdane Polat

Abdül Sipahioğlu

Halit Tartar

Turgut Tunç

Seza Girginel

Veli Duman

Zeki Şahin

Şemsettin Güner

Ali Rıza Satıcı

Nüvit Up

Orhan Tepe

Sabahattin Kızılaşahin

Ahmet Taşçioğlu

Cemil Öğet

Nemci Aksoylu

Mecit Tokcan

Namık Argüç

Selami Oğuz

Muzaffer Polat

Süreyya Sancar

Galip Uzunsaç

Niyazi Toroslu

Naci Onuk

Ali Rıza Genç

Hüsametdin Göktalay

Faruk Eryener

Temel Çolak

Ahmet Bükerman

Naci Buçukoğlu

Şuayip Kutlu

Ahmet Kandemir idi (YADK, 2006: 572).

Duruşmada kararname okunurken ismi geçen sanıklar da dinleniyordu. Bu arada Beykoz ilçesinden gelen mektuplar okundu. Mektuplarda Beykoz'dan Topkapı'ya 1165 DP'li gönderildiği ve bu kişilere verilen beşer lira yol parasının ödenmesi isteniyordu. Bu konuda Beykoz İlçe Başkanı Selahattin Genç, rakamların fazla para alabilmek için abartıldığını belirtti. Olaylar sırasında İstanbul Garnizon Kumandanı olan emekli Tümgeneral Mecit Tokcan yaşanılması muhtemel olaylar için ne gibi tedbirler alındığını anlattı. Ethem Yetkiner'in kendisinden DP rozetli olanlara askerin müdahale etmemesini istediğini söyledi.

Kararnamede Celal Bayar, Adnan Menderes, Kemal Aygün ve Ethem Menderes olayın baş tertipçisi olarak nitelendiriliyor ve azmettiren bunlardır deniliyordu. Ethem Yetkiner olayı sadece gösteri olarak bildiğini, suikasttan haberinin olmadığını söylüyor hatta yeminler ediyordu. Olayların yaşandığı gün İsmet İnönü bir polis arabasına alınmak istenmişti. Sanıklar İnönü'nün can güvenliğini düşündüklerini söylüyorlar, Başkan Başol ise bunun tam tersini iddia ediyordu. Çünkü İnönü'nün bindirileceği arabanın şoförü bile saldırganlardan biriydi (Akşam, 3 Aralık 1960: 5).

Olay günü DP li kalabalık yolu tamamen kapatmıştı. Bu yüzden İsmet İnönü'nün arabası mecburen yolun ortasında durmak zorunda kaldı. Duran arabaya taşlar ve sopalarla kalabalık bir grup saldırmaya başladı. Saldırganlar bir taraftan arabaya vururken bir taraftan “ Paşa öleceksin, tekbir getir.”, “Vurun, öldürün.” diye bağırıyorlardı. Bunun üzerine Celal Kosova İnönü'nün arabasına yaklaşarak, kendisini bir trafik arabasına binmeye zorladı. Trafik arabasının şoförü Sabahattin Kızılsahin tüm ihtarlara rağmen arabasını yoldan çekmeyerek İnönü'nün arabasını kalabalığın arasında sıkıştırdı. Burada görünen gerçek şuydu ki öfkeyle dolmuş kalabalığın arasından İnönü'yü başka bir arabaya bindirme gayreti suikastlara onu açık hale getirmenin sonucuydu. Sanıklar verdikleri ifadelerde, İnönü'nün arabasının değiştirilmesinin nedeninin onun can güvenliğini sağlamak olduğunu söylüyorlardı. Eğer gerçekten ortada düşünülen bir can güvenliği konusu var olsaydı, kalabalığı arabanın etrafından uzaklaştırmak yolu seçilebilirdi. Hâlbuki Topkapı'da araba değiştirme olayı açık bir şekilde İnönü'yü öfkeyle dolmuş bir kalabalığın ortasına atmaktan başka bir şey değildi.

8 Aralık'ta devam eden duruşmada şahitlerin dinlenmesine geçildi. Kenan Bayraktar olaylar sırasında Binbaşı idi. Vazifeli olmayan hiçbir subayın yerinden ayrılmaması yolundaki emre rağmen kendisi olay günü Topkapı'ya gitmişti. Olay yerine vardığında İsmet İnönü'nün arabasının durdurulduğunu ve Cemal Kosova'nın başını camdan içeri uzatarak İnönü'ye bir şeyler söylediğini, kendisinin ise bir başka camdan İnönü'yü çıkmaması konusunda uyardığını söyledi. Olay sırasında Garnizon Kurmay Başkanı Kurmay Albay Sabahattin Olguntürk olaylarla ilgili bildiklerini anlattıktan sonra Topkapı'dan

döndüğü zaman emniyet Müdürü'nün odasına giren Celal Kosova'yı Faruk Oktay'ın ellerini iki yana açarak “ Herifi nasıl kaçırdın?” diye karşıladığını söyledi. Macit Tokcan'ın böyle bir tertipte bilerek görev almayacağını da sözlerine ekledi. Bir başka şahit olay günü Topkapı'da Emniyet görevi ile bulunan bölük kumandanı Yüzbaşı İshak Konakçı idi. Konakçı olay günü yaşananları en ince ayrıntısına kadar anlatarak, 3 Mayıs gecesi saat 9.00 sularında alarm emrini aldıklarını, bölüğünün hazır olarak olay günü Topkapı'da bulunduğunu söyledi. Şahit verdiği ifadede Topkapı'da toplanan kalabalığın DP yandaşları olduğunu, kendi arabasının yanına Mecit Tokcan'ın gelerek İnönü'nün arabası geldiğinde, DP'lilerin yolu kapatacaklarını ve kendilerine mani olunmamasını istediğini söyledi. Konakçı, emniyet görevini Alay Kumandanı Emrullah Sümer'den aldığı için bu emri kabul etmediğini ve bu isteğin Emrullah Bey'e söylenmesini istediğini belirtti. Bunun üzerine Emrullah Sümer verdiği görevin aynı şekilde yerine getirilmesi yolunda Konakçıya haber vermişti. Şahit verdiği ifadede devamla: “ Bundan sonra saat 13.00 sıralarında İnönü'nün arabası geldi. Bu anda kalabalık DP'liler arabaya hücum ettiler. Mani olamadık, yere düştüm, çığnendim. Kalktığımda şaha kalkan bir polis atı üzerime devrildi. Tekrar düştüm. Tekrar kalktığımda arabayı gördüm. İnönü'nün arabasının üzerine kırmızı yüzlü sakallı bir şahıs çıkmıştı. “ İnönü, bu yoldan geçemezsin.” diye bağıırıyordu. Onu arabanın üzerinden iterek yere ittim. Araba yürüdü.” diyor ve İnönü'nün arabasının üzerindeki kırmızı yüzlü kişinin Servet Erginalp olduğunu söylüyordu (Akşam, 9 Aralık 1960: 5).

Bu gelişmeler üzerine Tümen Kumandanı bulunan Muharrem İhsan Kızıloğlu 3 Mayıs gecesi orduya çağırılmış, olay günü saat 6.00 'da göreve başlamıştı. Macit Tokcan, Kızıloğlu'nun 35 senelik arkadaşıydı. Tokcan, Kızıloğlu ile görüşerek Kemal Aygün'ün teklifiyle Bayar ve Menderes'in İnönü aleyhine düzenleyecekleri harekete birliklerin müdahale etmemesini istiyordu. Ancak Kızıloğlu yakın arkadaşının bu teklifine kızmış ve yanından ayrılmıştır.

Topkapı Olayları Davası sanıkları o zamana kadar Yüce Divan'da görülen davaların sanıklarına hiç benzemiyordu. Adeta nerede olduklarını unutuyorlar, durmadan gülüyorlardı. Şahitler dinlenirken de yine kendilerinden geçiyor, parti Kongresi'nde veya mahalle kahvesindeymişçesine ileri geri

konuşuyorlardı. Topkapı'da yaşanan olayların içinde bulunanların bir kısmının resimleri dahi vardı ancak sanıklara sorsanız onların hiçbir suçu yoktu. CHP li şahitler sırf DP lidere kötülük olsun diye yanlı ifade veriyorlardı (Meryem, Akşam, 14 Aralık 1960: 5).

Adnan Menderes'in avukatı Talat Asal, 13 Aralık'ta yapılan duruşmada gelen şahitlerin hepsine hangi partiden olduklarının sorulmasını istiyordu. Asal'a göre gelen şahitlerden sanıklar aleyhine konuşanların tümü CHP taraftarı idi ve yanlı ifade veriyorlardı. Ancak Asal'ın bu isteğine Başsavcı Egesel karşı çıkıyordu.

13 Aralık'ta yapılan duruşmada şahitlerin dinlenmesine devam edildi. Osman Tozkoparan isimli şahit olay günü Bakırköy Osmaniye'de hazırlıkların olduğunu, DP ocağının önünün kalabalık olduğunu, sanıklardan Ziya Keskiner ile Süleyman Kordon'a ait otobüslerle Topkapı'ya adam sevk ettiğini belirtti. Şahit daha sonra Topkapı'ya gittiğinde DP'lilerin yolu " U" şeklinde kapattığını görünce, İnönü'nün arabası geldiğinde kalabalığın saldırmaya başladığını, askerin müdahalesiyle arabanın kalabalıktan kurtarıldığını söyledi (Akşam, 14 Aralık 1960: 5).

Şahitlerin hepsi birbirlerine çok yakın ifadeler verirken, sanıklar kendilerine yöneltilen suçları kabul etmemiş ve aleyhlerine verilen ifadelerin hepsinin CHP teşkilatında hazırlandığını savunmuşlardı.

Ahmet Önder, CHP Bakırköy İlçe Başkanı Sabri Vardar, Talat Elver, Ali Ahmet Yanık, Rahmi Kebapçı, Satılmış Kayacan, Mehmet Utaş, Zekeriya Danacı, Arif Çeliker, Remzi Yılmaz, Abdullah Vehbi Uğur, Abdurrahman Aslan 13 Aralık'ta yapılan duruşmada dinlenen şahitlerdi ve hemen hemen hepsi CHP üyesi idi. Şahitlerin verdikleri ifadelerde Topkapı'da toplanan kalabalığın yakalarında rozet olduğu, ellerinde taş ve sopalarla İnönü'nün arabasının önü kesildiği ve öldürülmek istendiği idi.

Adı geçen şahitlerin arasında bulunan Abdurrahman Aslan o gün verdiği ifade de İnönü'ye yapılması düşünülen suikast planını şöyle açıklıyordu:

"İnönü'nün otomobili Topkapı'ya gelince DP'liler hücum edecekler, trafik arabası İnönü'nün otomobilinin yolunu kesecek. Zeki Şahin

beraberindeki 10- 15 kadar sabıkalı ile birlikte ellerinde pankartlarla otomobile hücum edecek, yolu kapatacak, otomobildekilerin hepsi öldürülecek, cesetler trafik arabasına konulacak, Edirnekapı- Balat üzerinde trafik arabası cesetleri Şişli Etfal Hastanesi'ne götürecek. Burada hazırlanan yatalara cesetler konulacak, aynı anda durumdan Devlet ve Hükümet Başkanları haberdar edilecekler, radyoda İnönü ve maiyetindekilere ait sıhhi tebliğle okunacak, Lozan kahramanı ve İnönü muharebeleri kahramanı diye İnönü'den bahsedilerek suç örtülmeye çalışılacak ve daha sonra İnönü'nün komaya girerek öldüğü herkese ilan edilecek, büyük tören yapılacak. Bundan bir ay önce Şişli Etfal Hastanesi'ne o zaman gerçekten bazı yataklar hazırlandığı konusunda hemşirelerin sağda solda bazı şeyler söylediklerini ayrıca biliyorum.” (Akşam, 14 Aralık 1960: 5).

23 Aralık'ta devam eden duruşmada da şahitlerin dinlenmesine devam edildi. Şahitlerin arasında eski bir DP'li olan Sular İdaresi'nde memur Muammer Özçetin de vardı. Özçetin saldırganların içkili olduğunu söyledikten sonra sanıklar arasında bulunan Orhan Tepe'nin İnönü için “ Ergeç bu papazı öldüreceğiz. Memleketin selameti için bunu yapmak lazım.” dediğini söyledi.

Topkapı Olayları olmadan önce Vali Ethem Yetkiner tedbir alınması için uyarılmış ancak yapılan uyarılar Vali tarafından yeterince dikkate alınmamıştı. Şahit Avni Doğan'a göre İsmet İnönü'ye gelen her türlü kötülüğün baş mimarı Celal Bayar idi. Vali Ethem Yetkiner ise Avni Doğanın kendisiyle görüşmeye geldiğini ancak suikasttan bahsetmediğini söyledi. Adnan Menderes ve Celal Bayar'da İnönü'ye karşı bir suikastın asla düşünülmediğini söyledi (Akşam, 24 Aralık 1960: 5).

Öğleden sonra yapılan duruşmada o dönemde Ankara CHP Milletvekili olan Bülent Ecevit şahit olarak dinlendi. Ecevit, İsmet İnönü'nün Ege Gezisi'nde maruz kaldığı tertiplerden sonra İstanbul'da da bir suikasta maruz kalabileceğini düşünerek İstanbul'a geldiğini belirtti. Ecevit İnönü'nün İstanbul'a gelişinden bir gün önce Vali Yetkiner'in CHP'ye bir tezkere göndererek partiye ağır ithamlarda bulunduğunu, İnönü'yü karşılamak için bir tören hazırladıklarını duyduklarını, bu yapıldığı takdirde halkla zabıta arasında problemlerin çıkacağını yazmış bulunduğunu söyledi.

CHP iktidarının son Başbakanı Şemsettin Günaltay'ın ifadesi çok ilgi çekiciydi. Günaltay ifadesinde “ İnönü'nün İstanbul'a gelişi sırasında bilhassa Celal Bayar'ın İnönü'ye karşı duygularını bildiğim için endişe ediyordum. Bayar'ın İnönü'ye husumeti Atatürk devrinde başlamıştı. İnönü Merkez Bankası'nın kurulmasını teklif ettiği zaman İş Bankası'nın kurucularından Celal Bayar buna karşı çıkmış, Merkez Bankası kurulup İnönü başarılı olunca aralarında düşmanlık başlamış.” diyerek Celal Bayar'ın İsmet İnönü'ye duyduğu düşmanlığın altını çiziyor, Bayar ise İnönü ile aralarında bir düşmanlığın olmadığını belirtiyordu (Akşam, 24 Aralık 1960: 5).

23 Aralık'ta yapılan duruşmanın sonlarına gelindiğinde Celal Kosova, İsmet İnönü'ye hazırlanan suikastı kabul ediyor ve “ Ben bir emri yerine getirmekle görevliydim.” diyordu (Akşam, 24 Aralık 1960: 5).

3 Ocak'ta dinlenen şahitler arasında emekli Orgeneral Ali Fuat Cebesoy ve Celal Bayar'ın eski Başyaveri General Refik Tulga da vardı. Günün en ilgi çekici ifadesi de Tulga'ya aitti. Tulga, Celal Bayar ile çıktıkları gezilerde, Bayar'ın İnönü'ye bir kin beslediğini anladığını ve hatta Bayar'ın “ Asacağız, geberteceğiz.” dediğini kulaklarıyla duyduğunu söyledi. Refik Tulga Bayar'ın bu sözleri nerede ve hangi tarihte sarf ettiğini de söylüyordu. Ancak Celal Bayar, Tulga'yı yalan ifade vermekten suçlayınca Refik Tulga sinirlenerek kendisinin şerefli bir Türk Askeri olduğunu söyledi.

Daha sonra bilgisine başvurulmuş İşçi Sigortaları memurlarından tanık Kezban Ünsal Öz, Demokrat Matbaasına bir arkadaşını ziyarete gittiği sırada saçlı sakalı birbirine karışmış birkaç kişinin hararetli hararetli konuştuklarını ve bu arada birisinin “ Eğer İnönü'yü linç edemezsek, Başbakan'dan ya da Bayar'dan aldığımız emri yerine getiremezsek yaşayamayız.” dediğini söyledi. Ethem Yetkiner'in avukatı CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün dinlenmesini isteyince, Başsavcı Egesel bu isteğe sinirlenerek İnönü'nün bilgisine başvurulduğunu, yeniden mahkemeye gelerek yorulmasının lüzumsuz olduğunu söyledi (Ulus, 4 Ocak 1961: 5).

Başsavcı Egesel, Topkapı Olayları Davası'nda iddia ve müdafaaların yapılmasına gerek olmadığını, davanın fazla uzatılmadan Anayasayı İhlal

Davası ile birleştirilmesini talep ediyor ancak Başkan Başol bu talebi reddediyordu (Ulus, 20 Ocak 1961: 5).

28 Ocak'ta devam edilen duruşmada Başsavcı Egesel esas hakkındaki iddianamesini okudu. Egesel, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun muhalefetin faaliyetlerini engellemek için çıkarıldığını, DP'nin Anayasa esaslarını hiçe sayarak muhalefeti ortadan kaldırmak için geniş bir kadro kurarak her türlü kanunsuz yola başvurduklarını belirterek sanıklar için talep ettiği cezaları açıkladı. Başsavcı iddianameyi okurken sanıklar da pür dikkat onu dinliyorlardı. Celal Bayar oldukça soğukkanlı görünüyordu. Adnan Menderes sık sık gözlerini açıp, kapatıyor, içini çekiyordu. Sıkıntılı ve telaşlı bir hali vardı. Başsavcı iddianamesini okurken önündeki kâğıtlara eski yazıyla bir takım notlar alıyordu. Eski İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün sadece önüne bakıyordu. Ethem Yetkiner önce umursamaz tavırlarıyla dikkat çekmiş ancak iddianame okununca yüzü sararmaya başlamıştı. Eski Trafik Müdürü Celal Kosova ise şaşkındı.

Başsavcı Egesel, iddianamesinin sonunda talep edilen cezaları açıkladı. Buna göre 15 kişi için idam, 45 kişi için de 10 ila 30 yıl kadar ağır ceza istemi. İdamı talep edilenler; Başta Celal Bayar ve Adnan Menderes, (Anayasa'nın 69. 71 ve 78 inci maddelerini ihlal, değiştirme ve öldürmeye teşebbüsten suçlu bulunmuşlardı) İdamı istenen diğer sanıklar; Kemal Aygün, Ethem Yetkiner, Celal Kosova, Macit Tokcan, Namık Argüç, Ömer Faruk Sargut, Nüvit Up, Selahattin Genç, Mehmet Çolakoğlu, Selami Oğuz, Ali Rıza Satıcı, Ali rıza Gücüner ve Zeki Şahin ise esas failin maksadını bilerek bilfiil bu suça (Anayasa'nın 69. 71 ve 78 inci maddelerini ihlal, değiştirme ve öldürmeye teşebbüs) iştirak etmekten suçludurlar (Ulus, 29 Ocak 1961: 1).

Topkapı Davası'nda şahitler dinlendi, Başsavcı iddianamesini okudu. Bundan sonra sıra müdafaanını. Sanık avukatları müdafaalarını yaparken iddia makamına, tanıklara, CHP'lilere sert hücumlarda bulundular. Tertiplendiği iddia edilen bir suikast Davası'nda dinlenen tanıkların büyük bir kısmının CHP'li oldukları için beyanlarına itibar edilemeyeceğini iddia ettiler. Celal Bayar'ın avukatı Orhan Ergüder savunmasında, Bayar'ın suç ile bir ilgisi bulunmadığını, Anayasa'nın 41.inci maddesi gereğince Milli Birlik Komitesi

tarafından 7 Temmuz 1960 tarihinde alınan karara göre eski Cumhurbaşkanının Yüksek Adalet Divanında yargılanamayacağını, cezai mesuliyeti olmadığını ve hakkındaki tutuklama Kararı'nın kaldırılarak davanın düşürülmesine karar verilmesini, aksi halde beraatına karar verilmesini istedi. Bayar'ın diğer avukatı Gültekin Başak da aynı şeyleri söyleyerek müvekkilini savundu.

Bayar'ın savunması bittikten sonra sıra Adnan Menderes'in savunmasına gelmişti. Ertuğrul Akça, Avni Doğan ve Talat Asal ortada bir suikast fikri olmadığını söyleyerek CHP'lileri suçladılar. Talat Asal savunmasında davanın hudutlarını 146'ncı maddeye kadar götürmenin Edison'un bile aklına gelmeyecek bir icat olduğunu beyan ederek Türkiye'de rejimin teminatının basın olduğunu sözlerine ekledi (Ulus, 10 Şubat 1961: 5).

Sanıklardan Kemal Aygün'ün avukatları Hilmi Ergun, Kemal Yörükoğlu ve Nusret Kalyoncuoğlu idi. Yörükoğlu, Kemal Aygün'ün avukatı olmasına rağmen Adnan Menderes'i savunuyordu. Avukatlar müvekkileri için çıkmış olan tutuklama kararının kaldırılmasını istediler. Celal Kosova'nın avukatı Orhan Arsal müdafaası sırasında iddia makamına sık sık imalarda bulundu. Bir ara avukat ile Başsavcı arasında bir tartışma oldu. Avukat " Adli bir hata işlenmesine mani olmak vazifemdir." diyerek sözlerine başladı. Suikastın taksit taksit yapılamayacağını darbenin bir defada indirileceğini söyledi. Celal Kosova'nın aleyhinde bir tek delil gösterilemediğini beyan etti. Avukat İsmet Paşa'nın hiçbir tehlikeden çekinmeyen ve hiçbir tehlikeye boyun eğmeyen bir insan olduğunu, onun için kendisine bir suikast yapılacağını bilse dahi Topkapı surlarından geçmeye azimli bulunduğunu, bunu bilen Celal Kosova'nın hem İsmet Paşa'yı korumak hem de verilen emri yerine getirmek için kendisini arabaya almak istediğini söyledi. Son derece heyecanla konuşan avukatın bir ara parmağıyla Egesel'i göstererek ferasetlerinin derecesi nereye varacaktır Muhterem Savcının." demesi üzerine Başsavcı sinirlendi ve avukata " Doğru konuş" diyerek tepkisini dile getirdi (Ulus, 10 Şubat 1961: 5).

Topkapı Olayları'nın 23 Şubatta devam eden duruşmasında savunmalara devam edildi. Avukatların ve avukatı bulunmayan sanıkların da kendilerini savunmalarından sonra Başkan ilk sözü Celal Bayar'a verdi.

İskemleye oturarak konuşan Bayar'ın heyecanlı oluşu sesinin titremesinden anlaşılıyordu. Bayar müdafaasında: “ Çok ağır bir suçlama ile karşınızdayım. Sanki böyle bir cinayet tarafımdan işlenmiş gibi müdafa yapıyorum. Ben mi katil olacağım? Hayır, muhterem hâkimlerim. Bu benim yapacağım iş değildir. Benim mizacımdan, komitacılığımdan bahis olundu. Böyle şeyler asla akla yatkın değildir. Bunların hükmünü tarih vermiştir. Beni böyle alçak ve adi göstermeyiniz. Bitarafılık, sağduyunuza ve vicdanlarınıza kalmıştır.” dedi (Cumhuriyet, 24 Şubat 1961: 1- 5).

Celal Bayar'dan sonra mikrofona gelen Adnan Menderes, savunmasında İsmet İnönü'yü göklere çıkarıyordu. Menderes İfadesi'nde:

“İnönü ve CHP ile uzun yıllar devam eden bir mücadelemiz olmuştur. Bu doğrudur ama doğru olmayan ve asla doğru bir suikast tertibi iddiasıdır. İnönü kimdir? Evet İnönü kimdir? Genç subaylığından itibaren parlak bir şöhreti vardır. Fakat biz onu Milli Mücadelenin İsmet Bey'i sonra Garp Cephesi Kumandanı, sonra Hariciye Vekili, Başvekil sonra da Lozan Baş murahhası ve Cumhurbaşkanı olarak tanıdı. O zaman Cumhurbaşkanlığı'na yalnız Millet Meclisi'nin seçmesi ile değil, milletin topyekûn sevinci ve arzusu ile gelmişti. Türk Milleti Büyük Ata'sını kaybetmenin üzüntüsünü İnönü'nün şahsında aramış ve dindirmiştir. İnönü'ye suikast bu olamaz. O şu ana kadar saydığım sıfatları ile tarihe geçmiş bir insan. Bunların tasvirine geçmek yersizdir. Ama bir nebze olsun şiddet politikasından bahsetmek mecburiyetindeyim.” dedi.

Menderes, bundan sonra CHP'nin muhalefete geçince şiddet politikasına başladığını, her hafta memleket nizamını parçalayıcı konuşmalar yaptığını, milletin daima bir seçim tansiyonu içinde yaşatıldığını söyledi. “İktidarın ilk günlerinde muhalefetin şiddet politikası bir ateşten gömlek gibi sırtımıza giydirildi.” diyen Menderes, İnönü'ye hürmet ve sevgisinden bahsetti. Bu siyasi davanın Anayasa'yı ihlalle ilgisi olmadığını söyledi. Adnan Menderes'ten sonra Kemal Aygün kendisini savunmaya başladı. Aygün bütün şansızlığının partiler arasındaki mücadelenin aşırı bir dereceye geldiği sırada ve Menderes'in arzusu ile İstanbul DP İl Başkanlığını kabul etmesi olduğunu, söyleyerek “ beni bu ağır ithamın, katillğin yükü altından kurtarın. Benim

hayatımın bir değeri kalmamıştır. Ancak eşim ve kızım...” diyen Aygün gözyaşlarını tutamayarak ağlamaya başladı (Cumhuriyet, 24 Şubat 1961: 5).

Ethem Yetkiner, Celal Kosova, Mecit Tokcan da kendilerini savundular. Namık Argüç 45 yıllık askerlik hayatından bahsederken ağlıyor, “ Hafızamı kaybettim, kurtarın bizleri.” diyordu.

27 Martta Topkapı Olayları Davası’nda bir sanık; Ferdane Polat tahliye edildi. Ferdane Polat bu kararı hiç beklemediği için şaşırıldı, heyecanından bayılacak olan Polat’a Yassıada Kumandanın ikazı üzerine bir bardak su verildi (Cumhuriyet, 28 Mart 1961: 5). 17 Nisan’da yapılan bir başka duruşmada ise idamı istenen iki kişiyle birlikte toplam 13 kişi tahliye edildi. Tahliye edilenler; Garnizon Kumandanı emekli General Mecit Tokcan, Namık Argüç, Selami Oğuz, 5 ila 20 yıl arasında hapis cezası istenen sanıklardan Ahmet Bükermen, Temel Çanak, Faruk Erginer, Hüsamettin Göktuğ, Ali Rıza Genç, Naci Onuk, Galip Uzunsaç, Süreyya Gencer, Muzaffer Polat, Ahmet Kandemir ve Şuayip Kutlu idi. Bu 14 sanıktan sadece Namık Argüç’ün Ankara – İstanbul Olayları Davası devam ettiğiinden Yassıada’da alıkonulmuş diğer 13 sanık öğleden sonra serbest bırakılmıştır (Havadis, 18 Nisan 1961: 1- 5).

Yassıada’da görülen 14. Dava olan Topkapı Olayları Davası’nın kararı 17 Nisan’da yapılan duruşmada açıklanmıştır. Karara göre “ Esasın 7 numarasında kayıtlı dava, esasın 1 numarasında kayıtlı Anayasa’yı İhlal Davası ile birleştirilmiştir.”

Başkan Başol, tahliye edilenlerin isimlerini okurken salonun D bölmesinde oturan sanık yakınları sevinçlerinden “ Yaşasın Adalet” diye bağırıldılar. Bu arada diğer sanık yakınları da Yassıada Postahanesine koşarak ailelerine ve yakınlarına haberi telefon veya telgrafla bildirdiler (Son Havadis, 18 Nisan 1961: 4).

4. 1. 15. 4. KİŞİSEL DAVALAR

4. 1. 15. 4. 1. Bebek Davası (31 EKİM 1960- 22 KASIM 1960) : 31

Ekim'de başlayıp 22 Kasım'da sona eren ve 7 oturum süren Bebek Davası, Yassıada Mahkemelerinde görülen en ilginç davalardan biridir. Bu dava o dönemin çok sevilen bir Başbakanının özel hayatına hiç düşünülmeden nasıl girildiğinin bir kanıtıdır. Dava ne bir rüşvet ne de laikliği istismar davasıdır. Sadece evli olan bir Başbakanın sevdiği bir bayandan çocuk sahibi olması davasıdır ve Yassıada da bunun bile hesabı sorulmuştur. Davanın sanıkları o dönemin Başbakanı Adnan Menderes ve Doktor Fahri Atabeydir.

Bebek Davası'nın gizli kalmış bir yönünü Yassıada'nın Komutanı Albay Tarık Güryay (1971: 289- 290), hatıra niteliğindeki kitabında açıklamıştır. Bebek Davası başlarken Cemal Gürsel, Tarık Güryay'a bir telgraf göndererek bu davanın gizli celsede görülmesini istemiştir. Divanın yetkisine müdahale etmekten çekinen Gürsel'in gönlü böyle küçültücü bir davanın açık görülmesine razı olmamıştır. Cemal Gürsel Yüksek Adalet Divanı'na yazdığı telgrafta " Kanuni imkân görüldüğü takdirde, Bebek Davası'nın mahrem celselerde görülmesini yüksek tasvibinize sunarım." diyerek bu konudaki temennisini dile getirmiştir. Tarık Güryay, telgrafı Mahkeme Başkanı Salim Başol'a göndermiş ve bu yüzden celse müzakere için tatil edilmiştir. Bundan sonra Cemal Gürsel'in neden böyle bir istekte bulunduğunu Mahkeme Başkanı ile birlikte Tarık Güryay da merak etmiş ve bu sorunun cevabını alabilmek için Gürselle irtibata geçmişti. Cemal Gürsel, " Gerçi o telgrafı ben çektim ama o tel şüphesiz bir emir değil, temennidir. Demek ben insanlığıma kapılıp, Devlet Başkanı olduğumu unutmuşum. Sayın Reisten ve Adalet Divanı Yargıçlarından özür dilerim. Gönlüm böyle kirli bir davanın açık görülmesine razı olmadı, mümkünse gizli celsede bakılmasını istemiştim. Fakat zinhar, gönlümden kopan bir isteği açıklamış olmam, Divanın yetkisine bir müdahale sayılmasın. Karar hakkı elbette kendilerindedir. Nasıl münasip görülürse, öyle davransınlar." diyerek telgrafının ve isteğinin nedenini açıklamış oluyordu.

Ancak Cemal Gürsel'in isteği duruşmaya başlanmış olmasından, açık celsenin birden gizliye çevrilemeyeceğinden dolayı yerine getirilememiş ve Cemal Gürsel geç kalmışlığının pişmanlığını yaşayarak "Sağlık olsun." demekle yetinmiştir.

İşte Cemal Gürsel'i bile harekete geçiren bu davanın konusu, ihtilalin kurduğu Yüce Divanın heybetli ve tarihsel anlam hacmine göre son derece küçük kalan diri bir çocuğun öldürülmesiydi. Bebek Davası'nın tutanaklarını okuyan Can Dünder ise okuduklarına inanamadığını, bu ülkenin tarihinde böyle bir dönem, böyle bir dava, böyle bir duruşma olmasının utancını yaşadığını belirterek görüşlerini şu sözlerle açıklamıştır: "İğrendim, güldüm, kızdım, acıdım." *"İhtilalin İçinden"* kitabının yazarı Ahmet Yıldız(2001: 236)'ın Bebek Davası ile düşündükleri Can Dünder'dan farklıdır. Yıldız, kitabında bu davaya dair görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

" Bir Başbakanın gayrimeşru bir bebek sahibi olması, çok ciddi ve ağır bir suç konusudur. Gerçekten Başbakanın meşruluk dışı meydana gelmiş bir bebeği yok etme cinayetinin suçlusu olduğu saptanmıştır. Bu saptama da DP yanlısı ve partice güvenilen, Prof. Dr. Alâeddin Orhon'un raporu ve ifadesi ile yapılmıştır. O çocuk doğduktan sonra, Prof. Orhon'un çocuğun ölü doğduğuna ilişkin bir rapor verilmesi istenmiştir. Orhon ise çocuk ölü değil diri doğmuş ve doğduktan sonra hayatına son verilmiş diyerek bir skandalın örtbas edilmesine engel olmuştur. Görülüyor ki olay bir çapkınlık ve meşruluk dışı bir çocuk üretme değil, doğan bir çocuğun yaratacağı skandalı örtbas etmek için yapılan bir cinayet girişiminden suçlu bulunmuştur Menderes. Herhalde meşruluk dışı da olsa kendi çocuğunun katili olan bir Başbakanın durumu görmemezlikten gelinemezdi."

Bebek Davası'nın yedi oturum ve celselerinde Başsavcı Egesel duruşmalara katılmamış yerine yardımcılarında Fahrettin Öztürk vekâlet etmişti. Başsavcı Egesel'in bu duruşmalarda görünmesini istemeyişinin nedeni Avukat Burhan Apaydın'ın Egesel'e haber göndererek "Susurluk işini" açıklayacağım tehdidi olabilir miydi? Bahsedilen Susurluk işi, Egesel'in Balıkesir'de 12 yaşındaki bir erkek çocuğunun ırzına tam teşebbüs fiilinden

mahkemeye verilmesi ve Ağır Ceza'da yargılanmasıydı. Dava takipsizlik kararı ile sonuçlanmıştı (Naskali, 2008: 9).

Devlet Opera Sanatkârlarından Ayhan Aydan, devlet konservatuvarı öğretmenlerinden Ferit Alnar ile 29.06.1944 tarihinde evlenmiş, aradan 7 yıl geçtikten sonra da yani 7.05.1951 tarihinde anlaşamayarak boşanmışlardı. 1951 senesinde Adnan Menderes, Ayhan Aydan ile tanışmış ve aralarında bir ilişki başlamıştı. Bu ilişkiden Aydan 1953 ve 1954 senelerinde gebe kalmış ancak kanaması olduğundan dolayı iki defa kürtaj olmak zorunda kalmıştır. 1955 yılında üçüncü defa hamile kalan Aydan kanaması olduğu bir gün Doktor Fahri Atabey'i aramıştır. Atabey Aydanın evine ulaşınca kadar çocuk doğmuş ve ölmüştür. Bu erkek çocuğun ölüm sebebi kalp yetersizliği ve dimağ amoxemisi olarak belirtilmiştir (YADK, 2006: 606).

İşte 31 Ekim 1960 da başlayan bu davada Adnan Menderes kendi gayri meşru çocuğunu doğacağını haber aldığı anda öldürtmekle ve diğer sanık Doktor Fahri Atabey'i suça azmettirmekle yargılanmıştı.

Ayhan Aydan verdiği ifadelerde “ Onu çok sevdim, ondan bir çocuğum olsun istedim.” demiş ve bu sözleriyle Yüce Divan'ı bile etkilemişti (Dr. Hüsnü Dedekargınoğlu'nun arşivinden). 31 Ekim'de başlayan davaya kadınlar büyük ilgi göstermişlerdi. Yüksek Soruşturma Kurulu, Ayhan Aydanın doğurduğu çocuğun Dr. Fahri Atabey tarafından öldürüldüğü ve Adnan Menderesin'de Atabeyi buna azmettirdiği iddiası üzerine yaptığı tahkikat sonunda men'i muhakeme kararı vermiş fakat Milli Birlik Komitesinin bu kararı kabul etmeyerek durumun bir defa daha görüşülmesini istemesi üzerine lüzumu muhakeme kararı almıştı. Bu suçtan dolayı Adnan Menderes ve Fahri Atabey için istenen ceza 5–10 yıl arası hapisti. Davada tanık olarak bebeği ilk defa muayene eden Bahtiyar Demirağ ve Aydanın eski eşi Ferit Alnar da dinlenmişlerdi (Akşam, 31 Ekim 1960: 1).

31 Ekim saat 9.30 da başlayan davada Adnan Menderes bitkin bir halde ifade vermiştir. Menderes Aydan'dan olma çocuğunun ölümü ile uzaktan yakından bir ilgisi olmadığını, çocuğun normal olarak öldüğünü bildiğini, Dr. Fahri Atabey'i böyle bir suça azmettirmedini belirttiikten sonra “ Dr. Atabeyin Ankara'ya geliş saati ile çocuğun ölüm saati arasında fark vardır.

Bunun tespit edilmesini istiyorum, rica ediyorum.”dedi. Dört dakika süren ifadesinden sonra Menderes yerine oturmak isteyince Başkan Başol Menderes’e “ şahitlerin ifadeleri arasında çelişki var. Bunu nasıl izah edeceksiniz?” diye sormuş, Menderes de “ üzerinden zaman geçtikten sonra şahitlerin ifadelerinin birbirini tutmayacağını, geçmiş tecrübe ve bilgilerinizle bilirsiniz. Bu hadiseden asla malumatkar değilim .” diye cevap verdi. Başkan Başol, Dr Atabey’e telefon ettiğini söyleyince Menderes hatırlamıyorum demiş ve sözüne devam etmek istemiştir. Bu sırada konuşmaya başlayan Başol, Menderes’in konuşmaya devam ettiğini görünce kendisine şu ihtarı verdi. “ Ben kesin deyince keseceksiniz, kesmezseniz kestirmesini bilirim.” (Akşam, 1 Kasım 1960: 5)

Bu konuşmalardan sonra Menderes Başbakanlığa ait 0002 plakalı makam otomobilinin Aydan’ın evinin önünde bulunmasından haberdar olmadığını belirtmiş ve Başkanın, Ayhan Aydan’dan neden ayrıldığını sorması üzerine başka bir bayanla münasebeti olduğunu ve Aydan’ın onurlu bir kadın olarak aradan çekildiğini söylemiştir (Akşam, 1 Kasım 1960: 5).

Saat 11.50 de ikinci sanık Dr. Fahri Atabey’in sorgusu başladı. Atabey, Ayhan Aydan’ı 1944 den beri tanıdığını ve ilk eşi Ferit Alnardan dünyaya gelen oğlunun doğumu sırasında onu tedavi ettiğini söyledi. 1952 senesinde Aydan hamile olduğu sırada onu yine tedavi ettiğini ve dostluklarının o tarihlerde de sürdüğünü belirtti. Alnar, Ayhan Aydan’ın hastaneye telefon ettiğini, doğum sancılarının başlayarak çocuğun ters geldiğini söylediğini, bunun üzerine erken doğan çocuklar için kullanılan üç aletten birini de alarak yola çıktığını söyledi. Alnar, Ankara ya vardığında çocuğun ölmüş olduğunu belirtti.

Bu ifadenin ardından Başkan Başol Atabey’i çocuğun cenazesini götürüp gömme konusunda sıkıştırmaya çalışmış ancak Atabey ifadesini değiştirmemiştir.

Duruşmanın öğleden sonraki ikinci celsesinde yaşananlar bir Başbakanın halk karşısında ne durumlara düşürüldüğünün bir göstergesidir. 31 Ekim de ilk defa başsavcı makamında bulunan Savcı yardımcısı Fahrettin Öztürk çok sert bir konuşma yaparak Menderes ‘i itham etmiştir. Öztürk,

Başbakanlıkta yapılan araştırmalarda kasalardan çıkan kapalı bir zarftan söz ederek şöyle diyordu: “ Şimdi size yüz kızartıcı bir olayı anlatacağım. 27 Mayıs inkılâbında bütün bakanlıklarda olduğu gibi Başbakanlıkta da araştırmalar yapan ve Türkiye'nin en güzide hâkimlerinden kurulu bulunan bir araştırma komisyonu Başbakanlıktaki bütün kasaları açtıktan sonra bir demir kasa önüne gelince duraklamış ve açılıp açılmaması hususunda tereddüt etmiştir. Bu demir kasanın üzerinde “ Tarihi vesikaları muhtevidir.” Cümlesi vardı. Bu ibare Hâkimler Komisyonunu hayli düşündürmüştü, acaba hangi devlet sırlarıyla karşı karşıya geleceğiz, bu sırları bizim öğrenmemiz de bir mahsur olabilir mi? Gibi sorular ortaya atılmıştır. Neticede ilgili makamlarla müzakere edildikten sonra Hâkimler Komisyonu kasayı açtı. Kasanın içinde bir büyük zarf vardı. Zarfın üzerinde Adnan Menderes'in imzası bulunuyordu. Zarf iyiden iyiye kapatılmıştı. Adeta bir vasiyetname veya bir sırrı muhtevî zarf manzarası arz ediyordu. Tekrar ilgili makamlarla görüşülerek zarf açıldı. Hâkimlerin her biri bu zarfta Menderes'in Türkiye'yi nurlu bir istikbale götürmek için düşündüğü planlar veya topyekûn imar hareketleriyle ilgili kararlarla karşılaşmak ümidinde idiler. Ama Heyhat! Zarfın içinden üzerinde kan lekeleri olan beyaz bir kadın kilodu çıkmıştı.” (Akşam, 1 Kasım 1960: 5)

Savcı Öztürk konuşmanın burasında zarfı açmış ve beyaz kadın kilodunu havaya kaldırarak Yüksek Adalet Divanı Üyelerine, sanıklara ve dinleyicilere göstermiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir.

“Zarftan ikinci olarak bir çift ipek kadın çorabı çıkarıldı. Başvekâlettteki tarihi vesikalara ayrılmış demir kasadan kadın kilodu, çorabı ve çıplak kadın resimlerinin olduğu bir küçük albüm çıkmıştı.” diyerek Savcı, Menderes'e sorular yönelmiş ve o zarfın o kasada ne aradığını sormuştur. Menderes'in avukatı bu sırada ayağa kalkarak müvekkiline hakaret edildiğini ileri sürerek bu sorunun sorulmamasını istemiştir. Yüksek Adalet Divanı da davayla ilgisi olmadığı için bu sorunun sorulmaması gerektiği yönünde karar vermiştir.

Bu konuda Alparslan Türkeş'le yapılan görüşmede Hulusi Turgut(1995: 159), mahkemede gözler önüne serilen bayan iç çamaşırını Türkeş'e sormuş cevaben kasa sayım tutanağında bu konuda bilgisi olmadığını söylemiştir.

Burada ilginç ancak üzücü olan nokta şudur; Mahkemede herkesin gözü önünde Menderes küçük düşürülmeye çalışılmış, özel hayatı dahi didik didik incelenmiş ve bir Başbakan halk önünde mahçub edilmiştir. Menderes'e o zarf neden ordaydı sorusu sorulmamış ve cevap alınmamıştır. Ancak mahkemenin tavrı ile Menderes aşağılanmıştır.

Darbe, Esaret ve Ölüm Kitabı'nın yazarı Hüseyin Yürük(2004: 262)' e göre Başsavcı Egesel, Demokratları kötüleyebilmek için en bayağı ve aşağılık tertiplere başvurmuştu. İşte bu yüzden Egesel, Ankara Ulus'taki Kişili Mağazası'ndan aldırıldığı iç çamaşırını “ Başbakan Menderes'in çekmecesinden çıktı.” İddiasıyla teşhir etmişti. Yine Başsavcının ortaya attığı bu iddia Adnan Menderes'i çok üzmüştür ama yakışsızlığı, çirkinliği ve ayıbı ile ona ömür boyu yapışık kalacaktır.

Duruşmada ilk şahit olarak Ayhan Aydan dinlenmiştir. 36 yaşında olduğunu söyleyerek söze başlayan Aydan'ın konuşması 17 dk sürdü. Aydan Menderes'i çok sevdiğini ve onun çocuğunu da sevdiğini ve bu yüzden ondan bir çocuk sahibi olmak istediğini ancak bunun gerçekleşmediğini söyledi. Daha sonra ise Dr. Fahri Atabey'i çok önceden tanıdığını, olay günü kendisine telefon ettiğini ancak kendisini bulamayınca araması için not bıraktığını ancak Fahri bey'in çocuğun ölümünden 3–4 saat sonra geldiğini söyledi (Akşam, 1 Kasım 1960: 5).

İkinci şahit Prof. Dr. Bahtiyar Demirağ da verdiği ifadede çocuğun prematüre doğduğunu ve solunum sıkıntısı çektiğini söylemiştir. Ayhan'ın doğumunu yaptıran Dr. Alaattin Orhon ve Menderes'in şoförü Hayri Özüğür da tanık olarak dinlenen isimler arasındaydı. Özüğür da fazla bir şey bilmediğini o gün kendisini defin müsaadesi almak için gönderdiklerini sonra Dr. Atabey ile birlikte mezarlığa giderek çocuğu gömdüklerini anlatmıştır.

1 Kasım 1960 Salı günü öğleden sonra 14.30'dan itibaren duruşmaya devam edilmiştir. Diğer şahitlerin dinlendiği bu duruşmada ilk şahit, olay günü Aydan'ın evinde misafir olarak bulunan akraba Bedriye Tunçbilek çocuğun öldürüldüğü hakkında bir bilgisi olmadığını Fahri bey'in ölümden sonra geldiğini, çocuğun zor doğduğunu ve boynunda kordon olduğunu belirtmiştir.

Ankara Belediye Doktoru Nadire Güresin, hastane şoförü Nazım Sungur, Zeynep Kamil Hastanesi Hariciye Poliklinik Şefi Nejat Sagun da dinlenen tanıklar arasındaydı. Bir başka tanık Dr. Fahri Atabeyle Ankara ya giden hemşire Fatma ÇobanZeybek ile Başkan Başol'un ilginç diyalogu şöyleydi:

Hemşire: “Çocuğun yaşaması çok arzu ediliyordu.”

Başkan: “Yaşaması değil, öldürülmesi hakkında ne biliyorsunuz onu söyle.”

Hemşire: “Bilmiyorum. Çocuğun yaşaması çok arzu ediliyordu.”
(Akşam, 2 Kasım 1960: 5)

Aydan'ın hizmetçisi Rinda Ay ve Ayhan Aydan'ın annesi tanık olarak dinlenmişler ve her ikisi de benzer şeyler söylemişti. Duruşma 3 Kasım 1960 Perşembe günü saat 13.30'a bırakılmıştı.

3 Kasım'da Mahkeme Salonunda sadece Adnan Menderes ve Dr. Fahri Atabey vardı. Bebek davası duruşmalarında dikkat çeken bir konu bu duruşmalara Başsavcı Altay Ömer Egesel'in katılmaması, onun yerine Fahri Öztürk'ün katılmasıydı. Bu duruşmada Ankara Hükümet Tabibi Dr. Nuri Sezer kendi isteğiyle şahitlik yapmak istemiş ve mezarı açılan çocuk için tamamlayıcı bilgiler vermek istediğini belirtmiştir. Bunun üzerine duruşma 5 Kasım cumartesi saat 10.30'a bırakılmıştır (Akşam, 4 Kasım 1960: 1).

Dr. Nuri Sezer'in 5 Kasım'da verdiği ifade doğan bebeğin prematüre olmadığını, normal olduğu yönündeydi. Bunun üzerine Fahri Atabey söz almış prematüre ve doğumun ayrı ihtisas dalları olduğunu, 8–9 aylık bir bebeğin durumunun 5 sene sonra nasıl anlaşılacağını belirtti. Başsavcı yardımcısı Fahri Öztürk meselenin Adli Tıp Meclisinde görüşülmesini istemiş ancak Menderes'in avukatı bu duruma itiraz etmiştir. Buna rağmen Salim Başol Adli Tıp önerisini kabul etmiş ve duruşmayı 12- Kasım Cumartesi saat 9.30 'a bırakmıştır (Akşam, 6 Kasım 1960: 5).

12 Kasımdaki duruşmada Atabey'in avukatı müvekkili için tahliye istemiş ancak bu istek reddedilmiştir. Adli tıptan beklenen rapor gelmediği için

duruşma 19 Kasım Çarşamba gününe bırakılmıştır (Akşam, 13 Kasım 1960: 5).

19 Kasımda yapılan duruşmada Adnan Menderes hakkında ağır suçlamalar yapmış, menderes'in hareketlerinin toplumun ahlakını bozduğunu ileri sürmüş, Dr. Fahri Atabeyin de T.C.K'nun 453. maddeleri gereğince cezalandırılmalarını istemiş, Menderes'in avukatı Burhan Apaydın ise müvekkilinin beraatını talep etmiştir.

Menderes de iddia makamının birtakım vakıalar ve gayri vaki şeyleri bir araya getirmek suretiyle bir örgü yaparak itham vasıtası haline sokmak istediğini, Ayhan Aydan la 1948 de değil 1951 de tanıştığını savcılığın bu tarihi 1948 göstermekle kendisini Ayhan Alnar ve Ferit Alnar'ın ayrılmasının da kendisine yıkmak ve itham altında tutmak için söylediğini belirtmiştir. Savcının azmetmiş bir haleti ruhiyeye sahip olarak bir takım iddialarda bulunduğunu kul ile Allah arasında kalması gereken ve dava ile hiçbir alakası bulunmayan hususlar üzerinde durduğunu ilave etmiştir. Menderes'in konuşması 16 dk sürdü ve Yüksek Adalete güvendiğini söyleyen Menderes beraatını istedi. Duruşma 22-Kasım Salı günü saat 13.30'a ertelenmiştir (Akşam, 20 Kasım 1960: 5).

22 Kasım Çarşamba günü Bebek Davası Tahliye kararı ile sona ermiştir. Aynı tarihte devam eden İpar davası bittikten sonra Menderes salonda bırakılmış 5 dk sonra salona Fahri Atabey getirilmiştir. Başkan Başol, önce Bozkırdan diş tabibi Akif Ersoy tarafından çekilen bir telgrafı okuttu. Telgrafta Ayhan Aydan'ın yurt dışına çıkma isteği ile çocuğun öldürülmesi arasında bir ilişki kurmak gerektiği bildiriliyordu. Menderes bu telgrafa cevap olarak "tamamen hilafı hakikattir." demiştir. Bundan sonra Bebek Davası'nın kararı okunmuştur.

Karar şu şekildeydi:

1. Dr. Fahri Atabey hakkındaki tutuklama sebepleri ortadan kalktığından salıverilmesi için başsavcılığa yazı yazılmasına,
2. Sanık Adnan Menderes hakkındaki tutuklama kararının geri alınmasına,

3. Adnan Menderes hakkındaki kararın Yüksek Adalet Divanı dava defteri esas birde kayıtlı Anayasayı İhlal suçu ile birleştirilmesine oy birliği ile karar verilmiştir (Akşam, 23 Kasım 1960: 5).

Mahkemenin önünde ve DP'lilere "Kuyruklar", "Düşükler" denildiği bir dönemde büyük bir cesaretle sevgisinin arkasında duran ve Adnan Menderes'le ilişkisini gizlemeyerek "Ondan bir çocuğum olsun istiyordum." diyen Ayhan Aydan, çalışmamızın devam ettiği günlerde İzmir'in Çeşme ilçesi Alaçatı Beldesi'ndeki evinde 85 yaşında 20 Şubat 2009 tarihinde hayata veda etti. Arkasında ise cesaret örneği bir kadın portresi bıraktı.

4. 1. 16. KARAR VE CEZALAR

Yassıada Duruşmaları'nın tarihi kararı 15 Eylül 1961 tarihinde saat 9.45'te açılan duruşmada sanıkların yüzlerine karşı okunuyordu. 1500 sayfa tutan gerekçeli kararın okunması çok zaman alacağı ve duruşma uzayacağı için kararın yalnızca hüküm kısmı okunuyordu. Kararın okunması öğleden sonra da devam etmiş ve saat 15.20 ' de sona ermiştir (Tanin, 16 Eylül 1961: 1).

Yüksek Adalet Divanının verdiği kararlarda 15 ölüm, 31 müebbet hapis, 418 çeşitli hapis ve 123 beraat bulunuyordu. Demokrat Parti'nin önemli isimlerinin aldıkları cezalar şu şekilde idi:

1- Sanık Celal Bayar:

a- Divanın 960/2 numarasında kayıtlı irtikaptan hareketine uyan Türk Ceza Kanununun 209/1 inci maddesi hükmünce tayin olunan 5 sene ağır hapis cezasının 15 numaralı kanunun 3 üncü maddesi ve Türk Ceza Kanununun 56 ncı maddesi gereğince altıda biri olan 10 ayın indirilerek 4 sene 2 ay ağır hapsine, 227 inci madde icabınca müebbeden memuriyetten mahrumiyetine oy birliği ile,

b- Divanın 960/7 numarasında kayıtlı Topkapı, 960/31 de kayıtlı Kayseri ve 960/4 de kayıtlı İstanbul-Ankara Olayları Anayasayı ihlal suçunun maddi vakiasını teşkil etmiştir.

c- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını cebren tağyir ve tebdil ve ilgadan dolayı Türk Ceza Kanununun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliğı ile, (YADK, 2006: 342).

2- Sanık Adnan Menderes:

a- Divanın 960/8 numarasında kayıtlı yeni doğmuş çocuğı öldürmeye diğler sanık Doktor Atabek'i azmettirmek suçundan beraatine oy birliğı ile,

b- Divanın 960/3 numarasında kayıtlı 6-7 Eylül olaylarından dolayı Türk Ceza Kanununun 64 ve 517 nci maddeleri gereğince takdiren ve teşdiden 4 sene hapsine ve 250 lira ağır para cezası alınmasına, husule gelen zarar pek fahiş olduğundan 522 madde gereğince yarısı artırılarak 6 sene hapsine ve 375 lira ağır para cezası ile mahkumiyetine oybirliğı ile,

c- Divanın 960/13 numarasında kayıtlı İpar Transport Şirketinin döviz yolsuzluğundan dolayı Türk Ceza Kanununun 240/1 inci maddesi hükmünce takdiren ve tecdiden bir sene hapsine 400 lira ağır para cezası alınmasına ve 20 nci madde delaleti ile takdiren 6 ay memuriyetten mahrumiyetine oy birliğı ile,

d- Divanın 960/21 numarasında kayıtlı örtülü ödenekten binnetice 4.877.730 lira 19 kuruşu müstakilen zimmetine geçirmekten Türk Ceza Kanununun 202/1 inci maddesi hükmünce zimmet miktarı nazara alınarak, takdiren 10 sene ağır hapsine ve zimmete geçirilen miktarın ödettirilmesine, 227 inci maddeye göre memuriyetten müebbeden mahrumiyetine ve görevini kötüye kullanmaktan 240 inci madde gereğince ve usulsüz sarf edilen meblağın çokluğu göz önünde tutularak takdiren 3 sene hapsine ve 1000 lira ağır para cezası ile cezalandırılmasına ve aynı maddeye tevfikan ve takdiren 3 sene memuriyetten mahrumiyetine, 80 inci madde icabınca altıda birinin arttırılarak 3 sene 6 ay hapsine ve 1166 lira 60 kuruş ağır para cezası ile cezalandırılmasına ve 3 sene 6 ay memuriyetten mahrumiyetine, içtima sebebi ile aynı kanunun 74 ve 75 inci maddeleri hükmünce tamamının infazına oy birliğı ile,

e- Divanın 960/32 numarasında kayıtlı “ Demokrat İzmir”, 960/7 numarasında kayıtlı Topkapı, 960/30 numarasında kayıtlı Çanakkale ve 960/31 numarasında kayıtlı Kayseri olayları ile 960/20 numarasında kayıtlı Radyo, 961/7 numarasında kayıtlı Vatan Cephesi ve 961/8 numarasında kayıtlı İstimlak Yolsuzlukları ve 960/4 numarasında kayıtlı İstanbul-Ankara olayları Anayasayı ihlal suçunun maddi vakialarını teşkil etmiştir.

f- Anayasayı ihlal suçundan dolayı Türk Kanununun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliği ile, (YADK, 2006: 342-343)

3- Sanık Fatın Rüştü Zorlu:

a- Divanın 960/3 numarasında kayıtlı 6-7 Eylül olayından dolayı Türk Ceza Kanununun 64 ve 517 inci maddeleri gereğince takdiren ve teşdiden 4 sene hapsine ve 250 lira ağır para cezası alınmasına, husule gelen zarar pek fahiş olduğundan 522 inci madde icabınca yarısı artırılarak 6 sene hapsine ve 375 lira ağır para cezası alınmasına oy birliği ile,

b- 960/13 numarasında kayıtlı İpar Transport Şirketinin döviz kaçakçılığı yolsuzluğundan dolayı Türk Ceza Kanununun 240/1 inci maddesi hükmünce takdiren ve teşdiden 1 sene hapsine, 400 lira ağır para cezası alınmasına ve 20 nci madde delaleti ile takdiren 6 ay memuriyetten mahrumiyetine oy birliği ile,

c- 960/4 numarada kayıtlı İstanbul-Ankara olayları Anayasayı ihlal suçunun maddi vakiasını teşkil etmiştir.

d- Anayasayı ihlal suçundan Türk Ceza Kanununun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliği ile, (YADK, 2006: 344)

4- Sanık Hasan Polatkan:

a- 960/11 numarada kayıtlı davadan dolayı Türk Ceza Kanununun 213 ncü maddesi hükmünce takdiren 6 sene ağır hapsine, 80 inci maddesi ile altıda birinin artırılarak 7 sene ağır hapsine, 225/1 inci madde gereğince

rüşvet olarak alınan miktarın beş misli tutarı (550.000) lira ağır para cezası ile tecziyesine, 227/2 madde icabınca müebbeden memuriyetten mahrumiyetine ve 33 üncü maddeye göre cezası müddeti zarfında kanuni mahcuriyet halinde bulundurulmasına oy birliği ile,

b- 960/18 numarada kayıtlı davadan dolayı Türk Ceza Kanununun 240/1 inci maddesi gereğince 6 ay hapsine ve 200 lira ağır para cezası alınmasına, 20 inci madde delaleti ile 3 ay memuriyetten mahrumiyetine oy birliği ile,

c- 960/13 numarada kayıtlı davadan dolayı Türk Ceza Kanununun 240/2 inci maddesi gereğince 3 Ay hapsine ve 200 lira ağır para cezası alınmasına, 20 ,inci madde delaleti ile 3 ay memuriyetten mahrumiyetine oy birliği ile,

d- 960/4 numarada kayıtlı İstanbul-Ankara olayları Anayasayı İhlal Davasının maddi vakiasını teşkil etmiştir.

e- Anayasayı İhlal suçundan dolayı Türk Ceza Kanununun 146/1 inci maddesi hükmünce ölüm cezasına çarptırılmasına oy birliği ile karar verilmiştir (YADK, 2006: 344- 345)

Duruşmaların bitiminde kararı açıklanan davalar ve cezalar şöyle idi:

1- Anayasayı İhlal Davası: Tarihin en çok sanıklı, Yassıda'nın ilk ve son davası olma özelliği bulunan bu dava 14 Ekim 1960'da başlamış, yarım gün sürdükten sonra 11 Mayıs'ta yeniden başlamış ve 11 Ağustos'a kadar 54 oturum devam etmiştir. 401 sanıklı bu dava ölümler dolayısıyla 395 sanıkla devam etmiştir. Başsavcı tarafından 107 sanığın idamı, 8 sanığın beraati istenmiştir. Duruşma sırasında iki sanık serbest bırakılmıştır (Tanin, 15 Eylül 1961: 1).

2- Köpek Davası: Celal Bayar ile Nedim Ökmen'in sanık olarak bulunduğu bu dava 4 duruşma sürmüştür ve sanıkların aleyhine sonuçlanmıştır.

3- 6- 7 Eylül Olayları Davası: 20 duruşma süren ve 99 tanığın dinlendiği bu dava sonunda Celal Bayar'ın mahkumiyet hali kaldırılmış, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Kemal Hadımlı'nın tutukluluklarının devamına karar verilmiştir. İçlerinde Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay ve Alaattin

Eriş'in bulunduğu 7 sanık serbest bırakılmıştır (Tanin, 15 Eylül 1961: 5).

4- Bebek Davası: Adnan Menderes ve Dr. Fahri Atabey'in sanık buldukları dava 7 duruşma sürmüştür, 20 tanık dinlenmiştir. Adnan Menderes ve Atabey beraat etmişlerdir.

5- Vinylex Davası: 4 sanıklı bu dava 5 duruşma sürmüştür, 14 tanık dinlenmiştir. Hasan Polatkan ile üç vinylex'çi mahkum olmuşlardır.

6- İrtikap Davası: iki sanıklı bu dava 5 duruşma sürmüştür, 9 tanık dinlenmiştir. Sanıklardan Zeyyat Mandalinci beraat etmiş, Hayrettin Erkmen mahkum olmuştur (Tanin, 15 Eylül 1961: 5).

7- Arsa Davası: Tek sanıklı bu dava 3 duruşma sürmüştür, 6 tanık dinlenmiştir. Dava bitiminde Nedim Ökmen mahkum olmuştur.

8- İpar Davası: Adnan Menderes'in ikinci derecede sanık bulunduğu 7 sanıklı bu dava, 13 duruşma sürmüştür, 10 tanık dinlenmiştir. Dava sonunda Ali İpar, Fatin Rüştü Zorlu, Sebati Ataman, Hasan Polatkan, Hayrettin Erkmen, Medeni Berk ve Adnan Menderes mahkum olmuşlardır (Tanin, 15 Eylül 1961: 5).

9- Değirmen Davası: Sıtkı Yırcalı ve Şemsi Demirkan'ın sanık buldukları bu dava, 5 duruşma devam etmiş, zaman aşımından dolayı

düşmüş ve sanıklar hakkındaki tevkif müzekkeresi geri alınmıştır. Demirkan serbest bırakılmıştır.

10- Barbara Davası: iki sanıklı bu dava, 6 duruşma sürmüştü, 4 tanık dinlenmiştir. Dava sonunda Refik Koraltan ve Hasan Polatkan mahkum olmuşlardır (Tanin, 15 Eylül 1961: 5).

11- Örtülü Ödenek Davası: Adnan Menderes ve Ahmet Salih Korur'un sanık olarak buldukları bu dava, 13 duruşma devam etmiş, 47 tanık dinlenmiş ve sanıkların aleyhine sonuçlanmıştır.

12- Radyo Davası: Devlet radyosunun DP organı haline getirilmesinden doğan 9 sanıklı bu dava, 6 duruşma sürmüştü, 20 tanık dinlenmiştir. Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Dr. Mükerrer Sarol, Emin Kalafat, Celal Yardımcı, Sıtkı Yırcalı, Haluk Şaman, Abdullah Aker mahkum olmuş, Altumur Kılıç serbest bırakılmıştır (Tanin, 15 Eylül 1961: 5).

13- Topkapı Olayları Davası: 60 sanıklı bu dava, 24 oturum devam etmiştir. Başsavcının ilk idam istediği davadır. 15 sanığın idamı istenmiştir. 166 tanığın dinlendiği bu davada başta Celal Bayar, Adnan Menderes, Kemal Aygün, Ethem Yetkiner olmak üzere 43 sanık hüküm yemiş, 11 sanık serbest bırakılmıştır (Tanin, 15 Eylül 1961: 5).

14- Çanakkale Olayları Davası: Geyikli'de CHP milletvekillerinin yolunun kesilmesinden doğan 4 sanıklı bu dava, 11 duruşma günü devam etmiş 66 tanık dinlenmiştir. Menderes ile üç Çanakkale milletvekilinin idamı istenmiştir. Dava mahkumiyetle sonuçlanmıştır.

15- Kayseri Olayları Davası: 13 sanıklı bu dava, 13 duruşma sürmüştü ve 50 tanık dinlenmiştir. Başsavcı, Adnan Menderes dahil sanıklardan 11'inin

idamını, birinin beraatını istemiştir. Dava sonunda 8 Kayseri milletvekilinin tutukluluk halleri kalkmış, Menderes ile 4 sanık mahkum olmuştur (Tanin, 15 Eylül 1961: 5).

16- Demokrat İzmir Davası: Bu davanın 24 sanığı varken, sonradan katılan 8 kişiyle sanık sayısı 32 olmuştur. 14 duruşma süren davada 69 tanık dinlenmiştir. Başta Menderes olmak üzere 18 sanık mahkum olmuş, 18'i de serbest bırakılmıştır.

17- İstanbul- Ankara Olayları Davası: 117 sanıklı bu dava 49 oturum devam etmiş ve 376 tanık dinlenmiştir. Eski Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar, duruşma esnasında kalp krizinden ölmüştür. Dava sonunda 32 sanık serbest bırakılmıştır. Yüksek Soruşturma Kurulu, kararnamede başta Celal Bayar, Adnan Menderes ve Kabine üyeleri olarak 10 kişinin idamını istediği halde Başsavcı bu sayıyı 44'e çıkartmıştır. Sanıklar arasında eski Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, Ankara Örfi İdare Komutanı Namık Argüç de bulunmaktaydı (Tanin, 15 Eylül 1961: 5).

18- İstimlak Davası :10 sanıklı bu dava, 15 oturum devam etmiş, 37 tanık dinlenmiştir.

19- Vatan Cephesi Davası: 22 sanıklı bu davada Başsavcı tüm sanıkların idamını istemiştir. Sanıklardan 19'u mahkum olurken, Sebati Ataman, Mükerrerem Sarol, Hadi Hüsman beraat etmişlerdir (Tanin, 15 Eylül 1961: 5).

4. 1. 17. ... VE SON PERDE İNİYOR, İDAMLAR GERÇEKLEŞTİRİLİYOR

Aylarca süren duruşmaların ardından sanıklara verilen cezalar belli oluyor ve üç ismin kesin olarak asılmasına karar veriliyordu. MBK tarafından idamı onaylanan isimler Eski Başbakan Adnan Menderes, Eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan idi. Celal Bayar'ın idam cezası ise 65 yaşını doldurduğu için müebbet hapse çevriliyordu. Yine haklarında ölüm cezası verilmiş bulunan Rüştü Erdelhun, Refik Koraltan, Agâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Eratamanın cezaları müebbet hapse çevriliyordu (Tanin, 16 Eylül 1961: 1). 10 yıllık DP iktidarının tüm faturası idamı onaylanan üç isme çıkarılıyordu.

Demokrat Parti'nin eski İstanbul milletvekili Mithat Perin'e göre mahkemenin sonucu önceden belirlenmiş ve kaç kişinin idam edileceği dahi açıklanmıştı. Bu düşüncesine MBK Üyeleri'nden Suphi Gürsoytrak'ın " En az 50- 60 kişiyi asmaz isek, ihtilalin meşruiyeti sarsılır." sözlerini gösteriyordu.

İnfazlar sırasında hazırlık en az 50 kişi için yapılmış, masraf listesine 10 adet idam sehpası, 50 adet tabut, 7 düzine kolye zinciri, 80 adet pirinç levha ve 2000 adet tuğla eklenmişti (Perin, 1970: 24).

Mahkemenin kararı açıkladığı gün 15 Eylülde Menderes biriktirdiği hapları saklayarak intihar girişiminde bulunduğundan, hüküm 16 Eylül'de infaz edilemedi. Ancak 16 Eylül'de sabaha karşı 05.12'de Fatin Rüştü Zorlu ve sabaha karşı 04.40'ta Hasan Polatkan idam edildiler.

4. 1. 17. 1. Son Sözler : İlk olarak idam edilen Hasan Polatkan'dan son isteği ve vasiyeti soruldu. Polatka'nın tek isteği suçsuz olduğunun ailesine söylenmesiydi. Fatin Rüştü Zorlu ise idam sehpasına çıkarken metanetini hiç kaybetmedi. Dini telkinde bulunan imamın hatalarını düzeltecek kadar soğukkanlı olan Zorlu kendisine son isteği sorulduğunda ailesine kısa bir mektup yazmak istediğini söyledi. Zorlu, mektubunda ailesinin üzülmelerini

temenni ederken vatana hizmet ettiğini ve yanlış bir şey yapmadığını belirtiyordu.

“Sevgili anneciğim, Emel’ciğim, Sevin’ciğim ve ağabeyciğim, şimdi Cenabı Hakk’ın huzuruna çıkıyorum. Sakinim, huzur içindeyim. Benim için üzülmeyin. Sizlerin sakin ve huzur içinde yaşamanız beni daima müsterih edecektir. Bir ve beraber olun. Allah’ın takdiratı böyleymiş. Hizmet ettim ve şerefimi daima muhafaza ettim. Anne, siz sevdiklerimi muhafaza edin ve Allah’ın inayeti ile onların huzurunu temin edin. Hepinizi Allah’a emanet eder, tekrar üzülmemenizi ve hayatta berdevam olarak beni huzur içinde bırakmanızı rica ederim. Allah memleketi korusun.” (Şen, 2007: 170)

4. 1. 17. 2. Menderes’in İntiharı : Mahkeme kararını açıkladığı gün 15 Eylül 1961’de Adnan Menderes kibrit kutusunda biriktirdiği uyku ilaçları ile intihara teşebbüs etmişti. Menderes henüz kendisi hakkında verilen idam kararını bilmiyor ve ada kumandanına “ karar ne oldu?” diye soruyor, kumandan ise “ Yetişmedi, 10 Ekim’e kaldı.” diyerek Menderes’i rahatlatmaya çalışıyordu. İdamından 24 saat önce Menderes doktor kontrolünde tutuluyor ve hatta yataktan kalkmasına dahi izin verilmiyordu. Menderes, yemek yemiyor sadece çay ve sigara istiyordu (Dr. Hüsnü Dedekargınoğlu’nun Arşivinden).

Çok sıkıştığını ve tuvalete çıkmak istediğini söyleyen Menderes’e “ İşte lazımlık, hepimizin önünde otur yap.” denince kahroluyor ve “ Beyler, merhamet edin.” diyordu. Son gününde dahi intiharından kimsenin mesul bulunmadığını anlatmak için insanüstü bir çaba harcayan Menderes, adada görevli bulunan askerlere bir zarar gelmemesi için çırpınıyor, neden ve nasıl intihara kalkıştığını ayrıntılarıyla anlatıyordu.

Menderes’in muayenesini yapan doktorlar her şeyin yolunda olduğunu ve Menderes’in normale döndüğünü yazan bir rapora imza attılar. Yapılan sağlık kontrolüyle ilgili raporların detayları yıllarca saklı kaldı. Yassıada Belgeleri’nin gizliliğinin kaldırılmasıyla Menderes’in durumunun kötü olduğunu, ilaçlarına devam etmesi gerektiği ve İstanbul’dan takviye doktor getirilmesinin istendiği ortaya çıkıyordu. İşte Yıllarca tartışılan ve iyileşmeden

Menderes'e sağlam raporu veren ve bu rapora imza atan altı hekim şunlardı: Farmakoloji ve Tedavi Kliniği Ord. Prof. Sedat Tavat, Amiral Bristol Hastanesi Dâhiliye Servisi şefi ve Mesul Müdürü Nevzat Yegünsu, Yassıada Garnizon Hastanesi Baş Hekimi Asabiye Mütihazası Yarbay Galip Bozalıoğlu, Dâhiliye Mütihazası Dr. Binbaşı Ahmet Karahalıoğlu, Hariciye Mütihazası Dr. Binbaşı Zeki Kebapçioğlu, Garnizon tabibi Kıdemli Üsteğmen Sedat Yürütken.

4. 1. 17. 3. Menderes İmralı'ya Götürülüyor : Doktorların verdiği rapordan sonra hükmün infazı için Menderes İmralı'ya götürölmek üzere yola çıkarıldı. Hastaneye gittiğini zanneden Menderes ada kumandanından eşi Berrin'den mektup geldikçe kendisine iletmesini rica ediyordu. Ada kumandanı Tarık Güryay (1971: 344-366). Menderes'in asılmasının haksız olduğunu ve ondan önce başka isimlerin asılmalarının gerektiğini düşünüyor ve Menderes'e bir yakınlık duyuyordu. Menderes'in idamını yanlış gören tek isim Güryay değildi. İhtilal lideri Cemal Gürsel'de Menderes İmralı'ya götüröldükten sonra telefon ederek kumandana Menderes'i göndermemesini istemiş ancak geç kalmıştı.

Dini telkin almak istemeyen Menderes yalnız tövbe duasına katıldı. Diğer sanıklara olduğu gibi Menderes'e de son isteği ve sözleri sorulmuştur. Adnan Menderes'in son sözleri *"Hayata veda ettiğim şu anda devlete ve millete saadetler diler, karımı ve çocuklarımı şefkatle andığımı bildiririm."* oldu. Son arzusu ise *"şerefle yaşadığının ve suçsuz olduğunun bilinmesiydi."* *"Vatan sağ olsun"* dedi ve cellât iskemleyi itti. Ülkenin on yıllık Başvekilinin "Allah" nidası, tüm adayı inletiyor ve koca bir devir sona eriyordu, Türkiye bir Başbakanını darağacında bırakarak siyasi tarihinde bir perdeyi daha kapatmış oluyordu.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5. 1 SONUÇLAR

Türkiye'nin çok partili hayata geçişi uzun bir süreç içerisinde gerçekleşmiş ve bu uzun süreçte çok sancılı günler yaşanmıştır. 27 yıl boyunca tek parti ile yaşamaya alışmış olan Türk halkının karşısına 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti çıkmış ve bu yeni parti ile Türkiye'de değişim başlamıştır.

Adını halktan almasına ve halkın partisi olduğunu savunmasına rağmen Cumhuriyet Halk Partisi, halkın isteklerine cevap verememiştir. Halka inemeyen CHP'nin karşısına dikilen Demokrat Parti ise girdiği her seçimden zaferle ayrılmıştır. Demokrat Parti, Türk halkı için yeni bir nefes olmuştur. Tek parti iktidarının baskısından bunalan halk tepkisini sandıklarda göstermiştir.

Demokrat Parti'nin üstün başarıları, halkın bu partiye güveni ve sevgisi CHP'yi tedirgin etmiş, bu tedirginliğin sonucunda iki parti arasında kapatılamayacak kadar büyük uçurumlar oluşmuştur. Oluşan bu uçurum giderek yerini daha büyük sorunlara bırakmış, Türkiye kavgaların ülkesi haline gelmiştir. Sorunların ve kavgaların nedenini, CHP'nin muhalefeti içine sindiremeyişinde ve Demokrat Parti'nin iktidarı taşıyamamasında aramak gerekmektedir. Belli bir görüşe bağlı kalarak tek bir partiyi savunmak ve hatayı tek bir noktada aramak olayı daha karmaşık bir hale getirmekten öteye gitmemektedir.

1950- 1960 Türkiyesi'ndeki kötü gidişatın sorumlusu tek başına CHP ya da DP değildir. Her iki partinin sevapları olduğu kadar günahları da göz ardı edilemez. Demokrat Parti'nin değişen tutumları ve gittikçe artan baskı politikası da sorunların ana nedenidir. İktidarının ilk yıllarında toplumun her kesimine yeşil ışık yakıp, umutlar vaat eden DP'nin yıllar geçtikçe tutum değiştirmesi geniş halk kitleleri üzerinde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır.

27 Mayıs 1960 askeri darbesi Demokrat Parti için bir son olduğu kadar demokrasi için de hayal kırıklığı olmuştur. 27 Mayıstan sonra Demokrat Parti ileri gelenlerini yargılamak amacıyla kurulan Yassıada Mahkemeleri uzun yıllar tartışılmış; tartışmalar CHP ve DP zihniyetini yansıtmaktan öteye geçememiştir. Konuya objektif yaklaşmak her iki taraf için de zor olmuş ve bunun sonucunda tartışmalar sürüp gitmiştir.

Yassıada Mahkemeleri, Başkanı, Başsavcısı, sanıkların yargılanmaları ise madalyonun bir başka yönünü gözler önüne sermektedir. Yassıada Mahkemesi'nin 11 ay boyunca yapmış olduğu yargılamalar günümüzde hala tartışılan konular arasındadır.

On yıl boyunca Türkiye'nin kaderini belirlemiş, halkın iradesi, desteği ve yoğun sevgisi ile iktidara gelmiş olan Demokrat Parti'nin önde gelen isimlerinin çok ağır şekilde eleştirilmeleri, mahkemeyi halkın gözünde soğutmuş, mahkemenin güvenilirliğini yitirmesine neden olmuştur. Bunun yanında görevi suistimal, adam öldürmeye azmettirme ve Anayasa'yı ihlal gibi önemli davaları göreceği düşünülen mahkemenin Bebek Davası gibi komik davaları da ele alması Türkiye'yi ağır bir utancın içine sokmuştur.

Darbenin meşruluğunu kanıtlamak için türlü yollara başvuran mahkeme, sanıklardan avukatlara hatta sanıkları savunan tanıklara kadar herkesi küçük düşürmeye çalışmıştır. Sanıklar aşağılanarak konuşma hakları ellerinden alınmıştır. Sadece sanıklar değil, sanık avukatları da türlü baskılara maruz kalmıştır. Adnan Menderes'in Avukatlarından Talat Asal bir duruşmanın ertesinde askerliğini yaptığı halde tutuklanarak askere gönderilmeye çalışılmıştır. Demokrasi adına yapılan tüm bu girişimler, demokrasiye en büyük zararı vermiştir.

Yassıada da 11 ay boyunca Başbakan'dan Cumhurbaşkanına kadar tüm DP kadrosu yargılanmıştır. Kararlar açıklandığında ise 10 yılın faturası

sadece üç isme çıkarılmıştır. Demokrat Parti'ye gönül verenler hatta iktidarda iken Adnan Menderes'in yanında bulunup ona destek verenler, duruşmalar esnasında ondan tüm desteklerini çekmişlerdir.

Duruşmalarda her suçun kendi üzerine yıkılmaya çalışıldığını gören Menderes, büyük hayal kırıklığına uğramıştır. İktidarda iken onu alkışlayanlar duruşmalarda neredeyse kendisini tanımadıklarını söyleme noktasına geldiler. Böylece Adnan Menderes'in siyaset kurbanı olduğu da gözler önünde serilmiş oldu.

Demokrat Parti, günümüzde hala birçok yönleriyle tartışılan bir konu. Türk Demokrasi Tarihinde bir Başbakanının asılması ve neden asıldığı konusu hala birçok insan tarafından merak edilmektedir. Türkiye'nin 10 yıl boyunca kaderini belirlemiş olan ve halkın iradesi, desteği ve yoğun sevgisi altında iktidara gelmiş olan Demokrat Parti'nin Türkiye'ye kattıkları inkar edilemez gerçeklerdir.

Yassıada'da kurulan mahkemenin hiçbir somut delil bulamamasına rağmen koca bir on yılın üç isme çıkarılması, düşünülmesi gereken bir konudur. İdamlarla birlikte birçok kişi zarar görmüş ama en önemlisi Türkiye çok ağır bir utancın içine düşmüştür. Aylarca süren duruşmalar esnasında Mahkeme Başkanı ve Başsavcı'nın tutumları da hala eleştirilen konular arasındadır.

Darbeden sonra ne değişti? Türkiye düşlediği demokrasisine kavuştu mu? Bu soruların cevabı Türkiye'de hiçbir şeyin değişmediği ve özlenen demokrasiye kavuşulmadığıdır. Türkiye'de yaşananlara baktığımızda demokrasi yolunda atılan adımların hala yarım kaldığını ve çok da önemli bir mesafenin alınamadığını görüyoruz. "demokrasi, demokrasi" diyerek çığlık atanlar 27 Mayıs'tan sonra her şeyin bir gül bahçesine benzeyeceklerini sandılar ve demokrasi uğruna üç devlet adamını katledilmesine seyirci kaldılar. Türkiye'de bireyler hala düşüncelerini açıkça dile getiremiyorlar. İdamlar, insanlara susmayı öğretti. İnsanlar sindirildi ve sonlarının bir Başbakana benzemesinden korktular. En önemlisi Türkiye, yıllarca kara bir lekeyle yaşamaya mahkum edildi.

TBMM, DP mensupları için “ iade-i itibar” kanunu çıkarmış, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan’ın mezarları, idamlarınının 29. yılında devlet töreni ile İmralı’dan İstanbul’daki Anıtmezar’a taşınmış ve törene yaklaşık bir milyon kişi katılmıştır. 27 Mayıs’ın “Hürriyet ve Demokrasi Bayramı” olarak kutlanması, yirmi yıl sürdükten sonra 12 Eylül 1980 İhtilali’yle sona erdi. Demokrat Parti ve mensupları, Yassıada yargılamalarında zimmet ve diğer mali suçlamalardan aklanarak çıkmışlardı. Caddelere, havaalanlarına, üniversitelere ve önemli tesislere “Adnan Menderes” ve “Celal Bayar” isimleri verildi. “Demokrasi şehitleri” denilerek Anıtkabir’e gömülmüş olan birkaç öğrencinin mezarı 12 Eylül 1980’den sonra Anıtkabir’den başka bir yere nakledildi. Celal Bayar 1986 yılında vefat ettiğinde cenazesi Harp Okulu Öğrencileri tarafından taşınmış, birçoğu 27 Mayıs’ta Yüzbaşı olan Silahlı Kuvvetlerin en üst düzeydeki komutanları cenazenin arkasından saygı duruşunda bulunmuşlardır. İdamlardan sonra yaşanan bu gelişmeler yapılan yanlışlıkların düzeltilme çabasından ibarettir.

5. 2. ÖNERİLER

Türkiye’de çok partili hayat ve Demokrat Parti araştırmacıların ilgisini çeken bir konudur. Bu konuda çok sayıda eser mevcuttur. Ancak, Yassıada ve duruşmalarla ilgili kaynaklar sınırlı olduğu için bu konuda araştırma yapacak araştırmacılar zorlanmaktadır. Bu yüzden konu ile ilgili tutanakların tamamının yayımlanması ve araştırmaların artması farklı bilgilere ulaşılabilmesi açısından önemlidir. Bunun yanında, belgelerin üzerindeki gizlilikler ortadan kalktıkça yapılan araştırma sayısı artacaktır. Bu konuda araştırmacılara sağlanan imkanlar artırılarak teşvik edilmelidir.

Demokrat Parti dönemine ait yapılan araştırmalar da farklı düşünceler hem olumlu hem de olumsuz yönler taşımaktadır. Farklı düşünceler konunun yorumlanabilmesi açısından araştırmacılara yeni pencereler açarken, gerçek dışı bazı saptamalar araştırmacının güvenilirliğini zedelemektedir. Bu konuda çıkacak olan yeni yayınlar ve yapılacak doğru saptamalar konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

1- GAZETELER

- Akşam*, 1960(Ekim- Aralık), İst.
- Cumhuriyet*, 1961(Şubat- Mart), İst.
- Dünya*, 1960, İst.
- Havadis*, 1961(Nisan), İst.
- Hürriyet*, 1961(Temmuz), İst.
- Milliyet*, 1961(Nisan- Mayıs), İst.
- Son Baskı*, 1961(Haziran), İst.
- Son Havadis*, 1961(Nisan- Mayıs), İst.
- Son Posta*, 1961(Temmuz- Ağustos), İst.
- Tanin*, 1961(Eylül), İst.
- Yeni Sabah*, 1961(Temmuz- Ağustos), İst.
- Ulus, Şubat 1961, İst.

2- ESER VE MAKALELER

- Adalet Huzurunda. (1960). *Hayat Dergisi*. Yıl: 5, Sayı:43. s. 4- 12.
- Ağaoğlu, Samet. (1972). *Demokrat Parti'nin Doğuş Ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Ağaoğlu, Samet. (1972). *Marmara'da Bir Ada*. İstanbul: Baha Matbaası.

Aksoy, Muammer. (1960). *Partizan Radyo ve D.P.* Ankara Ayyıldız matbaası.

Anadol, Cemal. (2004). *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti.* İstanbul: Yeni Kuvayı Milliye Yayınları.

Armaoğlu, Fahir. H. (1964). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi.* Ankara.

Avcıoğlu, Doğan. (1963). Tepesi Üstü Duran Ağaç. *Yön Dergisi.* Sayı: 48, Nisan, s. 3

Aydemir, S. Şevket. (1979). *İkinci Adam.* C: 2. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ayışığı, Metin. (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi (1923- 1961).* Yayınlanmamış Ders Notları, Balıkesir Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Balıkesir.

Barbara Davası Başladı. (1960). *Hayat Dergisi.* Yıl: 5, Sayı 48, s. 4.

Barlas, Mehmet. (2000). *Türkiye'de Darbeler ve Kavgalar Dönemi.* (2. Baskı). İstanbul: Birey Yayıncılık.

Bayar, Celal. (1986). Başvekilim Adnan Menderes. *İstanbul: Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları.*

Bostancı, M. Yaşar. (1987). Acılı Yıllar. İstanbul: Tekin Yayıncılık.

Cebesoy, F. Ali. (1960). *Siyasi Hatıralar II,* İstanbul.

Çavdar, Tefik. (1983). Demokrat Parti. Cumhuriyet Dönemi *Türkiye Ansiklopedisi.* C: 8. İstanbul.

Çizmeli, Şevket. (2006). *Menderes Demokrasi Yıldızı.* Ankara Arkadaş Yay.

Dedekargınoğlu, H.Hüsnü. Özel Arşivinden, (DP Çorum Milletvekili Ali Dede KARGINOĞLU'nun yeğeni)

Dilligil, Turhan. (1988). *İmralı'da üç Mezar.* İstanbul: Dem Yayıncılık.

Dilligil, Turhan. (1989). *Hepiniz Suçlusunuz.* İstanbul: Dem Yayınları.

Dursun, Davut. (2000). Ertesi Gün, *Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Eraslan, Cezmi. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Eroğul, Cem. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. (İkinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi

Goloğlu, Mahmut. (1982). *Demokrasiye Geçiş (1946- 1950)*. İstanbul: Kaynak Yayınevi.

Göktepe, Cihat. (2002). Menderes Dönemindeki Değişimler(1950- 1960). Güzel, H. Celal ve Birinci A. (Editörler). Genel Türk Tarihi. C:9. Ankara. Yeni Türkiye Yayınları. S. 61

Güneş, Turan. (1983). *Araba Devrilmeden Önce*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Güryay, Tarık. (1971). *Bir İktidar Yargılanıyor*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Güven, Dilek. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6–7 Eylül Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İlıcak, Nazlı. (1977). *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*. İstanbul: Kervan Yayınları

İpekçi, Abdi ve Coşar, S. Ömer. (1965). *İhtilalin İç Yüzü*. İstanbul: Uygun Yayınevi.

Karpat, Kemal. (1967). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Koçak, Cemil. (1986). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi(1938- 1945)*. Ankara: Yurt Yayınları.

Koçak, Cemil. (1989). Siyasal Tarih(1923- 1950). *Türk Tarihi*, Cilt 3. Ankara: Milliyet

Menderes, T.B.M.M. 30 Haziran 1954

Mete, Tunçay. (1989). Siyasal Tarih(1950- 1960). *Türk Tarihi*, Cilt: 3.

Ankara: Milliyet.

Milar, Selçuk. (1988). "Yeter, söz milletindir afişi nasıl doğdu?", *Tarih ve Toplum*. Sayı: 54, s. 343–344.

Muradoğlu, Abdullah. (7 Eylül 2000). *Yeni şafak Gazetesi*

Naskali, Emine. G. (2005). *Yassıada Zabıtları, Örtülü Ödenek Davası*. İstanbul: Yayınevi Kitabevi.

Naskali, Emine. G. (2007). *Yassıada Zabıtları, 6- 7 Eylül Olayları Davası*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Okyar, Fethi. (1980). *Üç Devirde Bir Adam*. İstanbul: Tercüman.

Ökte, Fatih. (1951). *Varlık Vergisi Faciası*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Özdemir, Hikmet. (1989). *Siyasal Tarih(1960- 1980). Türk Tarihi*. C: 3. Ankara. Milliyet.

Özdemir, Hikmet. (2002). 1960- 1980 Dönemi. Güzel, H. Celal ve Birinci A. (Editörler). *Genel Türk Tarihi*. C:9. Ankara. Yeni Türkiye Yayınları. s.72- 75

Özüçetin, Yaşar. (2002). *Demokrasiye geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri*. Güzel, H. Celal ve Birinci A. (Editörler). *Genel Türk Tarihi*. C: 9. Ankara. Yeni Türkiye Yayınları, s. 9- 20.

Pehlivan, Naci. (2006). *Vefatının 20. Yılında Umurbey'li Celal Bayar, Evlad- ı Fatihan*. Sayı: 85, s. 25

Perin, Mithat. (1970). *Yassıada Ve İnfazların İçyüzü*. İstanbul:M. Çevik Matbaası.

Sevgen, Nazmi. (1951). *Celal Bayar Diyor ki*. İstanbul: Tan Yayınları.

Soysal, Mümtaz. (1962). *Büyük Yalan, Yön Dergisi* Sayı: 40, Eylül, s. 3

Şen, Erdal. (2007). *Yassıada'nın Karakutusu*. İstanbul: Zaman Kitap.

Taşdelen, N. Mehmet. (2005). *Yassıada, Menderes ve Muhafızları*. (2. Baskı). İstanbul: Bir Harf Yayınları.

- Tekin, T. Nil. (2002). 1946 seçimlerinde Propaganda, *Toplumsal Tarih*. Yıl: 10, Sayı 106, s. 69.
- Timur, Taner. (1993). *Türk Devrimi ve Sonrası(1919- 1946)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Toker, Metin. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Tek Parti'den Çok Partiye (1944–1966)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Toker, Metin. (1991a). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, DP Yokuş Aşağı (1954- 1957)*. (3. Basım). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Toker, Metin. (1991b). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, Demokrasiden Darbeye(1957- 1960)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Topkapı Davası Başladı. (1960). *Hayat Dergisi*. Yıl: 5, sayı: 50, s.4- 5
- Tunaya, T. Zafer. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler, (1859–1952)*. İstanbul.
- Turgut, Hulusi. (1988). *Yaptırılmayan Savunmalar*. İstanbul: ABC Ajansı Yayınları.
- Turgut, Hulusi. (1995). *Türkeş'in Anıları- Şahinlerin Dansı*. İstanbul: ABC Basın Ajansı.
- Türk Gladio'su İçin Bazı İpuçları (Haziran 1991), *Tempo Dergisi*. S. 24.
- Türkeş, Alparslan. (1977). *27 Mayıs, 12 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*. (1. Baskı). İstanbul: Dokuz Işık Yayınevi.
- Uçarol, Rifat. (2000). *Siyasi Tarih (1789- 1999)*. (Beşinci Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uran, Hilmi. (1959). *Hatıralarım*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Uyar, Hakkı. (1999). Tek Parti Döneminde Seçimler, *Toplumsal Tarih*. Sayı: 64, Nisan, s. 21–31
- Yalçın, S. Bekir ve Gönülal, İsmet. (1984). *Atatürk İnkılâbı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Yıldız, Ahmet. (2001). *İhtilalin İçinden Anılar Değerlendirmeler*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Yılmaz, Mustafa ve Doğaner Yasemin (2006). Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar. *Kekibeç*. Sayı: 22, s. 156–157.

Yirmibeşoğlu, Sabri. (1999). *Askeri Ve Siyasi Anılarım (1928- 1965)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kastaş yayınevi.

Yücel, M. Serhan. (2002). Menderes Dönemi (1950- 1960). Güzel, H. Celal ve Birinci A. (Editörler). *Genel Türk Tarihi*. C:9. Ankara. Yeni Türkiye Yayınları, s. 25- 53

Yüksek Adalet Divanı Kararları. (2006). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yürük, Hüseyin. (2004). *Darbe, Esaret ve Ölüm*. İstanbul: Okul Yayınları.

3- İNTERNET KAYNAKLARI

500 Dolarlık Dava. (Mayıs 2005). <http://www.tumgazeteler.com/?a=814571>. adresinden 27 Aralık 2008 tarihinde alınmıştır.

Akın, Fehmi. (Mart 2000). 12 Temmuz Beyannamesi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. s. 94- 109 <Http://www.sosbil.aku.edu.tr/dergi/VII2/FehmiAKIN.pdf>. adresinden 12.03.2009 'da alınmıştır.

Barlas, Mehmet. Durdurun Dünyayı, Yorulanlar var. (Mayıs 2000). <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2000/mayis/19/mbarlas.html>. adresinden 13 Haziran 2009 tarihinde alınmıştır.

Cihan.(Eylül 2008). 6- 7 Olayları protesto edildi.

<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/09/06/haber,AFA180E4F2DB4EF79C571354DA4674CC.html>. adresinden 11 Kasım 2008 tarihinde alınmıştır.

"Dünder, Can. (Eylül 2007). Türkiye'nin Utanç Gecesi. <http://video.google.com/videoplay?docid=2189563217462145312>. adresinden 10 Haziran 2009 tarihinde alınmıştır."

Güven, Dilek. (Eylül 2005). 6- 7 Eylül olayları. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=163380>. adresinden 22 Kasım 2008 tarihinde alınmıştır.

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/03/05/yaz1602-10-105.html>. adresinden 15 Ocak 2008 tarihinde alınmıştır.

(Eylül 2006). İktidara geldiği gün Menderes'i dinlemek için özel birim kurmuşlar. <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=346121>. adresinden 22. 04. 2009 tarihinde alınmıştır.

Ne İstersek Yaparız Değil mi? <http://www.yenisafak.com.tr/diziler/27mayis/27mayis7.html>. adresinden 11 Nisan 2008 tarihinde alınmıştır.
Niyazi, Mehmed. (Mayıs 2002). Mutlu Bir Rastlantı.
<http://arsiv.zaman.com.tr/>

[2002/05/19/yazarlar/mehmedniyazi.htm](http://arsiv.zaman.com.tr/2002/05/19/yazarlar/mehmedniyazi.htm). adresinden 22 Temmuz 2009 tarihinde alınmıştır.

Uyar, Hakkı. (Mayıs 2002). Demokrasinin Bir Açmazı: Cepheleşme.
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=1212.
adresinden 21 Şubat 2008 tarihinde alınmıştır.

(Eylül 2006). Yassıada Arşivinden Bediüzzaman'ın mektupları da çıktı.

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=346123&title=yassiadanın-karakutusu-aciliyor-3-yassıada-arsivinden-bediuzzamanin-mektuplari-dacikti>. adresinden 08. 02. 2009 tarihinde alınmıştır.

Yassıada Davaları. <http://www.nedir.cc/hukuk/yassıada-davalari.html>. adresinden 25 Aralık 2008 tarihinde alınmıştır.